

ALGEMENE PRAKTISCHE RECHTSVERZAMELING

FACTUUR

Eric DIRIX

Raadsheer in het Hof van Beroep te Antwerpen
Buitengewoon hoogleraar K.U.Leuven

en

G.L. BALLON

Hoofddocent K.U.Leuven en U.F.S.I.A.
Advocaat te Brussel

1993



E. Story-Scientia

Dit boek is bijgewerkt tot 1 februari 1993

KUL M63346

© Kluwer Rechtswetenschappen België
(Kluwer Rechtswetenschappen België, E. Story-Scientia, Service)
Santvoorbeklaan 21-25, 2100 Deurne

ISBN 90 6439 764 3

D 93 2664 132

No part of this work may be reproduced in any form by print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wij ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Literatuurlijst

- BARRAULT, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1913, 347-366.
- BRUNNER, *La facture envisagée en tant qu'instrument de preuve et en tant qu'instrument de transmission des marchandises*, diss. Montpellier.
- CLOQUET, A., *Factuur*, in *A.P.R.*
- CLOQUET, A., *La facture*, Brussel, 1959, 293 p.
- DAUBRESSE, E., 'De la preuve des engagements commerciaux', in *Les Nouvelles, Droit Commercial*, I, 237-252.
- DEKKERS, R. *Handboek burgerlijk recht*, 3 delen, Brussel, 1971.
- DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, 10 delen, Brussel.
- FREDERICQ, L., *Traité de droit commercial belge*, 10 delen, 1946-1954.
- FREDERICQ, L. en S., *Handboek van Belgisch Handelsrecht*, I, 251, nr. 220.
- GUILBERTEAU, M., v° *Facture*, in *Encycl. Dalloz*.
- KLUYSKENS, A., 'De factuur als bewijsmiddel', *Rechtsk. T.*, 1923, 2-4.
- KRUIHOF, R., MOONS, H. en PAULUS, C., 'Overzicht van rechtspraak (1965-1973). Verbintenissen', *T.P.R.*, 1975, 439-542 en 715-784.
- KRUIHOF, R., 'Overzicht van rechtspraak (1974-1980). Verbintenissen', *T.P.R.*, 1983, 495-717.
- MOREAU-MARGRÈVE, I., 'La force obligatoire des conditions générales de vente et d'achat', *T. Aann.*, 1971, 102 e.v.
- Pand. B.*, v° *Facture*.
- SAVATIER, R., 'La facture et la polyvalence de ses rôles juridiques en droit contemporain', *R.T.D. Comm.*, 1973, 1-25.
- STORME, M.E., 'Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent het stilzitten van de aangesprokene bij een factuur en bij andere vormen van aanspraakbevestiging', *T.B.H.*, 1991, 463-503.
- THOMAS, D., 'La facture *pro forma*', *R.T.D. Comm.*, 1977, 671-710.
- VALERY, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1914, 118-130.
- VANDEPUTTE, R., *De overeenkomst. Haar ontstaan, haar uitvoering en verdwijning, haar bewijs*, Brussel, 1977.
- VAN GERVEN, W., *Handels- en economisch recht*, 1, A, 1989, 178-184, nrs. 144-147.
- VAN RYN, J. en HEENEN J., *Principes de droit commercial*, III, 1981, 64, nr. 59 e.v.

Inhoud

Nr.

LITERATUURLIJST

Hfdst. I ALGEMEEN	1-47
Afd. I BEGRIP	1-7
§ 1. Definitie	1-3
§ 2. Functies	4
§ 3. De factuur en de B.T.W.	5
§ 4. Partijen genoemd in de factuur	6
§ 5. Uitzicht van de factuur	7
Afd. II TOEPASSINGSGEBIED	8-33
§ 1. Algemeen	8-14
A. Schuldvordering uit overeenkomst	8-12
B. Commerciële aard van de schuldvordering	13
C. Schuldvordering uitgedrukt in geld	14
§ 2. De factuur in het B.T.W.-stelsel	15-33
A. Belastbare handelingen	16-25
1. Levering van goederen	17-21
2. Verrichten van diensten	22-25
B. Belastingplichtige	26-28
C. Factureringsplicht	29-31
D. Uitreiken van met een factuur verwante stukken, rekeningen en ontvangstbewijzen	32-33
Afd. III VERPLICHTING TOT AFGIFTE VAN EEN FACTUUR	34-47
§ 1. Gemeenrecht	34-40
§ 2. Fiscaal recht	41-43
1. Algemeen	41
2. Administratieve en strafrechtelijke sancties	42
3. Gevolgen van de fiscale onregelmatigheid der factuur voor de overeenkomst	43
§ 3. Tijdstip van uitreiking van de factuur	44-46
§ 4. Bewijs van verzending van factuur	47
Hfdst. II VERMELDINGEN OP DE FACTUUR	48-141
Afd. I ALGEMEEN	48-105
§ 1. Inleiding	48-50
§ 2. Dagtekening van de factuur	51
§ 3. Volgnummer van de factuur	52-53
§ 4. Naam of de maatschappelijke benaming van de belastingplichtige, uitgever van de factuur	54-55
§ 5. Vennootschapsrechtelijke vereiste van soortwaarheid	56

	Nr.
§ 6. Vennootschappen in vereffening	57
§ 7. Verenigingen zonder winstoogmerk	58
§ 8. Naam en adres van de geadresseerde	59-62
§ 9. B.T.W.-inschrijvingsnummer van de opsteller en van zijn medecontractant	63
§ 10. Inschrijving in het handelsregister	64-66
§ 11. Inschrijving in het ambachtsregister	67
§ 12. Datum van de levering	68
§ 13. Aard van de uitgevoerde handeling	69
§ 14. Benaming van de goederen of diensten	70-73
§ 15. Prijs van het geleverde	74-75
A. Aanduiding van de eenheidsprijs	75
B. M.B. 19 oktober 1956	75
C. K.B. van 18 september 1992	75
§ 16. Tarief van de B.T.W. en de maatstaf voor de heffing	76-80
§ 17. Bedrag van de belasting	81-86
A. Bedrag van de verschuldigde belasting over de toegevoegde waarde	81-82
B. Afronding van bedragen	83
C. Vrijstelling van B.T.W.	84-85
D. Belasting te voldoen door de medecontractant	86
§ 18. Het nummer van de postcheque- of bankrekening en de naam van de instelling die deze rekening beheert	87-89
§ 19. Hoeveelheid	90
§ 20. Vermelding van het woord 'factuur'	91-93
§ 21. Oorzaak van de schuld	94
§ 22. Verbod van misleidende vermeldingen	95-99
§ 23. Handtekening door de schuldeiser	100-102
§ 24. Factuur in verscheidene exemplaren	103
§ 25. Vermelding van het kapitaal	104
§ 26. Dienen de geldsommen op facturen in Belgische frank te worden vermeld?	105
Afd. II BIJZONDERE VERMELDINGEN OP FACTUREN	106-141
§ 1. Reisdocumenten	107
§ 2. Verkoop van echte kant	108
§ 3. Schriftelijk onderwijs	109
§ 4. Goud- en zilverwerk	110
§ 5. Verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper	111
§ 6. Verkopen op afstand	112
§ 7. Vergunningsplichtige activiteiten	113
§ 8. Brandstoffen	114
§ 9. Wijn	115
§ 10. Verhandelen en vervoeren van huisdieren	116
§ 11. Detergentia	117
§ 12. Stoffen met hormonale, anti-hormonale of antibiotische werking	118
§ 13. Levantse bessen	119
§ 14. Sociale secretariaten van werkgevers	120
§ 15. Bestrijdingsmiddelen en landbouwgrondstoffen	121-135
§ 16. Voedingsmiddelen	136
§ 17. Wet 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet	137
§ 18. Privé-detectives	138
§ 19. Bewakingsondernemingen	139

	Nr.
§ 20. Beursvennootschappen. Beleggingsinstellingen. Beleggingsfondsen	140
§ 21. Vleeskeuring en vervoer van vlees	141
Hfdst. III TAAL VAN DE FACTUUR	142-156
Afd. I TAALWETGEVING	142-154
§ 1. Toepassingsgebied	142-146
§ 2. Toepassing op de factuur	147-154
A. Algemeen	147
B. Gebruik van termen en uitdrukkingen	148
C. Meertalige documenten	149
D. Vermeldingen in de taal van de cliënt	150
E. Sancties	151-154
Afd. II TAALGEBRUIK VAN OVERHEIDSDIENSTEN IN HUN BETREKKINGEN MET PARTICULIEREN	155-156
Hfdst. IV FACTUUR EN ANDERE DOCUMENTEN	157-186
Afd. I DE FACTUUR ALS GESCHRIFT	157-160
Afd. II ANDERE DOCUMENTEN	161-186
§ 1. Nota, rekening, debet-nota	161
§ 2. Staat	162
§ 3. Borderel	163
§ 4. 'Pro forma' -factuur, voorlopige factuur	164-165
§ 5. Verzamelfactuur	166
§ 6. Gedomiciëerde factuur	167
§ 7. Rekeningafschrift	168-169
§ 8. Rekeningafschrift-bankrekening	170
§ 9. Maandoverzicht bij kredietopening ten voordele van een consument	171
§ 10. Afsluiting van rekening – rekening-courant	172
§ 11. Memorie, afrekening	173
§ 12. Offertes, bestekken, prijscouranten	174
§ 13. Credit-nota	175-176
§ 14. Bestelbon	177
§ 15. Leveringsbon	178
§ 16. Tickets, toegangsbewijzen	179-183
§ 17. Kwijting	184
§ 18. Kwijting 'voor saldo van rekening'	185
§ 19. De consulaire factuur	186
Hfdst. V BEWIJSKRACHT VAN DE FACTUUR	187-325
Afd. I TEGEN DE LEVERANCIER	187-190
§ 1. Bewijs van de eigen verbintenis	187-188
§ 2. Factuur als kwijtschrift	189-190

	Nr.
Afd. II TEGEN DE CLIËNT	191-292
§ 1. Algemeen	191-226
A. Ten aanzien van de handelaar	191-193
B. Ten aanzien van de niet-handelaar	194
C. Aanvaarding	195-210
1. Algemeen	195-197
2. Uitdrukkelijke aanvaarding	198
3. Impliciete en stilzwijgende aanvaarding	199-209
a. Algemeen	199-200
b. Impliciete aanvaarding	201-202
c. Stilzwijgende aanvaarding	203-208
d. Niet-handelaren	209
4. Tegenbewijs	210
D. Protest	211-216
1. Algemeen	211
2. Vorm	212
3. Termijn	213
4. Gevolgen	214-216
E. Toepassingsgebied van art. 25 W.Kh.	217-220
F. Aanvaarding van de factuur en aanvaarding van de levering	221-226
§ 2. Bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden	227-292
A. Inleiding	227
B. Tussen handelaren	228-240
1. Principe	228-231
2. Uitzonderingen	232-239
3. Conclusie	240
C. Ten aanzien van niet-handelaren	241
D. Enige bijzondere problemen	242-248
1. Interpretatie van standaardvoorwaarden	242-244
2. Tegenstrijdige standaardbedingen	245
3. Gebruik en gebruikelijk beding	246
4. De zogenaamde stijlclausules	247
5. Afstand van factuurvoorwaarden	248
E. Enige bedingen nader beschouwd	249-266
1. Exoneratiebedingen	249-250
2. Exoneratiebeding m.b.t. de vrijwaringsplicht van de verkoper voor ver- borgen gebreken	251
3. Schadebedingen	252-259
4. Verhogingsbeding in geval van invordering langs gerechtelijke weg (art. 1023 Ger. W.)	260
5. Bedingen m.b.t. termijnen van respijt	261
6. Beding tot uitsluiting van dwangsom	262
7. Uitdrukkelijk ontbindend beding	263
8. Bevoegdheidsbedingen	264-265
9. Arbitragebedingen	266
F. Bezwarende bedingen en consumenten	267-292
1. Algemeen	267-272
2. Toepassingsgebied	273-274
3. De algemene vernietigingsgrond	275
4. Zwarte lijst	276-290

	Nr.
a. Totstandkoming	277
b. Eenzijdige wijzigingen van overeenkomst	278
c. Leveringstermijn	279
d. Beperkingen verweer van de koper	280
e. Exoneratiebedingen	281
f. Vrijwaring voor verborgen gebreken	282-283
g. Schadebedingen	284-285
h. Onredelijke duur van de overeenkomst	286
i. Bewijsovereenkomsten	287
j. Eigenrichtingclausules	288
k. Bevoegdheidsovereenkomsten	289-290
5. Rechtskeuze bij internationale overeenkomsten	291
6. Werking in de tijd	292
Afd. III ANDERE BEWIJSFUNCTIES VAN DE FACTUUR	293-325
§ 1. De factuur als titel	293-295
A. Algemeen	293
B. De factuur als titel voor bewarend beslag	294
C. De factuur als titel voor de summiere rechtspleging om betaling te bekomen	295
§ 2. De factuur als bewijs van de opeisbaarheid van de schuld	296
§ 3. De factuur als bewijs van de levering	297
§ 4. De factuur en de zichtbare gebreken	298
§ 5. De factuur als bewijs van de schade bij onrechtmatige daad	299
§ 6. De factuur en het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines, e.d. (art. 20, 5° Hyp. W.)	300-301
§ 7. Het voorrecht m.b.t. kosten gemaakt tot het behoud van de zaak (art. 20, 4° Hyp. W.)	302
§ 8. De factuur en de korte verjaringstermijnen (art. 2271 e.v. B.W.)	303
§ 9. De factuur en het bewijs in het huwelijksvermogensrecht	304-305
§ 10. De factuur en art. 2279 B.W.	306
§ 11. Vermeldingen op de factuur en het leerstuk der wilsgebreken	307
§ 12. De factuur en het documentair krediet	308
§ 13. De factuur en de C.I.F.-koop	309
§ 14. De factuur als handelseffect	310
§ 15. De factuur als bezittitel	311
§ 16. Art. 568 Faillissementswet	312
§ 17. De factuur en novatie	313-315
§ 18. De factuur en het indienen van de schuldvordering bij faillissement	316
§ 19. De factuur en de stuiting van de verjaring	317
§ 20. De factuur en de ingebrekestelling	318-323
A. Algemeen	318
B. Wet van 1 mei 1913	319-323
§ 21. De bewijskracht in het raam van de W.I.B.	324
§ 22. De factuur en de aanbesteding van werken, leveringen en diensten voor de overheid	325
Hfdst. VI DE BESTELBON	326-355
§ 1. Algemeen	326-330
§ 2. Art. 39 W.H.P.C.	331-335
§ 3. Wet op het consumentenkrediet	336-340
§ 4. Verkoop op afbetaling	341-343
§ 5. Financieringshuur gesloten met een consument	344-347

	Nr.
§ 6. Lening op afbetaling	348-349
§ 7. Kredietopeningen	350-352
§ 8. Wet Koop of Plan	353
§ 9. Psychotrope stoffen	354
§ 10. Diverse	355
Hfdst. VII ENDOSSEMENT VAN DE FACTUUR	356-381
§ 1. Inleiding	356-361
§ 2. Toepassingsvoorwaarden	362-368
A. Aard en vorm van de factuur	362
B. Hoedanigheid van leverancier en cliënt	363-364
C. Endossement	365
D. Begunstigde van het endossement	366-367
E. De betekening van het endossement	368
§ 3. Tegenwerpelijikheid van het endossement	369-381
A. Ten aanzien van derden (anderen dan de schuldenaar)	369-370
B. Ten aanzien van de debiteur	371-375
C. Tegenwerpelijikheid der excepties	376-381
Hfdst. VIII FACTUUR EN WET HANDELSPRAKTIJKEN	382-444
Afd. I TOEPASSINGSGBIED	383-389
Afd. II PRIJSAANDUIDING	390
Afd. III HOEVEELHEIDSAANDUIDING	391-407
Afd. IV ETIKETTERING EN BENAMING	408-426
§ 1. Produkten	409-425
§ 2. Homogene diensten	426
Afd. V BENAMINGEN VAN OORSPRONG	427-429
§ 1. Belgische benamingen	427-428
§ 2. Buitenlandse benamingen	429
Afd. VI DE RECLAME	430-432
Afd. VII VERKOOP MET VERLIES	433-438
Afd. VIII PRAKTIJKEN STREKKEND TOT HET VERDRAAIEN VAN DE NORMALE VOORWAARDEN DER MEDEDINGING	439-442
Afd. IX VERBOD VAN MISLEIDENDE VERMELDINGEN KRACHTENS BIJZONDERE WETTEN	443-444
Hfdst. IX FACTUUR EN MERKENRECHT	445-449
Hfdst. X FACTUUR EN STRAFWET	450-471bis
Afd. I VALSHEID IN FACTUREN	450-465
§ 1. Algemeen	450-457
§ 2. Valse handtekeningen	458
§ 3. Valsheid door vervalsing of namaking van geschriften	459
§ 4. Valsheid door valse verklaringen	460
§ 5. Valsheid door geveinsde overeenkomsten	461
§ 6. Valsheid door het valselijk opmaken van overeenkomsten, verbintenissen of schuld- beviijdingen	462
§ 7. Nadeel	463

	Nr.
§ 8. Bijzonder opzet	464
§ 9. Gebruik van valse geschriften	465
Afd. II ANDERE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN	466-471
§ 1. Handelspraktijkenwet	466
§ 2. Misbruik van vertrouwen, oplichting en bedrog	467
§ 3. Artikel 509 Sw. m.b.t. endossement van de factuur	468
§ 4. De vermeende Belgische oorsprong van goederen	469
§ 5. Certificaten van oorsprong	470
§ 6. Inbreuken op de douanewetgeving	471
Afd. III ADMINISTRATIEVE SANCTIES	471bis
Hfdst. XI FACTUUR ALS CONTROLE-INSTRUMENT	472-492
§ 1. De prijsreglementering	473
§ 2. Wisselreglementering	474
§ 3. De Douane- en Accijnzenwet	475
§ 4. De factuur in het begrotingsrecht	476-477
§ 5. Andere wetten	478-485
§ 6. Verplichting om de facturen gedurende een zekere termijn te bewaren	486-492
BIJLAGE: ALGEMENE VOORWAARDEN	
ZAAKREGISTER	

HOOFDSTUK I

ALGEMEEN

AFDELING I

BEGRIIP

§ 1. Definitie

1 De factuur is als handelsdocument alom bekend. De wet geeft nochtans geen definitie, noch een systematische behandeling van de factuur. Zelfs de wetten waarin dan bepaalde aspecten van de factuur aan bod komen, zijn weinig talrijk.

Voor het privaatrecht kan gewezen worden op : artikel 20, 5° Hyp.W. en 546 Faill.W. (zie verder, nr. 300); artikel 25, tweede lid, W.Kh. betreffende de bewijskracht van de factuur in handelszaken (zie verder, nr. 187); artikel 568 Faill.W. (zie verder, nr. 312); artikelen 13 e.v. Wet van 21 oktober 1919, gewijzigd door de Wet van 3 maart 1958 betreffende het endossement van de factuur tot overdracht of inpandgeving van de erin uitgedrukte schuldvordering (zie verder, nr. 356) en de Wet van 1 mei 1913 (zie verder, nr. 319).

De etymologie van het woord *factuur* (Fr. : *facture*; Eng. : *invoice*; D. : *Rechnung*) is onzeker. Volgens sommigen is het woord rechtstreeks afkomstig van het Latijnse werkwoord *facere* (= maken). Anderen zijn van oordeel dat het woord teruggaat op het woord *factor*, als aanduiding voor diegene die voor andermans rekening handel drijft. De factuur zou dan het document zijn dat werd afgeleverd door de exploitant van de handelszaak (zie over historische gegevens en de etymologie : CLOQUET, 36, nr. 9 e.v.).

2 Het komt derhalve aan rechtsleer en rechtspraak toe om het begrip factuur te omschrijven. Veelal wordt de factuur aangeduid als een lijst of een staat van verkochte goederen. Aldus heeft VAN DALE het over een 'lijst van geleverde goederen, met opgave van de berekende prijzen, van plaats en datum van de aflevering, de wijze van vervoer enz. samen of tegelijk met de goederen aan de afnemer verzonden'. FREDERICQ spreekt van een 'beschrijvende staat van de verkochte goederen' waardoor hun hoedanigheid, gewicht en prijs kan worden bepaald (FREDERICQ, *Handboek*, I, 251, nr. 220. Zie ook : KLUYSKENS, A., 'De factuur als bewijsmiddel', *Rechtsk. T.*, 1923, 2: 'De factuur is eene omstandige rekening door den verkooper aan den koper gezonden, bevattende de soort, de hoeveelheid, de kwaliteit en den prijs der verkochte goederen, alsmede de uitvoeringsvoorwaarden van het contract'; *Pand. B.*, v° *Facture*, nr. 1).

Hier moet meteen worden aan toegevoegd dat het gebruik van facturen geenszins beperkt blijft tot de koop, maar evengoed betrekking kan hebben op dienstverrichtingen.

3 Door CLOQUET wordt de onvolledigheid van definities zoals deze hierboven weergegeven, in het licht gesteld. Deze auteur merkt op dat al deze soortgelijke omschrijvingen afbreuk doen aan een der essentiële functies van de factuur, m.n. het bevestigen van de schuld van de geadresseerde van de factuur. In navolging van CLOQUET kan de factuur dan als volgt worden gedefinieerd: de factuur is een schriftelijke bevestiging van het bestaan van een schuldvordering in geld die voortvloeit uit een overeenkomst tot levering van goederen of diensten, die de schuldeiser, krachtens wet of gebruik, verplicht is aan zijn medecontractant uit te reiken (42, nr. 32: 'De factuur is de geschreven bevestiging van een schuldvordering, die de handelaar, krachtens de gewoonte of de wet, verplicht is aan zijn cliënt te laten geworden, die hem een geldsom verschuldigd is als prijs van waren of prestaties'. Zie ook: VAN GERVEN, W. e.a., *Ondernemingsrecht*, 1, A, 178-178, nr. 144; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 64, nr. 59).

De factuur is dus een beschrijvende staat van de geleverde goederen en verstrekte diensten én een bevestiging van een schuld lastens de geadresseerde. Ontbreekt deze debitering van de geadresseerde, dan kan niet van een factuur worden gesproken (zie verder, nr. 48).

§ 2. Functies

4 De functies die de factuur vervult zijn in hoofdzaak drieërlei:

In de eerste plaats heeft de factuur tot doel het bestaan te bevestigen van de verbintenis van de geadresseerde, de cliënt, ten voordele van de afzender van de factuur, de leverancier. CLOQUET (42, nr. 32) merkt op dat 'bevestigen' moet worden opgevat in de zin van het Franse *affirmer* en niet in de betekenis van *confirmer*. De factuur is a.h.w. de eerste vaststelling van het bestaan van de schuldvordering. (Over de factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging: STORME, M.E., 'Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent de factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging', *T.B.H.*, 1991, 463 e.v.). Door het versturen van de factuur aan zijn cliënt geeft de leverancier op ondubbelzinnige wijze te kennen hem als schuldenaar te beschouwen van het factuurbedrag. Hierdoor bevestigt de factuur tevens het bestaan van de overeenkomst waaruit de verbintenis is ontstaan.

De factuur is tevens een uitnodiging aan de geadresseerde om zijn schuld te voldoen. De factuur heeft dus een zeker dwingend karakter (SAVATIER, R., 'La facture et la polyvalence de ses rôles juridiques en droit contemporain', *R.T.D.Comm.*, 1973, (1), 2, nr. 1). Dit laat nochtans niet toe de factuur als een ingebrekestelling te beschouwen (zie verder, nr. 318). Deze functie van de factuur

wordt bevestigd in artikel 9, § 2 *in fine* K.B. 22 april 1977 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten. Dit artikel stelt dat zodra de uitvoering van een opdracht zodanig is gevorderd dat zij recht geeft op betaling, hierover proces-verbaal wordt opgemaakt door de ambtenaar die daartoe is aangewezen. De aannemer moet evenwel een schuldvordering indienen vooraleer hij kan worden betaald. Deze schuldvordering neemt de vorm aan van een factuur. (zie verder, nr. 325).

Tenslotte vervult de factuur een bewijsfunctie. In de eerste plaats levert zij het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst tegen de leverancier (zie verder, nr. 187). Krachtens artikel 25, tweede lid W.Kh. levert de 'aanvaarde' factuur eveneens het bewijs op van de overeenkomst tegen de cliënt-handelaar (zie verder, nr. 191). In dat geval wordt de factuur geacht de getrouwe weergave te zijn van de overeenkomst zoals die tussen partijen tot stand is gekomen. (Art. 13 van de Wet van 25 oktober 1919 breidt de bewijskracht van de factuur ook uit tot niet-handelaren (zie verder, nr. 356) zij het enkel binnen het raam van deze wet, m.n. met het oog op het endossement).

In het fiscaal recht is de factuur een der meest gebruikte bewijsmiddelen. De bewijskracht en de bewijswaarde zijn er principieel dezelfde als in het gemeenrecht (vgl. art. 59, § 1 W.B.T.W.; art. 246 W.I.B.; art. 185 W. Reg.; art. 29, al. 1 en art. 105 W. Succ. Zie verder: VANDEN BERGHE, L., 'Bewijsmiddelen' in *Fiscale documentatie Vandenwinckele*, XIV, nr. 59/1 tot 59/71; TIBERGHIE, A., *Handboek Fiscaal Recht 1991*, Antwerpen, Kluwer, 1991, 824-825; CLAEYS-BOUÛAERT, I., 'Het bewijs in fiscale geschillen en de bewijsregeling in het Burgerlijk Wetboek', *Fiscofoon*, 1985, 41-57; VANDENBERGH, H., 'De bewijsvoering inzake inkomstenbelasting en B.T.W.', *Limb. Rechtsl.*, 1988, 117 e.v.).

Soms ook vermeldt of vereist een wettelijk voorschrift uitdrukkelijk de factuur of een kwijting als bewijsstuk. Zo b.v. de vereiste overlegging van (gekwenen) facturen of een andere vorm van kwijting als bewijs van gedane begrafeniskosten, teneinde de in het sociale zekerheidsrecht voorziene uitkering voor begrafeniskosten te kunnen bekomen (art. 19, § 1 K.B. 31 december 1963 houdende verordening op de uitkeringen inzake verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering). Dezelfde regeling kan ook, hoewel uitdrukkelijke wetteksten ontbreken, worden aangewend onder het regime van de wetgeving inzake arbeidsongevallen en de wetgeving inzake de beroepsziekten.

§ 3. De factuur en de B.T.W.

5 Het belang van de factuur is in belangrijke mate toegenomen door de fiscale wetgeving en m.n. door de Wet van 3 juli 1969 tot invoering van het Wetboek van B.T.W. dat aan iedere belastingplichtige de verplichting oplegt aan zijn medecontractant een factuur uit te reiken voor de door hem verrichte leveringen van goederen en verstrekte diensten (art. 53, 2° W.B.T.W.; art. 1 K.B. nr. 1 van 29 december 1992, zie verder, nr. 15). De facturering is namelijk de spil waaromheen de praktische toepassing van het B.T.W.-stelsel draait. Het is immers aan de hand van de inkomende facturen dat iedere belastingplichtige de hem door zijn leverancier in rekening gebrachte B.T.W. kan aantonen, terwijl hij aan de hand van zijn uitgaande facturen de B.T.W. aan zijn cliënten in rekening brengt (Zie bij VANDENHOUTEN, F., 'De invoering van de B.T.W. in de ondernemingen', *Econ. Soc. Tijdschr.*, 1969,

(159), 163 e.v.: DEVERS, M., 'De B.T.W.-aangifte en de factuur', *Econ. Soc. Tijdschr.*, 1969, 287-303).

De factureringsplicht geldt niet voor belastingplichtigen die uitsluitend handelingen verrichten waarvoor zij geen recht op aftrek hebben (zie art. 45, § 3 en 4 W.B.T.W.; TIBERGHIE, A., *Tiberghien 1993. Handboek voor Fiscaal Recht*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen België, 736-739).

Hierna zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan de verplichting tot afgifte van de factuur (zie verder, nr. 15 en 33), de vermeldingen van de factuur (zie verder, nr. 47) vanuit fiscaal oogpunt en tevens aan de gevolgen van de fiscale onregelmatigheid voor de factuur (zie verder, nr. 42).

§ 4. Partijen genoemd in de factuur

6 Aangezien de factuur een affirmatie is van een schuld van de geadresseerde, gaat de factuur dan ook steeds uit van de leverancier. Dit onderstelt dat leverancier en cliënt verschillende personen dienen te zijn. Aldus bestaat geen factureringsplicht bij levering van goederen of van diensten door één afdeling van een onderneming aan een andere of tussen een hoofdhuis en een filiaal. Dergelijke zendingen zijn ook niet aan de B.T.W. onderworpen (zie verder, nr. 17).

De factuur moet dus uitgaan van de leverancier en wordt rechtstreeks geadresseerd aan de cliënt; ook indien de overeenkomst tot stand komt middels vertegenwoordiging of sterkmaking. In die gevallen wordt de overeenkomst immers geacht rechtstreeks tussen partijen tot stand te komen, zodat het niet opgaat de facturen te adresseren aan de lasthebber of sterkmaker (CLOQUET, 100, nr. 219).

In gevallen van middellijke vertegenwoordiging verbindt de tussenpersoon (b.v. de commissionair) zich in eigen naam en dient de factuur door hem te worden uitgereikt, respectievelijk aan hem te worden geadresseerd. Bij de commandverklaring wordt de gecommandeerde geacht persoonlijk gebonden te zijn door de overeenkomst. In de praktijk zal worden gewacht met het opmaken van de factuur tot de termijn van commandverklaring is verstreken (CLOQUET, 105, nr. 240 e.v.).

Ook voor de toepassing van B.T.W. worden deze tussenpersonen geacht zelf de goederen of diensten te hebben geleverd (zie verder, nr. 18).

§ 5. Uitzicht van de factuur

7 De materiële drager waarop de inhoud van de factuur wordt aangebracht is in wezen irrelevant. Principieel zouden partijen dus vrij omtrent de vorm daarvan kunnen overeenkomen. Ook omtrent de tekenvastlegging van de inhoud van de factuur zouden partijen, bij ontbreken van een wettelijk voorschrift dat één of andere vorm voorschrijft, vrij kunnen overeenkomen. Men bedenke evenwel dat de toepasselijke fiscale of andere bijzondere wettelijke voorschriften meerdere identieke facturen veronderstellen, verplichte vermeldingen op de factuur opleggen die direct afleesbaar moeten zijn en er dus van uitgaan dat een factuur een op papier vastgelegde, in één der nationale talen gestelde inhoud heeft.

Art. 53octies § 1 W.B.T.W. voorziet dat de Koning onder de door Hem te stellen voorwaarden kan toelaten dat de uitreiking van de factuur of van het als zodanig geldend stuk geschiedt door de overdracht van de gegevens die ze moet bevatten via een procedure waarbij telegeleidingstechnieken worden aangewend. Bedoeling is EDI (Electronic Data Interchange)-berichten als geldige facturen te kunnen aanmerken (zie daarover: BALLON, G.L., 'EDI en Belgisch recht' in: KATUSJ, S., (ed.), *EDI en België*, Leuven, 1993, 165 e.v.; VAN OVERBEEK, W.B.J., 'Elektronisch factureren', *Computerr.*, 1993, 52-55).

Het B.T.W.-Wetboek voorziet ook een regeling voor de controle ingeval de boekhouding (m.a.w. ook de facturen) door middel van een geïnformatiseerd systeem wordt gehouden, opgemaakt, uitgereikt, ontvangen of bewaard. In dit geval hebben de met de controle belaste ambtenaren het recht zich de op informatiedragers geplaatste gegevens in een leesbare en verstaanbare vorm te doen voorleggen. De met de controle belaste ambtenaren kunnen ook de belastingplichtigen en niet-belastingplichtige rechtspersonen (bedoeld in art. 60 W.B.T.W.) verzoeken om in hun bijzijn en op het materiaal van de in art. 60 W.B.T.W. bedoelde personen, kopies te maken onder de door hen gewenste vorm van het geheel of van een deel van de voormelde gegevens, evenals om de informaticabewerkingen te verrichten die nodig worden geacht om de juiste heffing van de B.T.W. na te gaan (art. 61, § 1, tweede alinea W.B.T.W.).

In één specifiek geval heeft de wetgever nochtans een verduidelijking van de facturatie op magnetische drager vereist. Voor de afrekening, in het raam van de rechtstreekse betaling door een Z.I.V.-verzekeringsinstelling, van het merendeel der verstrekkingen verricht voor een in een verplegingsinstelling opgenomen rechthebbende op de door de W.Z.I.V. omschreven prestaties en verstrekkingen van klinische biologie, pathologische anatomie en nucleaire geneeskunde verricht door laboratoria voor klinische biologie, mag de tegemoetkoming van de verplichte ziekteverzekering slechts toegekend worden op voorwaarde dat de facturatie gepaard gaat met de aflevering van de facturatiegegevens op magnetische drager (art. 9ter, § 12 K.B. 24 december 1963 houdende verordening op de geneeskundige verstrekkingen inzake verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, ingevoegd bij art. 1 Verord. 21 november 1988).

AFDELING II

TOEPASSINGSGBIED

§ 1. Algemeen

A. SCHULDVORDERING UIT OVEREENKOMST

8 De wezenlijke functie van de factuur is het bevestigen van het bestaan van een schuldvordering van de verzender op de geadresseerde (zie boven, nr. 4). Algemeen wordt aangenomen dat deze functie beperkt blijft tot schuldvorderingen die verband houden met de (primaire) *uitvoering* van overeenkomsten.

Een wettelijke aanwijzing in die zin is overigens te vinden in art. 25 W.Kh. dat de bewijskracht van de factuur bepaalt tussen kooplieden met betrekking tot verbintenissen die voortvloeien uit koopovereenkomsten.

9 Geven daarom geen aanleiding tot het opmaken van facturen: secundaire verbintenissen uit overeenkomsten (contractuele schadevergoeding), verbintenissen uit onrechtmatige daden en verbintenissen uit oneigenlijke contracten (onverschuldigde betaling, zaakwaarneming, verrijking zonder oorzaak).

Aldus oordeelde de Rechtbank van Koophandel te Brussel dat de factuur haar rol niet zou vervullen indien zij wordt opgesteld voor het bedrag van de schade die het gevolg is van wanprestatie. Er anders over oordelen zou tot het onaanvaardbare gevolg leiden dat het niet protesteren van een dergelijke factuur de aanvaarding met zich brengt van het feit van de niet-nakoming, van het bedrag van de schade (indien dit niet contractueel bepaald is), en tevens de verzaking impliceert aan het recht om termijnen van respijt te bekomen (Kh. Brussel, 19 april 1971, *B.R.H.*, 1971, 730. Zie ook: Antwerpen, 24 november 1981, *Rechtspr. Antwerpen*, 1981-82, 146; Kh. Brussel, 5 september 1990, *T.B.H.*, 1990, 515: de algemene factuurvoorwaarden m.b.t. laattijdige betaling zijn niet van toepassing op het document dat factuur wordt genoemd maar betrekking heeft op schadevergoeding wegens contractbreuk).

Het verschuldigd zijn van schadevergoeding wegens niet-nakoming van verbintenissen valt overigens evenmin onder de in art. 18 en 19 W.B.T.W. vermelde handelingen en is dus niet onderworpen aan de B.T.W. (Cass., 4 februari 1983, *R.W.*, 1983-84, 29).

10 Van het toepassingsgebied worden eveneens uitgesloten: de verbintenissen uit *onrechtmatige daad*. De benadeelde kan het bedrag van de schadevergoeding niet aan de aansprakelijke 'factureren'. De toepassing van bewijsfunctie van de factuur tussen kooplieden zou hier, bij afwezigheid van tijdig protest, de aanvaarding door geadresseerde impliceren van zijn aansprakelijkheid, de causaliteit en het bestaan en de omvang van de schade (Kh. Luik, 29 januari 1982, *Jur. Liège*, 1982, 304; Kh. Brussel, 10 augustus 1989, *T.B.H.*, 1991, 506).

De beide partijen zouden weliswaar kunnen afspreken dat de benadeelde de schade zelf zal herstellen en de herstellingskosten aan de aansprakelijke zal aanrekenen. In dat geval is de benadeelde weerom schuldeiser van een contractuele verbintenis. Het is ook mogelijk dat de benadeelde buiten iedere overeenkomst met de aansprakelijke om, overgaat tot de herstelling van de beschadigde zaak in eigen werkplaats (b.v. omdat hij hiertoe krachtens wet of reglement verplicht is).

11 De factuur kan evenmin dienen tot bevestiging van verbintenissen uit *oneigenlijke contracten*. Het nut van de factuur zou overigens gering zijn aangezien de bestaansvoorwaarden voor dergelijke vorderingen materiële feiten zijn die met alle middelen rechtens kunnen worden bewezen.

12 Aangezien de factuur slechts geacht wordt de getrouwe weergave te zijn van een contractuele verhouding tussen partijen, volstaat het opstellen van een factuur niet om zo'n verhouding *a posteriori* in het leven te roepen. De Vrederechter te Brugge kreeg te oordelen over volgend geval. Na het afbreken van zijn verloving stuurt een jongeman aan zijn gewezen verloofde een factuur voor allerhande leveringen en prestaties die in het verleden hadden plaatsgevonden; bovendien geeft hij te kennen dat hij deze werken niet zou gefactureerd hebben indien het huwelijk had plaatsgevonden. Zijn vordering wordt terecht afgewezen: 'op het ogenblik van de uitvoering der leveringen en prestaties, had eiser niet de bedoeling deze aan te rekenen, zodat er dienaangaande geen overeenkomst tussen partijen kon zijn. Eiser kan achteraf niet eenzijdig daarop terugkomen' (Vred. Brugge (3de kanton), 17 oktober 1975, *R.W.*, 1978-79, 1861. Zie ook: Antwerpen, 24 november 1981, *Rechtspr. Antw.*, 1981-82, 146: het louter verzenden van een factuur

doet tussen partijen nog geen koop ontstaan en scheidt daarom nog niet het bestaan van een verbintenis).

B. COMMERCIËLE AARD VAN DE SCHULDVORDERING

13 De factuur is een document eigen aan de handel. Traditioneel werd dan ook veelal aangenomen dat enkel de handelaar bevoegd is facturen op te stellen (CLOQUET, 47, nr. 45 e.v., FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156). Tegenwoordig wordt aanvaard dat ook een niet-handelaar facturen mag afleveren wanneer zulks gebruikelijk is, eventueel verplicht is krachtens een wettelijk voorschrift en/of niet in strijd komt met de deontologie van het beroep.

Een wettelijk toepassingsgeval is overigens te vinden in art. 13 Wet van 25 oktober 1919 betreffende het endossement van facturen (zie verder, nr. 356) dat aan een ambachtsman niet-handelaar het recht verleent facturen uit te schrijven. Bovendien wordt door de B.T.W. bij het bepalen van de belastingplichtige die tot het uitreiken van de factuur gebonden is, de hoedanigheid van handelaar buiten beschouwing gelaten.

Zoals hierna zal worden onderzocht, geldt de gemeenrechtelijke verplichting tot het uitreiken van facturen enkel voor de handelaar (zie verder, nr. 33).

De bijzondere bewijskracht die aan de factuur wordt gehecht, geldt anderzijds enkel tussen kooplieden, met andere woorden wanneer de geadresseerde eveneens handelaar is (zie verder, nr. 191).

Een aantal verrichtingen wordt echter van het gebruik van facturen uitgesloten: bepaalde transacties omtrent onroerend goed (CLOQUET, 51, nr. 61 e.v. Zie ook: artikel 9, tweede lid, 2° W.B.T.W.), louter financiële verrichtingen zoals leningen, bank- en beursverrichtingen en dergelijke (CLOQUET, 52, nr. 66: de prestatie van de leverancier dient uit iets anders te bestaan dan geld. Zie ook: artikel 18, § 1, 14° W.B.T.W. B.v.: Kh. Gent, 27 maart 1990, *T.B.H.*, 1991, 508: op een 'factuur gericht door de ene vennoot aan de andere m.b.t. het winstaandeel is de bewijsregel van art. 25 W.Kh. niet van toepassing'), en verzekeringscontracten (CLOQUET, 57, nr. 79. Zie artikel 25 *Verzekeringwet*).

C. SCHULDVORDERING UITGEDRUKT IN GELD

14 De vordering die door de factuur wordt bevestigd, is een prijs vastgesteld in geld. De factuur is voor de handelaar een boekhoudkundig document. Het is dan ook niet de gewoonte, zo schrijft CLOQUET, om een factuur op te maken wanneer de schuldvordering tot iets anders strekt dan tot betaling in geld (*a.w.*, 57, nr. 80).

Krachtens de B.T.W.-regeling dient de tegenprestatie van de levering van goederen en diensten nochtans niet te bestaan uit een geldsom, maar kan zij evengoed geheel of gedeeltelijk een prestatie *in natura* omvatten (b.v. : ruil, verdeling). De verschuldigde belasting zal dan worden berekend op de waarde van de prestatie.

§ 2. De factuur in het B.T.W.-stelsel

15 Art. 53 W.B.T.W. legt aan de B.T.W.-belastingplichtigen, met uitzondering van hen die geen enkel recht op aftrek hebben, de verplichting op facturen of een als zodanig geldend stuk uit te reiken voor de door hem verrichte leveringen van goederen en door hem verstrekte diensten. Deze verplichting wordt nader geregeld door het K.B. nr. 1 van 29 december 1992 (*B.S.*, 1 december 1992) m.b.t. de regeling voor de voldoening van de B.T.W. Van de factuur moet een dubbel worden opgemaakt; zulks geldt ook voor de andere in K.B. nr. 1 vermelde stukken (art. 8 K.B. nr. 1). Teneinde het toepassingsgebied van deze fiscaalrechtelijke verplichting tot het uitreiken van facturen te bepalen, dienen in de eerste plaats de belastbare handelingen en de hoedanigheid van B.T.W.-belastingplichtige nader te worden beschouwd.

A. BELASTBARE HANDELINGEN

16 Aan de B.T.W. zijn onderworpen: de leveringen van goederen en diensten die door een als zodanig handelende belastingplichtige onder bezwarende titel wordt verricht, wanneer ze in België plaatsvinden (art. 2 W.B.T.W.).

De belastingsplicht strekt zich principieel ook uit tot handelingen vanwege een belastingplichtige die niet in België plaatsvinden – aftrek is mogelijk – en tot die handelingen die krachtens art. 39-42 W.B.T.W. zijn vrijgesteld.

Schadevergoeding die dus niet de prijs oplevert van een goed of dienst vallen buiten de toepassings sfeer van de B.T.W. Dit werd bevestigd door het Hof van Cassatie m.b.t. de forfaitaire schadevergoeding die in de overeenkomst was bepaald in geval van contractbreuk door de schuldenaar (Cass., 4 februari 1983, *R.W.*, 1983-84, 29. Zie ook: H.v.J., 1 april 1982, *R.W.*, 1981-82, 2913; TIBERGHIE, A., *Handboek voor fiscaal recht*, 1993, 656. Eveneens: Besliss. nr. E.T. 17.762 m.b.t. de schadeloosstelling verschuldigd aan de aannemer bij toepassing van art. 1794 B.W.).

1. Levering van goederen

17 De levering wordt in art. 10, § 1 W.B.T.W. omschreven als de overdracht of de overgang van de macht om als een eigenaar over een goed te beschikken. Het begrip levering beperkt zich dus niet tot de juridische eigendomsoverdracht van zaken (vgl. H.v.J., 8 februari 1990, zaak C 320/88, *Safe, Jur.*, 1990, I, 285). De levering onderstelt dus:

1° Het bestaan van een overeenkomst. Geen belasting is verschuldigd zolang slechts een aanbod bestaat. Het ongeoorloofd karakter van de overeenkomst doet echter geen afbreuk aan de toepassing van de B.T.W. (Besliss. nr. E.T. 16.585, *B.T.W.-revue*, 1974, nr. 16, 269, nr. 470). Ook is van geen belang of de factuur wel aan een levering of prestatie beantwoordt. Ook over fictieve en onregelmatige facturen is B.T.W. verschuldigd (VANDENBERGH, H., *B.T.W. Handboek. Editie 1993*, Gent, Mys en Breesch, 1993, 470, nr. 603).

2° Onder bezwarende titel: handelingen om niet zijn niet belastbaar (uitz.: autovoertuigen, jachten en privé-vliegtuigen, vgl. art. 35 W.B.T.W.)

3° Overdracht van eigendom of vruchtgebruik van een goed (verkoop, verkoop met eigendomsvoorbehoud, verkoop onder ontbindende voorwaarde, verkoop onder opschortende voorwaarde bij de vervulling van die voorwaarde, ruil, inbreng in vennootschap) of de aanwijzing van eigendom of vruchtgebruik (verdeling).

Zo bevestigde de Minister van Financiën tijdens de bespreking in de Kamercommissie (*Gedr. St.*, Kamer, 1992-93, nr. 684/4, blz. 23) dat *finance leasing* niet als een levering van een goed, in de zin van art. 10 W.B.T.W., kan worden beschouwd.

Op te merken valt dat de inbreng van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling niet als levering wordt beschouwd (art. 11 W.B.T.W.); dergelijke inbreng is uitsluitend aan het registratierecht onderworpen (Zie hierover o.m.: DONNAY, M., "Cession d'universalité ou de branche d'activité", *R.G.E.N.*, 1973, nr. 21.704, 281-301). De handeling moet evenwel in een stuk worden vastgesteld dat de in art. 11 K.B. nr. 1 van 23 december 1992 voorgeschreven vermeldingen bevat. De B.T.W.-vrijstelling kan onder bepaalde voorwaarden ook van toepassing zijn bij overdracht van een handelszaak (o.m. moet de overdracht alle elementen van de handelszaak omvatten en dient de overnemer de exploitatie verder te zetten) (Zie bij: SPRUYT, A., in *De overdracht van een K.M.O.*, Kon. Fed. van Belg. Not., 1982, 35-60).

4° De effectieve terbeschikkingstelling van het goed door de verkoper, mede-ruiler, inbrenger enz.

Krachtens artikel 12 § 1 W.B.T.W. wordt met een levering onder bezwarende titel gelijkgesteld :

1° Het door een belastingplichtige aan zijn bedrijf onttrekken van een roerend goed voor zijn privé-doeleinden of voor de privé-doeleinden van zijn personeel en, meer algemeen, voor andere doeleinden dan die van zijn economische activiteit, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan ;

2° Het door een belastingplichtige aan zijn bedrijf onttrekken van een goed om het om niet te verstrekken, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan ; de onttrekkingen verricht voor het verstrekken van handelsmonsters of handelsgeschenken van geringe waarde worden evenwel niet bedoeld ; deze waarde wordt bepaald door of vanwege de Minister van Financiën ;

3° De ingebruikneming door een belastingplichtige, als bedrijfsmiddel, van een goed dat hij anders dan als bedrijfsmiddel heeft opgericht, heeft laten oprichten, heeft vervaardigd, heeft laten vervaardigen, heeft verkregen of heeft ingevoerd of waarvoor, met toepassing van de belasting, te zijnen bate zakelijke rechten in de zin van artikel 9, tweede lid, 2° werden gevestigd of aan hem werden overge-

dragen of wederovergedragen wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is toegestaan.

4° De ingebruikneming door een belastingplichtige, anders dan als bedrijfsmiddel, van een door hem vervaardigd roerend goed, voor het verrichten van handelingen waarvoor geen volledige aanspraak op aftrek van de belasting bestaat, wanneer voor de bestanddelen van dat goed recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan;

5° Het onder zich hebben van een goed door een belastingplichtige of zijn rechthebbenden ingeval hij de uitoefening van zijn economische activiteit beëindigt, wanneer voor dat goed of de bestanddelen ervan recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan; deze bepaling is niet van toepassing wanneer de rechthebbenden de activiteit van belastingplichtige onder de voorwaarden van artikel 11 verderzetten.

Bij uitbreiding worden ook een aantal verrichtingen die geen leveringen zijn in de zin van 10 W.B.T.W. met leveringen gelijkgesteld door art. 12-13 W.B.T.W. en dus aan de B.T.W. onderworpen.

18 Wordt bij verrichtingen die via *commissionairs* verlopen de eigendomsoverdracht geacht rechtstreeks plaats te vinden tussen de committent en de derde, dan wordt voor de toepassing van de B.T.W. de commissionair als persoonlijke koper of verkoper aangemerkt (art. 13 W.B.T.W.).

Voor inkoop- of verkoopcombinaties is bepalend of zij over rechtspersoonlijkheid beschikken. Zendingen tussen een hoofdhuis en *filialen* zijn daarentegen nooit aan de B.T.W. onderworpen.

19 Bij verkoop op proef of verzending van goederen op *zicht* is er geen verkoop zolang de bestemming niet te kennen gaf dat hij de verzonden goederen wou kopen. Bij verzending van de goederen in *consignatie* bewaart de bestemming de goederen tot hij er een koper voor vindt. De bestemming zelf wordt geacht de eigenaar van de door hem doorverkochte goederen te worden op het ogenblik dat hij deze goederen verkoopt.

Art. 7, § 1 van K.B. nr. 1 van 29 december 1992 verplicht tot het opstellen – in tweevoud (art. 8 K.B. nr. 1) – en uitreiken van een stuk dat naam en adres van de bij de handeling betrokken partijen, een volgnummer dat aan het stuk werd toegekend, de datum van overhandiging of de verzending van de goederen, de gebruikelijke benaming ervan en de hoeveelheid van de overhandigde of de verzonden goederen. Dit stuk mag de later verschuldigde belasting niet vermelden. Een factuur zal slechts opgemaakt worden op het ogenblik dat de bestemming eigenaar van de bij hem gedeponeerde goederen wordt. De belastingplichtige in geval van een verkoop op proef of van een zending op zicht of in consignatie dient eveneens aan de geadresseerde of aan de consignataris een stuk uit te reiken bij de ontvangst van de goederen die hem door deze geadresseerde of consignataris, geheel of gedeeltelijk, worden teruggegeven. Dit stuk bevat de hiervoor opgesomde vermeldingen, met uitzondering van de datum van overhandiging of van de verzending van de goederen. Deze datum wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen. De factuur, die de belastingplichtige

moet uitreiken aan de geadresseerde of de consignataris wanneer deze eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens art. 16, § 2 W.B.T.W. geacht worden aan de consignataris te zijn geleverd, moet verwijzen naar het stuk dat bij verzending werd opgesteld en uitgereikt.

De belastingplichtige verkoper op proef, de verzender op zicht of in consignatie moet het stuk, vermeld in art. 7, § 1 K.B. nr. 1 niet opmaken wanneer de goederen naar een andere E.G.-Lid-Staat worden verzonden. Het stuk moet ook niet worden uitgereikt ingeval de goederen voor verkoop in consignatie naar een andere Lid-Staat worden verzonden.

20 Het W.B.T.W. verstaat onder *g o e d e r e n* : de lichamelijke goederen. Geen onderscheid wordt gemaakt naargelang het gaat om roerende, dan wel om onroerende goederen en dus uiteraard niet naargelang van de reden waarom het gaat om een roerend dan wel om een onroerend goed. Zowel roerende als onroerende goederen uit hun aard of door bestemming zijn in principe bedoeld. Art. 9, tweede alinea, W.B.T.W. stelt uitdrukkelijk dat als lichamelijke goederen worden aangezien : elektriciteit, gas, warmte en koude en de andere zakelijke rechten dan het eigendomsrecht die aan de rechthebbende de bevoegdheid verschaffen om een onroerend goed te gebruiken. Uitgesloten is in elk geval het recht van erfpacht dat door een onderneming die gespecialiseerd is in onroerende financieringshuur (leasing) wordt overgedragen of gevestigd in het kader van een in art. 44, § 3, 2°, b bedoelde onroerende financieringshuur (leasing). Onlichamelijke roerende goederen (schuldvorderingen, intellectuele rechten, ...) blijven buiten het toepassingsgebied van de B.T.W. Aangezien effecten aan toonder het recht volledig incorporeren dat ze vertegenwoordigen (DIRIX, E., "Waardepapieren", in VAN GERVEN, W. 385, nr. 360) kon voor hen twijfel bestaan. Art. 9, derde alinea, W.B.T.W. sluit hen echter uitdrukkelijk uit. Daaruit mag dan ook besloten worden dat effecten aan order of op naam (*a fortiori*) zeker uitgesloten zijn.

Of het om nieuwe of om reeds gebruikte goederen gaat, is zonder belang (zie art. 58, § 4 W.B.T.W.).

21 Voor leveringen van goederen wordt de belasting verschuldigd op het tijdstip van de levering. Eventueel staat de belastingschuld voor het tijdstip van de levering wanneer de prijs of een gedeelte ervan reeds werd gefactureerd of betaald of eisbaar werd (art. 17, § 1 W.B.T.W.), tenzij voor de leveringen van goederen die onder de voorwaarden van art. 39*bis* W.B.T.W. werden verricht of zo de Koning overeenkomstig art. 17, § 3 W.B.T.W. een uitzondering voorziet.

Het moment van de levering is het tijdstip waarop het goed ter beschikking van de verkrijger of de overnemer wordt gesteld. De levering wordt evenwel geacht plaats te vinden wanneer de goederen worden vervoerd, op het tijdstip van de aanvang van het vervoer (tenzij de goederen moeten worden geïnstalleerd of gemonteerd), of nog, in geval van doorlopende leveringen van goederen die aanleiding geven tot opeenvolgende afrekeningen of betalingen, bij het verstrijken van elke periode waarop de afrekening of betaling betrekking heeft (art. 15 B.T.W.).

2. *Verrichten van diensten*

22 Onder het verrichten van diensten wordt verstaan de uitvoering krachtens een overeenkomst ten bezwarende titel van handelingen die geen leveringen van een goed zijn in de zin van het W.B.T.W. Door de wet worden op niet-limitatieve wijze in art. 18 en 19 een aantal als diensten omschreven handelingen opgesomd. In hoofdzaak gaat het om de uitvoering van werk, lastgeving, het verlenen van genotsrechten op roerende goederen en de overdracht van intellectuele eigendomsrechten. Art. 18 W.B.T.W. luidt als volgt :

Art. 18, § 1 Als een dienst wordt beschouwd, elke handeling die geen levering van een goed is in de zin van dit Wetboek. Als een dienst wordt onder meer beschouwd, de uitvoering van een contract dat tot voorwerp heeft :

- 1° een materieel of intellectueel werk ;
 - 2° de terbeschikkingstelling van personeel ;
 - 3° de lastgeving ;
 - 4° het genot van een ander dan in artikel 9, tweede lid, bedoeld goed ;
 - 5° de overdracht van een cliënteel of het verlenen van rechten op een cliënteel alsook de verbintenis een beroepswerkzaamheid niet uit te oefenen ;
 - 6° de overdracht van of het verlenen van rechten op een verkoop- of inkoopmonopolie alsook de overdracht van of het verlenen van al dan niet exclusieve rechten op het recht een beroepswerkzaamheid uit te oefenen ;
 - 7° de overdracht (cessie) van een octrooi, een fabrieks- of handelsmerk, een auteursrecht, een industrietekening, een industriemodel of andere soortgelijke rechten (b.v. kwekersrecht, recht op chips of topografieën van halfgeleiderprodukten, know-how, enz.), of het verlenen van licenties inzake deze rechten ;
 - 8° de terbeschikkingstelling van stalling voor rijtuigen ;
 - 9° de terbeschikkingstelling van bergruimte voor het opslaan van goederen ;
 - 10° het verschaffen van gemeubeld logies alsook de terbeschikkingstelling van plaats om te kamperen ;
 - 11° het verschaffen van spijs en drank in restaurants en cafés en, meer algemeen, in omstandigheden voor het verbruik ter plaatse ;
 - 12° de toekenning van het recht op toegang tot inrichtingen voor cultuur, sport of vermaak, alsmede de toekenning van het recht gebruik ervan te maken ;
 - 13° de bank- en financiële verrichtingen ;
 - 14° de verrichtingen van radio- en televisiedistributiebedrijven en van telecommunicatiebedrijven ;
 - 15° de toekenning van het recht van toegang tot verkeerswegen en tot de erbij behorende kunstwerken, alsmede de toekenning van het recht gebruik ervan te maken.
- § 2 Wordt eveneens als een dienst beschouwd de uitvoering van een in § 1 bedoelde handeling ingevolge een vordering door of namens de overheid en, meer algemeen, ingevolge een wet, een decreet, een ordonnantie, een besluit of een administratieve verordening.
- § 3 Als diensten worden niet beschouwd de in § 1 bedoelde handelingen die, bij de overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bij wege van inbreng in een vennootschap of anderszins, onder de voorwaarden van artikel 11 worden verricht.

Het opstellen van een stuk, met de vermeldingen voorgeschreven in art. 11 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 is vereist (zie nr. 32).

Art. 19 en 20 W.B.T.W. (zie nr. 24) stellen handelingen die overeenkomstig art. 18 W.B.T.W. geen diensten zijn, met belastbare diensten gelijk.

Art. 19, § 1 Met een dienst verricht onder bezwarende titel wordt gelijkgesteld, het gebruiken van een tot het bedrijf behorend goed, voor privé-doeleinden van

de belastingplichtige of van zijn personeel of, meer algemeen, voor andere doeleinden dan deze van de economische activiteit van de belastingplichtige, wanneer voor dat goed recht op volledige of gedeeltelijke aftrek van de belasting is ontstaan. § 2 Met een dienst verricht onder bezwarende titel wordt eveneens gelijkgesteld, de uitvoering door een belastingplichtige van een werk in onroerende staat :

1° voor de doeleinden van zijn economische activiteit, met uitzondering van :

a) werk dat bestaat in de oprichting van een gebouw door een in artikel 12, § 2, bedoelde belastingplichtige ;

b) herstellings-, onderhouds- en reinigingswerk, indien dergelijk werk verricht door een andere belastingplichtige een volledig recht op aftrek van de belasting zou doen ontstaan ;

2° voor zijn privé-doeleinden of deze van zijn personeel en, meer algemeen, om niet of voor andere doeleinden dan deze van zijn economische activiteit.

Voor de toepassing van dit Wetboek wordt verstaan onder werk in onroerende staat, het bouwen, het verbouwen, het afwerken, het inrichten, het herstellen, het onderhouden, het reinigen en het afbreken, geheel of ten dele, van een uit zijn aard onroerend goed, en de handeling die erin bestaat een roerend goed te leveren en het meteen op zodanige wijze aan te brengen aan een onroerend goed dat het onroerend uit zijn aard wordt.

§ 3 Teneinde ernstige ongelijkheden in de concurrentieverhoudingen te voorkomen, kan de Koning, in de gevallen en volgens de regelen die Hij bepaalt, de uitvoering door een belastingplichtige, voor de doeleinden van zijn economische activiteit, van andere handelingen dan deze bedoeld in §§ 1 en 2, aan de belasting onderwerpen, wanneer de belastingplichtige, ingeval een dergelijke handeling door een andere belastingplichtige zou zijn verricht, geen recht zou hebben op volledige aftrek van de belasting.

23 Worden evenwel vrijgesteld, de in art. 44 opgesomde verrichtingen :

Art. 44, § 1 Van de belasting zijn vrijgesteld de diensten door de nagenoemde personen verricht in de uitoefening van hun geregelde werkzaamheid :

1° notarissen, advocaten en gerechtsdeurwaarders ;

2° artsen, tandartsen, kinesitherapeuten, vroedvrouwen, verplegers en verpleegsters, verzorgers en verzorgsters, ziekenoppassers en ziekenoppassters, masseurs en masseuses, van wie de diensten van persoonsverzorging zijn opgenomen in de nomenclatuur van de geneeskundige verstrekkingen inzake verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering ;

§ 2. Van de belasting zijn eveneens vrijgesteld :

1° de diensten en de leveringen van goederen die daarmee nauw samenhangen in de uitoefening van hun geregelde werkzaamheid verricht door ziekenhuizen, psychiatrische inrichtingen, klinieken en dispensaria ; de diensten voor gezinshulp ; het vervoer van zieken of gewonden met speciaal daartoe uitgeruste vervoermiddelen ;

1° *bis* de diensten verleend aan hun leden door zelfstandige groeperingen van personen die een werkzaamheid uitoefenen welke krachtens dit artikel is vrijgesteld of waarvoor zij niet belastingplichtig zijn, wanneer die diensten direct nodig zijn voor de uitoefening van die werkzaamheid, deze groeperingen van hun leden enkel terugbetaling vorderen van hun aandeel in de gezamenlijke uitgaven, en mits deze vrijstelling niet tot concurrentieverstoring kan leiden ; de Koning regelt de toepassingsvoorwaarden van deze vrijstelling ;

1° *ter* de leveringen van menselijke organen, van menselijk bloed en van moedermelk ;

- 2° de diensten en de leveringen van goederen die nauw samenhangen met maatschappelijk werk verstrekt door instellingen die de bejaardenzorg tot doel hebben en als zodanig zijn erkend door de bevoegde overheid en die, indien het gaat om privaatrechtelijke instellingen, handelen onder sociale voorwaarden welke vergelijkbaar zijn met die welke gelden voor de publiekrechtelijke instellingen; de diensten en de daarmee nauw samenhangende leveringen van goederen in de uitoefening van hun geregelde werkzaamheid verstrekt door kinderbewaarplaatsen en zuigelingentehuizen en door instellingen erkend door de bevoegde overheid die, ingevolge hun statuten, in hoofdzaak tot doel hebben het toezicht over jongelui en de zorg voor hun onderhoud, opvoeding en vrijetijdsbesteding;
- 3° de diensten verstrekt door exploitanten van sportinrichtingen en inrichtingen voor lichamelijke opvoeding aan personen die er aan lichamelijke ontwikkeling of aan sport doen, wanneer die exploitanten en inrichtingen instellingen zijn die geen winstoogmerk hebben en zij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruiken tot dekking van de kosten ervan;
- 4° het verstrekken van school- of universitair onderwijs, beroepsopleiding en -herscholing, en het verrichten van de nauw daarmee samenhangende diensten en leveringen van goederen, zoals het verschaffen van logies, spijzen en dranken en van voor het vrijgestelde onderwijs gebruikte handboeken, door instellingen die daartoe door de bevoegde overheid zijn erkend of die aan dergelijke instellingen zijn toegevoegd of ervan afhangen: het geven door leerkrachten van lessen met betrekking tot school- of universitair onderwijs, beroepsopleiding of -herscholing;
- 5° de diensten betreffende onderwijskeuze en gezinsvoorlichting alsook de nauw daarmee samenhangende leveringen van goederen;
- 6° de verhuur van boeken en tijdschriften, van muziekpartituren, grammofoonplaten, magneetbanden, diapositieven en van andere dergelijke voorwerpen van culturele aard, en de diensten aan de lezers verstrekt door bibliotheken en leeszalen, wanneer de dienstverrichter een instelling is die geen winstoogmerk heeft en hij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruikt tot dekking van de kosten ervan alsmede de leveringen van goederen die nauw samenhangen met deze handelingen;
- 7° de diensten en de leveringen van goederen die daarmee nauw samenhangen, die door de exploitant aan de bezoekers worden verstrekt met betrekking tot al of niet geleid bezoek aan musea, monumenten, natuurmonumenten, plantentuinen en dierentuinen, wanneer die exploitant een instelling is die geen winstoogmerk heeft en hij de ontvangsten uit de vrijgestelde werkzaamheden uitsluitend gebruikt tot dekking van de kosten ervan;
- 8° de diensten aan organisatoren van voordrachten verstrekt door voordrachtgevers die als zodanig handelen; de diensten aan organisatoren van schouwspelen en concerten, aan uitgevers van grammofoonplaten en van andere klankdragers en aan makers van films en aan andere beelddragers verstrekt door acteurs, orkestleiders, muzikanten en andere artiesten voor de uitvoering van toneelwerken, balletten, films, muziekstukken, circus-, variété- of cabaretvoorstellingen; de diensten aan organisatoren van sportwedstrijden of sportfeesten verstrekt door deelnemers aan die wedstrijden of feesten;
- 9° de organisatie van toneel-, ballet- of filmvoorstellingen, van tentoonstellingen, concerten of conferenties alsook de leveringen van goederen die nauw samenhangen met deze diensten door instellingen erkend door de bevoegde overheid, mits de inkomsten die zij verkrijgen uit hun werkzaamheid uitsluitend gebruikt worden tot dekking van de kosten ervan;
- 10° de terbeschikkingstelling van personeel door religieuze of levensbeschouwelijke instellingen voor de in 1°, 2° en 4° bedoelde werkzaamheden, of met het oog op de verlening van geestelijke bijstand;
- 11° de diensten en de nauw daarmee samenhangende leveringen van goederen ten behoeve en in het gemeenschappelijk belang van hun leden, verricht tegen betaling van een krachtens de statuten bepaalde bijdrage, door instellingen die geen winst beogen en doeleinden van politieke, syndicale, religieuze, levensbeschouwelijke, vaderlandslievende, filantropische of staatsburgerlijke aard nastreven; de Koning kan, ter voorkoming van concurrentieverstoring, de vrijstelling afhankelijk maken van aanvullende voorwaarden;
- 12° de leveringen van goederen en de diensten, verricht in samenhang met werkzaamheden die ter verkrijging van financiële steun met betrekking tot in 1° tot 4°, 7° en 11° genoemde handelingen zijn georganiseerd door en uitsluitend ten bate van diegenen die deze handelingen verrichten; de Koning kan, ter voorkoming van concurrentieverstoring, beperkingen opleggen ten aanzien van het aantal van de vrijgestelde werkzaamheden of het bedrag van de opbrengsten;
- 13° de levering van goederen die uitsluitend ten behoeve van een op grond van dit artikel vrijgestelde

activiteit werden aangewend als voor al deze goederen geen recht op aftrek is genoten; de overdracht van een cliënteel of het verlenen van rechten op een cliënteel, dat betrekking heeft op een op grond van dit artikel vrijgestelde activiteit; de levering van goederen waarvan de verkrijging of de bestemming het voorwerp heeft uitgemaakt van een uitsluiting van het recht op aftrek overeenkomstig artikel 45, § 3 van dit Wetboek.

§ 3. Van de belasting zijn nog vrijgesteld:

1° de volgende handelingen:

a) de levering van uit hun aard onroerende goederen; wordt evenwel uitgesloten de levering van een gebouw, wanneer ze wordt verricht uiterlijk op 31 december van het jaar na dat waarin dat gebouw voor het eerst is opgenomen in het kohier van de onroerende voorheffing, door:

— hetzij een in artikel 12, § 2 beoogde belastingplichtige die het betreffende gebouw heeft opgericht of heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen;

— hetzij een belastingplichtige waarvan de economische activiteit niet bestaat in de geregelde verkoop van gebouwen met voldoening van de belasting, wanneer hij op de door de Koning te bepalen wijze kennis heeft gegeven van zijn bedoeling het gebouw dat hij heeft opgericht of heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen, te vervreemden met voldoening van de belasting;

— hetzij een in artikel 8, § 1 beoogde belastingplichtige;

b) de vestigingen, overdrachten en wederoverdrachten van zakelijke rechten, in de zin van artikel 9, tweede lid, 2° op uit hun aard onroerende goederen; worden evenwel uitgesloten de vestigingen, overdrachten en wederoverdrachten van dergelijke zakelijke rechten op gebouwen wanneer ze worden verricht uiterlijk op 31 december van het jaar na dat waarin dat gebouw voor het eerst is opgenomen in het kohier van de onroerende voorheffing door:

— hetzij een in artikel 12, § 2 beoogde belastingplichtige die binnen de voornoemde termijn één van de bedoelde zakelijke rechten vestigt op een gebouw dat hij heeft opgericht, heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen of die binnen dezelfde termijn, een dergelijk zakelijk recht dat te zijnen bate werd gevestigd of aan hem werd overgedragen met voldoening van de belasting, overdraagt of wederoverdraagt;

— hetzij een belastingplichtige waarvan de economische activiteit niet bestaat in de geregelde verkoop van gebouwen met voldoening van de belasting, wanneer hij op een door de Koning te bepalen wijze kennis heeft gegeven van zijn bedoeling binnen voornoemde termijn één van bovenbedoelde zakelijke rechten op een gebouw dat hij heeft opgericht, heeft laten oprichten of met voldoening van de belasting heeft verkregen, te vestigen of binnen die termijn één van die zakelijke rechten dat te zijnen bate werd gevestigd of hem werd overgedragen met voldoening van de belasting, over te dragen of weder over te dragen;

— hetzij een door artikel 8, §§ 2 of 3 beoogde belastingplichtige.

De datum van het contract kan alleen worden aangetoond door bewijsmiddelen die tegen derden kunnen worden ingeroepen;

2° de verpachting, de verhuur en de overdracht van huur van uit hun aard onroerende goederen, alsook het gebruik van dergelijke goederen onder de voorwaarden van artikel 19, § 1, met uitzondering van:

a) de in artikel 18, § 1, 8° tot 10° bedoelde diensten;

b) de onroerende financieringshuur, toegestaan door een onderneming die gespecialiseerd is in onroerende financieringshuur of zogenaamde onroerende leasing, wanneer deze onderneming het gebouw waarop het contract betrekking heeft, opricht, laat oprichten of met voldoening van de belasting verkrijgt en de huurder dit goed huurt om het in de uitoefening van een activiteit van belastingplichtige te gebruiken; de Koning omschrijft de voorwaarden waaraan het contract van onroerende financieringshuur moet voldoen, inzonderheid met betrekking tot de duur van het contract, de aard en de bestemming van de goederen die er het voorwerp van uitmaken, alsmede de rechten en plichten van de huurder;

c) de verhuur van andere gebouwen dan degene die het voorwerp uitmaken van een in artikel 44, § 3, 2°, b bedoeld contract aan een belastingplichtige voor de behoeften van zijn economische activiteit, wanneer de verhuurder kennis heeft gegeven van zijn bedoeling het onroerend goed met voldoening van de belasting te verhuren; de Koning bepaalt de vorm van de keuze, de wijze waarop ze moet worden uitgeoefend, evenals de voorwaarden waaraan het verhuurcontract moet voldoen;

d) de verhuur van safeloketten;

- 3° de door de auteur of toondichter gesloten contracten voor uitgave van letterkundige werken of van kunstwerken ;
- 4° de handelingen van verzekering en herverzekering, met inbegrip van de daarmee samenhangende diensten verricht door makelaars en lasthebbers, met uitzondering evenwel van de diensten als schade-expert ;
- 5° verlening van kredieten en bemiddeling inzake kredieten, alsmede het beheer van kredieten door degene die ze heeft verleend ;
- 6° het bemiddelen bij en het aangaan van verplichtingen, borgtochten en andere zekerheids- en garantieverbintenissen, alsmede het beheer van kredietgaranties door degene die het krediet heeft verleend ;
- 7° handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, betreffende deposito's, rekening-courantverkeer, schuldvorderingen, cheques en andere handelspapieren met uitzondering van de invordering van schuld-vorderingen ;
- 8° de betalings- en ontvangstverrichtingen, bemiddeling daaronder begrepen, met uitzondering van de invordering van schuldvorderingen ; de dienstverrichter kan, onder de voorwaarden gesteld door of vanwege de Minister van Financiën, kiezen voor het belasten ervan ;
- 9° handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, betreffende deviezen, bankbiljetten en munten die wettig betaalmiddel zijn, met uitzondering van munten en biljetten die als verzamelobject worden beschouwd ; als zodanig worden beschouwd gouden, zilveren of uit een ander metaal geslagen munten, alsmede biljetten, die normaliter niet als wettig betaalmiddel worden gebruikt of die een numismatische waarde hebben ;
- 10° handelingen, bemiddeling daaronder begrepen, uitgezonderd bewaring en beheer, inzake aandelen, deelnemingen in vennootschappen of verenigingen, obligaties en andere waardepapieren, met uitsluiting van documenten die goederen vertegenwoordigen ;
- 11° de handelingen verricht door de instellingen voor collectieve belegging als bedoeld in Boek III van de Wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten alsmede de bestuurdersvergoedingen uitgekeerd door deze instellingen ;
- 12° de leveringen, tegen de nominale waarde, de postzegels die frankeerwaarde hebben in het binnenland, fiscale zegels en andere soortgelijke zegels ;
- 13° weddenscapen, loterijen en andere kans- en geldspelen, met inachtneming van de door de Koning vastgestelde voorwaarden en beperkingen.

24 **C o m m i s s i o n a i r s** of andere tussenpersonen bedoeld in art. 13, § 2 die hun tussenkomst verlenen bij de vermelde dienstverrichtingen, worden geacht die diensten zelf te hebben ontvangen of verstrekt (art. 20, § 1 W.B.T.W.). Art. 20, § 2 maakt echter voorbehoud voor de reisbureaus (deze worden gedefinieerd in art. 20, § 2, tweede alinea, W.B.T.W. Deze definitie wijkt beduidend af van deze van de reisbemiddelaar in art. 1, 6° C.C.V.-verdrag) die tussenkomst verlenen bij het verschaffen van vervoer, van logies, van ter plaatse gebruikte spijzen en dranken of van één of meer in art. 18 bedoelde diensten. Zij worden in principe geacht te handelen in naam en voor rekening van de reiziger.

25 Voor diensten vindt het belastbare feit plaats en is de belasting opeisbaar op het tijdstip dat de dienst voltooid is. Bij doorlopende diensten die aanleiding geven tot opeenvolgende afrekeningen of betalingen, wordt de dienst als voltooid beschouwd bij het verstrijken van de termijn waarop de afrekening of betaling betrekking heeft (art. 22, § 1). De B.T.W. is echter reeds eerder verschuldigd, wanneer de prijs of een gedeelte ervan vóór dit tijdstip wordt gefactureerd of betaald of eisbaar wordt (art. 22, § 2).

B. BELASTINGPLICHTIGE

26 De belastingplichtige is 'eenieder die in de uitoefening van een economische activiteit geregeld en zelfstandig, met of zonder winstoogmerk, hoofdzakelijk of aanvullend, leveringen van goederen of diensten verricht die in het B.T.W.-Wetboek zijn omschreven, ongeacht de plaats waar de economische activiteit wordt uitgeoefend.' (art. 4 W.B.T.W.).

Het begrip 'belastingplichtige' is een specifiek B.T.W.-begrip. De hoedanigheid van de belastingplichtige wordt in beginsel automatisch verkregen: de belastingplichtige is al wie geregeld en als zelfstandige economisch actief is, als handelaar, producent, verrichter van diensten, landbouwer, ambachtsman, beoefenaar van een vrij beroep. Dit betekent dat in beginsel elke op het economische terrein actieve persoon – of hij nu fabrikant, verrichter van diensten, landbouwer, beoefenaar van een vrij beroep,... is – in beginsel B.T.W.-belastingplichtige is en dat zijn activiteit, die tot voorwerp heeft de levering van goederen of de prestatie van diensten (handelingen in de zin van het W.B.T.W.), dus aanleiding zal geven tot aanrekening van B.T.W. Een hoofdactiviteit zowel als een louter bijkomstige activiteit komen in aanmerking.

Zo stelt art. 2, laatste alinea W.B.T.W. dat de handelingen verricht door de curator van een gefailleerde belastingplichtige ter uitvoering van de hem toevertrouwde opdracht, of door een derde onder toezicht van de curator, worden geacht door de gefailleerde zelf te zijn verricht.

De onafhankelijke tussenpersoon – die optreedt in eigen naam en voor eigen rekening (concessiehouder, franchisee) –, de commissionair, de agent, de makelaar en elke andere zelfstandige professionele lasthebber zijn eveneens aan de B.T.W. onderworpen. Bestuurders, zaakvoerders, commissarissen en vereffenaars van vennootschappen, van E.S.V.'s of E.E.S.V.'s zullen ook als belastingplichtigen moeten beschouwd worden (art. 18, § 1, 3° W.B.T.W.), mits ze zelfstandig optreden en hun activiteit een onder de toepassing van de W.B.T.W. vallende economische activiteit is.

Diegenen die uitsluitend prestaties verrichten die vrijgesteld zijn bij art. 44 W.B.T.W. (zie boven, nr. 23), leveranciers die in een andere Lid-Staat gevestigd zijn of kleine ondernemingen met een tijdens het vorige kalenderjaar gerealiseerde omzet die de drempel van 225.000 fr. niet overschrijdt alsook vrijgestelde intracommunautaire verwervingen door niet-belastingplichtige rechtspersonen, zullen voor de B.T.W. niet moeten worden geïdentificeerd. Zij zullen dus geen B.T.W. moeten aanrekenen op hun uitgaande handelingen, aangezien deze zijn vrijgesteld. Anderzijds hebben zij ook geen recht op aftrek van voorbelasting.

Gewoonlijk is het uitoefenen van een economische activiteit op toevallige basis onvoldoende om als B.T.W.-belastingplichtige te worden aangezien. Maar het B.T.W.-Wetboek stelt voor bepaalde, incidenteel verrichte activiteiten dat diegene die ze stelt als belastingplichtige zal beschouwd worden. Het gaat om de verkoop van of de cessie van een zakelijk recht op een nieuw gebouw (art. 8 W.B.T.W.) en de intracommunautaire levering van nieuwe vervoermiddelen (art. 8bis W.B.T.W.).

De Koning kan 'de in België gevestigde personen, die juridisch gezien wel zelfstandig zijn, doch financieel, economisch en organisatorisch nauw met elkaar verbonden zijn, voor de toepassing van de B.T.W.-reglementering als één belastingplichtige aanmerken' (art. 4, § 2 W.B.T.W.).

Met de invoering van deze regeling wil de wetgever vermijden dat teveel ondernemingen het regime van de 'kleine ondernemingen' (dit zijn ondernemingen wiens jaarlijkse omzetcijfer 225.000 fr. niet overschrijdt) zouden gaan toepassen. (art. 56, § 2 W.B.T.W.).

Bij art. 56, § 2 W.B.T.W. wordt immers – ter vervanging van de egalisatiebelasting – een belastingsregime voor kleine ondernemingen ingevoerd. Deze genieten vrijstelling van B.T.W. voor de leveringen van goederen en diensten die zij verrichten. Zij dienen dus ook geen B.T.W. aan te rekenen of te vermelden op de door hen opgestelde facturen.

Het is zonder belang of de handelingen met of zonder winstoogmerk worden verricht. Niet alleen handelaars, maar al diegenen die geregeld en zelfstandig belastbare handelingen stellen, zijn belastingplichtigen. Een belastingplichtige kan een fysieke persoon zijn of een rechtspersoon (vennootschap of vereniging), maar tevens ook groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen e.d.) (TIBERGHEN, A., *a.w.*, 650-651; *B.T.W. - Handleiding, Min. Fin.*, nr. 107 e.v.).

27 De Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten van de Belgische Staat, de provincies, de agglomeraties, de gemeenten en de openbare instellingen worden niet als belastingplichtige aangemerkt voor de handelingen of de werkzaamheden die zij als overheid verrichten. Zij worden geen belastingplichtige indien zij voor die werkzaamheden of handelingen rechten, heffingen, bijdragen of retributies innen (art. 6, eerste alinea W.B.T.W.).

Art. 6 beoogt echter niet die publiekrechtelijke verenigingen die bij wijze van vereniging en niet bij wijze van stichting zijn tot stand gekomen (intercommunale verenigingen, gemengde ondernemingen...). Aldus zijn o.m. aan het B.T.W.-stelsel onderworpen: de N.M.B.S., de Nationale Maatschappij van Buurtspoorwegen, SABENA, de N.V. Zeekanaal en Haveninrichtingen van Brussel, de Nationale Maatschappij voor Huisvesting, de Nationale Maatschappij voor de Kleine Landeigendom, de nationale Maatschappij der Waterleidingen, de intercommunale verenigingen voor drinkwaterbedeling of voor doeleinden van gemeentelijk belang, zoals gas- of elektriciteitsvoorziening (Memorie van toelichting, *Gedr. St.*, Kamer, 1968, nr. 88, 16).

28 De Koning moet de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, de provincies, de agglomeraties, de gemeenten en de openbare instellingen als belastingplichtige aanmerken voor de werkzaamheden of handelingen waarvoor deze over-

heidspersonen rechten, heffingen, bijdragen of retributies innen, voor zover een behandeling als niet-belastingplichtige tot een concurrentieverstoring van enige betekenis zou leiden (art. 6, tweede alinea, W.B.T.W.). Art. 1 van het K.B. nr. 26, m.b.t. het onderwerpen van openbare instellingen aan de B.T.W. (B.S., 5 december 1970), somt op limitatieve wijze de instellingen op die als belastingplichtige moeten worden beschouwd :

Als belastingplichtige voor de belasting over de toegevoegde waarde worden aangemerkt :

1° de diensten en de regieën van de Staat, van de provincies en van de gemeenten, alsmede de openbare instellingen, ten aanzien van :

- de levering en de voorziening van water, gas, elektriciteit en stroom ;
- de verkoop van landbouw- en tuinbouwprodukten, en van voedingsmiddelen van een landbouw- of een handelsbedrijf ;
- het verlenen van het recht tot verkoop in het groot van land- en tuinbouwprodukten op een openbare markt, georganiseerd in een speciaal voor dit doel uitgeruste en geëxploiteerde inrichting, evenals de leveringen van goederen en diensten die ze in dit kader verrichten ;
- de verkoop van bomen en hout van een bosbedrijf ;
- de levering van goederen en het verrichten van diensten in het kader van de exploitatie van havens, bevaarbare waterlopen en vlieghavens ;
- de exploitatie en het verlenen van rechten op de exploitatie van een restaurant, een hotel of een drankgelegenheid die voor het publiek vrij toegankelijk zijn ;
- de exploitatie en het verlenen van rechten op de exploitatie van een school voor het besturen van motorrijtuigen.

2° de diensten en de regieën van de provincies en van de gemeenten alsmede de openbare instellingen, ten aanzien van :

- de exploitatie en het verlenen van rechten op de exploitatie van een parkeerplaats, een opslagplaats, een kampeerterrein, een radio- of een televisiedistributienet en een slachthuis ;
- de verkoop van onroerende goederen zoals bedoeld in artikel 9, § 3 van het Wetboek van de Belasting over de Toegevoegde Waarde ;
- de zogenaamde onroerende leasing bedoeld in artikel 18, § 2 van het Wetboek van de Belasting over de Toegevoegde Waarde ;

3° de Regie van de Gevangenisarbeid en de autonome strafinrichtingen die ressorteren onder het Ministerie van Justitie ;

4° de Dienst voor Nijverheidsbevordering ;

5° de Algemene Spaar- en Lijfrentekas ;

6° de Regie van Telegrafie en Telefonie ;

7° het Belgisch Staatsblad ;

8° [...];

9° de Belgische Dienst voor Bedrijfsleven en Landbouw ;

10° [...].

11° de Regie voor maritiem transport ;

12° de Proefbank voor vuurwapens.

13° de 'R.T.B.F.' ;

14° de Koninklijke Munt van België ;

De Koning bepaalt bovendien de handelingen waarvoor de Staat, de Gemeenschappen, de Gewesten, de provincies, de agglomeraties, de gemeenten en de openbare instellingen steeds als belastingplichtige worden aangemerkt. Een uitzondering is voorzien voor handelingen van onbeduidende omvang (art. 6, derde alinea, W.B.T.W.).

C. FACTURERINGSPLICHT

29 Aangezien de factuur de spil is voor de praktische toepassing van de B.T.W. en m.n. voor de aftrekregeling (zie boven, nr. 5), legt de wetgever aan de B.T.W.-belastingplichtige een factureringsplicht op (art. 53, 2° W.B.T.W.). Ook de vrijgestelde belastingplichtigen zijn gehouden een factuur of een als zodanig geldend stuk uit te reiken voor de door hen gedane leveringen van goederen of gepresteerde diensten. Op te merken valt dat niet het opmaken van de factuur, maar de levering het feit is dat de B.T.W. verschuldigd maakt. De factuur is slechts een middel om de voldoening van de belasting veilig te stellen.

De belastingplichtige is gehouden aan zijn medecontractant een factuur uit te reiken in volgende gevallen (art. 1 K.B. nr. 1 van 29 december 1992):

1° Wanneer hij in de uitvoering van zijn beroepswerkzaamheid een levering van een goed heeft gedaan of een dienst heeft verricht. Hierbij is zonder belang of de medecontractant al dan niet belastingplichtige is. Ook handelingen die vrijgesteld zijn van B.T.W. op grond van de art. 39 e.v. of die niet belastbaar zijn omdat ze in het buitenland plaatsvinden, vallen onder de factureringsplicht. Voor handelingen vrijgesteld door art. 44 (zie boven, nr. 23) geldt deze verplichting niet, omdat de personen die ze verrichten t.a.v. die handelingen geen belastingplichtigen zijn.

2° Wanneer vóór de levering van het goed of vóór de voltooiing van de dienst, de belasting opeisbaar wordt over de prijs van de handeling of over een gedeelte ervan, bij toepassing van de art. 17, § 1 en 22, § 2 W.B.T.W.

3° Wanneer, vóór een in art. 39*bis*, eerste lid, 1° tot 4° W.B.T.W. bedoelde levering, de prijs geheel of gedeeltelijk wordt ontvangen.

Een factuur zal m.a.w. moeten worden uitgereikt voor :

- de leveringen van goederen en het verrichten van diensten die gebeuren door belastingplichtigen en door niet-belastingplichtige rechtspersonen.
- de verkopen op afstand, zelfs indien de klant een particulier is.

Er is sprake van een verkoop op afstand in de betekenis daaraan gegeven door het W.B.T.W. indien :

a) een leverancier goederen levert aan particulieren die geen belastingplichtigen zijn, ofwel aan belastingplichtigen die vrijgestelde handelingen verrichten waarvoor zij geen recht op aftrek van de voorbelasting bezitten, of aan niet-belastingplichtige rechtspersonen die op hun intracommunautaire verwervingen geen B.T.W. verschuldigd zijn, omdat hun aankopen de drempel van 450.000 fr. niet te boven gaan (vgl. art. 25 W.I.B.);

b) de leverancier ofwel zelf voor het vervoer van de geleverde goederen zorgt, ofwel het door een derde voor zijn rekening laat verrichten;

c) de afnemer van de goederen in een andere Lid-Staat van de E.G. dan het land van vertrek van de goederen is gevestigd. Dit bijzondere regime geldt niet voor nieuwe vervoermiddelen die geleverd worden (deze zal enkel in de staat van bestemming kunnen belast worden : art. 25*ter*, § 2 en 3 W.B.T.W.). De toepassing van dit bijzondere regime is bovendien afhankelijk van het feit dat de onderneming die

de verkopen op afstand sluit, in het lopende kalenderjaar *en* in het daaraan voorafgaande jaar, in een bepaalde Lid-Staat van de E.G. goederen heeft verkocht waarvan de waarde, exclusief B.T.W., volgende bedragen overschrijdt :

a) 100.000 ecu, in Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland en het Verenigd Koninkrijk ;

b) 35.000 ecu, in België, Denemarken, Griekenland, Ierland, Italië, Portugal en Spanje.

— de intracommunautaire leveringen van goederen die in hoofde van de leverancier van de belasting zijn vrijgesteld.

De leverancier van de om deze reden van belasting vrijgestelde goederen moet het B.T.W.-nummer van de in de andere E.G.-Lid-Staat gevestigde verwerfer vermelden.

De Koning kan bepaalde groepen van belastingplichtigen vrijstellen van het opstellen en uitreiken van facturen (zie K.B. nr. 43 van 5 juli 1991, gew. bij K.B. 29 december 1992).

30 De belastingplichtige is ervan o n t h e v e n facturen uit te reiken wanneer hij goederen of diensten levert aan natuurlijke personen die ze bestemmen voor hun privé-gebruik (art. 1, § 2, eerste alinea K.B. nr. 1 van 29 december 1992). De ontheffing van de factureringsplicht betreft dus de detaillisten evenals de dienstverrichters die aan particuliere verbruikers leveren. De ontheffing treft echter niet de verkoop of het leveren van diensten aan rechtspersonen, ook al bezitten deze de hoedanigheid van belastingplichtige niet, noch aan particulieren die voor beroepsdoeleinden kopen (*B.T.W.-Handleiding*, nr. 431).

Deze ontheffing van de verplichting facturen uit te reiken aan verbruikers geldt, krachtens art. 2, § 2 K.B., nr. 1, niet ten aanzien van de volgende handelingen :

1° de leveringen :

— van voor personen- of goederenvervoer bestemde nieuwe of tweedehandse landvoertuigen, voorzien van een motor met een cilinderinhoud van meer dan 48 kubieke centimeter of met een vermogen van meer dan 7,2 kilowatt, alsmede hun aanhangwagens, met inbegrip van de auto's voor dubbel gebruik en de kampeerwagens ;

— van jachten en plezierboten ;

— van vliegtuigen, watervliegtuigen, hefschroefvliegtuigen, zweefvliegtuigen, vrije of bestuurbare luchtballons en andere dergelijke luchtvaartuigen, ongeacht of ze zwaarder of lichter zijn dan de lucht, met of zonder motor ;

2° de leveringen van gebouwen en de vestigingen, de overdrachten en de wederoverdrachten van zake-lijke rechten die niet overeenkomstig artikel 44, § 3, 1° van het Wetboek van de belasting zijn vrijgesteld ;

3° de in artikel 20, § 2 K.B. nr. 1 vermelde handelingen ;

4° de leveringen van goederen en de diensten bestemd voor de oprichting van een nieuw gebouw bedoeld in artikel 64, § 4 W.B.T.W.

5° de verkopen op afbetaling en de huurkopen ;

De verkopen op afbetaling worden gedefinieerd in art. 1, 9° Wet Consumentenkrediet als elke kredietovereenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, welke normaal leidt tot de verkrijging van lichamelijke roerende goederen of levering van diensten en waarvan de prijs betaald wordt in ten minste drie betalingen, door middel van periodieke stortingen, waaronder het verplicht te vragen voorschot van minstens 15 % van de verkoopprijs niet is begrepen.

6° de leveringen die betrekking hebben op goederen die, gelet op de aard ervan, de wijze waarop zij

worden aangeboden, de verkochte hoeveelheden of de toegepaste prijzen, kennelijk bestemd zijn voor een economisch gebruik, alsook de leveringen van goederen van de soort waarin de verkrijger handel drijft of die hij normaal bestemt voor de uitoefening van zijn economische activiteiten ;

7° de leveringen verricht in inrichtingen of op plaatsen die normaal niet toegankelijk zijn voor particulieren ;

8° de leveringen verricht door voortbrengers- of grossierbedrijven ;

9° de leveringen van onderdelen, toebehoren en uitrustingsstukken voor de onder 1° vermelde goederen, alsook de andere onderhoudswerken dan het wassen, en de herstellingswerken verricht aan deze goederen, met inbegrip van de levering van de goederen die worden verbruikt voor de uitvoering van deze werken, wanneer de prijs, met inbegrip van de belasting over de toegevoegde waarde, meer bedraagt dan 2.500 fr.

10° de verrichtingen van verhuizing of meubelbewaring en de bij die handelingen behorende prestaties ;

11° de in artikel 15, §§ 4 en 5 van het W.B.T.W. bedoelde leveringen van goederen.

Ook de belastingplichtige die enkel handelingen verricht waarvoor hij geen recht op aftrek heeft, is niet gehouden tot het uitreiken van facturen.

31 De factuur moet in beginsel worden uitgereikt op het tijdstip dat de belasting verschuldigd is (zie boven, nr. 20 en 24). Art. 4 K.B. nr. 1, bepaalt evenwel dat de factuur moet worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin de B.T.W. overeenkomstig art. 17, § 1 en 22, § 2 W.B.T.W. opeisbaar wordt over het geheel of een deel van de prijs of voor de in art. 39bis W.B.T.W. bedoelde leveringen. In het geval vóór een in art. 39bis, eerste lid, 1° tot 4° W.B.T.W. bedoelde levering de prijs geheel of gedeeltelijk wordt betaald, moet de factuur worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag van de maand na die waarin een voorschot wordt betaald. Ook het stuk dat in uitvoering van art. 6 K.B. nr. 1 wordt opgesteld moet binnen deze termijn, te rekenen vanaf zijn opstelling, aan de medecontractant worden overgemaakt (art. 6, § 1, 6° K.B. nr. 1). De datum moet steeds op de factuur worden vermeld (zie verder, nr. 50).

D. UITREIKEN VAN MET EEN FACTUUR VERWANTE STUKKEN, REKENINGEN EN ONTVANGSTBEWIJZEN

32 Voor de intracommunautaire leveringen van goederen die zijn vrijgesteld van de Belgische B.T.W. krachtens art. 39bis, eerste lid, 4° moet de belastingplichtige een stuk opmaken, krachtens art. 2 K.B. nr. 1 van 29 december 1992.

Dit stuk dient de in art. 5 K.B. nr. 1 voor de factuur verplicht gestelde vermeldingen te bevatten (zie nr. 48 ev.).

De belastingplichtige die een handeling verricht die overeenkomstig art. 12 W.B.T.W. met een levering wordt gelijkgesteld (zie nr. 17) of door art. 19 W.B.T.W. met een dienst wordt gelijkgesteld (zie nr. 22) dient een stuk op te maken dat de handeling vaststelt (art. 3 K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Dit stuk bevat volgende vermeldingen : het nummer waaronder het is ingeschreven in het boek voor uitgaande facturen ; de naam of de maatschappelijke benaming van de belastingplichtige, het adres van zijn administratieve of maatschappelijke zetel en zijn B.T.W.-identificatienummer ; de datum van

de handeling, de gegevens die nodig zijn om de handeling te determineren en om het tarief van de verschuldigde belasting vast te stellen; waarbij ook rekening moet gehouden worden met de in art. 5, *8bis*, § 2 W.B.T.W. bedoelde gegevens voor de leveringen van nieuwe vervoermiddelen en de in art. 5, § 1, 7° K.B. nr. 1 van 29 december 1992 opgesomde gegevens; per tarief, de maatstaf van heffing en het bedrag van de verschuldigde belasting (art. 5, § 2 K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

De overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bedoeld in art. 11 W.B.T.W. en de handelingen die bij de overdracht van een algemeenheid van goederen of van een bedrijfsafdeling, bij wege van inbreng in een vennootschap of anderszins worden verricht, bedoeld in art. 18, § 3 W.B.T.W., worden vastgesteld in een stuk dat samen door de bij de overdracht betrokken partijen wordt opgesteld.

Dit stuk moet zeker volgende vermeldingen bevatten: de datum van de overdracht of van de handelingen, de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de betrokken partijen en, in voorkomend geval, hun B.T.W.-identificatienummer; een nauwkeurige beschrijving van het voorwerp van de overdracht of van de handeling en de prijs. Het wordt in evenveel exemplaren opgesteld als er partijen zijn en elke partij dient een exemplaar te ontvangen.

De factuur mag worden vervangen door een stuk waarin de medecontractant zelf afrekenet voor de aan hem verrichte levering van goederen of de aan hem verstrekte dienst.

Volgende voorwaarden moeten vervuld zijn:

- 1° deze wijze van afrekening tussen partijen stemt overeen met de beroepsgebruiken die van toepassing zijn in hun sector van economische activiteit;
- 2° de partijen moeten vooraf, bij ter post aangetekende brief, de hoofdcontroleur van het controlekantoor waaronder zij ressorteren in kennis stellen van hun voornemen om deze wijze van afrekening toe te passen. Deze kennisgeving behelst de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de betrokken partijen;
- 3° indien binnen de maand na de verzending van hun kennisgeving geen tegenbericht wordt ontvangen vanwege de Administratie van de B.T.W., registratie en domeinen, mogen de partijen gebruik maken van deze wijze van afrekening;
- 4° het stuk wordt in twee exemplaren opgesteld en bevat, benevens de in artikel 5, § 1, 2° tot 12° K.B. nr. 1 bedoelde vermeldingen, de datum waarop het is opgesteld en de vermelding 'B.T.W. te storten aan de Staat door de leverancier' wanneer degene die de handeling heeft verricht overeenkomstig artikel 51 W.B.T.W. schuldenaar van de belasting is;
- 5° de beide exemplaren van het stuk worden door de belastingplichtige, die de handeling verricht heeft, aangevuld met de vermelding 'stuk ingeschreven in het boek voor uitgaande facturen onder het nummer..' en zij worden voor akkoord ondertekend; de naam en, indien de belastingplichtige niet zelf ondertekent, de hoedanigheid van de ondertekenaar worden vermeld;
- 6° de belastingplichtige die de handeling verricht heeft, overhandigt binnen de in artikel 4 K.B. nr. 1 bedoelde termijn aan zijn medecontractant een exemplaar van het aangevulde stuk (art. 6, § 1 K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Bij openbare verkoop van roerende goederen van een gefailleerde belastingplichtige mag de factuur worden vervangen door een door de instrumenterende notaris of gerechtsdeurwaarder op basis van het proces-verbaal van toewijzing opgesteld stuk dat aan de koper wordt uitgereikt. Volgende voorwaarden moeten vermeld zijn:

- 1° per toegewezen lot bevatten het proces-verbaal en het stuk de vermeldingen bedoeld in artikel 5, § 1 met uitzondering van het volgnummer in het boek voor uitgaande facturen en, voor leveringen aan overeenkomstig artikel 50 W.B.T.W. voor B.T.W.-doeleinden geïdentificeerde belastingplichtigen, hun B.T.W.-identificatienummer. In het proces-verbaal mogen deze vermeldingen evenwel worden vervangen door een referentnummer dat aan ieder stuk wordt toegekend;
- 2° een dubbel van het stuk wordt aan de curator overhandigd (art. 6, § 2 K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

In geval van contante betaling kan de kwitantie als factuur gelden, mits zij de in art. 5, § 1 K.B. nr. 1 bedoelde vermeldingen bevat (art. 6, § 3 K.B. 29 december 1992).

In geval van verkoop op proef of van zending op zicht of in consignatie, dient de belastingplichtige, bij de overhandiging of de verzending van de goederen, aan de geadresseerde of de consignataris een stuk uit te reiken waarop worden vermeld, benevens de naam en het adres van de bij de handeling betrokken partijen, een volgnummer dat aan het stuk werd toegekend, de datum van de overhandiging of de verzending van de goederen, de gebruikelijke benaming ervan en de hoeveelheid van de overhandigde of de verzonden goederen.

De belastingplichtige dient eveneens aan de geadresseerde of aan de consignataris een stuk uit te reiken bij de ontvangst van de goederen die hem door laatstgenoemden, geheel of gedeeltelijk, worden teruggegeven. Dit stuk bevat de vermeldingen bedoeld in het eerste lid, met uitzondering van de datum van de overhandiging of van de verzending van de goederen die wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen.

De bepalingen van beide vorige paragrafen zijn niet van toepassing in geval van verkoop op proef of van zending op zicht wanneer de belastingplichtige het in artikel 23 K.B. nr. 1 bedoelde register moet aanvullen, of in geval van consignatieverkoop, wanneer hij voor de overdracht van de goederen naar een andere Lid-Staat met het oog op deze verkoop het in artikel 2 K.B. nr. 1 bedoelde stuk moet uitreiken.

De factuur, die de belastingplichtige moet uitreiken aan de geadresseerde of de consignataris wanneer deze eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens artikel 16, § 2 W.B.T.W. geacht worden aan de consignataris te zijn geleverd, moet verwijzen naar de in de vorige paragrafen bedoelde stukken (art. 7, § 1 K.B. nr. 1).

Wanneer de belastingplichtige, die goederen op proef verkoopt of ze op zicht of in consignatie zendt, niet in België is gevestigd en niet is onderworpen aan de hierboven bedoelde verplichting, is de belastingplichtige die de goederen ontvangt gehouden zelf een stuk op te maken waarop de hierboven bedoelde gegevens voorkomen, met uitzondering van de verzendingsdatum die wordt vervangen door de datum van ontvangst van de goederen.

De belastingplichtige, die de goederen heeft ontvangen, dient eveneens een stuk op te stellen bij de gehele of gedeeltelijke teruggave van de goederen. Dit stuk bevat de vermeldingen bedoeld in art. 7, § 1 K.B. nr. 1, met uitzondering van de datum van ontvangst van de goederen, die wordt vervangen door de datum van hun teruggave (zie boven, nr. 19).

Wanneer hij eigenaar wordt van de goederen of wanneer de goederen krachtens artikel 16, § 2 W.B.T.W. geacht worden aan hem te zijn geleverd, brengt hij op de factuur die aan hem wordt uitgereikt een verwijzing aan naar het opgestelde stuk (art. 7, § 2 K.B. nr. 1).

Art. 9 K.B. nr. 1 van 23 december 1992 voorziet dat :

§ 1. De belastingplichtige en de niet-belastingplichtige rechtspersoon die overeenkomstig artikel 51, § 1, 2° en § 2 W.B.T.W. schuldenaar zijn van de belasting, dienen uiterlijk bij het verstrijken van de maand tijdens dewelke overeenkomstig de artikelen 17, § 1, 22, § 2 of 25septies, § 2 eerste lid, W.B.T.W. de belasting opeis-

baar wordt, een stuk op te maken wanneer zij nog niet in het bezit zijn van de factuur of het als zodanig geldend stuk met betrekking tot de handeling.

§ 2. Het in § 1 bedoeld stuk moet de volgende vermeldingen bevatten :

1° de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de bij de handeling betrokken partijen ;

2° het in artikel 50 W.B.T.W. bedoeld B.T.W.-identificatienummer van de persoon die het stuk opmaakt ;

3° a) voor de intracommunautaire verwerving van goederen, de datum waarop krachtens artikel 25septies, § 1 W.B.T.W. het belastbaar feit heeft plaatsgevonden ;

b) voor de in artikel 51, § 2 W.B.T.W. bedoelde handelingen, de datum waarop de handeling voltooid is of, wanneer de belasting opeisbaar wordt bij toepassing van artikel 17, § 1, tweede of derde lid, of van artikel 22, § 2, tweede of derde lid, W.B.T.W. de datum van de opeisbaarheid ervan ;

4° de gegevens bedoeld in artikel 5, § 1, 6° K.B. nr. 1 :

5° per tarief, de maatstaf van heffing en het bedrag van de verschuldigde belasting ;

6° het nummer waaronder het stuk is ingeschreven in het boek voor inkomende facturen of in het boek dat de belastingplichtige en de niet-belastingplichtige rechtspersoon moeten houden overeenkomstig artikel 14 K.B. nr. 1.

§ 3. De in § 2 bedoelde vermeldingen mogen worden vervangen door een verwijzing naar de schriftelijke overeenkomst, voor zover die de nodige gegevens bevat.

§ 4. Bij de ontvangst van de factuur of van het als zodanig geldend stuk zijn de in § 1 bedoelde personen gehouden tot het vermelden hierop van een verwijzing naar het in § 2 bedoelde stuk, en op het stuk, van een verwijzing naar de factuur of het als zodanig geldend stuk.

Krachtens art. 10 K.B. nr. 1 van 23 december 1992 is de belastingplichtige gehouden op de dag zelf van de handeling een stuk op te maken voor de voor zijn activiteit bestemde goederen en diensten, die hem onder bezwarende of onder kosteloze titel worden verstrekt door een niet-belastingplichtige.

Dit stuk bevat de volgende vermeldingen :

1° het nummer waaronder het is ingeschreven in het boek voor inkomende facturen van de belastingplichtige ;

2° de naam of de maatschappelijke benaming en het adres van de bij de handeling betrokken partijen ;

3° het B.T.W.-identificatienummer dat overeenkomstig artikel 50 W.B.T.W. aan de belastingplichtige werd toegekend ;

4° de datum van de handeling ;

5° de voor het bepalen van de handeling nodige gegevens ;

6° in voorkomend geval, de prijs.

De belastingplichtige is ervan ontheven het in vorige alinea's bedoelde stuk op te maken wanneer hem een stuk werd uitgereikt door zijn medecontractant. In voorkomend geval vervolledigt de belastingplichtige laatstgenoemd stuk met de vermeldingen bedoeld in § 1, tweede lid, K.B. nr. 1.

Tenslotte is voorzien dat de belastingplichtigen gehouden zijn een verbeterd stuk

uit te reiken wanneer de in artikel 1 K.B. nr. 1 bedoelde factuur of een van de in de artikelen 2, 6 en 7, § 1 K.B. nr. 1 bedoelde stukken, na de uitreiking ervan, moeten worden verbeterd.

Onder de in artikel 6, § 1 K.B. nr. 1 bedoelde voorwaarden mag dit stuk worden vervangen door een door de medecontractant opgestelde verbeterende afrekening.

De belastingplichtigen en de niet-belastingplichtige rechtspersonen zijn gehouden een verbeterend stuk op te maken wanneer een van de in de artikelen 3, 9, 10 en 11 K.B. nr. 1 bedoelde stukken moet worden verbeterd na de inschrijving ervan in de door artikel 14 K.B. nr. 1 voorgeschreven boeken. De belastingplichtige moet dezelfde verplichting vervullen wanneer het in artikel 7, § 2 K.B. nr. 1 bedoeld stuk moet worden verbeterd.

Het verbeterend stuk bevat een verwijzing naar de verbeterde factuur of het verbeterde stuk.

De belastingplichtigen moeten een dubbel opmaken van de stukken telkens wanneer de verbeterde stukken beoogd worden in artikel 8 K.B. nr. 1 (art. 12 K.B. nr. 1).

33 Aan sommige belastingplichtigen wordt de verplichting opgelegd aan hun klanten rekeningen of ontvangstbewijzen uit te reiken op genummerde formulieren, vervaardigd door erkende drukkers (art. 22 K.B. nr. 1). Deze documenten verschillen merkkelijk van de factuur: is de factuur een boekhoudkundig document dat de belastbare handeling vaststelt, dan is de rekening of het ontvangstbewijs een *c o n t r o l e d o c u m e n t*, dat de uitvoering van de dienst vaststelt op het tijdstip waarop de dienst wordt verricht (*B.T.W.-Handleiding*, nr. 447/2).

Deze verplichting geldt voor de volgende belastingplichtigen:

- 1° het verschaffen van gemeubeld logies dat al dan niet gepaard gaat met het verschaffen van spijsen en dranken of met bijkomstige diensten, door de exploitant van een hotelinrichting of, meer algemeen, door al wie een inrichting drijft waar aan betalende gasten onderdak wordt verschaft;
- 2° het verschaffen van maaltijden en van dranken die bij die maaltijden worden verbruikt, door de exploitant van een restaurant;
- 3° het wassen van personenauto's, auto's voor dubbel gebruik, minibussen en kampeerauto's.

Deze documenten moeten worden uitgereikt aan de klant op het tijdstip waarop de dienst voltooid is (art. 22, § 4 K.B. nr. 1). De rekening moet aan de klant worden overhandigd, ook al betaalt hij niet meteen.

De gegevens die de rekening of het ontvangstbewijs moet vermelden worden opgesomd in art. 8bis, § 2 K.B. nr. 1: naam en voornaam of de benaming van de rechtspersoon, evenals het adres van de belastingplichtige, het B.T.W.-nummer, een kader met daarin de vermeldingen 'Belasting over de toegevoegde waarde' en 'Rekening' of 'Ontvangstbewijs', een waarmerk, een volgnummer van vijf cijfers, de naam van de drukker, een druknummer dat de maand en het jaar aangeeft waarin de documenten werden gedrukt, de nodige plaatsruimte voor het aantekenen van datum en prijs door de cliënt verschuldigd of betaald.

Voor het overige geschiedt de opmaak van het document vormvrij. Het mag b.v. gecombineerd worden met een traditionele hotel- of restaurantrekening of opgemaakt zijn in de vorm van een factuur

(*B.T.W.-Handleiding*, nr. 447/6). Krachtens art. 22, § 9 K.B. nr. 1 mag de Minister van Financiën vergunning verlenen om de rekeningen of de ontvangstbewijzen te vervangen door *bons van een kasregister* of door een *procédé* dat gebruik maakt van informaticatechnieken.

AFDELING III

VERPLICHTING TOT AFGIFTE VAN EEN FACTUUR

§ 1. Gemeenrecht

34 Geen enkele wettekst uit het burgerlijk of het handelsrecht legt aan de leverancier de plicht op om een factuur uit te reiken aan zijn klant. Een voorbehoud dient echter te worden gemaakt m.b.t. de door de Handelspraktijkenwet opgelegde verplichtingen tot voorlichting van de consument (art. 30 W.H.P.C.) en tot afgifte van documenten bij het presteren van diensten ten voordele van de consument (art. 37 W.H.P.C.).

Een dergelijke wettelijke verplichting bestaat wel krachtens het fiscaal recht (zie verder nr. 40). Deze fiscaalrechtelijke verplichting buiten beschouwing gelaten, wordt niettemin nagenoeg algemeen aangenomen dat de cliënt van zijn leverancier die handelaar is de afgifte van een factuur mag eisen (CLOQUET, 125, nr. 309; VAN GERVEN W., *Ondernemingsrecht*, 1, A, 179, nr. 145; VAN UYTVANCK, J., noot onder Kh. Brussel, 28 januari 1952, *J.T.*, 1953, 108). De erkenning van dergelijke verplichting krachtens het gemeenrecht is onder meer van belang in die gevallen waar krachtens de B.T.W.-wetgeving de factureringsplicht niet bestaat (zie boven, nr. 30).

Deze verplichting wordt thans uitdrukkelijk bevestigd in art. 37 W.H.P.C. Volgens dit artikel is de verkoper van diensten verplicht om aan de consument die erom verzoekt gratis een bewijsstuk af te geven.

Deze verplichting, die op het eerste gezicht een zeer ruim toepassingsgebied heeft, kent echter meerdere uitzonderingen. Zo vervalt zij indien de prijs van de dienst werd aangeduid op een tarief, in overeenstemming met art. 2, § 2 W.H.P.C. dat de prijsaanduiding regelt of indien een bestek of factuur werd afgegeven dat de gegevens bevat die door de Koning worden vastgesteld.

Vallen evenmin onder deze verplichting de overeenkomsten betreffende (homogene) diensten (zie voor wat de definitie van dit begrip betreft, nr. 385) die voor een vast totaalbedrag, dat vooraf werd overeengekomen, werden aangegaan en dat op deze dienst als geheel betrekking heeft.

Sanctie van deze verplichting is dat de consument de gepresteerde diensten slechts moet betalen bij afgifte van het gevraagde bewijsstuk, indien deze afgifte dwingend is voorgeschreven krachtens art. 37 (art. 38 W.H.P.C.).

De vermeldingen die op het in art. 37 W.H.P.C. bedoelde stuk moeten voorkomen werden echter niet gepreciseerd. Zolang zulks niet bij K.B. gebeurt is de bij art. 37, § 1 W.H.P.C. opgelegde verplichting louter symbolisch. Hetzelfde geldt voor de sanctie, aangezien niet kan worden nagegaan of het afgegeven stuk overeenstemt met de wettelijke vereisten (DE VROEDE, P., 'Documenten betreffende de verkopen van produkten en diensten', in: DE VROEDE, P., (ed.), *Handelspraktijken*, Brugge, Die Keure, 1992, 113-114). Op te merken valt dat voor vaste minerale brandstoffen in art. 9 K.B. 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand, in een regeling werd voorzien (zie nr. 75).

Een meer algemene bevestiging van deze mogelijkheid zou men kunnen vinden in artikel 30 W.H.P.C. Krachtens dit artikel moet de verkoper te goeder trouw aan de consument de behoorlijke en nuttige voorlichting geven betreffende de kenmerken van het produkt of de dienst en betreffende de verkoopvoorwaarden, rekening houdend met de door de consument uitgedrukte behoefte aan voorlichting en rekening houdend met het door de consument meegedeelde of redelijkerwijze voorzienbare gebruik. Dit artikel impliceert dat de verkoper die zijn toetredingsvoorwaarden wil opleggen aan de consument, deze ten laatste op het ogenblik van de contractsluiting (of van het inwerkingtreden van de leveringsvoorwaarden van algemene nutsbedrijven) van de inhoud van de bedingen uit de toetredingsovereenkomst of uit de algemene leveringsvoorwaarden moet op de hoogte brengen. Zulks zou om bewijsoverwegingen kunnen gebeuren door afgifte van een bestelbon of pro-formafactuur, waarop de door dit artikel vereiste vermeldingen voorkomen (zie verder, nr. 327 e.v.).

35 Vermits de wet de factuur als bewijsmiddel erkent tegen de handelaar, komt aan de cliënt het recht toe op dit bewijs. Bovendien kan uit art. 1348 B.W. het recht worden afgeleid om zich het schriftelijk bewijs te verschaffen van de verbintenissen door de medecontractant opgenomen. Daar waar een gebruik bestaat om een factuur af te leveren, vindt deze verplichting tevens steun in dit gebruik.

36 De cliënt behoudt het recht om van zijn levering een factuur te eisen ook nadat de overeenkomst reeds volkomen werd uitgevoerd (CLOQUET, 127, nr. 317). Het is bijvoorbeeld zeer goed denkbaar dat hij dit bewijs achteraf blijkt nodig te hebben ten aanzien van een derde (b.v. t.a.v. de aansprakelijke die het goed beschadigde of t.a.v. de overheid die fiscale gunstmaatregelen instelt voor de uitvoering van bepaalde werken).

37 Aangezien de factuur volgens een vast en algemeen gebruik normaal door de leverancier aan zijn cliënt wordt verzonden, kan de verbintenis tot afgifte van een factuur niet worden beschouwd als een 'haalschuld' (art. 1247 B.W.) (Kh. St. Niklaas, 17 april 1956, *R.W.*, 1956-57, 1288).

38 Algemeen wordt aangenomen dat in die gevallen waar er geen wettelijke verplichting bestaat tot de aflevering van een factuur, de leverancier gerechtigd is een bedrag aan te rekenen voor de kosten die verband houden met het uitreiken van de factuur (*Encycl. Dalloz, Facture*, nr. 44). De kosten van de overeenkomst en andere bijkomende onkosten van de koop komen immers ten laste van de ko-

per (art. 1593 B.W.). Het zou hier niet gaan om algemene kosten die eigen zijn aan zijn handelsactiviteit, maar om een bijzondere dienst aan het cliënteel. Indien het uitreiken van de factuur daarentegen wettelijk verplicht is – b.v. krachtens de fiscale wetgeving – kan geen bijkomend bedrag worden aangerekend; het gaat hier om algemene kosten die reeds ingecalculeerd zijn in de normale winstmarge. Het aanrekenen van een supplement zou in die gevallen overigens kunnen leiden tot een ontduiken van de prijzenreglementering.

Een nuancering van dit principe wordt voorzien in art. 37 W.H.P.C. De ‘verkooper’ van diensten (over dit begrip zie nr. 338) is volgens dit artikel verplicht aan de consument gratis een bewijsstuk af te geven, wanneer deze laatste daarom verzoekt. De verplichting is echter beperkt; indien de regels m.b.t. de prijsaanduiding via een tarief werden nageleefd of indien een bestek of factuur werd afgeleverd die de vermeldingen bevat die door de Koning worden voorgeschreven, dan vervalt deze plicht. Zij vervalt eveneens zo het gaat om overeenkomsten betreffende (homogene) diensten (zie voor wat de definitie van dit begrip betreft, nr. 385) die voor een vast totaalbedrag, dat vooraf werd overeengekomen, werden aangegaan en dat op deze dienst als geheel betrekking heeft. Bestaat er krachtens art. 37 W.H.P.C. geen verplichting tot afgifte van een bewijsstuk, doch wenst de consument er een te bekomen, dan dient de afgifte ervan niet gratis te gebeuren.

39 Heeft de cliënt dus het recht om van zijn leverancier de afgifte van een factuur te eisen, dan is hij geenszins verplicht genoeg te nemen met dit document als enig bewijsstuk van de rechtsverhouding tussen partijen. Volgend onderscheid dringt zich evenwel op:

Is hij geen handelaar dan moet de leverancier bij de bestelling, indien geen onmiddellijke uitvoering plaatsvindt en wel een voorschot werd betaald, hem een bestelbon (art. 39 W.H.P.C.) afleveren. Zelf mag de cliënt steeds een schriftelijk bewijs vragen dat beantwoordt aan de regels betreffende het bewijs in burgerlijke zaken.

Is hij een handelaar dan zou hij, volgens CLOQUET, ook nog een ander bewijsstuk dan de factuur mogen vorderen in twee gevallen:

1° indien de factuur de overeenkomst tussen partijen niet integraal weergeeft; en
2° indien het een overeenkomst betreft die opeenvolgende prestaties tot voorwerp heeft (CLOQUET, 126, nr. 310).

40 Bij verkoop van reeds gebruikte goederen, b.v. bij tweedehandswagens, rijst soms de vraag of de beroepsverkoper, b.v. de autohandelaar, niet de verplichting heeft om bij aankoop van een tweedehandswagen de aanvankelijke aankoopfactuur op te vragen, en of de niet-naleving van deze verplichting geen onrechtmatige daad oplevert (b.v. t.a.v. diegene die de koop heeft gefinancierd en die zijn voorrecht ziet teloorgaan). De vraag wordt terecht bevestigend beantwoord door een arrest van het Hof van Beroep te Luik van 3 maart 1981, waarin gewaagd wordt van een algemeen erkende beroepsregel die tot doel heeft te beletten dat de be-

oefenaar van het beroep aan bedrieglijke praktijken zou meewerken (Luik, 3 maart 1981, *B.R.H.*, 1982, 566. In dezelfde zin: Antwerpen, 20 juni 1984, *onuitg.*, A.R. 2009/82: 'dat appellant als beroepsopkoper van tweedehandsvoertuigen en aldus vertrouwd met het voorrecht van de niet-betaalde verkoper, een beroepsfout heeft begaan door geen overlegging van de oorspronkelijke factuur te vragen; dat het ten deze zonder belang is dat appellant de auto bij een handelaar kocht en laatstgenoemde uiterlijke tekenen van welstand vertoonde; (...) dat de artikelen 2279, en 2286 B.W. ten deze niet dienend zijn', Brussel, 10 oktober 1985, *T.B.H.*, 1986, 371; Antwerpen, 4 maart 1986, *R.W.*, 1987-88, 370; Antwerpen, 24 maart 1986, *R.W.*, 1986-87, 798 met noot HERBOTS; Kh. Kortrijk, 15 november 1988, *R.W.*, 1988-90, 341. *Anders*: Kh. Dendermonde, 19 april 1977, *B.R.H.*, 1982, 354 waarin o.m. wordt overwogen dat de autohandelaar niet het minste recht heeft om de autobezitter tot inzage van zijn aankoopfactuur te dwingen). In dergelijke gevallen kan de vordering van de financier op de beroepsverkoper ook gebaseerd worden op de leer van de derde-medeplichtigheid aan contractbreuk: de garagehouder die 'behoorde' kennis te hebben van het eigendomsvoorbehoud en die niettemin meewerkt aan de schending door de verkoper van het vervreemdingsverbod begaat een onrechtmatige daad (Cass., 22 april 1983, *R.W.*, 1983-84, 427 met noot DIRIX, E.).

§ 2. Fiscaal recht

1. Algemeen

41 Een wettelijke verplichting tot het uitreiken van facturen of van daarmee gelijk te stellen stukken bestaat wel krachtens art. 53, 2° W.B.T.W. en art. 1 van K.B. nr. 1 van 29 december 1992. Krachtens deze bepalingen rust op iedere belastingplichtige de verplichting facturen uit te reiken aan de medecontractant, die een belastingplichtige of een niet-belastingplichtige rechtspersoon is, voor de door hem geleverde goederen en diensten. De belastingplichtige is m.a.w. gehouden een factuur uit te reiken voor leveringen die betrekking hebben op goederen die, gelet op de aard ervan of op de wijze waarop ze worden aangeboden, kennelijk bestemd zijn voor een handels- of beroepsgebruik. Voor de begrippen 'belastingplichtige' – ruimer dan dit van 'handelaar' – 'goederen' en 'diensten' wordt verwezen naar de nrs. 15 e.v.

De belastingplichtige is echter ontheven van zijn factureringsplicht wanneer hij goederen levert of diensten verstrekt aan natuurlijke personen die deze goederen bestemmen voor hun privé-gebruik, m.a.w. niet voor de uitoefening van een beroepswerkzaamheid (zie boven, nr. 29 en voor uitzonderingen, nr. 30). De bestemming van goederen voor de uitoefening van een beroepswerkzaamheid wordt afgeleid uit hun aard. Die goederen zijn alleen dan niet meer kennelijk voor handels- of beroepsgebruik bestemd, wanneer ze in zulke mate door particulieren worden gekocht dat bij het publiek, wanneer het met die goederen of die wijze

van aanbidding wordt geconfronteerd, geen spontane associatie met handels- of beroepsgebruik wordt gewekt (Cass., 8 september 1989, *Fisc. Koer.*, 1989, 479, noot VANDENBERGH, H.). Ook de belastingplichtige die enkel handelingen verricht waarvoor hij geen recht op aftrek heeft, is niet gehouden tot het uitreiken van facturen. In deze gevallen rust echter op de belastingplichtige handelaar de gemeenschappelijke verplichting tot het uitreiken van facturen.

2. Administratieve en strafrechtelijke sancties

42 Het W.B.T.W. legt bijzondere sancties op bij de niet-naleving van de factureringplicht.

In de eerste plaats wordt het niet-uitreiken van facturen of het uitreiken van valse facturen bestraft met *administratieve* geldboeten (art. 70, § 2 W.B.T.W.). Deze geldboete is verschuldigd door de leverancier of de dienstverrichter en door zijn medecontractant; beiden hebben immers een wetsovertreding begaan, de leverancier door geen of een onjuiste factuur uit te reiken, de medecontractant door geen regelmatige factuur te eisen.

Bovendien stellen de overtreders zich eveneens bloot aan strafrechtelijke sancties (art. 73 W.B.T.W.).

Ten slotte bepaalt art. 51bis, § 1 W.B.T.W. dat de medecontractant solidair gehouden is tot voldoening van de B.T.W. die wegens het niet uitreiken van de factuur of wegens het uitreiken van een valse factuur verschuldigd is.

3. Gevolgen van de fiscale onregelmatigheid der factuur voor de overeenkomst

43 De vraag rijst of naast deze specifieke fiscale en strafrechtelijke sancties, de fiscale onregelmatigheid van de factuur ook nog andere gevolgen heeft t.a.v. de rechtshandeling die eraan ten grondslag ligt.

Veelal wordt aangenomen dat de fiscale onregelmatigheid van de factuur in beginsel de geldigheid van de rechtshandeling tussen partijen niet aantast, noch de bewijskracht van de factuur beïnvloedt (DE PAGE, *Traité*, III, 801, nr. 786; CLOQUET, 128, nr. 320).

Door sommige rechtspraak werd nochtans geoordeeld dat overeenkomsten naar aanleiding waarvan geen regelmatige facturen werden opgesteld, *nietig* zijn (Kh. Brussel, 22 april 1947, *J.T.*, 1947, 421: verzuim factuur uit te reiken bij verkoopovereenkomst; Kh. Luik, 28 januari 1949, *Jur. Liège*, 1948-49, 196: facturatie voor een lager bedrag dan de reële prijs). Overeenkomsten zijn inderdaad nietig wanneer zij tot doel hebben de fiscale wetgeving te ontduiken (art. 6, 1131

en 1133 B.W.). Hiertoe is echter vereist dat de fiscale fraude minstens één der doorslaggevende beweegredenen is geweest voor het totstandkomen van de overeenkomst. Dit zal slechts zelden het geval zijn. Veelal zou de overeenkomst er immers ook gekomen zijn zonder de fraude.

Een meer aangepaste sanctie is de *o n t o e l a a t b a a r h e i d* van de rechtsvordering die geschraagd wordt door onregelmatige facturen. In die zin werd geoordeeld door de Rechtbank van Koophandel te Gent. Deze wierp ambtshalve de onontvankelijkheid van een dergelijke vordering op, op grond van de overweging dat 'de imperatieve fiscale wetsbepalingen de openbare orde raken en de rechtbank deze wetten dan ook niet mag miskennen noch van haar kan worden geëist aan de ontduiking ervan mee te werken' (Kh. Gent, 6 mei 1975, *B.R.H.*, 1976, 526; Rb. Hasselt, 23 april 1979, *R.W.*, 1979-80, 2937 met noot DIRIX, E.; Rb. Mechelen, 14 juni 1984, *onuitg.*, A.R. 15.967 (principe); Vred. Brussel (8ste kanton), 15 mei 1981, *T. Vred.*, 1982, 147: 'de rechterlijke macht mag inderdaad niet meewerken aan de ontduiking van imperatieve fiscale bepalingen'; MERCHIEERS, Y., 'Overzicht van rechtspraak (1972-1976)'. Bijzonder en afwijkend handelsrecht, *T.P.R.*, 1979, 125, nr. 148. Voorheen zie: artikel 46 W.Z.T.; Kh. Brussel, 23 november 1966, *R.W.*, 1967-68, 1187).

Hiertegen wordt opgeworpen dat de eiser niet de betaling van een factuur vordert, maar van een schuldvordering uit overeenkomst, die volkomen rechtsgeldig is. Deze argumentatie neemt echter niet weg dat de eiser de factuur inroept als bewijsmiddel. Welnu, indien deze factuur vanuit fiscaal oogpunt onregelmatig is, dan dient zij – als bewijsmiddel – uit de debatten te worden geweerd. Deze niet-toelaatbaarheids sanctie vindt steun in art. 17 en 18 Ger. W. die de toelaatbaarheid van een rechtsvordering afhankelijk stellen van het voorhanden zijn van een rechtmatig belang, of nog, zo men wil, in de rechtsspreuk *Nemo auditur...* die er toe strekt de toegang tot de rechtbank te ontzeggen aan elke pleiter die niet zuiver in de schoenen staat (*R.P.D.B.*, v° *Action*, 127, nr. 29 e.v.; BOONEN, H., 'De rechtsspreuk: *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*', *R.W.*, 1949-50, 1521; STORME, M., *De bewijslast in het Belgisch privaatrecht*, 1962, 209, nr. 224; VAN GERVEN, W., *Algemeen Deel*, 1969, 424, nr. 132. In dezelfde zin: VAN DEN BERGHE, L., 'De vordering in rechte van de betaling van een bedrag waarvoor geen regelmatige factuur is opgesteld', *Alg. Fisc. T.*, 1984, 55-56. Vgl.: VAN GELDER, A., 'Hoe geraak ik aan de grond? De sanctieregeling in het gerechtelijk recht', in *De vereenvoudiging en versnelling van het burgerlijk proces*, Geinger (ed.), 38-39, nr. 85, LAENENS, J., 'Kroniek van het gerechtelijk recht (1983-84)', *R.W.*, 1984-85, 1746-1947, nr. 3).

De meerderheidsopvatting in de rechtspraak is echter in die zin gevestigd dat de fiscale onregelmatigheid van de factuur geen afbreuk doet aan de bewijskracht ervan (Antwerpen, 22 december 1982, *R.W.*, 1983-84, 711; Antwerpen, 17 januari 1984, *R.W.*, 1984-85, 909; Kh. Brussel, 24 mei 1988, *T.B.H.*, 1991, 505; Vred. Boom, 25 augustus 1983, *R.W.*, 1983-84, 707 met noot).

§ 3. Tijdstip van uitreiking van de factuur

44 In beginsel dient de factuur te worden opgemaakt op de dag zelf dat de verbintenis ontstaat (CLOQUET, 140, nr. 360). De factuur dient dan onverwijld aan de cliënt te worden verzonden; er is immers geen enkele reden om de verzending ervan uit te stellen. In de praktijk wordt de factuur verzonden na het tijdstip van de levering en dit binnen een redelijke termijn.

Een factuur kan dus maar opgestuurd worden nadat de verbintenis is ontstaan. In de regel betekent dit dus ook: na de het tijdstip der levering of van de uitvoering der prestaties. Het factureren vóór dat tijdstip blijft echter mogelijk indien de betalingsverplichting van de cliënt reeds op dat ogenblik bestond of nog, wanneer het gaat om opeenvolgende leveringen of prestaties (Brussel, 1 maart 1988, *T.B.H.*, 1989, 555).

Het laattijdig opsturen van de factuur heeft tot gevolg dat de bewijskracht ervan in het gedrang kan komen. Een na verloop van tijd 'nagezonden' factuur is immers veelal verdacht (STORME, M.E., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, 499, nr. 33). Door de rechtspraak wordt dan ook herhaaldelijk beslist dat een laattijdige factuur geen bewijskracht heeft en dat art. 25 W.Kh. niet van toepassing is (Kh. Brussel, 8 maart 1989, *T.B.H.*, 1991, 519; Kh. Brugge, 7 december 1989, *R.W.*, 1990-91, 96). Deze rechtspraak lijkt echter nogal streng. Dat de factuur met enige vertraging werd verstuurd, ontslaat de geadresseerde handelaar niet van de verplichting te protesteren. De bewijsfunctie van de factuur komt eerst in het gedrang wanneer de laattijdige verzending gelet op de omstandigheden van het geval, als verdacht voorkomt. Wel kan een laattijdige facturatie als een contractuele tekortkoming worden beschouwd, die wanneer de cliënt hierdoor schade lijdt, de leverancier tot vergoeding van die schade verplicht (b.v.: Gent, 9 juni 1989, *VI.T.Gez.*, 1990, 210: door laattijdige facturatie kon een verzorgingsinstelling haar uitgaven niet doen aanvaarden wat een weerslag had op de berekening van de verpleegdagprijs). De stelling dat uit een laattijdigheid of ordeloosheid van facturatie een vermoeden van betaling kan worden afgeleid en de bewijslast betreffende de betaling diensgevolge op de schuldeiser moet worden gelegd, is problematisch te noemen (zie nochtans: Luik, 29 oktober 1986, *Pas.*, 1986, II, 201; STORME, M.E., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, 499, nr. 33).

45 Krachtens de B.T.W.-reglementering dient de factuur te worden uitgereikt op het tijdstip waarop de betaling verschuldigd is (zie boven, nrs. 21 en 25). Artikel 4 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 bepaalt evenwel dat de factuur moet worden uitgereikt uiterlijk de vijfde werkdag na de maand waarin het goed werd geleverd of de dienst werd voltooid. Bij verzending van goederen op zicht of in consignatie dient de factuur slechts te worden opgemaakt op het ogenblik dat de bestemming eigenaar wordt van de goederen (zie boven, nr. 31).

46 Luidens artikel 10 van de Wet Koop op Plan ('Wet Breyne') mogen gedeelte-

lijke betalingen aan de verkoper of de aannemer niet meer bedragen dan de prijs der uitgevoerde werken. Het opsturen van facturen vooraleer die werken werden uitgevoerd, maakt een inbreuk uit op deze bepaling (Rb. Doornik, 25 juni 1980, *T. Aann.*, 1982, 81).

§ 4. Bewijs van verzending van factuur

47 Het bewijs van de verzending van de factuur mag door de leverancier door alle middelen rechtens worden geleverd; ook tegenover de cliënt niet-handelaar. Het gaat hier immers om het bewijs van materiële feiten. Een vermoeden van toezending kan o.m. worden afgeleid uit het uitgangsfactuurboek van de leverancier (CLOQUET, 148, nr. 397 e.v.; FREDERICQ, *Traité*, I, 284, nr. 156. B.v.: Kh. Brussel, 10 mei 1990, *T.B.H.*, 1991, 522) (zie verder, nr. 197).

Draagt de leverancier dus de bewijslast van het feit van de verzending en van datum van de ontvangst van de factuur door de bestemming (Cass., 8 november 1991, *Arr. Cass.*, 1991-92, 226, nr. 135, *T.B.H.*, 1992, 134, *R.W.*, 1991-92, 988), dan mag hij dit bewijs leveren door alle middelen rechtens, vermoedens inbegrepen.

HOOFDSTUK II

VERMELDINGEN OP DE FACTUUR

AFDELING I

ALGEMEEN

§ 1. Inleiding

48 Geen enkele tot het handelsrecht behorende wettelijke bepaling omschrijft welke vermeldingen essentieel zijn en dus op de factuur moeten voorkomen. Om deze te vinden moet men echter uitgaan van het wezen en de functie van de factuur (zie boven, nr. 4).

Daar de factuur de specificatie inhoudt van een schuld en een uitnodiging is om haar te betalen, moeten de naam van de leverancier, de naam van de klant, de omschrijving van het geleverde en de prijs ervan worden vermeld. Of uitdrukkelijk moet worden vermeld dat de levering oorzaak is en dat daarom het gefactureerde bedrag verschuldigd is, kan betwijfeld worden (zie verder, nr. 94).

In de praktijk bevat zij daarnaast nog vele andere vermeldingen, waarvan de meeste door de fiscale of door bijzondere wetten werden opgelegd (zie verder, nr. 106 e.v.).

Voor de toepassing van de bepalingen van het fiscaal recht worden de verplichte vermeldingen die op een factuur of op het stuk dat moet worden opgemaakt voor de in art. 39*bis*, 4° W.B.T.W. bedoelde leveringen moeten voorkomen, in art. 5 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 opgesomd.

Deze regels zullen in elk geval moeten nageleefd worden, ook al bestaan er bijzondere wetsbepalingen die bepaalde vermeldingen voorschrijven. De verplichting om deze na te leven heeft geen invloed op de plicht tot naleven van art. 5 K.B. nr. 1 van 29 december 1992. Dit is b.v. het geval i.v.m. de verplichtingen opgelegd bij art. 37 Handelspraktijkenwet (vgl. Aanschrijven 3/1984). Door art. 5 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 voorgeschreven vermeldingen zijn de datum en het volgnummer, de naam en het adres van de belastingplichtige en van zijn medecontractant, het B.T.W.-registratienummer, het inschrijvingsnummer in het handelsregister of het ambachtsregister, de datum van de levering, de gewone benaming van het geleverde goed, de hoeveelheid en het tarief van de verschuldigde belasting, de prijs en andere elementen van de maatstaf van de heffing, het tarief en het bedrag van de verschuldigde belasting, eventueel de aanduiding waarom de belasting niet in rekening wordt gebracht en alle andere bijzondere en afwijkende vermeldingen door de B.T.W.-reglementering voorgeschreven.

Indien evenwel de naam van de leverancier en de klant, de nauwkeurige opgave van de geleverde of te leveren goederen of van de gepresteerde of te presteren dienst en de prijs of een deel ervan, verschuldigd door de klant, worden vermeld dan is dit stuk fiscaal gezien een onregelmatige factuur. Dit belet evenwel niet dat het als een factuur zal worden aangemerkt, waaruit het belastbaar feit en het verschuldigd zijn van de belasting krachtens art. 17 en 22 W.B.T.W. zal kunnen afgeleid worden.

Over de vorm van de factuur van endossement op grond van de Wet van 25 oktober 1919: zie verder, nr. 362.

Wij behandelen hierna de vermeldingen op de factuur volgens de volgorde waarin ze in art. 5 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 worden opgesomd.

Onder de voorwaarden te bepalen door of vanwege de Minister van Financiën kan worden toegestaan dat de vermeldingen die normaal moeten voorkomen op de facturen en op de in de artikelen 5 tot 10 en 12 K.B. nr. 1 bedoelde stukken, op vereenvoudigde wijze worden ingeschreven, zonder dat deze toegevingen de controle op de heffing van de belasting mogen verhinderen.

Het eerste lid mag niet worden toegepast voor de in artikel 5, § 1, 4^o (zie nr. 69), W.B.T.W. bedoelde vermeldingen, noch voor de in artikel 8*bis*, § 2 W.B.T.W. bedoelde gegevens met betrekking tot de leveringen van nieuwe vervoermiddelen (zie nr. 69).

49 Wanneer de factuur of het als zodanig geldend stuk, waarvan de uitreiking is voorgeschreven door de artikelen 53, 53*octies* en 54 W.B.T.W. of door de ter uitvoering ervan genomen besluiten, niet is uitgereikt of onjuiste vermeldingen bevat ten aanzien van het identificatienummer, de naam of het adres van de bij de met B.T.W. belastbare handeling betrokken partijen, de aard of de hoeveelheid van de geleverde goederen of verstrekte diensten, de prijs of het toebehoren ervan, wordt een geldboete opgelegd gelijk aan het dubbel van de op de met B.T.W. belastbare handeling verschuldigde belasting, zonder dat ze minder mag bedragen dan duizend fr.

Die geldboete is individueel verschuldigd door de leverancier of de dienstverrichter en door zijn medecontractant. Ze is evenwel niet verschuldigd wanneer de overtredingen als louter toevallig kunnen worden aangemerkt, inzonderheid op grond van het aantal en het belang van de handelingen waarvoor geen regelmatig stuk is uitgereikt, vergeleken met het aantal en het belang van de handelingen waarvoor wel een regelmatig stuk is uitgereikt of wanneer de leverancier of de dienstverrichter geen ernstige reden had om te twijfelen aan de niet-belastingplichtigheid van de medecontractant (art. 70, § 2 W.B.T.W.).

Beide partijen zijn hoofdelijk gehouden tot voldoening van de B.T.W. wegens het niet uitreiken van de factuur of wegens het uitreiken van een valse factuur en dit zelfs zo de overtreding louter toevallig is (art. 51*bis* W.B.T.W.).

50 Een regelmatige en conform de uitvoeringsbesluiten opgestelde factuur of een als zodanig geldend stuk is ook vereist om op de aftrek van belasting op grond van art. 45 W.B.T.W. aanspraak te kunnen maken en de regelmatigheid en de conformiteit van de factuur worden (mede) beoordeeld op grond van de vermeldingen die erop werden aangebracht (zie art. 3 K.B. nr. 3 van 10 december 1969, zoals gewijzigd bij art. 3 K.B. 29 december 1992). De uitoefening van het recht op aftrek kan zelfs afhankelijk worden gesteld van de vermelding van gegevens die vreemd zijn aan de aard, het voorwerp en de essentie van de factuur. De beoordeling daarvan is een feitenkwestie (H.v.J., 13 juli 1988, zaken 123/87 en 330/87, Jur.; *Fisc. Koer.*, 1988, noot H. VANDENBERGH: Luik, 7 april 1989, *F.J.F.*, 1990, 251, nr. 90/116 en 297, 90/137).

Onjuiste vermeldingen op de factuur of onvolledige facturen laten niet toe het recht op de aftrek uit te oefenen, zelfs indien de B.T.W.-belastingplichtige te goeder trouw is en hij niet moet instaan voor het feit dat zijn medecontractant hem bepaalde facturen uitreikt waarop bepaalde gegevens (i.c. vooral het volgnummer) ontbreken of werden vervalst (Cass., 4 december 1989, *Bull. Cass.*, 1990, 409; *F.J.F.*, 1990, 383, 90/182; Antwerpen, 18 november 1986, *F.J.F.*, 1987, 303, 87/169; Gent, 15 september 1986, *F.J.F.*, 1987, 341, 87/194; Rb. Antwerpen, 21 november 1986, *F.J.F.*, 1987, 343, 87/195; Rb. Charleroi, 20 september 1988, *F.J.F.*, 1989, 123, 89/65; Rb. Brugge, 23 mei 1990, *F.J.F.*, 1990, 385, 90/183). Het Hof van Beroep te Luik stelde zich echter op het standpunt dat het de realiteit van de handeling is die bepalend is voor de B.T.W.-aftrek. Wordt het bewijs van de echtheid van de facturen door de belastingplichtige aangetoond, dan speelt de onregelmatige vorm ervan geen rol (Luik, 25 november 1987, *F.J.F.*, 1988, 323, 88/172; 7 april 1989, *F.J.F.*, 1990, 251, 90/116).

§ 2. Dagtekening van de factuur

51 In principe moet ieder stuk gedagtekend zijn, om als akte dienstig te kunnen zijn. Dit geldt ook voor de factuur.

Nu de handelaar de factuur en de stukken bedoeld in art. 2 en 3 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 (zie nr. 32) die hij aflevert moet inschrijven in het boek der uitgaande facturen, volgens haar nummer, kan dit slechts zinvol gebeuren indien er een zekere chronologie in het opmaken van deze stukken aanwezig is. Vandaar dat deze vereiste de eerste is die in art. 5 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 wordt vermeld.

De dagtekening van de factuur is dus een zeer belangrijk controlemiddel om de fiscale regelmatigheid van de factuur na te gaan. Principieel neemt de belastingadministratie aan dat de factuur werd uitgereikt of verzonden op de datum die erop vermeld staat. De datum geldt dus tot bewijs van het tegendeel.

In principe mag de datum waarop de factuur en de stukken bedoeld in art. 2 en 3 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 (zie nr. 32) werden opgesteld een andere zijn dan de datum van de levering. Wel moeten de factuur en de stukken bedoeld in art. 2 en 3 K.B. nr. 1 van 29 december (zie nr. 32) opgesteld en gedateerd worden op uiterlijk de vijfde werkdag van de maand die volgt op deze waarin de goederen werden geleverd of de diensten werden voltooid.

Het stuk bedoeld in art. 11 K.B. nr. 1 moet evenwel de datum van de verrichtingen vermelden en niet deze waarop het werd opgesteld (zie nr. 32).

§ 3. Volnummer van de factuur

52 Elke factuur en elk stuk bedoeld in art. 2 en 3 K.B. nr. 1 (zie nr. 32) moet een volnummer dragen. Onder dit nummer moeten zij ingeschreven worden in het boek voor uitgaande facturen (art. 5, 1° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Dit nummer moet op alle exemplaren van eenzelfde factuur en elk stuk bedoeld in art. 2, 3, 5, 7, 9 en 10 K.B. nr. 1 (zie nr. 32) voorkomen. Het mag met de hand aangebracht of voorgedrukt zijn. Wanneer zij in dit laatste geval geen andere nummering krijgen als ze gebruikt worden, dan moeten ze volgens de volgorde die uit de voorgedrukte vermelding volgt, in het boek der uitgaande facturen voorkomen. Indien een factuur met voorgedrukte nummering waardeloos is, wegens een vergissing of enige andere reden, dan moet een vermelding daarvan gebeuren op de plaats waar deze factuur anders in het boek der uitgaande facturen zou voorkomen.

53 De administratie laat ook onder zekere voorwaarden toe (Aanschrijving nr. 5 van 10 maart 1976, nr. 6 tot 10) dat de belastingplichtige terzelfdertijd meerdere boeken voor uitgaande facturen houdt met ieder een eigen bestemming. De factuur moet dan een aanduiding vermelden, b.v. een letter, die toelaat het boek te identificeren waarin de factuur ingeschreven werd.

Voor leveringen van gas, water en elektriciteit mag het volnummer van de factuur het abonneenummer zijn (Aanschrijving nr. 65 van 27 april 1971).

§ 4. Naam of de maatschappelijke benaming van de belastingplichtige, uitgever van de factuur

54 Daar het om een essentiële vermelding gaat, spreekt het vanzelf dat facturen duidelijk moeten vermelden van wie ze uitgaan. Art. 5, 2° K.B. nr. 1 van 29 december 1992 eist dit dan ook en verplicht tevens om het adres van de administratieve of maatschappelijke zetel te vermelden. De vermelding is ook verplicht voor de verschillende stukken vermeld in nr. 32.

Deze verplichting werd op verschillende wijzen gepreciseerd naargelang de belastingplichtige een natuurlijk dan wel een rechtspersoon, een handels- of een burgerlijke vennootschap of een vereniging is.

Voor een natuurlijk persoon geldt de verplichting tot vermelding van de naam en het adres krachtens art. 5, 2° K.B. nr. 1 van 29 december 1992 alleen.

Krachtens dit artikel moeten ook rechtspersonen en verenigingen of feitelijke groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid de naam die zij voeren vermelden.

Voor vennootschappen verplicht de Vennootschappenwet slechts tot de vermelding van de zetel. Het K.B. nr. 1 gaat verder en eist een aanduiding die een on dubbelzinnige identificatie en lokalisatie van de leverancier toelaat. Zelfs indien een handelszaak zeer goed bekend is mag men zeker niet volstaan met de vermelding van haar uithangbord. De naam van de natuurlijke persoon of de maatschappelijke benaming van de rechtspersoon moeten vermeld worden, daar zij de wettelijke identificatie uitmaken. De vermelding van het uithangbord kan nuttig zijn maar is facultatief.

55 Indien de belastingplichtige-opsteller van de factuur niet in België gevestigd is, moet men, voor de vermelding van het adres, rekening houden met de volgende oplossingen, die voortvloeien uit het stelsel dat op vreemde belastingplichtigen (zie Aanschrijvingen nr. 30/1975) toepasselijk is:

a. Indien deze belastingplichtige in België een of meer vaste vestigingen bezit, moeten de facturen in verband met transacties afgesloten in het raam van de activiteiten van zulke vaste vestiging het adres van deze laatste vermelden. Bovendien moeten facturen in verband met transacties die werden afgesloten zonder de tussenkomst van deze enige of meerdere vaste vestigingen in België, maar die onderworpen zijn aan de B.T.W. in België, de aanduiding dragen van de enige of van de belangrijkste Belgische vaste vestiging.

b. Indien de belastingplichtige geen vaste vestiging in België heeft, maar hij een verantwoordelijk vertegenwoordiger liet erkennen, dan mag de factuur enkel het adres in het buitenland vermelden, maar het document waarbij de verantwoordelijke vertegenwoordiger de B.T.W. aan de medecontractant aanrekent moet dan het adres van de verantwoordelijke vertegenwoordiger in België vermelden.

c. Indien de belastingplichtige geen vaste vestiging in België heeft en ook geen verantwoordelijke vertegenwoordiger aanduidde, dan vermeldt de factuur slechts het adres in het buitenland. In dit geval moet de belasting voldaan worden overeenkomstig de regels in art. 5, § 2 K.B. nr. 31 van 29 december 1992 (vgl. Aanschrijving nr. 5 van 10 maart 1976, nr. 17).

§ 5. Vennootschapsrechtelijke vereiste van soortwaarheid

56 Alle akten, facturen, orders en andere stukken die uitgaan van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid of een coöperatieve vennootschap,

een naamloze vennootschap of een commanditaire vennootschap op aandelen, moeten de naam van de vennootschap vermelden, de woorden 'besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid' of de afkorting 'B.V.B.A.' of 'Coöperatieve vennootschap' of 'C.V.' of Coöperatieve vennootschap met onbeperkte en hoofdelijke aansprakelijkheid of 'C.V.O.H.A.' of 'Coöperatieve vennootschap bij wijze van deelneming' of 'naamloze vennootschap' of de afkorting 'N.V.' of naar het geval, de woorden 'burgerlijke vennootschap die de rechtsvorm van een naamloze vennootschap heeft aangenomen', of 'burgerlijke vennootschap die de rechtsvorm van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid heeft aangenomen', 'burgerlijke vennootschap die de rechtsvorm van een coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid heeft aangenomen', of 'burgerlijke vennootschap die de rechtsvorm van een coöperatieve vennootschap met onbeperkte en hoofdelijke aansprakelijkheid heeft aangenomen' of 'burgerlijke vennootschap die de rechtsvorm van een commanditaire vennootschap op aandelen heeft aangenomen', leesbaar geschreven onmiddellijk voor of na de naam van de vennootschap (art. 81, 114, 138, 159, Venn. W.).

Hij die namens een naamloze vennootschap, een coöperatieve vennootschap of een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid meewerkt aan een akte die niet voldoet aan deze voorschriften kan, naar omstandigheden, persoonlijk aansprakelijk worden gesteld voor de daarin door de vennootschap aangegeane verbintenissen (art. 82, 138*bis* en 160 Venn. W.).

§ 6. Vennootschappen in vereffening

57 Alle stukken die uitgaan van een ontbonden vennootschap moeten vermelden dat zij in vereffening is (art. 178 Venn. W.).

§ 7. Verenigingen zonder winstoogmerk

58 Alle akten en facturen die uitgaan van een vereniging zonder winstoogmerk moeten de benaming van de vereniging vermelden met, onmiddellijk ervoor of erna, de voluit geschreven aanduiding van haar aard: 'vereniging zonder winstoogmerk' (art. 11 W. 27 juni 1921). De reden waarom deze verplichting werd ingevoerd is, dat de wetgever derden erop wou wijzen dat zij te maken hebben met een volkomen rechtspersoon met beperkt aansprakelijke leden ('T KINT, J., *Les associations sans but lucratif*, Brussel, Larcier, 1974, 155, nr. 333).

Ingeval deze formaliteit niet werd nageleefd, kan de vereniging zich niet op de rechtspersoonlijkheid beroepen tegenover derden; dezen zijn echter wel gerechtigd de rechtspersoonlijkheid in te roepen tegenover de vereniging (art. 26 W. 27 juni 1921).

§ 8. Naam en adres van de geadresseerde

59 De factuur moet de naam of de maatschappelijke benaming en het adres vermelden van de persoon aan wie zij gericht is (art. 5, 3° K.B. nr. 1 van 23 juli 1969). Ook dit is een essentiële vermelding. Zij is dan ook verplicht voor de verschillende stukken vermeld in 3, nr. 32.

Vermeld wordt de naam en voornaam van een natuurlijk persoon en de maatschappelijke benaming van een rechtspersoon. Slechts indien er geen twijfel mogelijk is over wie het gaat, kan aanvaard worden dat een andere benaming gebruikt wordt voor de geadresseerde van de factuur, b.v. een uithangbord, de roepnaam of het pseudoniem waaronder de geadresseerde bekendheid geniet.

Verenigingen of groepen zonder rechtspersoonlijkheid worden aangeduid met de naam die zij gebruiken in hun contacten met het publiek.

60 Gaat het om de afgifte van een factuur die onmiddellijk gebeurt teneinde de levering van een goed of een dienstenprestatie vast te stellen m.b.t. een voertuig onderworpen aan de verplichte inschrijving van de voertuigen overeenkomstig K.B. 31 december 1953 houdende regeling nopens de inschrijving van motorvoertuigen of m.b.t. een aanhangwagen van deze voertuigen of m.b.t. een kampeerwagen, dan mag de naam en het adres van de geadresseerde vervangen worden door het inschrijvingsnummer (de nummerplaat) van het voertuig. Deze mogelijkheid geldt evenwel slechts indien de prijs inclusief B.T.W. niet meer bedraagt dan 2.500 fr. en dadelijk gekweten wordt (Aanschrijving nr. 22 van 4 december 1981).

61 Wat de aanduiding betreft van de medecontractant zal de leverancier zich vooral steunen op de vermeldingen die hem door zijn klant werden verstrekt. Bij twijfel moet de leverancier echter de juistheid van deze gegevens nagaan.

De klant-bestemming van de factuur heeft er belang bij om aan zijn leverancier juiste en precieze gegevens mee te delen. Hij zal trouwens zorgvuldig de regelmatigheid van de factuur bij ontvangst moeten controleren indien hij wenst te ontsnappen aan de gevolgen van de aanvaarding van een fiscaal onregelmatige factuur (zie verder, nr. 47) en vooral, als hij B.T.W.-belastingplichtige is, aan het risico dat de aftrek van de B.T.W. verworpen wordt. (Art. 45 W.B.T.W. ; Gent, 30 januari 1986, *B.T.W.-Revue*, 1987, 220. *Anders*: H.v.J., 8 maart 1988, zaak 165/86, *Jur.*, 1988, 1471 ; *Fiscoloog*, nr. 201, 88.03.1470).

62 Voor leveringen van gas, water en elektriciteit door distributiebedrijven laat de administratie toe, voor de aanduiding van de klant, wanneer het gaat om een niet-belastingplichtige, dat deze gebeurt door een aanduiding van het pand of het gedeelte van het pand waar de levering gebeurt ; wanneer integendeel de klant onderworpen is aan de B.T.W., dan kan de factuur slechts als regelmatig worden beschouwd en als titel voor de aftrekking ervan dienen, indien de naam en het adres van de belanghebbende werden vermeld (Aanschrijving nr. 65 van 27 april 1971).

§ 9. B.T.W.-identificatienummer van de opsteller en van zijn medecontractant

63 Ieder persoon die B.T.W.-belastingplichtige is moet op zijn facturen het identificatienummer vermelden dat hem werd toegekend voor de toepassing van de B.T.W. (art. 5, 2° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Overigens is elke aan de B.T.W. onderworpen persoon verplicht zijn nummer aan zijn leveranciers en klanten te laten kennen, bij de eerste bestelling die zij bij hen plaatsen (art. 53^{quater}, eerste alinea W.B.T.W., behalve in de gevallen voorzien in art. 53^{quater}, tweede alinea W.B.T.W.).

Het B.T.W.-identificatienummer van de medecontractant moet eveneens worden vermeld. Wanneer het leveringen betreft omschreven in art. 39^{bis}, eerste lid, 4° W.B.T.W. dan moet het B.T.W.-nummer vermeld worden dat in de Lid-Staat van bestemming aan de belastingplichtige is toegekend.

Art. 4 K.B. nr. 1 bevat verdere preciseringen, zo moet : voor de intracommunautaire goederenvervoerdiensten (art. 21 § 3^{bis}, 3°^{bis}), de tussenkomst van tussenpersonen bij intracommunautair goederenverkeer (art. 21 § 3^{bis}, 3°^{ter}, 4°^{ter} en 8°), een activiteit die samenhangt met intracommunautair goederenvervoer (art. 21 § 3^{bis}, 4°^{bis}) het nummer worden vermeld waaronder de ontvanger van de goederen in een andere Lid-Staat voor B.T.W.-doeleinden is geïdentificeerd en waaronder hem de dienst werd verstrekt ;

— voor de handelingen bedoeld in art. 39^{bis}, eerste lid, 1° W.B.T.W., nl. de leveringen van goederen die door of voor rekening van de verkoper of de afnemer worden verzonden of vervoerd buiten België, maar binnen de E.G., het B.T.W.-identificatienummer van de ontvanger worden vermeld ;

— in geval van toepassing van het bepaalde in art. 25^{ter} § 1, tweede lid, 3° W.B.T.W., een verwijzing naar die bepaling, het B.T.W.-identificatienummer van de B.T.W.-belastingplichtige en van de bestemming van de levering worden vermeld.

Het spreekt vanzelf dat de identificatienummers van de opsteller en van zijn medecontractant ook op de stukken vermeld in nr. 32 moeten worden aangebracht.

§ 10. Inschrijving in het handelsregister

64 Alle facturen, akten, bestellingen en andere soortgelijke stukken van commerciële aard, die uitgaan van handelaars, dienen voluit geschreven of bij afkorting de woorden 'Handelsregister' of 'Registre du commerce' (H.R. of R.C.) te vermelden met opgave van de zetel van de rechtbank van koophandel waar de inschrijving genomen werd. Ook moet het inschrijvingsnummer worden vermeld (art. 39 K.B. 20 juli 1964 en art. 5, 3° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Vaak wordt ook de zetel van de rechtbank van koophandel door een afkorting, bestaande uit de beginletter van de stad, aangeduid. Hoewel men meestal, door de samenhang met het adres van de leverancier, uit de vermeldingen van de factuur kan opmaken om welke zetel van de rechtbank van koophandel het gaat, toch is deze afgekorte vermelding niet in overeenstemming met de eisen der wet en moet zij worden afgeraden. Plaatsgebrek kan trouwens niet als motief voor dergelijk

afkorten van de aanduiding worden ingeroepen, vermits facturen ruimte genoeg bieden voor het aanbrengen van deze vermeldingen.

Overtreding van dit voorschrift wordt bestraft met een geldboete van 26 tot 1.000 frank (art. 49 K.B. 20 juli 1964 tot Coördinering van de Wetten betreffende het Handelsregister).

65 De Vennootschapswet voorziet eveneens in de verplichting voor de naamloze vennootschap (art. 81 Venn. W.), de commanditaire vennootschap op aandelen (art. 144 Venn. W.) en de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (art. 138 Venn. W.) om het feit van registratie in het handelsregister met de zetel van de rechtbank waar het register wordt gehouden en het inschrijvingsnummer te vermelden in akten, facturen, bekendmakingen en dergelijke handelsbescheiden die van zulke vennootschap uitgaan.

Dezelfde verplichting geldt krachtens dezelfde artikelen voor de burgerlijke vennootschappen opgericht onder een van deze vormen. Ook zij moeten vermelden: de registratie in het register van de burgerlijke vennootschappen die de rechtsvorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, gevolgd door de zetel van de rechtbank van koophandel en het inschrijvingsnummer op al hun facturen, akten, bescheiden en dergelijke.

Voor de coöperatieve vennootschap voorziet art. 159 Venn. W. deze verplichting evenwel niet.

66 De sanctie is dat de persoon die namens een van deze vennootschappen meewerkt aan een akte die niet aan dit voorschrift voldoet, naar omstandigheden, persoonlijk aansprakelijk kan gesteld worden voor de daarin door de vennootschap aangegane verbintenissen.

Gelet op de aard van deze sanctie was het onnodig om deze verplichting aan de vennootschap onder firma en de vennootschap bij wijze van eenvoudige geldschieting op te leggen, nu zij slechts met de vennootschap onbeperkt aansprakelijke vennoten kennen voor de verbintenissen van de vennootschap. Voor de coöperatieve vennootschap met onbeperkte en hoofdelijke aansprakelijkheid kan deze redering nog steeds gevolgd worden, doch het berust waarschijnlijk op een vergetelheid van de wetgever dat de verplichting niet werd opgelegd aan de coöperatieve vennootschap waarvan de vennoten slechts beperkt aansprakelijk zijn, n.a.v. de wijziging van de Vennootschappenwet bij W. 20 juli 1991. Voor deze vennootschappen geldt dus slechts de verplichting en de sancties van art. 39 en 49 K.B. 20 juli 1964.

§ 11. Inschrijving in het ambachtsregister

67 Alle akten, facturen, brieven, bestellingen en andere soortgelijke stukken van professionele aard die uitgaan van niet-handeldrijvende ambachtsslui dienen voluit of bij afkorting de woorden 'Ambachtsregister' of 'A.R.' te vermelden met opgave van de zetel van de rechtbank en van het inschrijvingsnummer (art. 26 W. 18 maart 1965 op het Ambachtsregister).

Inbreuken op dit artikel worden bestraft met een geldboete van 26 tot 1000 fr. (art. 33, 2° W. 18 maart 1965).

§ 12. Datum van de levering

68 De factuur moet de datum vermelden van de levering van het goed of van de voltooiing van de dienst. Indien de factuur wordt uitgereikt vóór de levering van het goed of vóór het verstrekken of voltooiën van de dienst, kan worden volstaan met een vermelding die zulks aanduidt, als 'te leveren', 'te verstrekken', 'in uitvoering' of 'te voltooiën'.

Ingeval het gaat om leveringen aan natuurlijke personen die deze bestemmen voor hun privé-gebruik en er dient toch, overeenkomstig art. 1, § 1, 2° K.B. nr. 1, een factuur te worden opgemaakt (zie nr. 30), dan dient de datum te worden vermeld waarop de belasting opeisbaar wordt of, wanneer de datum niet met zekerheid kan worden bepaald, het tijdvak waarin de handeling heeft plaatsgevonden.

Ingeval het gaat om intracommunautaire leveringen en de daarmee gelijkgestelde handelingen, bedoeld in art. 39*bis* W.B.T.W. moet het in art. 2 K.B. nr. 1 bedoelde stuk of de factuur de datum vermelden waarop het belastbare feit plaatsvond. Werd, vooraleer een in art. 39*bis*, eerste alinea 1° tot 4° W.B.T.W. bedoelde levering plaatsvond, de prijs geheel of gedeeltelijk ontvangen, dan moet de datum waarop dit gebeurde vermeld worden (art. 5, 5° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Indien wegens de aard zelf van de gefactureerde verhandeling een opeenvolging van leveringen plaatsvindt, b.v. een abonnement op bepaalde leveringen of diensten, moet de factuur de periode vermelden waarop ze betrekking heeft. In de regel mag die periode niet langer zijn dan twee maanden, uitgezonderd voor de doorlopende leveringen van goederen die aanleiding geven tot opeenvolgende afrekeningen of betalingen, meer bepaald leveringen van gas, water en elektriciteit door distributiebedrijven (art. 16, § 1, derde alinea, 1° W.B.T.W.).

Deze facturen vermelden de periode waarin het verbruik plaatsgreep en eventueel de datum waarop de meter werd opgenomen (Aanschrijving nr. 65 van 27 april 1971).

Wanneer voor de levering van een goed of voor de voltooiing van een dienst, de belasting verschuldigd wordt over de prijs van de handeling of over een deel van die prijs, bij toepassing van art. 17, § 1 en 22, § 2 W.B.T.W., dan moet de datum vermeld worden waarop de belasting verschuldigd wordt. Indien de datum niet met zekerheid kan worden bepaald, dan dient het tijdvak te worden vermeld waarin de handeling plaatsgreep.

Bij verkoop op proef of verzending op zicht of in consignatie moet het stuk de datum van overhandiging of verzenden vermelden, terwijl het stuk opgesteld bij teruggave van op proef verkochte of op zicht of in consignatie verzonden goederen de datum van teruggave van deze goederen moet vermelden.

§ 13. Aard van de uitgevoerde handeling

69 Hieronder verstaat men de gewone benaming van de geleverde goederen en verstrekte diensten met aanduiding, naargelang het geval, van de hoeveelheid goederen of van de aard van de diensten en, meer algemeen, van alle elementen nodig om de aard van de verrichte handeling en het tarief van de verschuldigde belasting te bepalen.

Art. 5, 6° K.B. nr. 1 omschrijft dit vereiste als de aanduiding van 'de gegevens die nodig zijn om de handeling te determineren en om het tarief van de verschuldigde belasting vast te stellen, inzonderheid de gebruikelijke benaming van de geleverde goederen en van de verstrekte diensten en hun hoeveelheid alsook het voorwerp van de diensten'.

Voor de leveringen van nieuwe vervoermiddelen, zoals gedefinieerd in art. 8bis, § 2 W.B.T.W., namelijk : 1° voor het personen- of goederenvervoer bestemde schepen met een lengte van meer dan 7,5 meter, luchtvaartuigen met een totaal opstijggewicht van meer dan 1550 kg en landvoertuigen die zijn uitgerust met een motor met een cilinderinhoud van meer dan 48 cc of met een vermogen van meer dan 7,2 kilowatt, met uitzondering van schepen bedoeld in artikel 42, § 1, 1°, a en b, en luchtvaartuigen, die niet zijn bestemd om door de Staat te worden gebruikt, bedoeld in artikel 42, § 2, 1° ; 2° de vervoermiddelen bedoeld in 1° wanneer de levering plaatsvindt binnen de drie maanden na de eerste ingebruikneming of die, als het landvoertuigen betreft, niet meer dan 3.000 kilometer hebben afgelegd, als het boten betreft, niet meer dan 100 uren hebben gevaren en als het luchtvaartuigen betreft, niet meer dan 40 uren hebben gevlogen' moeten vermeld worden, de in art. 8bis § 2 W.B.T.W. vermelde gegevens evenals het merk, het model, het jaartal, de cilinderinhoud, de motorsterkte, het carrosseriemodel en het chassisnummer in geval van levering van nieuwe of tweedehandse personenauto's of auto's voor dubbel gebruik en, wanneer het gaat om tweedehandse personenauto's en tweedehandse auto's voor dubbel gebruik, de datum waarop zij voor het eerst in het verkeer werden gebracht en, voor de andere onderhoudswerken dan het wassen en voor de herstellingswerken aan motorvoertuigen, de vermelding van de nummerplaat van het voertuig (art. 5, 7° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

De vermelding is ook verplicht op de verschillende stukken vermeld in nr. 32.

§ 14. Benaming van de goederen of diensten

70 De gewone, gebruikelijke benaming van de geleverde goederen of van de verstrekte diensten moet vanzelfsprekend worden vermeld.

De omschrijving van het geleverde moet zo nauwkeurig zijn dat ze de tegenpartij toelaat om te verifiëren of wat haar werd gefactureerd beantwoordt aan wat zij bestelde en wat haar werd geleverd (CLOQUET, 111, nr. 250 e.v.).

Vage vermeldingen als 'fruit', 'groenten', 'bloemen', 'scheikundige produkten', 'meubelen', 'bouwmaterialen' voldoen dus niet als omschrijving van het voorwerp van een levering. De precieze aard van de goederen, op de in de handel gebruikelijke manier en, in de relatie tussen beroepsgenoten, de variëteit, het ras en andere technische karakteristieken die men gewoonlijk vermeldt. Er bestaat trouwens een uitvoerige reglementering dienaangaande voor zeer veel produkten, waarover verder in het bijzonder wordt gehandeld. Voor diensten moet men de aard en het voorwerp van wat gepresteerd werd vermelden.

Zoals reeds aangestipt moet de beschrijving van het geleverde goed of de gepresteerde dienst alle elementen omvatten die nodig zijn om het toepasselijke B.T.W.-tarief te kunnen vaststellen (K.B. nr. 20 van 20 juli 1970).

Daar de factuur ook een instrument is voor de controle over de naleving van strafrechtelijk gesanctioneerde bepalingen (zie verder, nr. 472 e.v.), is ook daardoor vereist dat de omschrijving van het geleverde of gepresteerde zo nauwkeurig mogelijk zou zijn. Soms wordt dit zelfs uitdrukkelijk vermeld (b.v. art. 4, tweede alinea M.B. 25 september 1950).

71 Een *codevermelding* mag worden gebruikt, op voorwaarde dat de sleutel van de code op de factuur vermeld is of in het bezit is van de afnemer en dat de B.T.W.-administratie erover kan beschikken.

Deze code moet echter voldoende duidelijk zijn uitgewerkt en zij moet toelaten, door middel van de interpretatiesleutel, op precieze wijze het voorwerp van de operatie vast te stellen. Dit kan het geval zijn bij het gebruik van de nummers van de artikelen op de factuur, waarbij deze nummers overeenstemmen et deze die bij de beschrijving van deze artikelen horen in de catalogus. Daarentegen is de identificatie der voorwerpen onvoldoende indien de code te weinig werd gedetailleerd, doordat meerdere goederen van verschillende groepen werden ondergebracht onder eenzelfde symbool (b.v. 1 = meubelen, tapijten en gordijnen...; 2 = speelgoed, kampeeruitrusting en sportartikelen...; 3 = borstels en verf...; enz.).

72 Voor een aantal goederen en diensten, moet de beschrijving ervan op de factuur bovendien een zekere complementaire vermelding bevatten. Zo moeten facturen m.b.t. de levering van nieuwe vervoermiddelen de vermeldingen bevatten die nodig zijn om de catalogusprijs en het type van voertuig vast te stellen. Dit vereist de vermelding van de gegevens voorgeschreven door art. 5, 7° K.B. nr. 1 (zie nr. 69).

De volledige beschrijving van de goederen en de diensten die werden geleverd, moet niet steeds op de factuur zelf vermeld staan. Zo zou een factuur voor gepresteerd

werk naar een voorafgaandelijk bestek kunnen verwijzen, deze die de overdracht van een voorraad goederen vaststelt naar een inventaris van deze voorraad, deze die alle leveringen gedurende een bepaalde periode omvat, naar gedetailleerde nota's die voor elke levering werden opgesteld. Het spreekt vanzelf dat in deze gevallen het bestek, de inventaris of de leveringsnota's moeten beschouwd worden als een onderdeel van de factuur en op dezelfde wijze als deze bewaard moeten worden.

73 Een aantal andere economische reglementeringen vereisen de vermelding op de factuur van een specifieke benaming, met eventueel vermeldingen omtrent samenstelling en andere karakteristieken van de geleverde goederen. Daarover wordt hierna in een afzonderlijke paragraaf gehandeld (zie verder, nr. 106).

§ 15. Prijs van het geleverde

74 Ook de prijs van het geleverde produkt of van de gepresteerde dienst is een uit het wezen van de factuur voortvloeiende vermelding. Zij dient ook op de stukken vermeld in nr. 32 te worden aangebracht.

Tegenover de afnemer is zij vereist opdat deze zou weten wat hij verschuldigd is en moet betalen, en ingeval de factuur ook als kwijting dient, opdat zij zonder verdere precisering als kwijtschrift voor de volledige factuur zou kunnen dienen (zie verder, nr. 189).

Fiscaalrechtelijk is een vermelding van de prijs essentieel omdat zij als maatstaf voor de berekening van de belasting dient.

Naast de prijs van de levering of de dienst moeten de andere factoren van de maatstaf van de heffing vermeld worden.

Aldus dienen te worden vermeld: de prijsvermindering, de korting voor contante betaling, de afzonderlijk gefactureerde kosten voor verloren verpakking, de afzonderlijk gefactureerde kosten voor vervoer, alsmede het totaalbedrag van de maatstaf van heffing.

Alle elementen, die naast de prijs als maatstaf voor de belastingheffing in aanmerking komen, moeten eveneens worden vermeld. Indien de gefactureerde handelingen aan verschillende tarieven onderworpen zijn, dienen de prijs en de andere elementen van de maatstaf van heffing per tarief te worden vermeld (art. 5, 8° en 9° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

A. AANDUIDING VAN DE EENHEIDSPRIJS

75 Wanneer een verkoopprijs aan de verbruiker door de leverancier van een produkt wordt aanbevolen en vermeld op de factuur, het verzendingsbericht of enig ander document met betrekking tot dat produkt, moet deze vermelding gevolgd worden door de aanbevolen eenheidsprijs (art. 2, § 4 K.B.

10 juli 1972, zoals vervangen bij K.B. 30 januari 1975).

De eenheidsprijs is de prijs berekend per kilogram voor produkten verkocht volgens gewicht en per liter voor de produkten verkocht volgens volume. Indien de hoeveelheid van de te koop aangeboden produkten minder dan 100 gram of minder dan 10 centiliter bedraagt, wordt de eenheidsprijs berekend per 100 gram of per 10 centiliter.

Het gaat daarbij om onderhoudsprodukten, was-, spoel- en bleekmiddelen en wasprodukten; verven; smeerepreparaten op basis van olie of vet; toiletartikelen en cosmetische produkten; levensmiddelen en dranken.

De verplichting tot aanduiding van de eenheidsprijs treedt geleidelijk in werking voor de door de Minister van Economische Zaken bepaalde produkten of groepen van produkten en op de door hem bepaalde data (art. 3 K.B. 30 januari 1975, *B.S.*, 21 februari 1975) (Zie aldus: M.B. 12 februari 1975, *B.S.*, 21 februari 1975; M.B. 19 januari 1976, *B.S.*, 5 februari 1976 en M.B. 25 augustus 1976, *B.S.*, 29 augustus 1976).

De eenheidsprijs wordt gevolgd door een van de volgende vermeldingen :... het kg. ;... de l. ;... de 100 g. of... de 10 cl., naargelang het geval.

B. M.B. 19 OKTOBER 1956

Elke levering van steenkool, steenkoolbriketten of bruinkoolbriketten, moet het voorwerp van een factuur of een verzendingsnota uitmaken met vermelding van de juiste geleverde categorie, de eenheidsprijs en de identiteit van de klant (art. 11 M.B. 19 oktober 1956).

Opmerkelijk is dat niet verplicht is de prijs volgens een vaste eenheid te vermelden. Het begrip eenheidsprijs wordt trouwens niet gepreciseerd. Op de factuur of verzendnota moet volgens dit besluit evenmin de geleverde hoeveelheid en de te betalen totale prijs worden vermeld.

C. K.B. 18 SEPTEMBER 1992

Elke levering aan de consument van vaste minerale brandstoffen voor huisbrand moet, indien de consument daarom verzoekt, het vluchtig zwavelgehalte, vergezeld zijn van een leveringsnota of factuur met vermelding van de naam en het adres van de leverancier en de bestemming, de leveringsdatum, het nominaal gewicht of, bij levering van niet-voorverpakte vaste minerale brandstoffen, nettogewicht, de benaming, het kaliber, het asgehalte, de prijs per kilo of per ton, de totale prijs van de geleverde brandstof en de leveringsmodaliteiten (art. 9, K.B. 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand).

Zekere vereenvoudigingen zijn toegestaan voor de facturatie, in geval van leveringen van brandstoffen waarbij de betaling door middel van een betaalkaart gebeurde. Zie voor Bancontact: Aanschrijven 9/1983 en voor Mister Cash: Aanschrijven 1/1986.

§ 16. Tarief van de B.T.W. en de maatstaf voor de heffing

76 Daar het nodig is om de afnemer toe te laten de te betalen eindprijs in zijn samenstellende bestanddelen te controleren, moet het toe te passen B.T.W.-tarief worden vermeld met het bedrag van de geleverde goederen of diensten waarop het moet worden toegepast (art. 5, 9° K.B. nr. 1). Verder voorziet art. 5, 8° K.B. nr. 1 van 29 december 1992 dat per tarief de maatstaf van heffing en de elementen waaruit hij is samengesteld moeten vermeld worden. Het tarief van de speciale weeldebelaasting op luxeprodukten moet eventueel ook worden vermeld.

De stukken vermeld in art. 3, 5, 6 en 9 K.B. nr. 1 moeten ook het tarief en de maatstaf voor de heffing vermelden.

Indien de gefactureerde goederen of diensten aan verschillende tarieven zijn onderworpen, moet voor elk tarief worden vermeld de prijs van de leveringen, na aftrek van prijsverminderingen. Indien deze opsplitsing niet gebeurt, dan is het hoogste tarief toepasselijk op de volledige maatstaf (art. 64, § 2 W.B.T.W.).

Codevermeldingen mogen worden gebruikt, op voorwaarde dat de sleutel van de code op de factuur te vinden is.

77 Indien koopwaar die onderworpen is aan verschillende tarieven op eenzelfde factuur voorkomt en de kosten van verpakking of van vervoer globaal gefactureerd worden, moet dan voor de inning van de belasting een ventilatie gemaakt worden tussen de koopwaren die aan verschillende tarieven onderworpen zijn?

Wettelijk moet dit inderdaad, vermits het om lasten gaat die de eindprijs verhogen. Nochtans laat de administratie toe dat deze lasten belast worden aan het laagste tarief, toepasselijk op de in de factuur vermelde goederen. Dit kan omdat men bij de facturatie complicaties wil vermijden die buiten verhouding zijn gelet op de bedragen van de leveringen in de factuur.

Deze beperking is toepasselijk op twee voorwaarden:

- a. dat de kosten van verpakking of de vervoerkosten niet enkel een groep goederen onderworpen aan eenzelfde tarief betreffen, in welk geval het dit tarief is waaraan de kosten waarover het hier gaat moeten worden belast;
- b. dat de goederen die aan het laagste tarief werden gefactureerd, door de belastingplichtige normaal terzelfdertijd als de andere op de factuur vermelde goederen worden geleverd.

Uiteraard moet statiegeld of enige andere waarborg voor gewoonlijk gebruikt verpakkingsmateriaal dat door de koper kan worden teruggebracht niet begrepen worden in het bedrag waarop de belasting zal worden geheven.

78 De factuur moet niet alleen het totaal bedrag van de belasting vermelden, maar ook de subtotalen van deze belasting.

De administratie laat nochtans toe dat het bedrag aan B.T.W. per groep van produkten onderworpen aan eenzelfde tarief of per lijn van de factuur wordt vermeld, zonder hergroepering per tarief (Beslissing van 18 december 1970, nr. T. 1941).

79 De omstandigheid dat de maatstaf voor de heffing in de factuur moet worden vermeld, sluit de mogelijkheid niet uit om goederen te verkopen aan nettoprijzen. Het belastbare bedrag zonder belasting kan dan trouwens berekend worden volgens de formule

$$\frac{\text{Nettoprijs (belasting inbegrepen)} \times 100}{100 + \text{tarief}}$$

(VANDEN AVYLE, G., *Guide Fiscal, Dossier TVA*, 690/1d, nr. 3 *in fine*).

De maatstaf voor de heffing moet niet op de facturen voor levering van gas, water en elektriciteit vermeld worden, ze kunnen volstaan met de totale prijs, inclusief B.T.W., het bedrag en het tarief van de belasting te vermelden (Aanschrijving nr. 65 van 27 april 1971).

80 Bij verkoop op afbetaling mag de maatstaf voor heffing noch de intresten, noch de kosten voor de kredietverlening omvatten (Omzendbrief nr. 2 van 8 februari 1983).

§ 17. Bedrag van de belasting

A. BEDRAG VAN DE VERSCHULDIGDE BELASTING OVER DE TOEGEVOEGDE WAARDE

81 Zijn de op de factuur vermelde handelingen aan verschillende B.T.W.-tarieven onderworpen, dan moeten het bedrag van de verschuldigde belasting per tarief en ook het totale bedrag van de verschuldigde B.T.W. worden vermeld (art. 5, 9° K.B. nr. 1 van 29 december 1992).

Bepaalde ondernemingen die sinds lange tijd facturen maken, waarin de prijs netto, inclusief de B.T.W. wordt vermeld, kregen van de administratie de toelating om die werkwijze te behouden, zelfs voor leveringen aan belastingplichtige klanten. Het gaat hier b.v. om elektriciteitsbedrijven.

Wanneer de prijs inclusief B.T.W. wordt gefactureerd, dan moet het bedrag van de in die prijs begrepen B.T.W. afzonderlijk op de factuur voorkomen.

82 Wanneer een factuur wordt uitgereikt aan een particulier mag die factuur zelfs enkel een prijs inclusief B.T.W. en het tarief van de B.T.W. vermelden, in het geval het gaat om een vereenvoudigde factuur die afgeleverd wordt :

- op het ogenblik van de levering van het goed of de beëindiging van de dienst ;
- door een leverancier voor leveringen aan particulieren die niet voor beroepsdoeleinden handelen.

Het bedrag van de factuur mag, B.T.W. en eventueel speciale taks inbegrepen, 2.500 fr. niet overtreffen.

In dit geval moeten volgende vermeldingen op de factuur staan, naast de toegepaste tarieven : 'Prijs inclusief taksen. Aanschrijving 22/1981'.

Ook wanneer facturen uitgereikt worden voor een bedrag van minder dan 2.500 frank aan particulieren of belastingplichtigen, wanneer de handeling wordt verricht in een inrichting waar particulieren geregeld komen kopen of zich diensten laten verstrekken (winkel, parking, benzinstation, café, restaurant, enz.) en de factuur terstond wordt uitgereikt (Aanschrijving 22/1981, nr. 4 tot 6).

B. AFRONDING VAN BEDRAGEN

83 Wat de belastbare grondslag betreft is er niets voorzien over enige afronding van bedragen.

Voor het bedrag van de B.T.W., de egalisatiebelasting en de aanvullende weeldebelasting is voorzien dat indien het bedrag van de verschuldigde belasting een fractie van een frank omvat, deze fractie moet afgerond worden naar de frank boven of naar de frank onder het bedrag, naargelang de fractie vijftig centiem of meer bedraagt of minder dan vijftig centiem.

Dit afronden moet gebeuren op elk document en afzonderlijk voor de B.T.W., de egalisatiebelasting en de aanvullende weeldebelasting.

De administratie laat een afronden per tarief of per lijn toe, mits de gehanteerde methode op uniforme wijze toegepast wordt.

C. VRIJSTELLING VAN B.T.W.

84 Indien de handeling niet aan de B.T.W. is onderworpen dan moet de wettelijke bepaling worden vermeld krachtens dewelke de handeling van de belasting is vrijgesteld of krachtens dewelke de belasting niet in rekening wordt gebracht (art. 5, 10° K.B. nr. 1).

Indien de leverancier waarvan de factuur uitgaat bepaalde leveringen doet, doch wegens zijn aard niet belastingplichtig is, dan kan een voorgedrukte melding op de factuur, die wijst op het niet-onderworpen zijn, worden aangebracht.

85 Bij de vermelding van de reden waarom de B.T.W. niet in rekening wordt gebracht, eist de administratie meestal ook dat men naar het artikel van het B.T.W.-Wetboek of naar de administratieve instructie verwijst die de vrijstelling toekent. b.v. voor een levering aan een buitenlandse diplomatieke missie: 'vrijstelling van B.T.W. — artikel 42, § 3, 1° W.B.T.W.'

D. BELASTING TE VOLDOEN DOOR DE MEDECONTRACTANT

86 Indien de B.T.W. door de medecontractant van een belastingplichtige leverancier moet worden betaald, krachtens art. 51, § 2 W.B.T.W. dan vermeldt de leverancier op de facturen voor de onderworpen handelingen noch het tarief, noch het bedrag van de verschuldigde belasting, maar hij brengt er de vermelding op aan: 'Belasting te voldoen door de medecontractant — B.T.W.-Wetboek artikel 51, § 2'

Art. 20 van K.B. nr. 1 voorziet een afwijking op de normale betalingswijze van de B.T.W. verschuldigd voor werk in onroerende staat en de daarmee gelijk te stellen werkzaamheden. De werkzaamheden waarover het hier gaat worden uitvoerig omschreven. Is dit het geval dan moet de medecontractant de belasting die terzake verschuldigd is voldoen en de verschuldigde bedragen opnemen in de maandelijkse of driemaandelijkse aangifte met betrekking tot het tijdvak waarin de belasting verschuldigd is. Vereist is uiteraard dat de medecontractant ook een B.T.W.-belastingplichtige is, gehouden tot het indienen van een maandelijkse of kwartaalaangifte.

Op de facturen die de belastingplichtige uitreikt vermeldt hij voor die handelingen noch het tarief, noch het bedrag van de verschuldigde belasting, maar hij brengt er de vermelding op aan 'Belasting te voldoen door de medecontractant — K.B. nr. 1, art. 20'

Op het stuk bedoeld in art. 6 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 moet de vermelding 'B.T.W. te storten aan de Staat door de leverancier' worden aangebracht, wanneer degene die de handeling heeft verricht overeenkomstig art. 51 W.B.T.W. schuldenaar van de belasting is.

§ 18. Het nummer van de postcheque- of bankrekening en de naam van de instelling die deze rekening beheert

§7 Krachtens art. 1 K.B. nr. 56 van 10 november 1967 tot bevordering van het gebruik van giraal geld moet ieder handelaar houder zijn van een rekening bij de Dienst der Postcheques, bij een in België gevestigde bankinstelling, een openbare kredietinstelling (D.w.z. instellingen die werden opgesomd in art. 1, tweede alinea, 1° K.B. nr. 185 van 9 juli 1935 op de bankcontrole en het uitgifteregime voor titels aan toonder), een private spaarkas (cf. K.B. 23 juni 1967 tot coördinatie van de bepalingen betreffende de controle op de private spaarkassen) bij een door de Nationale Kas voor Beroepskrediet erkende kredietvereniging of bij een door het Nationaal Instituut voor Landbouwkrediet erkende kredietkas. Tevens verplicht dit artikel ertoe om de domiciliëring en het nummer van deze rekening op facturen, rekeningafschriften en andere documenten waarbij betaling wordt gevorderd te vermelden.

§8 Eén nummer vermelden volstaat, ook al is de handelaar titularis van meerdere rekeningen. Ook mag naargelang het gebruikte document een andere rekening worden vermeld of mogen op verschillende documenten van eenzelfde categorie documenten andere rekeningnummers voorkomen, die alle dezelfde rekeninghouder hebben.

De *ratio* van deze verplichting is de volgende:

Betalingen van minstens tienduizend frank mogen door handelaars bij de uitoefening van hun handel niet worden geweigerd, mits zij uitgaan van een andere handelaar en gebeuren door middel van een overschrijving op een rekening bij een van de instellingen waarbij elke handelaar in België een rekening moet hebben, of door middel van een cheque getrokken op een van deze instellingen. De ontvangst gebeurt onder voorbehoud van goede afloop.

De schuldeiser die een betaling per cheque of per overschrijving ontvangt mag zijn levering uitstellen totdat de betaaltitel door de betrokkene werd uitgevoerd, indien hij als tegenprestatie waren of representatieve bescheiden van koopwaren (als een factuur of een bestelbon) of met waarborgen vergezeld bewijzen van schuldvordering moet leveren.

Opdat de schuldenaar het verschuldigde zou kunnen overschrijven, is de vermelding vereist.

In de praktijk wordt de domiciliëring van de rekening door vermelding van de naam van de haar beherende instelling zeer vaak niet meer uitdrukkelijk vermeld. Men kan deze immers gemakkelijk terugvinden via de eerste drie getallen van het rekeningnummer. De schuldenaar die het volledige rekeningnummer heeft, hoeft trouwens de instelling die de rekening beheert niet meer te kennen om per verkeningscheque of per overschrijving te kunnen betalen. Nochtans verplicht de wet nog steeds tot deze vermelding.

89 De sancties op deze verplichting zijn de volgende :

a. de moratoire rente loopt niet zolang de schuldenaar niet in kennis werd gesteld van deze gegevens. Een ingebrekestelling, aanmaning of overeengekomen beding dat tot nakoming aanzet en normaliter de moratoire rente doet lopen, zal onwerkzaam blijven en geen gevolg hebben zolang een of meerdere rekeningnummers die de schuldeiser, als titularis van de ermee corresponderende rekening, heeft, niet aan de schuldenaar werden meegegeeld (art. 1, tweede alinea K.B. nr. 56 van 10 november 1967);

b. een geldboete van 26 tot 1.000 fr. (art. 49 K.B. 20 juli 1964 tot Coördinering van de Wetten betreffende het Handelsregister).

§ 19. Hoeveelheid

90 De hoeveelheid goederen of diensten die geleverd werden moet uiteraard ook vermeld worden, zij is o.m. vereist opdat de met de controle belaste ambtenaren zouden kunnen nagaan of de gefactureerde bedragen en dus ook de maatstaf van de heffing van de B.T.W. correct werd berekend.

Ingeval bepaalde artikelen, om welke reden ook, gratis ter beschikking van de afnemer gesteld worden, b.v. 13 repen chocolade voor de prijs van 12, dan dient de werkelijk geleverde hoeveelheid op de factuur te worden vermeld.

Bij verpakte of voorverpakte produkten, moet soms ook de hoeveelheid per colli of per voorverpakking worden vermeld op de factuur. Deze regelen worden afzonderlijk behandeld.

§ 20. Vermelding van het woord 'factuur'

91 Geen enkele wettekst verplicht expliciet tot deze vermelding. Het is evenwel de vaste gewoonte om dit te doen, hoewel er geen sanctie op een eventuele vergetelheid werd gesteld. Men kan ze verdedigen doordat de afnemer recht heeft te weten wat voor een document hij precies ontvangt i.v.m. de levering.

De vermelding van het woord factuur impliceert tevens dat de bestemming erop attent wordt gemaakt dat zijn leverancier bij deze factuur het bestaan van zijn schuldvordering bevestigt, zodat hij meteen ook weet hoeveel hij zal moeten betalen.

Uit het feit dat duidelijk wordt vermeld dat het om een factuur gaat, zal kunnen afgeleid worden dat het stuk een titel uitmaakt die een schuldvordering voor de als geleverd of te leveren vermelde goederen of de als gepresteerd of te presteren vermelde diensten, zonder dat dit daarnaast nog uitdrukkelijk hoeft te gebeuren.

Omgekeerd zal de bestemming niet kunnen loochenen dat het hem overhandigde document een factuur is, zelfs indien dit woord niet expliciet wordt vermeld, indien uit de gebruikte bewoordingen duidelijk blijkt dat het bestaan van een schuld wordt bevestigd, b.v. door de woorden 'debet' of 'is verschuldigd voor ...'

92 Voor de rekening of het ontvangstbewijs voor handelingen opgesomd in art. 22, § 1 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 is uitdrukkelijk voorzien dat dit stuk duidelijk de vermelding 'Rekening' of 'Ontvangstbewijs' moet dragen (art. 22, § 2 laatste alinea K.B. nr. 1). Dit is logisch daar de vorm ervan precies wordt voorgeschreven en ook de vervaardiging ervan beperkt is tot de door de Minister van Financiën aangenomen drukkers (zie boven, nr. 33).

93 Het feit dat het woord factuur of een daarmee gelijk te stellen term uitdrukkelijk op een stuk voorkomt betekent nog niet dat dit handelsrechtelijk ook daadwerkelijk als zodanig zal moeten worden beschouwd of dat het stuk fiscaalrechtelijk als regelmatig of als een factuur zal worden aangezien.

Een stuk dat vermeldt een factuur te zijn kan, na onderzoek, slechts een kwijting blijken te zijn of een verzendingsnota, omdat zulks alleen de bedoeling blijkt te zijn van de opsteller en de bestemming of omdat uit de op het stuk aangebrachte vermeldingen tot niets anders kan besloten worden (Vgl. CLOQUET, 43, nr. 35).

Indien evenwel een document dat hoofdzakelijk een andere functie heeft daarnaast ook als factuur wordt gebruikt, b.v. het contract dat moet opgesteld worden bij verkoop op afbetaling, dan verdient het aanbeveling dit uitdrukkelijk te vermelden (zie Omzendbrief nr. 2 van 8 februari 1983, nr. 8).

§ 21. Oorzaak van de schuld

94 Bedoeld wordt dat de *juridische oorzaak* wordt aangegeven waarom het vermelde bedrag verschuldigd is. M.a.w. de aard van het contract dat het voorwerp van de factuur uitmaakt moet tot uitdrukking gebracht worden.

Meestal zal dit een verkoop zijn, zodat, behoudens tegenbewijs, een verkoop zal vermoed worden wanneer het gaat om een levering van goederen en niets over de reden van de levering wordt vermeld (Kh. Brussel, 9 januari 1929, *Jur. Comm. Brux.*, 1929, 71; Brussel, 6 januari 1943, *Reg. Dom.*, 1943, nr. 676, 126, aangehaald bij CLOQUET, 110, nr. 249).

Maar een factuur kan evenzeer voor een huur, een aanneming van werk, een be-

waargeving, een lastgeving, een vervoerovereenkomst of voor een andere overeenkomst worden afgegeven.

Het feit dat de oorzaak van de schuld niet uitdrukkelijk wordt vermeld kan de factuur niet fiscaalrechtelijk onregelmatig maken en raakt ook de geldigheid ervan op handelsrechtelijk gebied niet (arg.: art. 1132 B.W.).

§ 22. Verbod van misleidende vermeldingen

95 Hoewel de Handelspraktijkenwet een algemeen verbod van misleidende reclame bevat en een factuur, een bestelbon of een ander handelsdocument reclame kan zijn (zie verder, nr. 364), toch werden een aantal uitdrukkelijke verbodsbepalingen uitgevaardigd die handelsdocumenten uitdrukkelijk vermelden en een preciezer verbod inhouden dat strafrechtelijk wordt gesanctioneerd.

96 Zo wordt op grond van de Wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten verboden om in handelsdocumenten gebruik te maken van benamingen, aanduidingen, afbeeldingen, tekens of ander vormen van presentatie die misleidend zijn. De misleiding kan onder meer slaan op de aard, de samenstelling en de kenmerken van de waren waarvoor het verbod geldt en ook op het toeschrijven daaraan van kenmerken of hoedanigheden op het gebied van hygiëne of de volksgezondheid die deze waren niet bezitten.

Het verbod geldt voor:

- cacao en chocolade (art. 4, § 12 K.B. 28 mei 1975 betreffende cacao en chocolade);
- melkconserven (art. 4, § 3 K.B. 22 december 1977 betreffende voor menselijke voeding bestemde melkconserven);
- voorverpakte voedingsmiddelen (art. 1 K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen);
- cosmetica (art. 4 K.B. 10 mei 1978 betreffende de cosmetica). Tevens wordt voor cosmetica verboden daaraan curatieve of profylactische eigenschappen toe te schrijven, of die aan deze producten, in verband met de gezondheid, kenmerken toe te schrijven welke zij niet bezitten;
- toevoegsels (art. 5, § 1 K.B. 2 oktober 1980 betreffende de handel en de etikettering van toevoegsels);
- kunstmatige zoetstoffen (art. 4, § 2 K.B. 18 januari 1984 betreffende de handel in sommige zoetstoffen bestemd voor rechtstreekse levering aan de gebruiker).

Voor deze laatste wordt gepreciseerd dat het eveneens verboden is over deze zoetstoffen vermeldingen te doen in strijd met de reglementaire bepalingen daaromtrent en aan die zoetstoffen diëtische kenmerken toe te schrijven.

- melk bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie en uitvoer (art. 8, § 10 en 11 K.B. 18 september 1989 betreffende de handel in melk bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie en uitvoer);
- natuurlijk mineraalwater en bronwater (art. 10 en 11 K.B. 11 oktober 1985 betreffende natuurlijk mineraalwater en bronwater);

Overtreding van deze bepalingen wordt bestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van zesentwintig tot drie honderd frank (art. 13 W. 24 januari 1977).

97 Een gelijkaardig verbod van misleiding in facturen vindt men ook in volgende uitvoeringsbesluiten van de Wet van 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt:

- voor meststoffen en bodemverbeterende middelen (art. 21 K.B. 6 oktober 1977 betreffende de handel in meststoffen en bodemverbeterende middelen);

— voor stoffen bestemd voor dierlijke voeding (art. 35 K.B. 10 september 1987 betreffende de handel en het gebruik van stoffen bestemd voor dierlijke voeding);
— voor bestrijdingsmiddelen en fytofarmaceutische produkten (art. 28, § 4 K.B. 5 juni 1975 betreffende het bewaren, het verkopen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen en fytofarmaceutische produkten).

98 Erg specifiek is het verbod om formulieren te vervaardigen of te verspreiden, welke door hun vorm of de erop voorkomende gegevens kunnen verward worden met die, welke voor de gereserveerde diensten, alsook voor de mededelingen aan het publiek worden verspreid, hetzij door Belgacom, hetzij door andere personen die gemachtigd zijn aan die activiteiten van Belgacom mede te werken (art. 113, 1 W. 21 maart 1991 betreffende de hervorming van sommige economische overheidsbedrijven).

99 Ten slotte vindt men eenzelfde verbod, getroffen krachtens W. 14 augustus 1933 betreffende de bescherming der drinkwaters in art. 3 K.B. 7 mei 1936 betreffende de handel in drinkwater.

§ 23. Handtekening door de schuldeiser

100 Normaal ondertekent de schuldeiser de factuur niet voordat ze werd betaald. Een ondertekening op het exemplaar van de schuldvordering dat aan de schuldenaar wordt overgemaakt zal trouwens, indien niets anders blijkt en behoudens tegenbewijs, als kwijting gelden (zie verder, nr. 183). Vandaar dat, indien de schuldeiser de factuur toch ondertekent voordat ze werd voldaan, hij voor zijn handtekening een vermelding zal aanbrengen die erop wijst dat zij slechts dient om de waarachtigheid van de factureerde leveringen en bedragen vast te stellen en dat zij niet werd bedoeld als kwijting. Een veel voorkomende formule is dan: 'echt en onvergolden verklaard', eventueel gevolgd door het bedrag, waarna de handtekening volgt.

101 In bepaalde gevallen eist de wet de handtekening van de leverancier. Dit is het geval voor facturen ingevolge overheidsopdrachten voor aanneming van werken, diensten en leveringen aan de staat en aan elk ander publiekrechtelijk persoon, alsmede de door de staat gesubsidieerde universitaire instellingen en de rechtspersonen waarin de overheid een overwegend belang heeft en die voorkomen op een door de Koning vastgestelde lijst: art. 15, § 1 M.B. 10 augustus 1977 houdende vaststelling van de algemene aannemingsvoorwaarden van de overheidsopdrachten van werken, leveringen en diensten.

102 Vrijstelling van deze certificatie en ondertekening kan, op aanvraag, namens de Minister van Financiën worden verleend door de directeur-generaal van het Bestuur der Thesaurie en Staatsschuld aan instellingen en vennootschappen die regelmatig en uitsluitend volgens mechanografische procédés boekhouden en waarvan de schuldvorderingen verplicht geregeld worden door overschrijving op het credit van hun post- of bankrekening (zie M.B. 14 september 1966, *B.S.*, 1 oktober 1966).

— bij revindicatie van goederen die door de toekomstige gefailleerde op factuur zijn verkocht, terwijl ze bij hem nog niet zijn aangekomen: art. 568 Faill. W. (zie verder, nr. 278);

- facturen die overgedragen of in pand werden gegeven: art. 14 W. 25 oktober 1919 (zie verder, nr. 314);
- facturen of een afschrift ervan neergelegd op de griffie van de rechtbank van koophandel teneinde het voorrecht van de onbetaalde verkoper van industriële machines te genieten: art. 20, 5°, derde alinea Hyp. W. (zie verder, nr. 266);
- facturen bij doorverkoop;
- contracten bij verkoop op afbetaling die terzelfdertijd als factuur dienst doen (zie verder, nr. 300).

§ 24. Factuur in verscheidene exemplaren

103 Een factuur moet worden uitgereikt vóór de levering van een goed of vóór de voltooiing van een dienst, indien de belasting, bij toepassing van art. 17, § 1 of 22, § 2 W.B.T.W., verschuldigd wordt over de prijs van de handeling of over een deel ervan. Indien dan later voor dezelfde handeling een factuur wordt uitgereikt, dan moet ze een verwijzing bevatten naar de vroeger uitgereikte factuur. Ook mag op deze laatste factuur de bestemming niet gedebiteerd worden voor een bedrag als belasting waarvoor deze reeds vroeger werd gedebiteerd (art. 5, 11° K.B. nr. 1 van 29 december 1992). Voor het stuk voorzien door art. 7, 9 en 12 K.B. nr. 1 is een gelijkaardige regeling voorgeschreven (art. 7, § 2, laatste alinea, 9, § 4 en 12, § 4 K.B. nr. 1 van 23 december 1992).

Principieel moeten alle facturen die een B.T.W.-belastingplichtige uitreikt in dubbel worden opgemaakt (art. 8 K.B. nr. 1 van 23 juli 1969). Indien verscheidene exemplaren van een factuur worden uitgereikt, moet de leverancier op de aan de afnemer uitgereikte bijkomende exemplaren duidelijk de vermelding 'duplicaat' aanbrengen of enige andere vermelding waaruit blijkt dat een ander exemplaar het originele exemplaar van de factuur is en dat het onderhavige exemplaar enkel mag worden aangewend voor de aftrek van de belasting (Aanschrijving 22/1981, nr. 7).

Indien er voor dezelfde handeling meerdere facturen of stukken worden uitgereikt, dan moet de latere factuur een verwijzing bevatten naar het vroeger uitgereikte stuk of stukken (art. 5, § 1, 11° K.B. nr. 1).

Indien het originele exemplaar van de factuur door toeval of overmacht verloren ging of vernietigd is, dan mag de leverancier of diegene die de dienst verrichte het vervangen door een dubbel dat in alle opzichten overeenstemt met het oorspronkelijke stuk – ook wat de datum betreft – en dat aangevuld is met de vermelding: 'Dubbel uitgereikt op aanvraag van de klant ter vervanging van de vernietigde of verloren gegane originele factuur (Aanschrijving 10/1974; *B.T.W.-Handleiding*, nr. 439/2). Deze vermelding wordt gedagtekend met de datum waarop het dubbel wordt uitgereikt.

§ 25. Vermelding van het kapitaal

104 Indien op akten, facturen, aankondigingen, bekendmakingen of andere stukken uitgaande van een naamloze vennootschap, het kapitaal van deze vermeld wordt, moet dit overeenstemmen met het volgens de laatste balans gestorte kapitaal. Blijkt daaruit dat het gestorte kapitaal niet meer gaaf is, dan moet melding worden gemaakt van het eigen vermogen zoals dit uit de laatste balans blijkt.

Ingeval een hoger kapitaal is opgegeven dan is toegelaten, dan heeft de betrokkene derde het recht om van hem, indien de vennootschap in gebreke blijft, een voldoende bedrag te vorderen om in de toestand te blijven waarin hij zich zou hebben bevonden, indien het gestorte kapitaal opgegeven was geweest (art. 81-82 Venn. W.).

Dezelfde regel geldt voor de commanditaire vennootschap op aandelen (art. 114 Venn. W.) en voor de besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (art. 138 en 138*bis* Venn. W.).

§ 26. Dienen de geldsommen op facturen in Belgische frank te worden vermeld ?

105 Een wettelijke verplichting om de prijs in Belgische frank uit te drukken bestaat niet voor niet-authentieke akten. In facturen mag de prijs dus in vreemde munt uitgedrukt zijn.

Ook overheidsondernemingen hebben deze verplichting niet. Art. 3 W. 30 december 1885 zoals gewijzigd bij art. 1 W. 12 juli 1991, bepaalt dat in openbare en administratieve akten de prijs in (Belgische) frank, in ecu of in een munteenheid van een Lid-Staat van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) moet uitgedrukt worden. Een factuur vanwege een overheidsonderneming is geen administratieve akte, nu de verhouding tussen de overheidsonderneming en de gebruikers van contractuele aarde is (DE CLERCK, D., *Interkommunale maatschappij*, in *A.P.R.*, nr. 378) hoewel de algemene leveringsvoorwaarden van reglementaire aard zijn (R.v.St., 31 maart 1950, i.z. Buttgen, nr. 310; R.v.St., 28 mei 1965, i.z. Widdershoven, nr. 11262).

Sommige aanschrijvingen inzake B.T.W. vereisen nochtans dat de vermeldingen op facturen in Belgische frank zouden gebeuren. Telkens gaat het daarbij impliciet om een situatie van leveringen door Belgen aan andere Belgen in België. Het spreekt vanzelf dat in zulke situatie normaliter de geldbedragen in Belgische frank zullen uitgedrukt zijn.

AFDELING II

BIJZONDERE VERMELDINGEN OP FACTUREN

106 Door diverse bijzondere wetten worden welbepaalde vermeldingen op facturen opgelegd voor levering van de door deze gereglementeerde goederen of diensten.

§ 1. Reisdocumenten

107 Op de bestelbons, facturen en dergelijke bescheiden die door reisbureaus afgeleverd worden moeten de benaming van de onderneming, de categorie en het nummer worden vermeld van de vergunning waarover reisbureaus moeten beschikken om reizen of verblijven tegen een vaste som te organiseren of te verkopen als tussenpersoon op te treden bij de verkoop van reizen, verblijf, vervoerbiljetten, logies-maaltijdbons (art. 21 K.B. 30 juni 1966 betreffende het statuut van de reisbureaus).

Iedere bestelbon en iedere factuur die van een vergunninghouder uitgaat moet op haar voorzijde of op de ommezijde (maar dan moet op de voorzijde een duidelijke verwijzing naar de vermelding op de ommezijde staan) melding maken van het feit dat zijn beroepsverbintennissen gedekt zijn door de borgtocht onder de voorwaarden in K.B. 30 juni 1966 vastgesteld, van het bedrag van de borgtocht en van de aanduiding dat de borgtocht slechts kan aangewend worden na de verzending bij ter post aangetekende brief van een aanmaning aan de schuldenaar en van een afschrift van deze brief aan de bevoegde Commissaris voor toerisme (art. 29 K.B. 30 juni 1966, gewijzigd bij art. 6 K.B. 9 maart 1977).

In artikel 22 van het K.B. 30 juni 1966 worden bovendien een aantal beroepslichten omschreven tegenover cliënten, leveranciers en beroepsgenoten die de vergunninghouder niet door vermeldingen op facturen of bestelbons mag overtreden (het niet-verstrekken van de beloofde prestaties, verwarwing stichten, onjuiste vermeldingen doen over zijn persoon, enz.).

Sancties zijn door K.B. 30 juni 1966 niet voorzien voor overtreding van deze bepalingen. Indirecte afdwining, door een beroep te doen op art. 1382 B.W. of art. 93 W.H.P., is echter mogelijk (zie b.v. Voorz. Kh. Antwerpen, 4 februari 1982, *R.W.*, 1981-82, 2555, met verdere verwijzingen in noot; Antwerpen, 7 januari 1985, *R.W.*, 1984-85).

§ 2. Verkoop van echte kant

108 Indien echte kant of met de hand en enkel met behulp van spullen, naalden, haakpennen en andere 'klassieke' werktuigen vervaardigde kant of op mechanisch vervaardigde tule met de hand aangebrachte Brusselse oplegels worden verkocht, moeten de facturen de echtheid bevestigen van de met de hand vervaardigde kant. Op eenzelfde factuur mag geen echte en mechanische vervaardigde kant worden vermeld.

Boetes tot vijftig frank bedreigen de handelaar die deze verplichting overtreedt (art. 3 W. 30 maart 1926 betreffende de verkoop van echte kant).

§ 3. Schriftelijk onderwijs

109 Onder schriftelijk onderwijs wordt verstaan het onderwijs door periodieke uitwisseling tussen de briefwisselende cursist en het inrichtend bestuur, van richtlijnen voor het werk, werken uitgevoerd volgens die richtlijnen en verbetering van werken. Alle akten, contracten, publikaties, reclamegeschriften en andere stukken uitgaande van organisatoren van schriftelijke leergangen moeten voluit en lees-

baar de vermelding dragen 'schriftelijk onderwijs' en, zo het om een vennootschap gaat die de leergangen organiseert, de maatschappelijke benaming van deze.

Iedere akte, contract, publikatie of reclame die het publiek ten onrechte kan doen geloven hetzij dat de schriftelijke leergangen geïnspecteerd, gesubsidieerd of erkend worden, wanneer zulks niet of slechts gedeeltelijk het geval is, hetzij dat de diploma's, brevetten, getuigschriften of attesten, welke na afloop van de leergangen uitgereikt worden wettelijk geldig zijn, is verboden (art. 24-25 W. 5 maart 1965 op het schriftelijk onderwijs).

Dat deze bepalingen ook op eventueel afgeleverde facturen of bestelbons toepasselijk zijn, spreekt vanzelf. Beide zijn immers een akte.

Overtreding van de wet wordt met gevangisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van 26 tot 1000 fr. gestraft.

§ 4. Goud- en zilverwerk

110 Indien gouden, zilveren of platina voorwerpen verkocht worden moet de verkoper, zo de koper erom verzoekt, een factuur afleveren waarop de soort, het gewicht, het gehalte en de prijs van de verkochte voorwerpen vermeld worden (art. 20 W. 11 augustus 1987).

Wanneer voorwerpen met de benaming goud, zilver of platina mogen worden aangeduid wordt omschreven in art. 19 W. 11 augustus 1987 en art. 1 K.B. 18 januari 1990 dat de uitvoering van deze wet regelt.

Al wie goudsmidswerken uit verzilverd metaal te koop aanbiedt of met het oog op de verkoop tentoonstelt, moet in zijn uitstalling en in de voor het publiek toegankelijke handelslokalen een of meer zichtbare en leesbare berichten aanbrengen met de tekst: 'op factuur gewaarborgde werken uit verzilverd metaal', met uitsluiting van elke andere tekst.

De facturen betreffende deze werken moeten vermelden dat het gaat om werken uit verzilverd metaal of om herverzilverde werken, naargelang van het geval (art. 14 W. 11 augustus 1987).

De Wet van 11 augustus 1987 en K.B. 18 januari 1990 dat haar uitvoering regelt schrijven ook een stempelplicht voor voor de werken uit edel metaal en bepalen deze nader. Slechts de overeenkomstig de wet gestempelde merken mogen als werken uit goud, zilver of platina verkocht worden. Sommige werken zijn evenwel van de stempelplicht vrijgesteld, doch hun gehalte dient op de factuur te worden gewaarborgd. Het gaat om: de voorbereidelen, alle toebehoren van sommige werken die wegens technische redenen uit edele en niet-edele metalen zijn samengesteld, zoals veerschakels, mousquetonhaakjes en alle kleine gelijkaardige onderdelen; de werken uit goud en platina die niet meer dan één gram wegen, evenals de werken uit zilver die niet meer dan twee gram wegen (voor oorbellen dient de gewichtsaanduiding voor het paar); de onvoltooide werken waaraan nog deze moeten toegevoegd worden die edel metaal bevatten; de werken voor tandprothese en voor medisch gebruik; de werken, instrumenten of apparaten voor wetenschappelijk gebruik, bestemd voor laboratoria en voor de industrie; de munten die een wettelijke koers hebben of gehad hebben; de toetsnaalden, ook werken die niet zonder gevaar voor beschadiging gestempeld kunnen worden, alsmede oudheidkundige of kunstzinnige werken worden vrijgesteld evenals werken uit edel metaal die aan affineerders van edel metaal of aan regelmatig gevestigde handelaars worden verkocht om vernietigd te worden (art. 1, § 2 K.B. 18 januari 1990).

§ 5. Verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper

111 Door verkopen aan de consument gesloten buiten de onderneming van de verkoper worden bedoeld diegene die betrekking hebben op producten en diensten en die tot stand worden gebracht door een verkoper (over de draagwijdte van dit begrip, zie nr. 388) hetzij ten huize van de consument (huis-aan-huisverkoop) of van een andere consument (home-partysysteem); hetzij op de arbeidsplaats van de consument; hetzij tijdens een door of voor de verkoper georganiseerde excursie (verrassingsuitstap-aankopen); hetzij op salons, beurzen en tentoonstellingen op voorwaarde dat de betaling van de prijs

in deze laatste hypothese niet contant gebeurt en dat deze prijs hoger ligt dan 8.600 fr. (of een door de Koning aangepast bedrag). Ook de ambulante verkopen, die vallen onder de Wet van 13 augustus 1986 en terzelfdertijd aan de definitie van de verkoop aan de consument buiten de onderneming van de verkoper voldoen, zijn onderworpen aan deze verplichtingen (art. 92 W.H.P.).

Op dit principe bestaan echter tal van uitzonderingen. Zijn niet bedoeld :

a. de huis-aan-huisverkopen, home-partyverkopen of de verkopen op de arbeidsplaats van de consument met betrekking tot een produkt of een dienst waarvoor de consument het bezoek van de verkoper voorafgaandelijk en uitdrukkelijk gevraagd heeft, met de bedoeling te onderhandelen over de aankoop van dat produkt of van die dienst. Indien het door de consument gegeven akkoord ten gevolge van een door de verkoper telefonisch voorgesteld bezoekaanbod werd bekomen, dan vormt dit geen voorafgaand verzoek ;

b. de verkopen van levensmiddelen, dranken en huishoudelijke onderhoudsartikelen door verkopers die, door frequente en geregelde rondes een vast cliënteel bedienen door middel van ambulante winkels, als b.v. een melkventer, ijscoman, bieruitzetter ;

c. de openbare verkopen ;

d. de verkopen op afstand (zie art. 77 e.v. Handelspraktijkenwet) ;

e. de verkopen van verzekeringen ;

f. de verkopen georganiseerd in het raam van manifestaties zonder handelskarakter en met een uitsluitend menslievend doel, onder de voorwaarden bepaald in uitvoering van de Wet van 13 augustus 1986 betreffende de uitoefening van de ambulante activiteiten, en voor zover de verkoopsom 2.000 fr. niet overschrijdt. De Koning kan dit bedrag aanpassen ;

g. de overeenkomsten inzake consumentenkrediet onderworpen aan de Wet van 12 juni 1991 betreffende het consumentenkrediet.

Deze verkopen aan de consument moeten, onverminderd de gemeenrechtelijke voorschriften inzake het bewijs, op straffe van nietigheid, voor of ten laatste bij de levering van het produkt of het verlenen van de dienst, het voorwerp uitmaken van een geschreven overeenkomst in zoveel exemplaren als er contracterende partijen met een onderscheiden belang zijn. Het geschrift vormt m.a.w. een essentiële formaliteit, voorgeschreven op straffe van nietigheid (FAGNART, J.L., 'Le projet de loi sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur', *T.B.H.*, 1991, (258) 288).

Deze akte, die de vorm kan aannemen van een factuur of een bestelbon, moeten vermelden :

— de naam en het adres van de verkoper ;

— de datum en de plaats van de sluiting van de overeenkomst ;

— de nauwkeurige aanwijzing van het produkt of van de dienst, alsook de belangrijkste kenmerken ervan. De vraag mag worden gesteld of de vermelding van de belangrijkste kenmerken van een produkt nog dienen te worden omschreven, wanneer men dit nauwkeurig individualiseert door merknaam, type, grootte of hoeveelheid. Voorzichtigheid is evenwel geboden aangezien art. 102, 7 W.H.P. de niet-naleving van dit artikel met geldboetes sanctioneert ;

— de termijn voor de levering van het produkt of voor het verlenen van de dienst ;

— de te betalen prijs en de wijzen van betaling ;

— het hiernavolgend verzakingsbeding, dat in vet gedrukte letters en in een kader, los van de overige teksten op de voorzijde van de eerste bladzijde dient voor te komen : 'Binnen zeven werkdagen, te rekenen van de dag die volgt op die van de ondertekening van dit contract, heeft de consument het recht om zonder kosten van zijn aankoop af te zien, op voorwaarde dat hij de verkoper hiervan bij ter post aangetekende brief op de hoogte brengt. Elk beding waarbij de consument aan dit recht zou verzaken, is nietig. Wat het in acht nemen van de termijn betreft, is het voldoende dat de kennisgeving verstuurd wordt voor het verstrijken van deze termijn'. Indien de vermelding van het verzakingsbeding ontbreekt is de overeenkomst nietig, wordt voor deze clause nogmaals vermeld, zodat mag worden aangenomen dat de niet-vermelding van de andere gegevens de overeenkomst niet nietig maakt,

hoewel ook zij, in art. 102, 7 W.H.P. strafrechtelijk werden gesanctioneerd (FAGNART, J.L., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, (259) 288).

Daarnaast is er uiteraard de handtekening van beide partijen, zonder dewelke er van een onderhandse overeenkomst geen sprake kan zijn en de vermelding van het aantal originele exemplaren (art. 1325 B.W.). Ook de naam van de koper-consument moet worden vermeld. De aanhef van art. 88 W.H.P. verwijst trouwens uitdrukkelijk naar de gemeenrechtelijke regels inzake het bewijs. In overeenstemming met artikel 30 W.H.P. zullen ook de algemene leveringsvoorwaarden op het document moeten voorkomen.

§ 6. Verkopen op afstand

112 Een verkoop op afstand, in de zin van de Handelspraktijkenwet, is deze die buiten de fysieke en gelijktijdige aanwezigheid van de verkoper en van de consument tot stand komt ingevolge een tekoopaanbieding die plaatsvindt in het raam van een verkoopsysteem waarbij een beroep wordt gedaan op een communicatietechniek op afstand.

Bij de tekoopaanbieding op afstand moet, uiterlijk bij de levering van het produkt, de consument een document ontvangen waarop de volgende punten vermeld staan:

- de identiteit van de verkoper;
- de prijs;
- de hoeveelheid;
- de identificatie van het produkt;
- de betalingswijzen;
- de bedenkttermijn, d.w.z. de termijn die in overeenstemming met art. 78, § 1 W.H.P. wordt voorgeschreven. Deze duurt 7 werkdagen en begint te lopen vanaf de dag die volgt op deze van de eerste levering;
- de voorwaarden waaronder van de aankoop kan worden afgezien en de wijzen waarop het produkt kan worden teruggenomen of teruggegeven, met inbegrip van de eventueel daaraan verbonden kosten. De praktische modaliteiten die de consument dient te respecteren bij de uitoefening van zijn recht om zich te bedenken en van de aankoop af te zien kunnen nog steeds vrij worden bepaald, onder voorbehoud van wat in art. 81 W.H.P. daaromtrent werd gesteld;
- het hiernavolgend verzakingsbeding dat in vetgedrukte letters en in een kader los van de overige tekst op de voorzijde van de eerste bladzijde moet worden vermeld: 'De consument heeft, gedurende zeven werkdagen te rekenen vanaf de dag die volgt op die van de levering, het recht om de verkoper mee te delen dat hij van de aankoop afziet.' Bij ontstentenis van dit verzakingsbeding wordt het produkt geacht niet op voorafgaand verzoek van de consument te zijn geleverd en moet deze het geleverde produkt niet betalen, noch terugzenden. De sanctie die ook geldt inzake afgedwongen aankopen (art. 76, laatste alinea W.H.P.) zal m.a.w. worden toegepast.

De afgifte van het document vormt een substantiële formaliteit. Bij ontbreken ervan is de verkoop niet geldig tot stand gekomen (FAGNART, J.L., 'La formation et l'exécution des contrats' in: BALATE, E. en STUYCK, J. *Handelspraktijken & Voorlichting en Bescherming van de consument*, Brussel, Story, 1988, (103) 122; FAGNART, J.L., 'Le projet de loi sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur', *T.B.H.*, 1991, (258) 286).

§ 7. Vergunningsplichtige activiteiten

113 Bij vergunningsplichtige activiteiten wordt meestal bij het toekennen een nummer en/of, zo er meerdere categorieën van vergunningen voor eenzelfde of verwante activiteiten mogelijk zijn, een naar de verkregen categorie verwijzende letter toegekend. Meestal is vermelding van deze letter en/of dit nummer verplicht om elk bescheid dat met het oog op de vergunningsplichtige activiteit in omloop wordt gebracht. Deze verplichting is echter niet altijd uitdrukkelijk voorzien, en geldt dus niet voor alle aan vergunning onderworpen economische activiteiten. Het verdient evenwel aanbeveling dit num-

mer en/of deze letter op facturen, bestelbons en andere documenten te vermelden. Men is dan in ieder geval zeker, indien de verplichting tot vermelden geldt of niet, dat men voldoet aan de door de reglementering gestelde vereisten. Soms gaat het om een erkenning door de bevoegde overheid (ministerie, regionale, provinciale of gemeentelijke overheid of functioneel gedecentraliseerde instelling). In dat geval verdient het aanbeveling te vermelden dat men de erkenning heeft verkregen op de geëigende wijze, of, zo formeel geen precieze vermelding is voorgeschreven, dat men vermeldt dat een erkenning werd bekomen en dat men erbij precificeert door welke instantie deze erkenning werd verleend.

Zulke vermelding van een noodzakelijke erkenning wordt b.v. opgelegd door art. 2, § 2 Wet van 12 juli 1966 op de rustoorden voor bejaarden.

Deze wet (die toepasselijk is op alle verblijfsinrichtingen, beheerd door een publiekrechtelijke of privaatrechtelijke persoon, die onder benaming van of in de hoedanigheid van rusthuis, rustoord, tehuis voor ouden van dagen aan personen van 60 jaar of ouder, die er duurzaam verblijven, huisvesting bieden met gehele of gedeeltelijke verzorging) verplicht aan de erdoor getroffen inrichtingen om aan de Minister, onder wiens bevoegdheid de centra voor maatschappelijk werk ressorteren, een erkenning aan te vragen. Het feit dat deze erkenning werd bekomen moet worden vermeld op alle akten, facturen, brieven, bestelbons en andere gelijksoortige stukken uitgaande van de inrichting.

In andere wetten en hun uitvoeringsbesluiten wordt zulke vermelding niet verplichtend gesteld, hoewel dit had gekund.

Zelfs dan verdient het aanbeveling de vermelding toch te doen, omdat men dan meteen ook voldoet aan een mogelijke verplichting, indien deze zou worden ingevoerd. Bovendien kan het bij een aantal personen vertrouwen wekken, door de autoriteit en de schijn van betrouwbaarheid die uitgaat van zulke vermelding.

Geen verplichting tot vermelding op facturen geldt er indien de vergunning voor rechtstreekse verkoop aan de verkoper werd verleend (hier bestaat trouwens haast nooit een verplichting om een factuur af te leveren (zie boven, nr. 29)). B.v. voor houders van een kampeervergunning ongeacht tot welke van de vier voorziene categorieën (weergegeven door sterren) zij behoren; voor uitbaters van een hotel, hostellerie, gasthof of auberge of een gelijkaardige inrichting; voor houders van een vergunning voor de verkoop van zuivelprodukten; voor leurhandelaars, enz.

§ 8. Brandstoffen

114 Krachtens art. 2 M.B. 10 oktober 1949 houdende reglementering van de brandstoffenverdeling moet elke levering van brandstoffen, waarop dit besluit toepasselijk is, vergezeld gaan van een *leveringsnota* die de leveringsdatum, de hoeveelheid, de kwaliteit, het kaliber, de eenheidsprijs, de prijs der geleverde brandstoffen, en de leveringsmodaliteiten vermeldt. Na de datum der levering, moet het dubbel der leveringsnota bewaard blijven gedurende een jaar.

Elke levering aan huis van vaste minerale brandstoffen moet vergezeld zijn van een leveringsnota of factuur, die op verzoek van de consument gratis wordt afgegeven, met vermelding van de naam en het adres van de leverancier en de bestemming, de leveringsdatum, het nominaal gewicht, de benaming, het kaliber, het asgehalte, de prijs per kilo of per ton, de totale prijs van de geleverde brandstof en de leveringsmodaliteiten (open zakken, los of in voorverpakkingen). Bij los geleverde vaste minerale brandstoffen moet de leveringsnota of de factuur bovendien ook het nettogewicht vermelden (art. 10, 3° K.B. 18 september 1992). Na de datum van de levering moet het dubbel van de leveringsnota gedurende een jaar bewaard worden (art. 9 K.B. 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van vaste minerale brandstoffen en de levering voor huisbrand). De factuur dient hier ook als verantwoording van de geleverde hoeveelheid (art. 10, 4° K.B. 18 september 1992).

Voor benzines voor motorvoertuigen dient, onverminderd het facultatief gelijktijdig gebruik van merken of alle andere commerciële benamingen, de benaming van benzines voor motorvoertuigen (ongelode super benzine; ongelode normale benzine; super benzine; medium benzine; normale benzine) te worden aangeduid op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 8 K.B. 21 februari

1992 betreffende de benamingen, de kenmerken en het loodgehalte van de benzines voor motorvoertuigen).

§ 9. Wijn

115 Krachtens art. 1 K.B. 21 september 1988 worden de bij bijlage IV van dit besluit vastgestelde omschrijvingen van wijn en druivenmost strafbaar gesteld, ter uitvoering van art. 1 W. 21 februari 1986 tot strafbaarstelling van de overtredingen van de verordeningen van de E.E.G. inzake de wijnmarkt. Deze bijlage geeft een opsomming van E.E.G.-Verordeningen waarvan de omschrijvingen voor wijnen en druivenmost dus verplicht worden gemaakt, o.m. bij gebruik van facturen of andere, ermee verwante documenten.

§ 10. Verhandelen en vervoeren van huisdieren

116 Voor dieren van het paarde-, runder-, varkens-, geite- of schaperas die in de handel gebracht, verworven, aangeboden, ten verkoop tentoongesteld, verkocht, geleverd, onder kosteloze of bezwarende titel afgestaan, ingevoerd, uitgevoerd of doorgevoerd worden, moet de verhandelaar of vervoerder over een erkenning beschikken vanwege de Dienst van de diergeneeskundige Inspectie bij het Ministerie van Landbouw. Vier categorieën van erkenning (A, B, C, D) zijn mogelijk. Wie erkend wordt krijgt een erkenningsnummer. Dit nummer moet op elk handelsdocument worden vermeld (art. 8 K.B. 22 augustus 1984 betreffende de erkenning van personen die huisdieren verhandelen en vervoeren).

§ 11. Detergentia

117 Indien detergentia onverpakt vervoerd worden moeten de benaming van het produkt, de naam of de handelsnaam en het adres of het gedeponeerde merk van diegene die voor het invoeren of het op de markt brengen verantwoordelijk is op de facturen en andere begeleidende documenten voorkomen (art. 4 K.B. 25 oktober 1988 betreffende de graad van biologische afbreekbaarheid van bepaalde oppervlakte-actieve stoffen in detergentia).

§ 12. Stoffen met hormonale, anti-hormonale of antibiotische werking

118 Een bestelbon die gedateerd en ondertekend moet zijn door een directeur van een wetenschappelijk laboratorium is vereist opdat dit zich stoffen met hormonale, anti-hormonale of anti-biotische werking zou kunnen aanschaffen teneinde te dienen als laboratoriumreagentia (art. 1 § 2, 3° K.B. 12 april 1974 betreffende sommige verrichtingen in verband met stoffen met hormonale, anti-hormonale of antibiotische werking).

§ 13. Levantse bessen

119 Bij art. 1 Wet van 25 februari 1913 tot het verbieden van de handel in Levantse bessen wordt het verboden Levantse bessen uit te stallen voor de verkoop of te verkopen in kleinere hoeveelheden dan vijftig kilogram. Apothekers die houder zijn van een officina ontsnappen aan dit verbod.

Het bewaren of kopen, het leuren met of het vervoeren van Levantse bessen in kleinere hoeveelheden dan vijftig kilogram is eveneens verboden, tenzij het gaat om een aankoop door een apotheker en de levering vergezeld wordt van een factuur vanwege de verkoper.

§ 14. Sociale secretariaten van werkgevers

120 Sociale secretariaten van werkgevers moeten op alle akten, rekeningen, aankondigingen, publicaties en andere afgeleverde stukken hun sociale benaming vermelden voorafgegaan of gevolgd

door de aanduiding 'Vereniging zonder winstoogmerk – Erkend sociaal secretariaat van werkgevers', alsmede de datum van het Ministerieel Besluit dat de erkenning verleent (art. 48 K.B. 28 november 1969 tot uitvoering van de Wet van 27 juni 1969 tot herziening van de Besluitwet van 28 december 1944 betreffende de maatschappelijke zekerheid der arbeiders).

§ 15. Bestrijdingsmiddelen en landbouwgrondstoffen

121 De Wet van 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, de tuinbouw, bosbouw en veeteelt laat de Koning toe om, teneinde de belangen van de fabrikanten, de voortbrengers, de kwekers, de bereiders, de telers, de verdelers, de gebruikers en de verbruikers of van een categorie ervan te vrijwaren, door middel van maatregelen bedrog en vervalsing te voorkomen en praktijken te weren die voor gevolg hebben afbreuk te doen aan de normale voorwaarden van de mededinging en de plantaardige en dierlijke productie te bevorderen, te verbeteren en te beschermen.

Deze maatregelen kunnen bestaan in het bepalen aan welke voorwaarden inzake productie, vervaardiging, verwerking, bereiding, samenstelling, bewaring, vervoer, kwaliteit, doeltreffendheid, hoeveelheid, oorsprong, herkomst, triëring, verpakking, presentatie, conditionering en publiciteit de grondstoffen moeten voldoen en welke hoedanigheden zij moeten bezitten om te worden in de handel gebracht, verworven, ten toon of te koop gesteld, in bezit gehouden, bereid, vervoerd, verkocht, onder kosteloze of bezwarende titel geleverd, ingevoerd, uitgevoerd of doorgevoerd te worden.

Verder kan de Koning ook de merken, loodjes, verzegelingen, labels, etiketten, getuigschriften, attesten, bordjes, tekens, verpakkingen, benamingen of andere aanwijzingen of stukken bepalen waaruit het bestaan van de opgelegde voorwaarden bewezen of te kennen gegeven worden (Art. 2, § 1, 1° - 4° - W. 11 juli 1969).

Dezelfde bevoegdheden heeft de Koning ook voor de bestrijdingsmiddelen (Art. 5, § 1, 1° en 4° W. 11 juli 1969).

122 Bepalingen i.v.m. de facturen werden door de volgende uitvoeringsbesluiten vastgesteld :

123 Art. 17 K.B. 8 november 1971 betreffende het in de handel brengen van vegetatief teeltmaterieel voor wijnstokken (B.S., 20 april 1972). Dit artikel verplicht om in de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, offerten voor verkoop en andere gelijkaardige documenten te vermelden, het ras en, in voorkomend geval, de kloon voor de entwijnstokken betreffende wijnstokdelen onder de grond en de entrijs, de categorie en het land van productie.

124 Elke levering van teeltmaterieel van bosbouwsoorten die aan het K.B. 14 september 1973 onderworpen zijn moet vergezeld gaan van een factuur of een ander document waarvan de opsteller de verantwoordelijkheid draagt, en dat de volgende gegevens vermeldt :

A. Voor de zaden :

1. het geslacht en de soort, alsmede, in voorkomende gevallen de ondersoort en de variëteit : gewone en botanische naam ;
2. het herkomstgebied ;
3. de plaats van herkomst en hoogte, voor zaden die niet afkomstig zijn van officieel toegelaten uitgangsmateriaal ;
4. de oorsprong : autochtoon of niet autochtoon ;
5. rijpheidsjaar ;
6. de hoeveelheid ;
7. het aantal en de aard van de colli ;
8. het herkenningsteken van de colli ;
9. de vermelding 'teeltmaterieel afkomstig van vermeerderingszaadtuinen', voor zaden afkomstig van zaadtuinen ;

10. de woorden 'E.E.G.-normen' ;
11. het aantal levende kiemen per kilogram van het als zaad in de handel gebrachte produkt ;
12. de zuiverheid ;
13. de kiemkracht van het zuivere zaad ;
14. het duizendkorrelgewicht van de partij zaad ;
15. in voorkomend geval de vermelding dat het zaad in een koelkamer is bewaard ;
16. de aanduiding van de leverancier die voor de partij verantwoordelijk is.

B. Voor het plantmateriaal en plantedelen :

1. het geslacht en de soort, alsmede, in voorkomende gevallen, de ondersoort van de variëteit : gewone en botanische naam ;
2. de kloon, voor vegetatief teeltmaterieel ;
3. het herkomstgebied, voor generatief teeltmaterieel ;
4. de plaats van herkomst en hoogte, voor generatief teeltmaterieel dat niet afkomstig is van officieel toegelaten uitgangsmateriaal ;
5. de oorsprong : autochtoon of niet autochtoon ;
6. de duur van de teelt in de kwekerij als zaailing en als éénmaal of meerdere malen verspeende plant ;
7. de afmetingen van het plantmateriaal ;
8. de hoeveelheid ;
9. het aantal en de aard van de colli ;
10. het herkenningsteken van de colli ;
11. de vermelding 'teeltmateriaal afkomstig van vermeerderingszaadtuinen', voor het plantmateriaal verkregen uit zaden afkomstig van zaadtuinen ;
12. de aanduiding van de leverancier die voor de partij verantwoordelijk is.

Voor plantedelen en plantmateriaal welke in de handel worden gebracht met de aanduiding 'E.E.G.-normen' moeten de volgende aanvullende gegevens voorkomen op het hiervoor onder punt II bedoelde document :

1. de woorden 'E.E.G.-normen' ;
2. het nummer van de E.E.G.-sortering voor plantedelen, en plantmateriaal van *Populus*. (art. 4 K.B. 14 september 1973 houdende reglementering van de handel in teeltmateriaal van bosbouwsoorten, *B.S.*, 1 december 1973).

125 Bij art. 28 K.B. 5 juni 1975 betreffende het bewaren, het verkopen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen en fytofarmaceutische producten (*B.S.*, 4 november 1975) wordt opgelegd dat op de handels- en vervoerdocumenten de volledige handelsbenaming en het erkennings- of toelatingsnummer van het produkt worden vermeld.

Die documenten en elke reclame onder welke vorm ook, mogen van geen andere hoedanigheden en gebruiksmogelijkheden gewagen dan die welke in de erkennings- of toelatingsakte zijn aangenomen.

Behalve de aanwijzingen betreffende doses en gebruik van het produkt, mogen op de in vorige alinea's bedoelde documenten, op de verpakkingen, op de aan de verpakkingen gehechte vouwbladen of op de op de verpakkingen bevestigde etiketten geen andere vermeldingen voorkomen dan die welke bij dit besluit zijn opgelegd of toegelaten.

126 Voor zaaizaad van groenvoedergewassen is voorgeschreven dat de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, offerten voor verkoop en andere gelijkaardige documenten naargelang van het geval volgende vermeldingen moeten bevatten :

- a. voor basiszaad en gecertificeerd zaad : het ras, de soort en de categorie ;
- b. voor handelszaad : de vermelding 'handelszaad' en de soort. Indien het lupinen betreft moet voorts vermeld worden of het gaat om bittere of om bitterstofarme lupinen.
- c. voor zaadmengsels : de vermelding 'zaadmengsel voor' gevolgd door de gebruiksdoeleinden waarvoor dit zaadmengsel is bestemd.

Gaat het om kleine E.E.G.-verpakkingen, dan is voor een gecertificeerde zaad tevens de vermelding

'gecertificeerd zaad' verplicht, en voor zaadmengsels de gewichtsverhouding van de verschillende opgegeven bestanddelen naar de soort en, in voorkomend geval, naar ras; de vermelding van de benaming van het mengsel volstaat indien de gewichtsverhouding aan de koper op diens verzoek kan worden meegedeeld en deze officieel is gedeponereerd (art. 27 K.B. 23 juli 1977 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van groenvoedergewassen, B.S., 25 oktober 1977).

127 Een uitgebreide regeling is voorzien bij K.B. 6 oktober 1977 betreffende de handel in meststoffen en bodemverbeterende middelen (B.S., 30 december 1977). Op de facturen, de andere begeleidendende documenten, de etiketten, verpakkingen en opschriften mogen alleen volgende vermeldingen betreffende de produkten voorkomen:

- 1° het merk van de fabrikant, het warenmerk en de handelsbenamingen;
- 2° de specifieke gegevens betreffende de wijze van gebruik, van opslag en behandeling van de produkten.

Deze vermeldingen mogen niet in tegenspraak zijn met de volgende vermeldingen, waarvan er sommige verplicht en andere facultatief zijn. Ook moeten zij er duidelijk van gescheiden worden.

- 3° voor de E.E.G.-meststoffen: de aanduiding 'E.E.G.-MESTSTOF' in hoofdletters (verplicht);
- 4° voor de andere produkten dan E.E.G.-meststoffen: naargelang het hoofdstuk waaronder zij gereangschikt zijn in de bij dit besluit gevoegde tabel: de aanduiding 'meststof' 'kalkmeststof', 'organisch bodemverbeterend middel', 'fysisch bodemverbeterend middel', voor zover deze aanduidingen niet reeds in de betreffende type-aanduiding voorkomen.

Voor de produkten bedoeld in hoofdstuk V van de bijlage mag de groepsnaam niet worden aangegeven; 5° de type-aanduiding zoals zij in de kolom a) van de tabel voorkomt met de voorgeschreven of toegelaten kwalificaties;

De type-aanduiding van de samengestelde meststoffen die voorkomen in hoofdstuk I, afdelingen 1 en 2 van de bij dit besluit gevoegde tabel, moet gevolgd worden door drie onderling van elkaar gescheiden getallen voor de NPK-meststoffen en door twee onderling van elkaar gescheiden getallen voor de NP-, PK- en NK-meststoffen. Deze getallen duiden de gehalten aan stikstof, fosforzuuranhydride en kaliumoxyde aan in de volgorde die door de benaming wordt bepaald;

6° de gewaarborgde gehalten of getallen voor elke hoofdzakelijke hoedanigheid en de gewaarborgde gehalten aan vormen en/of de oplosbaarheden, voorgeschreven in deze reglementering en in kolom d) van de tabel;

7° behalve voor de organische bodemverbeterende middelen, het gewaarborgd netto- of brutogewicht. Bij vermeldingen van het brutogewicht moet tevens het tarragewicht worden vermeld; voor de vloeibare produkten mag het nettovolume worden toegevoegd mits daarbij in gram per liter of in kg per honderd liter een waarborg wordt gegeven voor de hoofdzakelijke hoedanigheden;

8° de naam of de firmanaam of het gedeponereerde handelsmerk alsmede het adres van degene die verantwoordelijk is voor het verhandelen en die binnen de E.E.G. is gevestigd.

Nochtans, wanneer de inhoud van de verpakkingen meer dan 100 kg bedraagt, is het toegestaan dat de aanduidingen bedoeld onder 3°, 4°, 5°, 6°, 7° en 8° alleen op de begeleidendende documenten worden vermeld.

Voor de produkten vermeld in hoofdstuk II van de tabel moet de kwalificatie 'verrijkt' bij de benaming gevoegd worden indien een stikstof of een fosformeststof, met uitzondering van natuurfosfaat, gedeeltelijk onsloten natuurfosfaat en aluminiumcalciumfosfaat, of een kaliummeststof werd toegevoegd. In een en ander geval moeten de onder art. 13, 3° van het besluit voorziene waarborgen aangegeven worden.

Indien de produkten onverpakt worden vervoerd voor de verkoop of wanneer zij onverpakt worden geleverd, moeten zij vergezeld zijn van een document dat de aanduidingen draagt voorzien in 3°, 4°, 5°, 6°, 7° en 8°.

Behalve voor samengestelde meststoffen, zijn de bepalingen van 3° tot 8° en de twee daaropvolgende alinea's niet van toepassing wanneer de produkten, aangekocht door de landbouwer voor de behoef-

ten van zijn bedrijf, in zijn aanwezigheid of in die van zijn afgevaardigde worden verpakt en onmiddellijk worden medegenomen. Zo de verkoop meer dan 50 kg bedraagt, is de verkoper evenwel gehouden aan de landbouwer of zijn afgevaardigde, samen met het produkt, het document ter hand te stellen dat bedoeld is in het eerste lid van dit artikel.

Voor de vloeibare meststoffen geleverd per hoeveelheden van meer dan 100 liter, moet het document voor onverpakte produkten bovendien het aantal kilogram van elke gewaarborgde substantiële hoedanigheid per honderd liter meststof aanduiden.

Al de voorgaande vermeldingen zijn verplicht (art. 12 K.B. 6 oktober 1977, zoals vervangen bij art. 6 K.B. 20 januari 1986).

Indien waarborgen worden geboden dan moeten deze ook op de facturen worden vermeld, overeenkomstig art. 13 K.B. 6 oktober 1977 en kolom d van de tabel die bij dit besluit werd gevoegd.

Ook de aanduiding 'chloorarm' is geregeld (art. 18 van dit besluit, vervangen bij art. 11 K.B. 7 maart 1990).

Al de voorgaande vermeldingen moeten duidelijk zichtbaar, zonder afkortingen, onuitwisbaar en goed leesbaar en ten minste in één der landstalen worden vermeld.

Voor Thomasslakkenmeel (Thomasfosfaat), indien de geleverde partij bemonsterd en ontleed werd overeenkomstig de bepalingen van het M.B. van 14 september 1949 waarbij het door de Rijksontledingslaboratoria toe te passen tarief van ontleding der grondstoffen voor de landbouw wordt vastgesteld, en waarbij aan de kopers van deze produkten faciliteiten worden verleend om ze te laten ontleden, moet de factuur eveneens de uitslag van de ontleding vermelden; in dit geval moet de factuur opgemaakt worden op basis van het bij de ontleding vastgestelde gehalte.

Nochtans, wanneer de uitslag van die ontleding hoger ligt dan het gewaarborgd maximum, mag het in rekening gebracht gehalte voor het opmaken van de factuur dit maximum niet overschrijden.

Indien bij de levering de partij Thomasslakkenmeel niet ontleed werd overeenkomstig dit artikel, moet de factuur opgemaakt worden op basis van het gemiddelde van de gewaarborgde gehalten.

Op facturen en andere handelsdocumenten in verband met de meststoffen en bodemverbeterende middelen is het verboden:

a. waarborgen te geven, kwalificaties te gebruiken of gewag te maken van hoedanigheden, die niet door K.B. 6 oktober 1977 zijn voorgeschreven of toegelaten, behalve met machtiging van de Minister van Landbouw en eventueel onder de voorwaarden die hij vaststelt;

b. enige aanduiding of teken te gebruiken waardoor de koper in verwarring kan gebracht worden omtrent de aard, de herkomst, de kenmerken, de eigenschappen, de zuiverheid en het gebruik van meststoffen en bodemverbeterende middelen. Dit geldt ondermeer voor uitdrukkingen zoals 'ongeveer', tekens als, ' ', de aanduidingen 'kalk' of 'magnesiakalk' voor produkten in carbonaatvorm en 'meststof' voor bodemverbeterende middelen.

128 Voor de handel in zaaigranen geldt K.B. 3 november 1980 (B.S., 11 december 1980).

Voor deze is voorzien dat de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, offertes voor de verkoop en andere gelijksoortige documenten volgende vermeldingen dragen:

a. voor basiszaad en gecertificeerd zaad: de soort; het ras of ingeteelde stam bij maïs; de categorie en de vermelding 'hybride' indien het om hybriderassen van maïs gaat.

Wanneer het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, onthullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht.

b. voor zaadmengsels: 'mengsel van...' met aanduiding der soorten, de soort, de categorie, het ras en het producerende land van de samenstellende bestanddelen; het opgegeven netto- of brutogewicht

of het opgegeven aantal zaden.

Wanneer het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht.

129 Voor poot aardappelen moeten de facturen, de contracten, de catalogi, de omzendbrieven, prospectussen, prijslijsten, offerten voor de verkoop en andere gelijkaardige documenten vermelden: de keuringsdienst en de Lid-staat of het desbetreffende kenteken; het ras, het teeltland; de categorie en eventueel de klasse; de sortering.

Op de facturen moeten evenwel de keuringsdienst en de Lid-staat van de E.E.G. niet worden vermeld, hoewel het mag (art. 18 K.B. 16 juli 1981 houdende reglementering van de handel in poot aardappelen, *B.S.*, 10 november 1981).

130 Bietenzaad van landbouwrasen mag slechts verhandeld worden indien de facturen, contracten, catalogi, omzendbrieven, prospectussen, prijslijsten, offerten voor verkoop en andere gelijkaardige documenten die zouden worden gebruikt, volgende vermeldingen dragen: 'suikerbieten' of 'voederbieten'; het ras; de categorie. Voor eenkiemig zaad, de vermelding 'eenkiemig' of voor precisiezaad, de vermelding 'precisiezaad'. Gaat het om gecertificeerd zaad, dan moet dit eveneens vermeld worden (art. 19 K.B. 30 juli 1981 houdende reglementering van de handel in bietenzaad van landbouwgewassen, *B.S.*, 3 oktober 1981).

Voor groentezaad moeten de facturen, de contracten, de catalogi, de omzendbrieven, de offertes voor verkoop en andere gelijkwaardige documenten volgende gegevens vermelden: de soort, het ras en de categorie.

Bij kleine verpakkingen van de categorie gecertificeerd zaad mogen de letters C of Z, van de categorie standaardzaad mogen de letters St gebruikt worden voor het aanduiden van de categorie (art. 38 K.B. 10 september 1981) betreffende groentezaad (*B.S.*, 20 november 1981).

131 Voor diervoeding voorziet K.B. 10 september 1987 dat de facturen, catalogi, omzendbrieven, prospectussen, prijslijsten, offerten voor verkoop, verkoopscontracten en andere soortgelijke documenten dezelfde vermeldingen moeten dragen als voor het etiket voorgeschreven zijn. Andere vermeldingen dan deze welke door het etiket zijn voorgeschreven of toegelaten, mogen op deze documenten niet worden vermeld.

Voor de mengvoeders en de voormengsels mogen de vermeldingen nochtans op de facturen worden vervangen door een door de fabrikant gegevens referentienummer, dat in dit geval op het etiket moet voorkomen.

Voor de mengvoeders voor huisdieren moeten de verplichte vermeldingen alleen op het etiket of de verpakking voorkomen.

Voor de voormengsels mogen deze vermeldingen eveneens vervangen worden door een referentienummer op de prijslijsten, voor zover ze door middel van een ander document ter kennis van de koper worden gebracht (art. 34).

Het gebruik van enige vermelding of teken waardoor de koper in verwarring kan gebracht worden omtrent de aard, de herkomst, de zuiverheid, de waarborg of het gebruik van één der in dit besluit bedoelde stoffen, is verboden (art. 35).

132 Welke vermeldingen moeten worden opgenomen?

Voor de volgende diervoeders:

— produkten en bijprodukten van plantaardige oorsprong (korrels, zaden en vruchten, bijprodukten van de oliewinning, bijprodukten van de maalderij, produkten en bijprodukten van de bereiding van vlokken, grutten en ontdopte zaden en vruchten, produkten en bijprodukten van de zetmeel-

bereiding, producten en bijproducten van de suikerbereiding, producten en bijproducten van de mouterij, brouwerij, branderij, gistingsbedrijven met uitzondering van deze van aminozuurgisting en de verwerking van fruit, kunstmatig- en natuurgedroogde landbouwproducten, andere producten van plantaardige oorsprong, ballaststoffen van plantaardige oorsprong);

— producten van dierlijke oorsprong (melkproducten, producten verkregen bij de verwerking van dieren);

— bijzondere stikstofhoudende producten (proteïnen verkregen uit bacteriën, gist, algen; proteïnevrije stikstofverbindingen; aminozuren en de zouten daarvan; hydroxy-analogen van aminozuren);

— minerale stoffen (in het totaal gaat het om 368 verschillende producten opgenomen in bijlage II bij K.B. 10 september 1987, *B.S.*, 28 januari 1988).

1° De woorden 'enkelvoudig diervoeder' indien het gaat om plantaardige of dierlijke producten in natuurlijke staat, vers of verduurzaamd, en de afgeleide producten van hun industriële verwerking alsmede de verschillende organische of anorganische stoffen, met of zonder toevoegingsmiddelen, die als zodanig bestemd zijn voor dierlijke voeding langs orale weg;

2° De benaming die voor elke van deze diervoeders voorzien is in bijlage II bij K.B. 10 september 1987;

3° Een vermelding betreffende de toegepaste behandeling, de wijze van vervaardiging en eventueel de aanbestedingsvorm, zoals 'geperst', 'gewalst', 'gebroken', 'gemalen', wanneer het produkt dienovereenkomstig is bewerkt en dit niet blijkt uit de benaming;

4° Indien diervoeders, opgesomd in bijlage II bij K.B. 10 september 1987 worden gebruikt om een ander diervoeder uit deze lijst te denatureren of te binden, moet, voor de denaturerende producten, de aard en de hoeveelheid, en voor de bindmiddelen, de aard van de gebruikte producten worden vermeld;

5° De te waarborgen hoofdzakelijke hoedanigheden die voor een aantal diervoeders in punt d van bijlage II bij K.B. 10 september 1987 is voorzien;

6° In voorkomend geval de vermeldingen inzake toevoegingsmiddelen die door de Minister van Landbouw zijn voorgeschreven;

7° Het nettogewicht, voor vloeibare producten het nettovolume of het nettogewicht en voor producten die gewoonlijk per stuk in de handel worden gebracht hetzij het aantal eenheden, hetzij het nettogewicht;

8° De naam of de handelsnaam en het adres of de maatschappelijke zetel van de binnen de E.E.G. gevestigde producent, verpakker, invoerder, verkoper, of verdeler die de hiervoor opgesomde vermeldingen heeft doen aanbrengen.

Voor mengvoeders moet vermeld worden: 1° De benaming 'mengvoeder' voor zover deze niet als benaming 'volledig diervoeder', 'mineraal mengsel', 'melassevoeder', 'volledig kunstmelkvoeder' of 'aanvullend kunstmelkvoeder'. De benaming 'aanvullend diervoeder' mag worden gevolgd door één der volgende handelsbenamingen: vinassevoeders, eiwitkernen, vetkernen of vloeibare aanvullende diervoeders, mits het voeder aan de desbetreffende begripsbepaling voldoet;

2° De diersoort of categorie dieren waarvoor het mengvoeder is bestemd;

3° De nauwkeurige bestemming;

4° De gebruiksaanwijzing, indien deze niet duidelijk blijkt uit de vermeldingen sub 2° of 3°;

5° Het vochtgehalte, het gehalte aan in HCL onoplosbare as en, voor de verwerking van bijzondere stoffen, de proteïnevrije stikstofverbindingen en het zwavelzuur;

6° Een aantal gehalten aan hoofdzakelijke hoedanigheden die variëren naargelang de aard van het mengvoeder (zij worden opgesomd onder punt 2.5 van bijlage I bij K.B. 13 november 1981, *B.S.*, 23 april 1982), tenzij zij als facultatief mogen aangegeven worden;

7° In voorkomend geval de vermeldingen inzake toevoegingsmiddelen die door de Minister van Landbouw zijn voorgeschreven;

8° De fabricagedatum met uitzondering van de graanmengsels;

9° Het nettogewicht en voor vloeibare producten, hetzij het nettovolume, hetzij het nettogewicht;

10° De naam of de handelsnaam en het adres of de maatschappelijke zetel van de binnen de E.E.G. gevestigde producent, verpakker, invoerder, verkoper of verdeler die de voor de mengvoeders specifieke opgelegde verplichtingen heeft doen aanbrengen;

11° Het erkenningsnummer van de fabrikant of de invoerder, als deze de voor de mengvoeders specifieke opgelegde verplichtingen niet heeft doen aanbrengen. Voor mengvoeders die ten hoogste uit drie ingrediënten zijn samengesteld, zijn de vermeldingen sub 2, 3 en 4 niet vereist indien duidelijk uit de

benaming blijkt welke ingrediënten zijn gebruikt.

Voor voormengsels wordt vermeld:

- 1° De benaming 'voormengsel'. Ze mag gevolgd worden door de vermelding van de toevoegingsmiddelen die in het voormengsel voorkomen;
- 2° de soort of categorie dieren waarvoor het voormengsel bestemd is;
- 3° De vermeldingen inzake toevoegingsmiddelen die door de Minister van Landbouw zijn voorgeschreven;
- 4° In voorkomend geval, het gehalte aan in HCL onoplosbare as;
- 5° De gebruiksaanwijzing;
- 6° De fabricagedatum;
- 7° Het nettogewicht en voor vloeibare produkten, hetzij het nettovolume, hetzij het nettogewicht;
- 8° De naam of de handelsnaam, en het adres of de maatschappelijke zetel van de binnen de E.E.G. gevestigde producent, verpakker, invoerder, verkoper of verdeler die de in dit artikel bedoelde vermeldingen heeft doen aanbrengen.
- 9° Het erkenningsnummer van de fabrikant of de invoerder als deze de hiervoor opgesomde vermeldingen niet heeft doen aanbrengen.

Bovendien mogen de volgende waarborgen vermeld worden: Gehalten aan:

- ruw eiwit;
- ruw vet;
- zetmeel;
- suikers totaal, uitgedrukt in saccharose,
- suikers en zetmeel,
- vocht,
- ruwe celstof,
- ruwe as,
- calcium,
- fosfor,
- natrium,
- magnesium,
- cystine,
- lysine,
- methionine.

Voor de toevoegingsmiddelen moet worden vermeld:

- 1° de specifieke naam van het toevoegingsmiddel. Hij mag vergezeld gaan van de handelsnaam en het E.E.G.-nummer;
- 2° de vermeldingen inzake toevoegingsmiddelen die door de Minister van Landbouw zijn voorgeschreven;
- 3° het nettogewicht of voor vloeibare toevoegingsmiddelen ofwel het nettovolume ofwel het nettogewicht;
- 4° de naam of de handelsnaam en het adres of de maatschappelijke zetel van de binnen de E.E.G. gevestigde producent, verpakker, invoerder, verkoper of verdeler die deze vermeldingen heeft doen aanbrengen. Voor de antibiotica, de groeibevorderende stoffen, coccidiostatica en andere gelijkaardige stoffen moeten de naam of de firmanaam en het adres of de maatschappelijke zetel van de fabrikant worden vermeld.

Bovendien mogen de aanduidingen worden vermeld die door de Minister van Landbouw zijn toegestaan.

Andere gegevens dan deze die zijn voorgeschreven of toegestaan mogen op de factuur of een ander geleidedocument worden vermeld op voorwaarde dat zij duidelijk gescheiden zijn van de voorgeschreven of door de Minister van Landbouw toegelaten aanduidingen.

133 De vermeldingen voor enkelvoudige diervoeders, voor mengvoeders, voor voormengsels en toevoegingsmiddelen voorgeschreven of toegelaten, moeten op het etiket of het geleidedocument op een duidelijk zichtbare manier voorkomen, zonder afkortingen, met inkt geschreven of gedrukt, in goed leesbare letters of ten minste in de taal of de talen van het taalgebied waar het produkt verhandeld wordt.

Voor produkten die uitgevoerd worden naar een andere Lid-Staat van de E.E.G., moeten de aldaar verplichte of toegelaten vermeldingen ten minste in één van de nationale of officiële talen van het land van bestemming gesteld worden.

De voorgeschreven vermeldingen moeten worden aangebracht, zelfs wanneer het gaat om produkten die volgens de voorschriften of formules van de koper zijn bereid.

De gewaarborgde gehalten, verplicht of toegelaten voor de enkelvoudige, de mengvoeders, de voormengsels en de toevoegingsmiddelen moeten afzonderlijk worden aangegeven voor elke hoofdzakelijke hoedanigheid, door één enkel getal, dat het procent in gewicht uitdrukt van de in het produkt aanwezige hoofdzakelijke hoedanigheden, en voor de staat waarin het diervoeder in de handel wordt gebracht.

De verplichte of facultatieve vermelding van een gehalte of getal aan hoofdzakelijke hoedanigheid of toevoegingsmiddel, geldt als waarborg dat het voeder met de vermelding overeenstemt.

Het tekort op een gewaarborgd gehalte aan een waardegevend bestanddeel kan niet worden goedge maakt door een teveel op een gewaarborgd gehalte aan een ander waardegevend bestanddeel, noch door een tekort op een gewaarborgd gehalte aan een waardeverminderend bestanddeel.

Het teveel op een gewaarborgd gehalte aan een waardeverminderend bestanddeel kan niet goedge maakt worden door een tekort op het gewaarborgd gehalte aan een ander waardeverminderend bestanddeel, noch door een teveel op een gewaarborgd gehalte aan een waardegevend bestanddeel.

Behalve de voorgeschreven of toegelaten vermeldingen en de vermeldingen die eventueel door de Minister van Landbouw zijn toegelaten, mogen op de etiketten, verpakkingen, begeleidend documenten en opschriften uitsluitend de volgende vermeldingen betreffende de produkten voorkomen :

- 1° het kenmerk of het handelskenmerk van degene die verantwoordelijk is voor de in dit artikel bedoelde vermeldingen;
- 2° het referentienummer van de partij;
- 3° de gebruiksaanwijzing voor zover deze niet is vereist overeenkomstig de artikelen 23 en 24;
- 4° de uiterste datum van houdbaarheid van het produkt;
- 5° het producerend of fabricerend land;
- 6° de prijs van het produkt.

Andere dan de voorgeschreven of toegelaten vermeldingen mogen slechts op de geleidedocumenten voorkomen, mits toelating van de Minister van Landbouw en overeenkomstig de eventueel door hem gestelde voorwaarden.

Die toelating is niet vereist voor de benamingen of hoedanigheidswwoorden die de oorsprong, de kleur, de calibrering of de dichtheid der produkten betreffen, en gewoonlijk in de internationale handel worden gebruikt.

Het gebruik van deze benamingen of hoedanigheidswwoorden geldt als waarborg dat het voeder met de vermelding overeenstemt.

Al deze vermeldingen moeten gescheiden worden gehouden van de verplichte of toegelaten vermeldingen.

134 Op de facturen, de contracten, de catalogi, de omzendbrieven, de offertes voor verkoop en andere gelijkwaardige documenten, die betrekking hebben op *z a a i z a a d* van oliehoudende planten en *v e z e l g e w a s s e n* moeten, zo het om basiszaad en gecertificeerd zaad gaat, het ras, de soort en de categorie voorkomen en tevens, wanneer het gewicht wordt vermeld en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht.

Gaat het *h a n d e l s z a a d* dan moeten de soort, het teeltgebied, en de vermelding 'Handelszaad' (niet naar het ras goedgekeurd) worden aangebracht en tevens, wanneer het gewicht vermeld wordt en er korrelvormige bestrijdingsmiddelen, omhullingen of andere toevoegingsmiddelen in vaste staat worden

gebruikt, de vermelding van de aard van het toevoegingsmiddel, alsmede de verhouding, bij benadering, tussen het gewicht der zuivere zaden en het totaalgewicht (art. 22 K.B. 21 mei 1982 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van oliehoudende planten en vezelgewassen, B.S., 21 september 1982).

135 In al deze besluiten is ook voorzien dat de bereiders, de invoerders en de verkopers de aankoopfactuur, een afschrift van de verkoopfactuur en de vervoerdocumenten gedurende drie jaar moeten bewaren, vanaf 1 januari van het jaar dat op hun datum volgt. Deze verplichting werd opgelegd teneinde ze zonder verplaatsing aan de beambten, belast met de controle over de toepassing van de in aanmerking komende uitvoeringsbesluiten van de Wet van 11 juli 1969, op hun verzoek te kunnen voorleggen.

Deze verplichting geldt voor:

- vegetatief teeltmateriaal van wijnstokken (art. 18 K.B. 8 november 1971);
- teeltmateriaal van bosbouwsoorten (art. 5 K.B. 14 september 1973);
- bestrijdingsmiddelen en fytofarmaceutische produkten (art. 28 § 3 K.B. 5 juni 1975);
- zaaizaad van groenvoedergewassen (art. 28 K.B. 23 juli 1977);
- meststoffen en bodemverbeterende middelen (art. 24 K.B. 6 oktober 1977);
- zaaizaden (art. 25 K.B. 3 november 1980);
- pootaardappelen (art. 19 K.B. 16 juli 1981);
- bietenzaad van landbouwrasen (art. 20 K.B. 30 juli 1981);
- groentezaad (art. 39 K.B. 10 september 1981);
- stoffen bestemd voor dierlijke voeding (art. 40 K.B. 10 september 1987);
- zaaizaad van oliehoudende planten en vezelgewassen (art. 23 K.B. 21 mei 1982).

Wie de vereiste vermeldingen niet aanbracht op, en de facturen of de afschriften ervan niet bewaarde gedurende de voorgeschreven termijn, kan met gevangisstraffen van één tot zeven dagen en met geldboetes van één tot vijftientig frank of met één van die straffen alleen worden bestraft.

Bij herhaling binnen de twee jaar, voor eenzelfde of een gelijkaardige overtreding, na de laatste veroordeling, riskeert de overtreder gevangenisstraffen van vijftien dagen tot drie maanden en een geldboete of één van die straffen alleen.

Deze laatste straffen of de strengere straffen van het strafwetboek bedreigen hem die wetens gebruik maakt van nagemaakte of vervalste facturen, w.b. de oorsprong, de hoedanigheid of de waarborg, w.b. de keuring of de erkenning door de overheid, met een benaming die hen niet toekomt of met bedrieglijk gesuggereerde eigenschappen i.v.m. de bepalingen van bovenstaande besluiten. Bij herhaling van een dezer misdrijven binnen drie jaar na de eerste veroordeling worden deze straffen verdubbeld. De rechtbank kan dan bovendien de sluiting bevelen van de inrichting van de overtreder voor een periode van acht dagen tot een jaar.

Alle bepalingen van boek I van het Strafwetboek, met inbegrip van hoofdstuk VII over de deelneming en van artikel 85 over de verzachtende omstandigheden zijn op deze laatste overtredingen toepasselijk (art. 8 en 9 W. 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, de tuinbouw, de bosbouw en veeteelt).

§ 16. Voedingsmiddelen

136 Krachtens art. 2 Warenwet (W. 24 januari 1977) kan de Koning de aanwijzingen reglementeren die nuttig zijn voor de informatie inzake voedingsmiddelen. Doel moet zijn bedrog of vervalsingen te voorkomen. Maatregelen moet een mogelijke weerslag op de vermeldingen op facturen en aanverwante documenten gelden voor:

- Voorverpakte voedingsmiddelen. Deze moeten op hun etiket een ganse reeks vermeldingen dragen. Voor deze bestemd voor de gebruiker (i.e. een persoon die voedingsmiddelen aankoopt en ze behandelt of verpakt om ze vervolgens in de handel te brengen) dienen niet alle door art. 2, § 1 K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen voorge-

schreven vermeldingen te worden vermeld op het etiket. Hier volstaat het dat de lijst van ingrediënten, de datum van minimale houdbaarheid, de bijzondere bewaarvoorschriften en gebruiksvoorwaarden, de plaats van oorsprong of herkomst, indien het weglaten daarvan de verbruiker zou kunnen misleiden omtrent de werkelijke oorsprong of herkomst en het alcoholvolumegehalte, voor dranken met een alcoholgehalte van meer dan 1,2 volumepercent duidelijk voorkomen op de handelsdocumenten, afgeleverd aan de bestemming van de waar (art. 2, § 2 K.B. 13 november 1986).

Zijn de voorverpakte voedingsmiddelen bestemd voor de eindverbruiker, doch worden ze verhandeld in een stadium vóór de verkoop aan de eindverbruiker, of zijn ze bestemd voor een instelling om daar te worden toe bereid, verwerkt, verdeeld of in detail te worden verkocht, dan moeten de verkoopbenaming, de lijst van ingrediënten, de datum van minimale houdbaarheid of de uiterste consumptiedatum, de bijzondere bewaarvoorschriften en gebruiksvoorwaarden, de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant of de verpakker of van een in één van de Lid-Staten van de E.E.G. gevestigde verkoper, eventueel — indien het voedingsmiddel zonder deze niet kan worden gebruikt — een gebruiksaanwijzing en het alcohol-volumegehalte voor dranken met een alcohol-volumegehalte van meer dan 1,2 volumepercent, slechts op de op dit voedingsmiddel betrekking hebbende handelsdocumenten voorkomen, wanneer kan worden gegarandeerd dat deze documenten met alle etiketteringsgegevens de voedingsmiddelen, waarop ze betrekking hebben, vergezellen, dan wel tegelijkertijd met de levering of vóór de levering worden verzonden (art. 9 K.B. 13 november 1986, zoals vervangen bij art. 6 K.B. 4 september 1990).

— **Additieven die niet voor verkoop aan de eindverbruiker zijn bestemd.** De vermelding van de naam van het additief en het E.E.G.-nummer, of, bij ontbreken van dergelijke bepalingen, een omschrijving van het additief die voldoende nauwkeurig is om het te kunnen onderscheiden van andere additieven waarmee het kan worden verward, wanneer in additieven andere stoffen, materialen of voedsel ingrediënten worden geïntegreerd om het opslaan, verkopen, standaardiseren, verdunnen of oplossen van één of meer additieven te vergemakkelijken; van een gebruiksaanwijzing indien een behoorlijk gebruik van het additief zonder gebruiksaanwijzing onmogelijk is; van een vermelding aan de hand waarvan de partij kan worden geïdentificeerd; van de naam of handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker dan wel van een in de Gemeenschap gevestigde verkoper; van een aanduiding van het percentage van elk bestanddeel waarvoor in een voedingsmiddel een kwantitatieve beperking geldt of andere passende gegevens over de samenstelling aan de hand waarvan de koper er kan aan voldoen. Indien deze kwantitatieve beperking geldt voor een groep bestanddelen die afzonderlijk of in combinatie worden gebruikt, mag het gecombineerde percentage in één getal worden aangegeven;

wanneer het de toevoegsels vermeld in bijlage onder I van dit besluit onder de nummers E 407 en E 440 i en ii (carrageen, pektine en geamideerde pektine) betreft en wanneer suikers met het oog op de standaardisering werden toegevoegd, van de vermelding, bij de benaming: 'met suiker(s) gestandaardiseerd'; en,

wanneer het het toevoegsel vermeld in bijlage onder I van dit besluit onder nr. E 420 ii (sorbitolstroop) betreft en wanneer deze na hydrolyse een totaalgehalte aan suikers van meer dan 1 %, uitgedrukt in saccharose, vertoont, van een passende vermelding waaruit die particulariteit moet blijken, moet alleen in de vóór of bij de levering te verstrekken handelsdocumenten betreffende de partij te worden vermeld, mits de aanduiding 'bestemd voor de vervaardiging van levensmiddelen, niet voor de verkoop in het klein' op een goed zichtbare plaats van de verpakking of het recipiënt van het betrokken produkt voorkomt (art. 4, § 2 K.B. 2 oktober 1980 betreffende de handel en de etikettering van toevoegsels).

— **Boter, boterconcentraat, ghee, watervrij melkvet en halfvolle boter.** Deze moeten op zichtbare, goed leesbare en onuitwisbare wijze op de handelsdocumenten volgende bijzondere gegevens vermelden, naast diegene die werden opgesomd in K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen:

— de naam of de handelsnaam en het adres of de zetel van de fabrikant;

— uitsluitend voor halfvolle boter, de vermelding 'niet gebruiken voor bakken of braden' (art. 5, § 2 K.B. 6 mei 1988 betreffende boter en boterprodukten).

— **Bereidingsmiddelen voor produkten op basis van meel.** Wanneer deze bereidingsmiddelen in bulk worden geleverd moet een document samen met de waren afgeleverd worden,

waarop een gebruiksaanwijzing wordt vermeld die zo is opgesteld dat het daarmee conforme gebruik van het bereidingsmiddel noch in het produkt op basis van meel, noch in vullingen en versiersels een gehalte aan ingrediënten of aan toevoegsels teweeg brengt dat hoger is dan hetgeen door de vigerende reglementen daarin wordt toegelaten (art. 4, § 1 K.B. 2 september 1985 betreffende de bereidingsmiddelen voor produkten op basis van meel

— *Caseïne*. Voor caseïne, caseïnat en voedingsmiddelen die caseïne of caseïnat bevatten mogen de naam van het land van oorsprong voor uit andere dan E.E.G.-landen ingevoerde produkten en, voor mengsels die caseïnat bevatten, het gehalte aan eiwitten, alsmede de aanduiding van het nettogewicht in gram of kilogram en de aanduiding van de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de E.E.G. gevestigde verkoper op het begeleidend document en niet in de etikettering mag voorkomen. Bij bulkvervoer mogen de aanduidingen van het kation of de kationen voor caseïnat, het gehalte aan eiwitten voor de mengsels die caseïnat bevatten, de aanduiding van het nettogewicht in gram of kilogram en de aanduiding van de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de E.E.G. gevestigde verkoper op de begeleidende documenten voorkomen (art. 5, § 3, 4 en 5 K.B. 27 april 1987 betreffende de fabricage en de handel in voedingscaseïne en -caseïnat)

— *Koffie-, koffie-extracten en koffiesurrogaten*. Voor deze produkten volstaat het, indien zij bestemd zijn voor de gebruiker, dat volgende vermeldingen duidelijk voorkomen op de handelsdocumenten, waaronder de steekkaarten of bestelbons, afgeleverd aan de bestemming van de waar: de in art. 1 van het K.B. 5 maart 1987 gedefinieerde verkoopbenaming, de nominale hoeveelheid, behalve bij los aangeboden produkten; een vermelding aan de hand waarvan de partij kan worden geïdentificeerd; de naam of de handelsnaam en het adres van de fabrikant, de verpakker of van een in één van de Lid-Staten van de E.E.G. gevestigde verkoper (art. 4, § 3 K.B. 5 maart 1987 betreffende koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten)

— *Melk bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie en voor uitvoer*. De vermeldingen voorzien in art. 2 K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen, alsmede de vermelding 'gepasteuriseerd', 'gesteriliseerd' of 'U.H.T.' naargelang de warmtebehandeling die de melk heeft ondergaan, eventueel de vermelding 'gehomogeniseerd' en eventueel de aanduiding van het vetgehalte; desgevallend de benamingen '(rauwe) hoefemelk', '(rauwe) gedeeltelijk afgeroomde hoefemelk' of '(rauwe) magere hoefemelk' en 'koken voor gebruik', indien de melk geen warmtebehandeling heeft ondergaan en ten slotte 'koel bewaren: max. 6° C' moeten op de handelsdocumenten die de waar moeten vergezellen worden aangebracht, evenals de naam en de handelsnaam en het adres of de zetel van de fabrikant of van de producent (of verantwoordelijke), wanneer het produkt van Belgische oorsprong is, de inhoud en een vermelding waardoor de datum van de warmtebehandeling kan worden bepaald, op zichtbare, goed leesbare en onuitwisbare wijze worden aangebracht (art. 8, § 2 K.B. 18 september 1989 betreffende melk bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie en voor uitvoer).

— *Voedingsaroma's*. De aanduiding van de opsomming in dalende volgorde van de gewichtshoeveelheden van de aanwezige aromastoffen en aromatiserende preparaten, zoals door K.B. 24 januari 1990 betreffende aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen voorgeschreven en de vermelding van de maximumhoeveelheid van elk bestanddeel of elke groep van bestanddelen waarvoor een kwantitatieve beperking in het voedingsmiddel geldt, of adequate informatie, op grond waarvan de koper de voor dat voedingsmiddel geldende voorschriften kan naleven, moeten niet op de etikettering maar slechts in de vóór of bij de levering te verstrekken handelsdocumenten worden vermeld, mits de aanduiding 'bestemd voor de vervaardiging van voedingsmiddelen, niet voor de verkoop in het klein', op een goed zichtbare plaats op de verpakking, het recipiënt of het etiket van het betrokken produkt voorkomt.

De vermeldingen moeten goed zichtbaar, duidelijk leesbaar en onuitwisbaar zijn en in een voor de koper gemakkelijk te begrijpen taal zijn gesteld, tenzij andere maatregelen zijn getroffen om te waarborgen dat deze wordt ingelicht (art. 3, § 3 en 4 K.B. 24 januari 1990 betreffende aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen).

— *Vermelding van de partij waartoe een voedingsmiddel behoort*. De aanduiding die het mogelijk maakt de partij waartoe een voedingsmiddel behoort te identificeren en in voorkomend geval, de aanduiding van de letter 'L', moet op de handelsdocumenten die niet-voorverpakte

voedingsmiddelen bevatten voorkomen (art. 4, § 4 K.B. 9 februari 1990 betreffende de vermelding van de partij waartoe een voedingsmiddel behoort).

— Bij de productie van voedingsmiddelen gebruikte extractiemiddelen. Een aantal vermeldingen moeten op de verpakkingen, recipiënten of etiketten voorkomen, doch het is toegestaan de vermelding aan de hand waarvan de partij, waartoe de extractiemiddelen behoren, kan worden herkend, de naam of de firmanaam en het adres van de fabrikant of van de verpakker of van een in de E.G. gevestigde verkoper en, zo nodig, de aanwijzingen voor de bewaring of voor het gebruik enkel aan te brengen op de bij de partij horende handelsdocumenten, die bij of vóór de levering worden overgelegd (art. 4, § 2 K.B. 25 november 1991 betreffende bij de productie van voedingsmiddelen gebruikte extractiemiddelen).

§ 17. Wet van 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet

137 Naast de verschillende vermeldingen die een aanbod tot het sluiten van een kredietovereenkomst moet vermelden (waarover hierna, nr. 300 e.v.), bevat de Wet van 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet bepaalde verplichtingen die op kredietbemiddelaars wegens m.b.t. het aanbrenge van gegevens op documenten bestemd voor de cliënteel.

Kredietbemiddelaar is elke natuurlijke persoon of rechtspersoon die bijdraagt tot het sluiten of tot het uitvoeren van een kredietovereenkomst binnen het kader van zijn handels- of beroepsactiviteit (art. 1, 3° W. Consumentenkrediet).

Speciale verplichtingen wegens op de kredietagent en de kredietmakelaar, die door de wet als bijzondere kredietbemiddelaars worden aangezien.

Een kredietagent is elke kredietbemiddelaar die de bevoegdheid heeft kredietovereenkomsten te sluiten in naam en voor rekening van een kredietgever, en die uitsluitend in naam van die kredietgever tussenkomt voor de kredietvormen die toegepast worden door de kredietgever, terwijl de kredietmakelaar elke kredietbemiddelaar is die gewoonlijk, hoofdzakelijk of bijkomenderwijze, bij het sluiten van een kredietovereenkomst bemiddelt in het raam van zijn handels- of beroepsactiviteiten. De kredietmakelaar bemiddelt bij het sluiten van kredietovereenkomsten aangeboden door één of meer kredietgevers (art. 62 W. Consumentenkrediet).

Elke kredietbemiddelaar moet de consument op de hoogte brengen van zijn hoedanigheid van kredietbemiddelaar, alsook van de aard en de draagwijdte van zijn bevoegdheden, in de documenten bestemd voor de cliënteel. Deze informatie heeft onder meer betrekking op de hoedanigheid van kredietmakelaar of kredietagent.

De kredietbemiddelaar mag enkel bemiddelen voor kredietovereenkomsten met erkende kredietgevers.

De kredietmakelaar mag zijn activiteit slechts onder zijn eigen naam uitoefenen, terwijl de kredietagent in alle documenten, bestemd voor de cliënteel, de elementen ter identificatie van de kredietgever moet aanduiden.

§ 18. Privé-detectives

138 Elk document dat van een privé-detective uitgaat, maakt melding van de beroepstitel van privé-detective en van de daartoe nodige (en verkregen) vergunning vanwege het Ministerie van Binnenlandse Zaken (art. 11 W. 19 juli 1991 tot regeling van het beroep van privé-detective, B.S., 2 oktober 1991). Bij overtreding van deze bepaling is geen sanctie in de wet voorzien.

§ 19. Bewakingsondernemingen

139 Elk document dat uitgaat van een bewakingsonderneming, een interne bewakingsdienst of beveiligingsonderneming, moet melding maken van de voor de exploitatie van een bewakingsonderne-

ming of van de organisatie van een interne bewakingsdienst noodzakelijke vergunning vanwege de Minister van Binnenlandse Zaken of van de voor de exploitatie van een beveiligingsonderneming nodige erkenning vanwege dezelfde Minister (art. 13 W. 10 april 1990 op de bewakingsondernemingen, de beveiligingsondernemingen en de interne bewakingsdiensten).

§ 20. Beursvennootschappen. Beleggingsinstellingen. Beleggingsfondsen

140 De hoedanigheid van beursvennootschap mag enkel vermeld worden door de in de zin van de Wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten erkende beursvennootschappen (art. 47, § 1 W. 4 december 1990). Zij die de benaming 'beleggingsinstellingen', 'beleggingsfondsen' of 'beleggingsvennootschap' hebben gebruikt ter omschrijving van een vennootschap of fonds die/dat niet is ingeschreven op de lijst van de Belgische beleggingsinstellingen of de beleggingsinstellingen naar buitenlands recht, gehouden door de Commissie voor het Bank- en Financieuzen (art. 150, § 2, 3° W. 4 december 1990).

§ 21. Vleeskeuring en vervoer van vlees

141 Overeenkomstig K.B. 4 juli 1986 betreffende de rechten bestemd om de kosten te dekken van de keuringen, gezondheidsonderzoeken en -controles van slachtvlees, vlees van gevogelte en vis (*B.S.*, 8 juli 1986) moeten de eigenaars van de slachtdieren en het gevogelte, van de vis of van vlees- en visprodukten, bedoeld in de Wet van 5 september 1952 betreffende de vleeskeuring en de vleeshandel en in de Wet van 15 april 1965 betreffende de keuring van en de handel in vis, gevogelte, konijnen en wild, die onderworpen zijn aan een keuring door de veeartsen, leden van het Instituut voor veterinaire keuring, de rechten betalen voor de keuring ervan. Het bedrag van deze rechten moet afzonderlijk vermeld worden op de factuur betreffende deze dieren of produkten.

Vers vlees van slachtdieren moet gedurende het vervoer vergezeld gaan van een door de keurder geïdentificeerd begeleidend handelsdocument, met dien verstande dat dit document volgende gegevens bevat :

1° een keurmerk ;

2° een codenummer waarmee de keurder kan worden geïdentificeerd ;

3° voor bevroren of diepgevroren vlees, de niet gecodeerde vermelding van de maand en het jaar van bevroering of diepvriezing.

Indien het gaat om een zending herkomstig uit een andere Lid-Staat van de E.E.G., moet dit document geïdentificeerd zijn door een daartoe bevoegd dierenarts van dit land.

Vleesprodukten moeten tijdens het vervoer vergezeld gaan van een begeleidend handelsdocument, met dien verstande dat dit document volgende gegevens bevat :

1° een keurmerk ;

2° een codenummer dat de keurkring identificeert waartoe het bedrijf van oorsprong behoort.

Gedurende het vervoer moeten vleesextract, gesmolten dierlijke vetten, kanen, vleesmeel, zwoerd in poeder, gezouten of gedroogd bloed of bloedplasma, gezouten of gedroogde en/of verhitte gereinigde magen, darmen en blazen vergezeld gaan van eenzelfde handelsdocument (art. 7 K.B. 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesprodukten en vleesbereidingen).

Vers vlees van slachtdieren, van gevogelte, van konijnen en van gekweekt wild evenals vleesprodukten en vleesbereidingen ingevoerd uit een land dat geen lid is van de E.E.G., moeten vergezeld gaan van de documenten vereist overeenkomstig de bepalingen betreffende de invoer en het vervoermiddel moet vergezeld zijn, tenzij de goederen zijn toegelaten tot het vrije handelsverkeer binnen de E.E.G. (art. 10 K.B. 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesprodukten en vleesbereidingen).

HOOFDSTUK III

TAAL VAN DE FACTUUR

AFDELING I

TAALWETGEVING

§ 1. Toepassingsgebied

142 Hoewel naar luid van zijn titel het K.B. 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, enkel op de administratie toepasselijk lijkt, toch worden in art. 52 en 59 ook verplichtingen opgelegd aan de privé-sector. Art. 52, § 1 bepaalt dat de akten en bescheiden die voorgeschreven zijn krachtens wettelijke of reglementaire bepalingen en de akten en bescheiden die voor het personeel bestemd zijn moeten opgesteld zijn in de taal van het gebied waar hun exploitatiezetel of onderscheiden exploitatiezetels gevestigd zijn. Deze regel geldt voor 'nijverheids-, handels- en financiebedrijven', kortom voor de gehele economische sector, ongeacht de juridische vorm van het bedrijf en het aantal personen dat er tewerkgesteld is.

143 De omschrijving door het *Decreet van de Nederlandstalige Cultuurgemeenschap van 19 juli 1973* tot regeling van het gebruik der talen is in dit verband duidelijker. Het is toepasselijk op de natuurlijke personen en op ondernemingen die een exploitatiezetel in het Nederlandse taalgebied hebben. Met de term *o n d e r n e m i n g* wordt het decreet bedoeld: de inrichting van werkgevers en met werkgevers gelijkgestelde personen, die een activiteit buiten het bedrijfsleven uitoefenen.

Wat met *exploitatiezetel* wordt bedoeld, wordt noch in de wet, noch in het decreet gepreciseerd. Voor een eenmanszaak is er geen probleem. Het is de taal van de plaats waar de economische activiteit daadwerkelijk wordt uitgeoefend. Voor vennootschappen is de exploitatiezetel diegene waar de technische, industriële en/of commerciële activiteiten van de vennootschap plaatsgrijpen. Andere zetels die een onderneming kan bezitten, zijn een maatschappelijke zetel en een administratieve zetel, respectievelijk de plaats waar de leiding van het bedrijf zetelt en de beleidsbeslissingen worden genomen en de plaats waar haar administratieve taken worden verricht. Dat deze twee laatste zetels niet worden vermeld, laat toe te besluiten dat er krachtens de wet geen duidelijke verplichting bestaat om documenten in het Nederlands, het Frans en/of het Duits te bezitten, indien ondernemingen wel een zetel, maar geen exploitatiezetel in een van deze taalgebieden hebben. Het is immers de taal van de exploitatiezetel van de onderneming die bepalend is en niet de taal van de geadresseerde. Ook voor het Nederlandse taalgebied geldt zulke verplichting niet, nu het Decreet van 19 juli 1973 deze niet voorziet.

Oorspronkelijk had het decreet een ruimer toepassingsgebied, doch het werd gedeeltelijk vernietigd bij arrest van het Arbitragehof (30 januari 1986, *B.S.*, 12 februari 1986, A.R. 24; *R.W.*, 1985-86, 1990) in zoverre het toepassingsgebied ervan ook berustte op het criterium van het in dienst hebben of tewerkstellen van personeel in het Nederlandse taalgebied. Dit arrest vernietigt het decreet ook 'in zoverre het toepassingsgebied ervan, zoals het in art. 1 van het decreet werd omschreven, de gemeenten of groepen van gemeenten van het Nederlandse taalgebied omvat, palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat.'

144 Het Decreet van 30 juni 1982 betreffende de bescherming van de vrijheid van taalkeuze en het gebruik van de Franse taal voor de sociale betrekkingen tussen werkgevers en de werknemers alsmede van de door de wet en de verordeningen voorgeschreven akten en bescheiden van de ondernemingen. Vereist het gebruik van de Franse taal voor de akten en documenten van de ondernemingen die bij wet of reglement worden voorgeschreven. Partijen mogen daarnaast ook naar eigen keuze een andere taal gebruiken. Het decreet is toepasselijk op natuurlijke en rechtspersonen die hun exploitatiezetel in het Franse taalgebied hebben.

Oorspronkelijk had het decreet een veel ruimer toepassingsgebied, doch het werd gedeeltelijk vernietigd bij arrest van het Arbitragehof (30 januari 1986, *B.S.*, 12 februari 1986, A.R. 8) in zoverre het toepassingsgebied ervan zich ook uitstreckte tot personeel dat zich in het Frans uitdrukt en bij het arrest van 18 november 1986 (*B.S.*, 10 december 1986) in zoverre het decreet het criterium hanteerde van de maatschappelijke zetel of de woonplaats van de onderneming in het Franstalig taalgebied of het criterium van het in dienst hebben of tewerkstellen van personeel in het Franstalig taalgebied. Dit laatste arrest vernietigt het decreet ook 'in zoverre het toepassingsgebied ervan, zoals het in art. 1 van het decreet werd omschreven, de gemeenten of groepen van gemeenten van het Franse taalgebied omvat, palend aan een ander taalgebied en waar de wet het gebruik van een andere taal dan die van het gebied waarin zij gelegen zijn, voorschrijft of toelaat.'

Een gelijkaardige regeling was reeds voorgeschreven bij art. 3 Decreet van de Franstalige Cultuurgemeenschap van 12 juli 1978 betreffende de verdediging van de Franse taal, waarbij werd gesteld dat het uitsluitend gebruik van een andere taal dan de Franse verboden is in de door het decreet opgesomde akten en bescheiden.

Vallen onder de toepassing van dit decreet, o.m. :

— de documenten van welke aard ook, die uitgaan van de besturen en diensten van de staat, en voornamelijk de R.T.B.F. of van instellingen van openbaar nut, provincies, agglomeraties, federaties en groeperingen van gemeenten, de Franstalige Cultuurcommissie van de Brusselse agglomeratie, de gemeenten evenals van

de instellingen, besturen en diensten die rechtstreeks of onrechtstreeks van deze overheden afhangen;

- de facturen en kwijtingen betreffende een goed of een dienst;
- de beschrijving, het aanbod, de voorstelling en de mondelinge of schriftelijke reclame m.b.t. een produkt of een dienst.

Waar de eerste twee criteria slaan op de aard van het document, heeft het laatste ook een weerslag op de inhoud van de facturen en aanverwante documenten.

Voor contracten opgesteld in het Frans en in een andere taal is alleen de Franse tekst bindend.

Het decreet bevat geen precisering van het grondgebied waarop het van toepassing is. Men dient evenwel aan te nemen, in overeenstemming met de rechtspraak van het Arbitragehof (30 januari 1968, *B.S.*, 12 februari 1986, *A.R.* 24; *R.W.*, 1985-86, 1990; 25 maart 1986, *B.S.*, 17 april 1986 en 18 november 1986, *B.S.*, 10 december 1986) dat het decreet geen toepassing vindt in de zgn. faciliteitengemeenten.

Men kan hieruit dus besluiten dat ondernemingen met hun maatschappelijke zetel in het Franse taalgebied verplicht zijn documenten in het Frans of met een Franse vertaling te bezitten.

Wanneer deze moeten gebruikt worden, zal verder behandeld worden.

145 Een specifiek probleem rijst in dit verband omwille van de toepasselijkheid van de Handelspraktijkenwet en de daarin gegeven definitie van de etikettering. Onder etikettering wordt verstaan 'de vermeldingen, aanwijzingen, gebruiksaanwijzingen, warenmerken, afbeeldingen of tekens die betrekking hebben op een produkt of op een homogene dienst en die voorkomen op het produkt zelf of op enig verpakkingsmiddel, document, bordje, etiket, band of label dat bij dit produkt of bij deze dienst is gevoegd of daarop betrekking heeft'. Omdat etikettering ook slaat op (homogene) diensten en de definitie het ook heeft over vermeldingen, enz. die bij een produkt of een dienst zijn gevoegd of erop betrekking hebben, dient men ertoe te besluiten dat het idee wordt losgelaten die een etiket verbindt met een vasthechting aan of op produkten.

Gelet op de uitdrukkelijke vermelding van het woord document dient aanvaard dat ook een factuur, voor de toepassing van de Handelspraktijkenwet als een vorm van etikettering wordt aangezien. Dit stelt echter een probleem wat de toepassing betreft van art. 13 Handelspraktijkenwet. Dit artikel stelt dat de vermeldingen die het voorwerp uitmaken van de etikettering en die dwingend voorgeschreven zijn bij de Handelspraktijkenwet, haar uitvoeringsbesluiten en de uitvoeringsbesluiten getroffen op grond van de opgeheven Wet 9 februari 1960 waarbij aan de Koning de toelating verleend wordt om het gebruik van de benamingen waaronder

koopwaren in de handel gebracht worden, te regelen en de opgeheven vroegere Handelspraktijkenwet van 14 juli 1971, minstens gesteld moeten zijn in de taal of de talen van het gebied waar de produkten op de markt worden gebracht. Dit betekent b.v. dat de vermelding van de verkoopsbenaming op een factuur i.v.m. een produkt, door een bedrijf met maatschappelijke zetel te Gent gericht aan een klant in Wallonië, in het Frans zal dienen te zijn.

146 Op te merken valt ook dat sinds de wijziging van art. 8 Warenwet (W. 24 januari 1977) bij art. 6 Wet 22 maart 1989, bepaald werd dat de gegevens die op het etiket voorkomen en dwingend zijn voorgeschreven in uitvoering van deze wet, minstens gesteld moeten zijn in de taal of de talen van het taalgebied waar de produkten op de markt worden aangeboden. Deze laatste wet geeft echter geen definitie van wat onder de termen etiket of etikettering dient te worden verstaan. Omwille van de strafrechtelijke sanctionering van dit voorschrift en de ruime formulering ervan en de afwijkende betekenis tegenover het gewone spraakgebruik lijkt ons de definitie van etikettering, gegeven in de Handelspraktijkenwet, niet toepasbaar. Art. 1, 4° Handelspraktijkenwet beperkt de draagwijdte van de door haar gegeven definitie trouwens tot haar toepassingsgebied. Etiketteringsvoorschriften genomen op grond van de Warenwet moeten dus wel gesteld zijn in de taal of de talen van het taalgebied waar de produkten op de markt worden aangeboden, maar indien ze ook op facturen en andere handelsdocumenten moeten worden vermeld, wordt niet afgeweken van de taalwetgeving vervat in het K.B. van 18 juli 1966 en de taaldecreten.

§ 2. Toepassing op de factuur

A. ALGEMEEN

147 De Taalwetten zijn van toepassing op de akten en bescheiden die zijn voorgeschreven bij wet of reglement. Facturen, bestelbons, ontvangstbewijzen en andere dergelijke bescheiden vallen dus onder de toepassing van de Taalwet in de mate dat het verplicht is ze te hebben of af te leveren (RENARD, R., *Talen in bestuurszaken, in de bedrijven en in de sociale betrekkingen*, in *A.P.R.*, v° nr. 442, 256 met verwijzingen naar de uitspraken van de Vaste Commissie Taaltoezicht. Vooral belangrijk is de uitspraak van de algemene vergadering, 4 februari 1965, nr. 85. *Anders*: BAUGNIET, J., 'La loi du 2 août 1963 sur l'emploi des langues en matière administrative et le notariat', *Rev. Prat. Not.*, 1965, nr. 2507; DE STEXHE, P., 'La loi de 2 août 1963 et la publication des actes de sociétés', *J.T.*, 1966, 73; MAROY, P., 'Des lois et décrets sur l'emploi des langues dans les entreprises', *J.T.*, 1978, (269) 291, nr. 36. Geen van deze auteurs biedt evenwel een sluitende motivering). De persoon van de bestemming, de hoedanigheid waarin hij koopt en de activiteiten die hij uitoefent, zijn niet als criterium aangehouden ter beoordeling van de taal van de factuur en de andere handelsbescheiden, ook niet wanneer zij slechts intern in het bedrijf of tegenover derden worden gebruikt.

De woonplaats van de bestemming is evenmin als criterium aangehouden. Wanneer de opsteller en de geadresseerde van de factuur in hetzelfde eentalig gebied of in een eentalig gebied en in Brussel-Hoofdstad zijn gevestigd, dan moet de taal van het eentalig gebied gebruikt worden. Wonen de partijen in verschillende eentalige gebieden of woont de geadresseerde in het buitenland, dan is art. 52 moeilijker toe te passen. De wettekst is echter formeel en laat geen uitzondering toe (DE WEERDT, I., *Taalgebruik in het bedrijfsleven*, Antwerpen, 1980, derde druk, 36, nr. 71-72).

Dit strikte standpunt kan worden gemotiveerd doordat art. 52 K.B. 18 juli 1966 een bepaling is die de openbare orde raakt en waarin geen onderscheid wordt gemaakt naargelang het taalgebied waarin de bestemming zijn woonplaats of maatschappelijke zetel heeft (DE WEERDT, I., *a.w.*, 25, nr. 29).

De Vaste Commissie van Taaltoezicht heeft zich duidelijk in deze zin uitgesproken. Een factuur moet, voor wat de wettelijke vermeldingen betreft in het Nederlands opgesteld worden krachtens het Decreet van 19 juli 1973 (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Nederlandstalige afdeling, 22 april 1975, nr. 3965/II/N. Zo ook RENARD, R., *a.w.*, nr. 442; BLANPAIN, R., 'Het taalgebruik voor de arbeidsverhoudingen. Het taaldecreet. Knelpunten en voorstellen tot wijziging', *R.W.*, 1977-78, (101) 107). Dat het Decreet van 30 juni 1982 en van 12 juli 1978 van de Franse Cultuurgemeenschap op facturen toepasselijk zijn lijdt geen twijfel, gelet op de bewoordingen ervan (zie boven, nr. 140). Uit de bewoordingen van de wet en de decreten die spreken over bij wet of reglement voorgeschreven (W. 18 juli 1966), over wettelijke voorgeschreven (Decreet 19 juli 1973), over 'Imposés par la loi et les règlements' (Decreet 12 juli 1978), over 'prescrits par la loi et les règlements' (Decreet 30 juni 1982), mag besloten worden dat de taalwetgeving niet toepasselijk is indien het opstellen en het afleveren van een factuur niet verplicht is. Dan geldt de vrijheid van taalkeuze (vgl. FREDERICQ, *Handboek*, I, 67, nr. 40).

Als de aflevering van een factuur verplicht is, moet de taal ervan deze zijn van het gebied waar de exploitatiezetel gelegen is. Volgens FREDERICQ geldt dit alleen voor de gegevens die wettelijk verplicht zijn, die gegevens die moeten vermeld worden omdat de wet ertoe verplicht en er anders geen factuur is. *F a c u l t a t i e v e* vermeldingen zouden niet onder de taalwetgeving vallen, omdat een vrijheidsbeperking die door de wet is voorzien, beperkend dient te worden geïnterpreteerd (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Algemene Vergadering, 4 februari 1965, nr. 85; RENARD, *a.w.*, nr. 442; FREDERICQ, *Handboek* I, 67, nr. 40). Op grond van het K.B. 18 juli 1966 kan deze interpretatie wellicht verdedigd worden, maar de decreten zijn wel formeler en laten geen twijfel bestaan. Het Nederlandstalige decreet stelt dat alle boekhoudkundige documenten door de werkgever in het Nederlands worden opgesteld. De beide Franstalige decreten stellen dat het exclusieve gebruik van een andere taal dan het Frans verboden is voor facturen (Decreet 12 juli 1978) of dat het Frans de taal is waarin akten en documenten die

wettelijk verplicht zijn, moeten gesteld worden (Decreet 30 juni 1982). De Handelspraktijkenwet maakt geen onderscheid naargelang de aflevering van een factuur verplicht is of niet. Haar criterium berust op de aard van de vermeldingen. Zijn deze dwingend voorgeschreven bij haar, haar uitvoeringsbesluiten of de uitvoeringsbesluiten van de opgeheven Wetten van 9 februari 1960 of 14 juli 1971, dan moet de taal of de talen van het gebied waar de produkten op de markt worden gebracht, gebruikt worden. Vermits de tekst van artikel 13 het slechts heeft over produkten, dient men ertoe te besluiten dat diensten niet worden gevisieerd. Onder voorbehoud van het verbod van misleiding, dient hun etikettering dus niet in de taal van het gebied waar ze gepresteerd worden te gebeuren (MAROY, P., *a.w.*, *J.T.*, 1978, (269) 291, nr. 34; BLANPLAIN, R., *a.w.*, *R.W.*, 1977-78, (101) 106; DE BUSSCHERE, C., *Nieuwe taalwetten*, 63, nr. 113-114).

B. GEBRUIK VAN TERMEN EN UITDRUKKINGEN

148 Het Decreet van 12 juli 1978 verbiedt in een Franstalige tekst enig woord uit een andere taal te vermelden indien er een uitdrukking of term bestaat die daarmee overeenstemt en figureert op een van de lijsten I die werden gehomologeerd door de 'Conseil International de la langue Française' en die de Franstalige Cultuurraad geheel of ten dele heeft goedgekeurd.

Een uitzondering is voorzien voor het geval het om typische produkten of om specialiteiten gaat met een vreemde naam die door een zeer ruim deel van het publiek zijn gekend.

Het decreet doet ook de aanbeveling om de termen en uitdrukkingen vermeld op de lijsten II van de Conseil International de la langue Française te gebruiken. Deze lijsten werden ook geheel of ten dele door de Franstalige Cultuurcommissie goedgekeurd.

C. MEERTALIGE DOCUMENTEN

149 Nergens bepalen de wet of de decreten dat handelsbescheiden en -akten een-talig moeten zijn. Tweetalige bescheiden en akten mogen worden opgemaakt, maar of een bepaling over de bewijswaarde van de tekst in een bepaalde taal bij decreet kan worden vastgelegd – zeker als men rekening houdt met het ruime toepassingsgebied van het Decreet van 12 juli 1978 – mag worden betwijfeld.

Ook art. 13 Handelspraktijkenwet laat toe dat de door haar beheerste vermeldingen in meerdere talen in de etikettering zouden worden vermeld. Dit artikel voorziet zelfs de hypothese van de zgn. faciliteitengemeenten doordat het spreekt van 'de taal of de talen van het gebied waar het op de markt brengen van het produkt gebeurt'.

Het zal evenwel technisch niet steeds mogelijk zijn om alle vermeldingen, b.v. bepalingen van algemene voorwaarden, volledig op facturen of bestelbons aan te duiden, vooral indien men ermee rekening houdt dat de rechtspraak de bindende kracht van standaardbedingen soms heeft afgewezen omdat ze onvoldoende leesbaar waren (Kh. Antwerpen, 7 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 1657; Vred. Mons, 28 juni 1976, *J.J.P.*, 1977, 133. *Anders*, omdat de factuur aanvaard was: Kh. Gent, augustus 1968, *B.R.H.*, 1968, 698. Zie ook verder, nr. 236). Bovendien meende de Franstalige afdeling van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht dat het in strijd is met de taalwetgeving aan een klant uit Wallonië een in al haar vermeldingen tweetalige factuur af te leveren (RENARD, R., *a.w.*, nr. 74).

D. VERMELDINGEN IN DE TAAL VAN DE CLIËNT

150 Principieel moet dus de factuur in de taal van de exploitatiezetel van de ondernemer worden opgesteld. Met de woonplaats van de klant en de taal die hij spreekt wordt geen rekening gehouden in de decreten, wel in de Handelspraktijkenwet. De verplichting opgelegd door de decreten leidt tot moeilijkheden in de praktijk. De toetredende partij zou kunnen dwaling inroepen omdat zij de taal waarin algemene bedingen waren opgesteld op bestelbon of factuur niet verstond (vgl. Rb. Brussel, 27 oktober 1978, *Pas.*, 1978, I, 68; Rb. Gent, 27 maart 1901, *J.T.*, 1903, 1264, *Jur. Comm. Fl.*, 1903, nr. 2566). Eventueel zal het hanteren van anderstalige contractvoorwaarden in een eentalig gebied zelfs als bedrog kunnen worden beschouwd (Kh. Brussel, 19 oktober 1961, *R.W.*, 1961-62, 809). Ook zou kunnen worden aangevoerd dat wie de taal van de tegenpartij niet verstaat, niet kon toestemmen of minstens dat hij waarschijnlijk niet tot een volledige wils-overeenstemming kwam met de tegenpartij. Voor zover het in deze om essentiële elementen uit de overeenkomst gaat, zal er geen contract ontstaan zijn (Cass., 2 oktober 1968, *Arr. Cass.*, 1969, 129, *Pas.*, 1969, I, 1720). Rekening houden met alle verplichtingen inzake de taal van facturen en de andere met haar verwante documenten leidt trouwens tot de potsierlijke situatie dat de verkoopsbenaming, of andere door of krachtens de Handelspraktijkenwet voorgeschreven vermeldingen op een op grond van de taalwetgeving eentalige factuur, in meerdere talen zouden moeten worden vermeld.

Als handelsgebruik dient trouwens te worden aanvaard dat de factuur, zeker in haar in te vullen vermeldingen, in de taal van de bestemming wordt opgemaakt (FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40; Kh. Hasselt, 14 mei 1969, *R.W.*, 1969-70, 90, *B.R.H.*, 1969, 556).

Men mag immers niet veronderstellen dat de koper in een ander land moet geacht worden een taal van een der Belgische taalgebieden te verstaan, of dat anders-taligen in België de andere talen voldoende verstaan (Kh. Hasselt, 14 mei 1969, *R.W.*, 1969-70, 90, *B.R.H.*, 1969, 556; Kh. Brugge, 27 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 625). Het tegenbewijs kan echter met alle middelen geleverd worden (Arrond. Rb.

Brussel, 5 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 541). Voorzichtigheidshalve zal evenwel de koper die bepaalde vermeldingen op facturen en bestelbons niet verstaat, ofwel die mededelingen moeten doen vertalen, ofwel protesteren en een vertaling eisen vanwege de leverancier (Kh. St. Niklaas, 29 januari 1957, *R.W.*, 1958-59, 914). Wie een document ondertekent in een andere taal, mag immers verondersteld worden die taal te verstaan (Kh. Verviers, 10 februari 1976, *Jur. Liège*, 1977-78, 69). Men hoeft zich er dan ook niet over te verwonderen dat in de praktijk de taalwetgeving voor facturen naar het buitenland of een ander taalgebied niet wordt nageleefd (BLANPAIN, R., *a.w.*, *R.W.*, 1977-78, (101) 107; MAROY, P., *a.w.*, *J.T.*, 1978, 269, 292; FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40; BLANPAIN, R., 'Het taaldecreet. Knelpunten en voorstellen tot wijziging', in: *Taaldecreet in de praktijk*, Antwerpen, 1978, 22).

E. SANCTIES

151 Wanneer wordt vastgesteld dat de handelingen of bescheiden naar de vorm in strijd met de verplichting van de taal van de exploitatiezetel te gebruiken werd opgesteld, moeten zij, hetzij uit eigen beweging, hetzij op aanmaning van de bevoegde dienst, overheid of rechtsinstantie, door de betrokken private nijverheids-, handels- of financiebedrijven door bescheiden of handelingen vervangen worden die naar de vorm regelmatig zijn.

Mocht binnen de maand aan deze aanmaning geen gevolg gegeven worden dan kan door de hogervernoemde overheid, dienst of rechtsinstantie alsmede door iedere belanghebbende een verzoekschrift ingediend worden bij de vrederechter die beveelt dat aan deze handelingen en bescheiden een vertaling zou worden toegevoegd, opgesteld door een door hem aan te duiden beëdigde vertaler en dit op kosten van het betrokken bedrijf.

De vervanging van de bescheiden en handelingen heeft uitwerking op de datum van het vervangen bescheid (art. 59 K.B. 18 juli 1966).

Daar art. 59 spreekt van de vervanging van het oorspronkelijke stuk, kan men stellen dat het vertaalde stuk dezelfde handtekeningen moet vermelden als het te vervangen document (DE WEERDT, I, *a.w.*, 70, nr. 163 met verwijzingen aldaar.).

Daar de akte in de verkeerde taal moest vervangen worden en de vervanging uitwerking heeft vanaf haar datum, moet men besluiten dat het oorspronkelijke stuk geen uitwerking heeft gehad en niet rechtsgeldig was. De akte kan ook niet tegen derden of tussen partijen worden ingeroepen zolang er geen vertaling gebeurt.

Dit betekent dat de griffier bij wie de factuur neergelegd wordt met het oog op het voorrecht van art. 20, 5° Hyp. W. of van art. 546 Faill. W. slechts een factuur in de taal van het taalgebied mag aanvaarden. Zoniet zal de griffier de neerleg-

gende firma moeten aanmanen of een procedure instellen voor de vrederechter (vgl. FREDERICQ, *Handboek*, I, 68, nr. 40).

152 Bij overtreding van het Decreet van 19 juli 1973 hebben de met de controle belaste ambtenaren het recht waarschuwingen te geven, voor de overtreder een termijn te bepalen om zich in orde te stellen en processen-verbaal op te maken die bewijskracht hebben tot het tegendeel is bewezen.

Op straffe van nietigheid moet een afschrift van het proces-verbaal ter kennis van de overtreder worden gebracht binnen zeven dagen na de vaststelling van de overtreding.

De stukken of handelingen, die in strijd zijn met de bepalingen van dit decreet, zijn nietig. De nietigheid wordt door de rechter ambtshalve vastgesteld.

De bevoegde arbeidsauditeur, de ambtenaar van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht of iedere persoon of vereniging die van een rechtstreeks of onrechtstreeks belang kan doen blijken, kan de nietigverklaring vorderen voor de arbeidsrechtbank van de plaats waar de werkgever gevestigd is.

Het vonnis beveelt ambtshalve de vervanging van de betrokken stukken.

De opheffing van de nietigheid heeft slechts uitwerking vanaf de dag van de vervanging: voor de geschreven stukken vanaf de dag van de indiening van de vervangende stukken bij de griffie van de arbeidsrechtbank.

De nietigverklaring kan geen nadeel berokkenen aan de werknemer en laat de rechten van derden onverminderd. De werkgever is aansprakelijk voor de schade veroorzaakt door zijn nietige stukken of handelingen ten nadele van de werknemer of van derden.

De sancties vervat in dit artikel gelden eveneens ten aanzien van de akten en bescheiden van de ondernemingen, voorgeschreven bij wetten en reglementen, en van die bestemd voor het personeel, die reeds, overeenkomstig art. 52, § 1 van het K.B. van 18 juli 1966 houdende coördinatie van de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken, in het Nederlands dienden te worden gesteld.

Op de werkgever die zich schuldig maakt aan een overtreding van dit decreet kan, onder dezelfde voorwaarden en met dezelfde toepassingsmodaliteiten als die van de Wet van 30 juni 1971 betreffende de administratieve geldboeten toepasselijk ingeval van inbreuk op sommige sociale wetten, een administratieve geldboete toegepast worden.

Onverminderd de artikelen 269 en 274 van het Strafwetboek, worden gestraft met gevangenisstraf van acht dagen tot één maand en met een geldboete van 26 tot 500 frank of met één van die straffen alleen:

- 1° de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers die de bepalingen van dit decreet hebben overtreden ;
 2° de werkgever, zijn aangestelden of lasthebbers, alsmede de werknemers die het krachtens dit decreet georganiseerde toezicht verhinderen.

Bij herhaling binnen één jaar na een vorige veroordeling kan de straf het dubbele van het maximum bedragen.

De werkgever is burgerrechtelijk aansprakelijk voor de betaling van de geldboeten waartoe zijn aangestelden of lasthebbers worden veroordeeld.

Alle bepalingen van boek I van het Strafwetboek, uitgezonderd hoofdstuk V, maar met inbegrip van hoofdstuk VII en van art. 85, zijn van toepassing op de bij dit decreet bepaalde misdrijven.

De publieke rechtsvordering wegens overtreding van de bepalingen van dit decreet, verjaart na verloop van één jaar na het feit waaruit de vordering is ontstaan.

153 Sanctie van het Decreet van 30 juni 1982 is de nietigheid van de facturen of bestelbons die niet in het Frans werden opgesteld. Deze nietigheid moet ambtshalve door de rechter worden vastgesteld (zie over de grondwettelijkheid hiervan : RENARD, R., *a.w.*, nr. 506*bis*, 292-293).

De nietigheid kan evenwel ongedaan gemaakt worden mits een nieuwe versie van de nietige akte of document in de juiste taal ter beschikking van partijen wordt gesteld. Deze vervanging heeft geen terugwerkende kracht.

154 In het Decreet van 12 juli 1978 is als sanctie voorzien dat de toekenning van subsidies en tegemoetkomingen van allerlei aard door de Ministers van Franse cultuur en Franstalige nationale opvoeding of van de Franstalige Cultuurcommissie van de Brusselse agglomeratie kan afhankelijk gesteld worden van het naleven van het decreet. Ieder ernstig tekortkomen kan trouwens de weigering van vernieuwing van de tegemoetkomingen met zich meebrengen. Wel wordt de weigering afhankelijk gesteld van een voorafgaande ingebrekestelling (art. 5).

Bovendien stelt het decreet dat, wanneer een contract in het Frans en in een andere taal werd opgemaakt, enkel de in de Franse taal opgestelde tekst bewijskracht bezit.

Daar het decreet deze sanctie tot de contracten beperkt, zal zij slechts toepasselijk zijn op facturen in zoverre deze als bewijs van het bestaan van een contract gelden.

AFDELING II

TAALGEBRUIK VAN OVERHEIDSDIENSTEN IN HUN BETREKKINGEN MET PARTICULIEREN

155 Als algemeen principe geldt dat iedere plaatselijke dienst uitsluitend de taal van zijn gebied gebruikt in de betrekkingen met particulieren die in zijn taalgebied zijn gevestigd (art. 12 K.B. 18 juli 1966). De facturen voor levering van elektrische energie, van gas of van water door overheidsondernemingen zijn te beschouwen als een betrekking van een schuldeiser met een particuliere schuldenaar (Vaste Commissie van Taaltoezicht, Ned. afdeling, 11 januari 1966, nr. 709, vermeld bij DE KEMPENEER, F., 'Verdere activiteit van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht', *R.W.*, 1965-66, 1972).

Facturen en rekeningen van overheidsdiensten worden dus in de taal van het taalgebied opgesteld indien ze gericht worden aan inwoners van dit taalgebied. De belanghebbende die er de noodzaak van aantoonst kan een vertaling bekomen onder de in art. 13, § 1 bepaalde voorwaarden (art. 33, § 1, vierde lid K.B. 18 juli 1966).

Iedere plaatselijke dienst mag evenwel aan particulieren uit een ander taalgebied mededelingen doen in de taal van dat taalgebied.

156 De diensten uit Brussel-Hoofdstad moeten in hun betrekking met diensten uit het homogene Nederlandse of Franse taalgebied, de taal van de dienst uit het homogene gebied gebruiken (art. 17, § 3 K.B. 18 juli 1966).

Een factuur van de Brussels O.C.M.W.-ziekenhuis bestemd voor het O.C.M.W. van Oostende moet, wat de hoofdbestanddelen betreft, volledig in het Nederlands zijn gesteld (Vaste Commissie van Taaltoezicht, advies nr. 1886 van 4 april 1967; advies nr. 3456 van 19 juni 1973, geciteerd bij RENARD, R., *a.w.*, 86, nr. 130).

Facturen en rekeningen worden in de taal van de geadresseerde gesteld door de diensten van Brussel-Hoofdstad (art. 19, eerste lid K.B. 18 juli 1966).

HOOFDSTUK IV

FACTUUR EN ANDERE DOCUMENTEN

AFDELING I

DE FACTUUR ALS GESCHRIFT

157 De factuur is een niet-ondertekend *geschrift*. Wordt in bepaalde gevallen de ondertekening voorgeschreven (zie boven, nr. 101), dan is het niet de gewoonte facturen te ondertekenen. Ook vanuit fiscaal oogpunt is de ondertekening van de factuur niet verplicht. Kan de factuur nu worden beschouwd als een *akte*? Het begrip 'akte' wordt in het B.W. niet nauwkeurig omschreven. Veelal heeft men het over een geschrift dat door de partijen wordt opgesteld tot bewijs van een rechtshandeling en dat wordt ondertekend. Zonder handtekening is er geen sprake van een 'akte', maar enkel van een geschrift waarvan de bewijswaarde door de wet moet worden bepaald (b.v. art. 1347 B.W.) (DE PAGE, *Traité*, III, 756, nr. 744 en 794, nr. 777; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 403; *Pand.B.*, v° *Facture*, nr. 5 en 37).

Volgens CLOQUET daarentegen is een *akte*: 'ieder geschrift dat bestemd is om een feit vast te leggen'. Aangezien de factuur een geschrift is dat ertoe strekt het bewijs van een schuldordering te leveren, gaat het eveneens om een 'akte'. Tegen het argument van de niet-ondertekening van de factuur, werpt de auteur op dat de handtekening er slechts toe strekt de opsteller van het stuk aan te duiden. Welnu, de toeëigening van een geschrift kan ook door andere middelen worden vastgesteld (CLOQUET, 70-71, nrs. 117-121).

Aangezien de factuur niet als een 'akte' kan worden beschouwd, vindt artikel 1341 B.W. dat, in burgerlijke zaken, boven het bedrag van 15.000 fr. het bewijs door getuigen en vermoedens uitsluit, geen toepassing (Vred. Grâce-Hollogne, 14 februari 1985, *Jur. Liège*, 1985, 175).

158 Zoals voor alle geschriften dient de factuur evenmin geheel met de hand te worden geschreven. Zij kan dus worden getypt, gedrukt, gelitografeerd, gefotocopieerd of worden vervaardigd door middel van andere reprografische of geautomatiseerde systemen (DE PAGE, *Traité*, III, 754, nr. 742).

Ook de B.T.W.-reglementering laat de belastingsplichtige vrij voor wat de vorm en de opmaak van de factuur betreft. De verplichte vermeldingen die de factuur dient te bevatten werden hiervoor onderzocht (zie boven, nr. 48 e.v.).

159 Slechts uitzonderlijk wordt de ondertekening van de factuur door de wet vereist (zie verder, nr. 102). De handtekening kan in bepaalde gevallen ook contractueel voorgeschreven zijn (b.v. bij documentair krediet: zie verder, nr. 308).

In al deze gevallen moet de handtekening met de hand worden aangebracht; dus niet b.v. met een handtekenstempel, door middel van carbon, e.d. (CLOQUET, 72-73, nr. 125; DE PAGE, *Traité*, III, 795-796, nr. 777, A; VAN QUICKENBORNE, M., 'Quelques réflexions sur la signature des actes sous seing privé', *R.C.J.B.*, 1985, (65), i.h.b. 83, nr. 23 e.v.). Met het oog op de noden van een vlot handelsverkeer, mag bij de beoordeling hiervan echter niet al te veel gestrengheid aan de dag worden gelegd.

160 Het lijdt geen twijfel dat de regel van het dubbel geschrift, neergelegd in artikel 1325 B.W. hier geen toepassing vindt (zie hierover bij: CLOQUET, 74, nr. 134 e.v. Vroeger bestond het gebruik om twee originele exemplaren op te maken waarvan dan een exemplaar door de cliënt, die voor ontvangst ondertekende, werd teruggezonden: *Pand.B.*, v° *Facture*, nr. 39; BARRAULT, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1913, (347), 350).

Het uitreiken van meerdere exemplaren van de factuur kan evenwel krachtens wet (zie boven, nr. 103) of contract worden voorgeschreven.

Wanneer aldus verscheidene exemplaren van de factuur worden uitgereikt, moet krachtens de B.T.W.-reglementering de leverancier op de aan de afnemer bijkomende exemplaren — naast de twee verplichte exemplaren — duidelijk de vermelding 'duplicaat' aanbrengen, of enig andere vermelding waaruit blijkt dat een ander exemplaar het origineel is en alleen mag worden aangewend voor de aftrek van de belasting (zie boven, nr. 103).

AFDELING II

ANDERE DOCUMENTEN

§ 1. Nota, rekening, debet-nota

161 Met de termen 'nota' of 'rekening' wordt veelal een document aangeduid dat in feite een factuur is. De factuur is geen document dat aan bepaalde vormvoorschriften moet beantwoorden en evenmin het opschrift 'factuur' dient te dragen (zie boven, nr. 91). Ook een debet-nota kan een factuur uitmaken (CLOQUET, 76, nr. 137). Op dergelijke documenten is t.a.v. handelaren art. 25 W.Kh. van toepassing.

Daarnaast bestaan er ook nog allerhande documenten die — zonder als facturen te kunnen worden beschouwd — een aanspraakbevestiging inhouden en die hierna zullen worden onderzocht: borderellen, rekeninguittreksels, schadebestekken, enz. Deze documenten vallen buiten het toepassingsgebied voor de bewijsregel van art. 25 W. Kh. Nochtans bestaat met betrekking tot deze documenten voor handelaren, gelet op de gewonterechtelijke regel terzake, in beginsel de verplichting om te protesteren en zal de afwezigheid van protest in de regel als een instemming wor-

den uitgelegd. Een zelfde verplichting kan, onder omstandigheden, worden aangenomen voor niet-handelaren op grond van het beginsel van de uitvoering ter goeder trouw (zie hierover nader: STORME, M.E., 'Bewijs- en verbintenisrechtelijke beschouwingen omtrent het stilzitten van de aangesprokene bij een factuur en andere vormen van aanspraakbevestiging', *T.B.H.*, 1991, 488, nr. 17 ev.). In die gevallen kan de houding van de cliënt beschouwd worden als een buitengerechtelijke bekentenis.

Aldus werd beslist dat een patiënt gehouden is door de *verplegingsnota*'s die niet werden geprotesteerd en die nauwkeurige gegevens bevatten nopens de opname, de toegediende zorgen, enz. (Brussel, 2 februari 1983, *R.W.*, 1985-86, 821). Het Hof omzeilde de klip van art. 1341 B.W. door een beroep op art. 1348 B.W.: de onmogelijkheid zich een schriftelijk bewijs te verschaffen. De afwezigheid van protest wanneer de geadresseerde krachtens de verkeersopvatting de verplichting had tot spreken, kan ook als een buitengerechtelijke bekentenis worden opgevat (zie verder, nr. 194). Over de zgn. verpleegnota's die ziekenhuizen aan de ziekenfondsen sturen in het raam van de Wet van 25 oktober 1919: zie verder nr. 362.

Aldus werd eveneens beslist dat het voortdurend stilzwijgen van de eigenaar-verkoper van een grondstuk niettegenstaande het toesturen door de immobiliënmakelaar van allerhande brieven met nadere gegevens over de uitvoering van de overeenkomst, dient beschouwd te worden als een buitengerechtelijke bekentenis (Brussel, 7 december 1988, *Rev. Not. B.*, 1989, 165, *Res Jura Imm.*, 1989, 133).

Dezelfde oplossing kan onder omstandigheden, m.n. wanneer de geadresseerde volgens de verkeersopvattingen de verplichting had tot spreken, worden toegepast bij de ontvangst van de facturen (zie verder, nr. 194 en 202).

Zie wat met een factuur verwante stukken betreft, die deze overeenkomstig de B.T.W.-reglementering kunnen vervangen, nr. 32-33.

§ 2. Staat

162 Een staat is een gedetailleerde lijst van goederen waarvan het bestaan of de toestand wordt vastgesteld. Te denken valt o.m. aan: de staat van schatting bij schenking van onroerend goed (art. 948 B.W.), de beschrijving van de goederen der echtgenoten (art. 1394 B.W.), de plaatsbeschrijving bij huur (art. 1730 B.W.), de staat bedoeld in art. 476 Faill. W., e.d.m. In deze betekenis kan het woord staat worden aangewend voor inventaris, boedelbeschrijving, plaatsbeschrijving... Zoals bij een borderel (zie verder, nr. 163) gaat het niet om een autonoom geschrift, maar om een document dat zijn betekenis ontleent aan een hoofdakke (schenking, verkoopovereenkomst, huur e.d.m.).

Staten noemt men ook de nota's waarmee beoefenaars van vrije beroepen, die krachtens deontologische regels geen facturen afleveren, aan hun cliënten het bedrag van hun erelonen en onkosten ter kennis brengen. Zoals de factuur strekt ook dit document tot het vaststellen van de schuld van de cliënt (CLOQUET, 77, nr. 140). Wanneer dergelijke staten voldoende gedetailleerd zijn en zonder protest worden ontvangen, dan vermag de rechter de aanvaarding ervan door geadresseerde af te leiden (Cass., 24 september 1981, *Pas.*, 1982, I, 143).

Over de vorderingsstaten van de aannemer die werken uitvoert voor rekening van de Staat: art. 15 van de Algemene Aannemingsvoorwaarden (voor een toepas-

sing : Gent, 18 april 1986, *R.W.*, 1986-87, 2374 : de betalingstermijn begint te lopen vanaf de datum van indiening, zie verder, nr. 325).

§ 3. Borderel

163 Een borderel is een staat, een lijst waarop de bestanddelen van een bedrag, van een hoeveelheid goederen enz. in een zekere orde worden weergegeven. Bijvoorbeeld : borderel van hypothecaire inschrijving, incassoborderel i.v.m. wisselbrieven, effectenborderel (b.v. art. 471 Faill. W.), wisselagentborderel (art. 76 Boek I W. Kh.) e.d.m. Veelal ontleent zij haar betekenis aan een hoofdakte waaraan zij wordt gehecht. Aangezien er geen bevestiging van schuld is, kan het borderel dus niet als een factuur worden beschouwd (CLOQUET, 77, nr. 141).

§ 4. 'Pro forma'-factuur, voorlopige factuur

164 De 'pro forma'-factuur wordt veelvuldig aangewend, b.v. i.v.m. kredietoperaties, bij exportverrichtingen, met het oog op het verkrijgen van administratieve goedkeuringen, om de cliënt te informeren, e.d.m. Een dergelijk document wordt ten behoeve van de cliënt opgesteld en bevat alle gegevens die op een factuur zouden voorkomen. Wat de opmaak en de vermeldingen betreft, is er een grote gelijkenis tussen de pro forma-factuur en de gewone factuur. Het enige verschilpunt blijkt veelal het opschrift 'pro forma' te zijn.

Aan een pro forma-factuur kan onmogelijk dezelfde bewijskracht toekomen als aan een factuur. Is de factuur een document dat wordt opgesteld na het ontstaan van de overeenkomst, dan is de pro forma-factuur een document uit de pre-contractuele fase. De pro forma-factuur kan derhalve nimmer het bewijs opleveren van de overeenkomst, noch van een contract-belofte (THOMAS, D., 'La facture pro forma', *R.T.D. Comm.*, 1977, (671), 684-685, nrs. 30-37).

De pro forma-factuur dient daarentegen te worden opgevat als een aanbod, waardoor de leverancier alle gegevens betreffende de toekomstige overeenkomst aan de potentiële cliënt ter kennis brengt. De pro forma-factuur stelt dit aanbod en de modaliteiten ervan vast, en levert hiervan het bewijs tegen de leverancier. Bij de aanvaarding van het aanbod door de geadresseerde komt de overeenkomst tot stand volgens de gegevens van de pro forma-factuur (THOMAS, D., *a.w.*, *R.T.D. Comm.*, 1977, 691, nr. 55). Zoals ieder aanbod bindt de pro forma-factuur de opsteller ervan niet onbepaald in de tijd. Veelal wordt op het document trouwens de termijn vermeld gedurende dewelke de opsteller zich gebonden acht.

Indien het document echter de bevestiging is van vaststaande schuldvordering voor een bepaald bedrag, dan gaat het om een definitieve factuur, niettegenstaande de aanduiding dat de factuur slechts voorlopig zou zijn (CLOQUET, 81, nrs. 159-161).

165 Pro forma-facturen en voorlopige facturen hebben voor de B.T.W. geen bijzonder statuut. Van zodra een factuur de nodige vermeldingen bevat die door de B.T.W.-wetgeving worden vereist, zijn het geldige facturen voor de B.T.W.-heffing. Indien op een later tijdstip een definitieve factuur wordt opgemaakt, moet naar de eerste worden verwezen en geeft zulks eventueel aanleiding tot bijheffing voor het verschil of tot teruggave. Voorwaarde is wel dat het wel degelijk om een 'factuur' gaat, d.w.z. een document dat een schuldvordering vaststelt (zie boven, nr. 3). Dit is niet het geval indien de 'voorlopige' factuur enkel als offerte fungeert.

§ 5. Verzamelfactuur

166 Krachtens de B.T.W.-reglementering is het, behoudens in bepaalde gevallen (zie boven, nr. 29), aan de belastingplichtige toegestaan uiterlijk de vijfde werkdag van iedere maand aan de afnemer een verzamelfactuur uit te reiken waarin de handelingen met die afnemer tijdens de afgelopen maand zijn opgenomen en waarin de totale B.T.W. verschuldigd voor die maand in rekening wordt gebracht (*B.T.W.-Handleiding*, nr. 435).

§ 6. Gedomiciëerde factuur

167 D.i. een factuur die door de leverancier niet naar de debiteur wordt verzonden maar naar een derde (b.v. een bank) die krachtens de eigen rechtsverhouding tot de schuldenaar het factuurbedrag zal betalen.

§ 7. Rekeningafschrift

168 Indien tussen partijen regelmatige verrichtingen plaatsvinden, komt het voor dat een rekeninguittreksel wordt opgemaakt teneinde de cliënt toe te laten de stand na te gaan van de verhouding tussen partijen. Een dergelijk rekeninguittreksel bevat meestal enkele summie gegevens en veelal ligt het ook niet in de bedoeling van partijen dit document als factuur te beschouwen (b.v.: Rb. Turnhout, 17 oktober 1962, *R.W.*, 1962-63, 705 met noot BRUTSAERT).

Is het afschrift echter voldoende gedetailleerd en bevat het al de overige gegevens die op een factuur krachtens wet of gebruik moeten voorkomen, dan kan het rekeninguittreksel nochtans als factuur worden beschouwd (Rb. Turnhout, 17 oktober 1962, *t.a.p.*; CLOQUET, 78, nr. 147).

Rekeningafschriften leveren ingevolge artikel 1329 B.W. geen bewijs op tegen niet-handelaren; koopmansboeken leveren immers geen bewijs op tegen personen die geen koopman zijn en dit geldt *a fortiori* voor afrekeningsnota's (Cass., 30 oktober 1969, *R.W.*, 1969-70, 1189).

169 Gelet op de betekenis die aan het stilzwijgen in handelszaken wordt gehecht, dient het niet protesteren binnen redelijke termijn na de ontvangst van dergelijk uittreksel als een aanvaarding te worden uitgelegd (o.m. : Brussel, 9 januari 1935, *Jur. Anvers*, 1935, 53; Antwerpen, 17 november 1976, *B.R.H.*, 1977, 270, *R.W.*, 1976-77, 2287: het feit van het niet-betalen kan worden afgeleid uit de ontvangst zonder protest van een rekeninguittreksel; Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116 (principe). Zie ook : Antwerpen, 7 december 1983, *R.W.*, 1984-85, 468: maandelijkse afrekeningen tussen verzekeraar en makelaar die nooit werden geprotesteerd, binden de partijen. Vgl. Bergen, 3 november 1982, *J.T.*, 1983, 84).

Over de rol van het rekeninguittreksel bij de toerekening van betalingen door de schuldeiser (zie verder, nr. 190).

Een rekeninguittreksel levert geen titel op. Het crediteren van de rekening van de debiteur levert aldus geen vernietiging op van de titel (vgl. art. 1377, tweede lid B.W.), zodat de derde die bij vergissing betaalde, het onverschuldigde van de schuldeiser-accipiens kan terugvorderen. Deze laatste kan onverminderd het bestaan van zijn schuldvordering op de debiteur bewijzen door middel van facturen e.d. (Kh. Brussel, 20 oktober 1981, *B.R.H.*, 1982, 497).

§ 8. Rekeningafschrift – bankrekening

170 Omzeggens na elke verrichting zendt de bank aan de cliënt een rekeninguittreksel teneinde deze over de actuele stand van de rekening in te lichten. Is de rekening rentedragend, dan wordt op regelmatige tijdstippen, met het oog op de kapitalisatie van de rente, een periodieke afsluiting van rekening aan de cliënt toegestuurd. Aan de hand van deze afrekening kan de rekeninghouder dan nagaan of de verrichting correct werd uitgevoerd.

Over het probleem of de goedkeuring of het uitblijven van protest met zich brengt dat de rekening-staat niet meer kan worden betwist, heerst verdeeldheid. Volgens VAN RYN en HEENEN kan het louter stilzwijgen na ontvangst van het rekeninguittreksel niet worden uitgelegd als een aanvaarding van de verrichting waarvan zij de weergave is (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, (1960), 287, nr. 2045; zie ook: VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, B, 552, nr. 602: enkel een (omstandig) stilzwijgen). Volgens NELISSEN daarentegen, moet althans ter attentie van handelaren, het niet-protesteren tegen de ontvangst van een dergelijk stuk, in beginsel, als een aanvaarding worden uitgelegd (NELISSEN, J.M., *De rekening-courant*, Antwerpen, 1976, 380, nr. 161. In dezelfde zin: Kh. Brussel, 14 november 1990, *T.B.H.*, 1991, 546. Zie ook: Cass.fr., 2 juni 1980, *D.*, 1981, *I.R.*, 183 met noot). Deze principiële oplossing verdient de voorkeur, al moet, zoals de auteur zelf schrijft, steeds de nodige omzichtigheid aan de dag worden gelegd. Ter attentie van niet-handelaren dienen voor de vraag in welke mate de afwezigheid van protest als een goedkeuring moet worden uitgelegd, de omstandigheden zoals het beroep, de belangrijkheid en de deskundigheid van de cliënt en de regel-

matigheid van de betrekkingen met de bankier, als doorslaggevend worden beschouwd.

§ 9. Maandoverzicht bij kredietopening ten voordele van een consument

171 Overeenkomstig art. 59, § 1 Wet 12 juni 1991 op het consumentenkrediet moet de kredietgever, voor elke kredietopening in de zin van art. 1, 12° van deze wet (zie nr. 137) die hij heeft toegestaan, elke maand een overzicht zenden waarop hij vermeldt:

- het opgenomen krediet;
- de aanbetalingen van de consument;
- de verschuldigde rente of kosten.

Wat onder vorig nummer werd gesteld in verband met het probleem of de goedkeuring of het uitblijven van protest met zich brengt dat (*in casu*) het nog uitstaande kredietbedrag niet meer kan worden betwist, kan hier niet worden toegepast, aangezien het aanvaarden van de oplossing dat het stilzwijgen de aanvaarding van de vermeldingen op het maandoverzicht meebrengt, strijdt met de regel dat met een eenzijdig geschrift, ten voordele van de partij van wie het uitgaat, niet tegen de inhoud van een akte mag worden bewezen. Een kredietovereenkomst ontstaat immers slechts door de ondertekening van het aanbod daartoe (art. 17 en 14 W. Consumentenkrediet). Men kan bovendien stellen dat, als men de oplossing der stilzwijgende aanvaarding zou huldigen, het maanduittreksel de tekst van de overeenkomst zou wijzigen, wat toch niet de bedoeling van partijen kan zijn.

§ 10. Afsluiting van rekening — rekening-courant

172 In een rekening-courantverhouding ontvangt de cliënt op regelmatige tijdstippen staten van periodieke afsluiting en bij beëindiging ervan de eindafsluiting.

Betreft de rekening-courantschuld een handelsverbintenis, dan gaat men er van uit dat de schuldenaar die het rekeninguittreksel ontvangt zonder binnen redelijke termijn protest aan te tekenen, geacht wordt zijn instemming met de inhoud ervan te betuigen (NELISSEN, J.M., *a.w.*, 364, nr. 164 en verwijzingen aldaar). Gaat het daarentegen niet om een handelsverbintenis, dan zal het rekeninguittreksel slechts als schuldbekentenis gelden indien aan het voorschrift van artikel 1326 B.W. werd voldaan. Bij gebreke aan de vermelding 'goed voor' kan het ondertekend rekeninguittreksel slechts de waarde hebben van een begin van bewijs door geschrift (NELISSEN, J.M., *a.w.*, 365, nr. 164; *R.P.D.B.*, v° *Compte courant*, nr. 245; FREDERICQ, *Traité*, IX, nr. 152).

§ 11. Memorie, afrekening

173 Zoals het rekeninguittreksel is de memorie een loutere opsomming van diverse prestaties of verrichtingen. Dit is ook het geval met een afrekening (b.v. : Rb. Mechelen, 29 mei 1983, *R.W.*, 1984-85, 274: afrekening bij huurovereenkomst van kosten van verwarming e.d. is niet onderworpen aan de verjaringstermijn van art. 2277 B.W.). Zij kunnen dus in beginsel niet als facturen worden beschouwd, tenzij zij bevestigen dat de vermelde prijs verschuldigd is (CLOQUET, 78, nr. 144).

§ 12. Offertes, bestekken, prijscouranten

174 Een prijsofferte, een bestek e.d. moeten worden beschouwd als een aanbod. Ofschoon dergelijke documenten veelal de vermeldingen bevatten die ook op facturen voorkomen, ontbreekt de bevestiging van het bestaan van een schuld, zodat niet van een factuur kan worden gesproken (zie boven, nr. 3) (CLOQUET, 80, nr. 156).

Aangezien het opstellen van dergelijke geschriften tot de normale activiteiten behoort van diegenen die goederen verkopen of diensten verstrekken, doet het toesturen van een prijsofferte in beginsel geen verplichting ontstaan voor diegene die de offerte ontvangt (Rb. Antwerpen, 19 maart 1981, *R.W.*, 1982-83, 712). De offerte kan daarentegen wel als een bindend aanbod worden beschouwd voor diegene die haar doet (VAN OEVELEN, A. en DIRIX, E., 'Kroniek verbintenissenrecht (1981-84)', *R.W.*, 1985-86, 9, nr. 7; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 16, nr. 11; FREDERICQ, *Handboek*, III, 23, nr. 1410).

Over de gevolgen van het niet protesteren binnen redelijke termijn na ontvangst van een schadebestek. (Rb. Brugge, 11 oktober 1989, *R.W.*, 1989-90, 1064, *T.B.H.*, 1991, 534; Rb. Brugge, 14 januari 1986, *R.W.*, 1988-89, 782; Rb. Brugge, 3 oktober 1989, *R.W.*, 1990-91, 28; STORME, M.E., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, 21). Omzichtigheid blijft echter geboden. Uit zo'n stilzwijgen kan in geen geval een erkenning van aansprakelijkheid worden afgeleid. Wel kan onder omstandigheden, zoals in de hiervoor geciteerde gevallen worden besloten dat de geadresseerde het recht heeft 'verwerkt' om de gevorderde schadebedragen te betwisten (zie verder, nr. 299).

§ 13. Credit-nota

175 Een credit-nota is in feite het tegenovergestelde van een factuur. Zij strekt er immers toe het bestaan van een schuldvordering van de geadresseerde lastens de afzender te bevestigen. Een credit-nota kan b.v. worden verzonden om een te hoog factuurbedrag te corrigeren.

De betekenis van het zenden van een credit-nota kan ook overeenkomen met deze van een betaling: door het uitschrijven ervan wordt het debet-saldo van de

schuldenaar voor een gelijk bedrag gekweten (Kantong. Almelo, *N.J.*, 4 augustus 1984, nr. 625).

Ook dit document valt buiten het toepassingsgebied van art. 25 W.Kh. Gelet echter op de principiële verplichting in handelszaken om te protesteren bij ontvangst van documenten wanneer men niet instemt met de inhoud ervan, blijft de afwezigheid van protest ook hier niet zonder gevolg. Aldus werd beslist dat, wanneer na betwisting omtrent een factuurbedrag, een credit-nota werd verzonden die zonder voorbehoud werd aanvaard, mag worden aangenomen dat het gecrediteerde bedrag overeenstemt met het betwiste bedrag (Kh. Brussel, 24 september 1989, *T.B.H.*, 1991, 526).

176 Met het oog op het veilig stellen van de vordering tot teruggave van de B.T.W. t.g.v. vergissingen in de factuur of van de gevallen vermeld in art. 77, § 1, 2° tot 7° W.B.T.W. dient de leverancier aan zijn medecontractant een verbeterd stuk uit te reiken (art. 79 W.B.T.W.). Dit stuk dient al de nodige gegevens te bevatten die het mogelijk maken de handeling waarop de teruggave betrekking heeft, te bepalen, evenals het voor teruggave vatbare bedrag. Dit verbeterd stuk moet in een daartoe bestemd register worden ingeschreven. Op het dubbel van het verbeterd stuk (credit-nota) dat aan de medecontractant wordt afgeleverd dient de volgende vermelding voor te komen: 'B.T.W. terug te storten aan de Staat in de mate waarin ze oorspronkelijk in aftrek werd gebracht' (art. 4, § 1, 3° K.B. nr. 4).

§ 14. Bestelbon

177 (zie verder, nr. 326).

§ 15. Leveringsbon

178 Aan de facturering gaat veelal de levering van de koopwaar vooraf. De leveringsbon (afleveringsbon, borderel ...) is een document dat bij de levering van de goederen aan de cliënt ter ondertekening 'voor ontvangst' wordt aangeboden. Veelal is dit document opgemaakt in twee exemplaren en behoudt de cliënt het dubbel. Dergelijke bons of borderellen worden ook aangewend bij levering van diensten.

Deze documenten strekken tot het bewijs van materiële feiten, m.n. de geleverde prestaties en goederen. Zij zijn vaak summier en vermelden niet steeds de prijs. Bovendien ligt bij het uitreiken van dit document niet de bedoeling voor om de schuld van de cliënt vast te stellen; veeleer gaat het er om de bevrijding van de leverancier te bewijzen. Om deze redenen kunnen dergelijke documenten niet als facturen worden beschouwd (CLOQUET, 76, nr. 138; SAVATIER, R., *a.w.*, *R.T.D. Comm.*, 1973, 7). Uit de gedetailleerde vermeldingen, de opmaak en de debite-

ring van de cliënt kan in een gegeven geval wel worden afgeleid dat de leveringsbon tevens als factuur moet gelden.

Kan de leveringsbon dus in beginsel niet als een factuur worden beschouwd, dan ontbeert zij ook de bijzondere bewijskracht tussen handelaren die door art. 25 W.Kh. aan de factuur wordt gehecht. Ook bij de beoordeling van de bindende kracht der algemene condities die op de voor- of achterzijde worden gedrukt, dient deze bepaling buiten beschouwing te blijven.

Aangezien het hier om documenten gaat die na de contractsluiting worden opgemaakt, dient de bindende kracht van dergelijke algemene bedingen streng te worden beoordeeld (zie bij: KRUIHOF, R., 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1983, 539, nr. 35 e.v.; VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence', *R.C.J.B.*, 1986, 143, nr. 58). In geen geval kan worden volstaan met een loutere verwijzing naar de algemene voorwaarden; een minimale eis is dat de condities op het document zelf worden afgedrukt. Tot de stilzwijgende aanvaarding van deze bedingen door niet-handelaren mag in beginsel niet worden besloten (zie verder, nr. 209). De leveringsbon wordt geacht een specifieke functie te vervullen m.b.t. het bewijs van de levering, zodat de wederpartij bij de ondertekening er niet op bedacht hoeft te zijn dat dit document ook de roeping heeft de contractuele verhouding nader te bepalen. Ten aanzien van handelaren kan, gelet op de betekenis van het stilzwijgen in handelszaken, deze toestemming wel worden afgeleid (b.v.: Luik, 5 juni 1973, *Jur. Liège*, 1973-74, 17; Brussel, 24 maart 1976, *B.R.H.*, 1977, 259; Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116; Kh. Brussel, 6 mei 1977, *B.R.H.*, 1977, 416; Kh. Antwerpen, 3 maart 1978, *B.R.H.*, 1979, 468).

Dit is anders indien de bedingen afwijken van hetgeen voorheen tussen partijen was overeengekomen (b.v.: Kh. Brussel, 26 september 1979, *B.R.H.*, 1979, 549).

§ 16. Tickets, toegangsbewijzen

179 Vaak worden bij bepaalde overeenkomsten (b.v. bewaargeving, parkingcontract, art. 19 Boek I, Titel VIIbis W. Kh. i.v.m. het vervoer per spoor, enz.) een ticket afgeleverd aan de cliënt. Wat is de waarde van een dergelijk document?

In ieder geval kan een ticket worden beschouwd als een begin van bewijs door geschrift tegen diegene die het stuk heeft afgeleverd (art. 1347 B.W.). De afgifte van een ticket kan ook beschouwd worden als een daad van uitvoering van de overeenkomst, waardoor de cliënt het bestaan van de overeenkomst mag afleiden en recht krijgt op een bepaalde prestatie (b.v.: art. 20 Boek I, Titel VIIbis W. Kh.).

Dezelfde redenering kan ook gevolgd worden i.v.m. de rekeningtickets die worden afgeleverd en door de klant ondertekend bij gebruik van bankkredietkaarten (Visa, Eurocard), klantenkaarten (Auro-ra) of travel- and entertainmentkaarten (Diners Club, American Express). Hier is de rechthebbende de aangesloten handelaar die het ticket liet tekenen en afleverde.

180 In verband met het toenemend gebruik van elektronische betalingstechnieken werd de vraag gesteld naar de bewijswaarde van de tickets of strookjes die worden afgeleverd aan de cliënt die deze toestellen bedient (automatisch loket, P.O.S.-terminal). Op grond van art. 1347 B.W. dienen dergelijke tickets te worden beschouwd als begin van bewijs door geschrift *tegen de bank* (SYX, D., *Juridische facetten van elektronisch geldverkeer*. Uitgave Kredietbank, 1982, 79 e.v. Vgl. : WITTERS, L., 'Elektronisch betalingsverkeer of juridische aspecten van bankautomatisering' *Ius*, nr. 4, 1982, 60, nr. 68 e.v.). Uitzondering moet weliswaar gemaakt worden voor bepaalde verrichtingen, zoals de geldstorting omdat de cliënt om het even welk bedrag kan intoetsen zonder dat de machine de mogelijkheid heeft het bedrag te verifiëren. In feite bevindt men zich hier buiten het toepassingsgebied van art. 1347 B.W. : bij geldstorting is de cliënt schuldeiser die zich dan zelf een bewijsmiddel verschaft. Kunnen dergelijke strookjes ook als bewijs gelden tegen de cliënt? Aangezien het de cliënt is die het toestel bedient en het afgeleverde document het resultaat is van de gegevens die hij heeft ingevoerd, moet worden aangenomen dat hij zich dit document heeft 'toegeëigend' (SYX, D., *a.w.*, 84. Zie het dat deze auteur die bewijskracht enkel toekent aan de journaalband of magneetband. Het ticket dat deze informatiedragers slechts onvolledig weergeeft, zou enkel als een vermoeden kunnen gelden).

De bewijsmoeilijkheden i.v.m. het elektronisch geldverkeer kunnen echter het best worden opgelost aan de hand van de figuur van de *bewijsovereenkomst* waarbij de partijen een regeling treffen nopens de bewijsmiddelen en hun bewijskracht die hun onderlinge rechtsverhouding zullen beheersen. Door toe te treden tot het systeem aanvaardt de cliënt dat het afgeleverde ticket of strookje het sluitend bewijs zal zijn van de verrichting (WYMEERSCH, E., 'Naschrift', in *Ius*, nr. 4, 1982, 89, nr. 100. Zie ook : SYX, D., *a.w.*, 88-89).

181 Het zonder meer uitreiken van tickets, bons e.d. die recht geven op een bepaalde prestatie, leveren, behoudens tegenindicatie, het vermoeden op dat door de cliënt contant werd betaald (Rb. Brussel, 15 mei 1975, *J.T.*, 1975, 715 : overhandiging van een vliegtuigticket).

182 Algemeen wordt aangenomen dat de vermeldingen op het ticket niet doorslaggevend zijn voor de kwalificatie van het contract. De algemene regel dat de rechter rekening houdt met de werkelijke bedoelingen van de partijen, zonder de gevangene te zijn van de door de partijen gebezigde bewoordingen, is *a fortiori* hier van toepassing. Dit werd herhaaldelijk door de rechtspraak bevestigd i.v.m. de kwalificatie van parkingcontracten (zie bij : FAURE, M., 'Parkingcontract', *Ius*, 1983, nr. 6, 27, nr. 19). De rechter vermag vanzelfsprekend wel rekening te houden met dergelijke vermeldingen (b.v. : Vred. St.-Gillis-Brussel, 20 december 1978, *R.W.*, 1979-80, 261 : 'dat de uitdrukkelijke vermelding van betaling als huur op het voorgedrukt kwijtschrift een bevestigende aanwijzing is wat het bestaan van de huurovereenkomst betreft'). Wel kan als regel geponeerd worden dat de gebezigde bewoordingen – o.m. met betrekking tot de kwalificatie van de overeenkomst – door de cliënt tegen de wederpartij mogen worden ingeroepen (arg. : art. 1162 en 1347 B.W.) (zie b.v. i.v.m. parkingcontracten : Brussel, 25 november 1949, *R.G.A.R.*, 1950, nr. 4593 : de vermelding 'parcage gardé gratuit' strekt ertoe dat de cliënten mogen vertrouwen op een bewakingsplicht ; Kh. Brussel, 22 juni 1966, *R.W.*, 1966-67, 1152, *R.G.A.R.*, 1966, nr. 7715 : de vermelding op het ticket 'parking met verzekering' wijst op de bedoeling van partijen om een contract van bewaargeving af te sluiten).

Wat de algemene contractvoorwaarden betreft die soms op de keerzijde van dergelijke documenten voorkomen, mag de stilzwijgende aanvaarding ervan slechts worden aangenomen indien de voorafgaande kennis ervan door de cliënt vaststaat. Deze kennis kan b.v. worden afgeleid uit de aanplakking of de affichering van de algemene condities op een duidelijk zichtbare plaats in de bedrijfsruimte zodat de cliënt er kennis van kan nemen (o.m. : Kh. Brussel, 15 juli 1958, *J.C.B.*, 1959, 208 (ticket droogkuis); Kh. Brussel, 27 januari 1966, *R.G.A.R.*, 1966, 7658 : eigenaar van wagen is gebonden door exoneratiebeding dat in duidelijke bewoordingen op het toegangsticket van de parkeergarage staat gedrukt; Rb. Luik, 29 juni 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 275 (parkeergarage); Kh. Namen, 20 januari 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1977, 314 : cliënt mag niet worden geacht kennis te hebben genomen van algemene bedingen die in kleine letters in een ververij aan de muur werden aangebracht; Kh. Leuven, 9 februari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1551, *R.G.A.R.*, 1980, nr. 10193 : parkeergarage, uithangbord kan aan de aandacht van de automobilisten ontsnappen; Vred. Antwerpen, 13 januari 1971, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9051 : parkeerterrein, uithangbord op niet-zichtbare plaats; Vred. Brussel, 8 oktober 1971, *R.G.A.R.*, 1973, nr. 9050). De rechtspraak toont zich soms streng, dan weer indulgent. Dit wekt de indruk dat de rechtbanken rekening houden met de inhoud van de bedingen : m.b.t. niet-exorbitante clausules en bedingen die in de betrokken bedrijfssector gebruikelijk zijn, wordt de voorafgaande kennis gemakkelijker aanvaard (zie verder, nr. 233).

183 Vermelden we ten slotte dat krachtens de BTW-reglementering bepaalde belastingplichtigen gehouden zijn ontvangstbewijzen af te leveren, die in bepaalde gevallen mogen vervangen worden door bons van kasregisters (zie boven, nr. 32).

§ 17. Kwijting

184 Het bewijs van de betaling rust op de debiteur die beweert bevrijd te zijn (art. 1315 B.W.). Het geschrift dat daartoe wordt opgesteld wordt kwijtschrift genoemd (ook nog : kwijting of kwitantie) (de betaling kan echter ook nog door andere middelen worden bewezen : art. 1331 en 1332 B.W., art. 1282 B.W., het gebruik van girale betalingstechnieken enz. Zie bij DE PAGE, *Traité*, III, 489, nr. 485). De debiteur heeft het recht van zijn schuldeiser een kwijtschrift te vorderen. De kosten hiervoor komen te zijnen laste (art. 1248 B.W.). Al de voorschriften met betrekking tot het bewijs door geschrift zijn van toepassing op het kwijtschrift, met uitzondering van de regel van het 'goed voor' uit art. 1326 B.W. (VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 398; DE PAGE, *Traité*, III, 841, nr. 815; DEKKERS, *Handboek*, II, 398, nr. 675).

Art. 6, § 3 K.B. nr. 1 van 29 december 1992 vermeldt uitdrukkelijk dat, in geval van contante betaling, de kwijting als factuur kan gelden, mits ze alle voorgeschreven vermeldingen bevat.

De ondertekening van de factuur dient, in beginsel, te worden opgevat als een kwijting (zie boven, nr. 189).

§ 18. Kwijting 'voor saldo van rekening'

185 Veelvuldig wordt een bepaalde rechtsverhouding bij de beëindiging ervan afgerond door de betaling van een bepaalde geldsom door de ene partij en de ondertekening door de andere van een kwijting 'voor saldo van rekening'. De bedoeling is hierbij de verhouding tussen partijen definitief te regelen en eventuele latere betwistingen uit te sluiten. Een dergelijk kwijtschrift komt dan ook neer op een vaststellingsovereenkomst (zie bij: DIRIX, E., 'De kwijting voor saldo van rekening', *R.W.*, 1981-82, 198-200 en de verwijzingen aldaar).

§ 19. De consulaire factuur

186 De bespreking van de consulaire factuur als document voor de internationale handel valt buiten het bestek van dit werk.

HOOFDSTUK V

BEWIJSKRACHT VAN DE FACTUUR

AFDELING I

TEGEN DE LEVERANCIER

§ 1. Bewijs van de eigen verbintenis

187 De factuur levert tegen de leverancier die haar uitreikt, het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst zoals die uit de vermeldingen van de factuur blijkt, en m.n. van de verbintenis van de leverancier. Deze bewijskracht geldt ten voordele van de cliënt, onverschillig of deze een handelaar is of niet (vgl. art. 1330 B.W.) (CLOQUET, 151, nr. 410; DE PAGE, III, 850, nr. 826, B).

Aangezien de factuur neerkomt op een bekentenis vanwege de leverancier is natuurlijk vereist dat zij van hem uitgaat. Het is geenszins nodig dat de factuur door hem werd ondertekend (VAN RYEN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64; VAN GERVEN, W., *a.w.*, 180). De ondertekening van de factuur is overigens weinig gebruikelijk en wordt – behoudens ingeval de wet de ondertekening voorschrijft – doorgaans als kwijting geïnterpreteerd (zie verder, nr. 189). De ondertekening van de factuur heeft wel tot gevolg dat bij betwisting van de echtheid van de handtekening door de leverancier, de cliënt de procedure van onderzoek naar echtheid van het geschrift zal moeten instellen. In het andere geval kan de cliënt zijn toelucht nemen tot alle middelen rechtens (CLOQUET, 150, nr. 406-408).

De leverancier mag het tegenbewijs leveren dat de door hem opgemaakte factuur niet de juiste weergave is van de overeenkomst tussen partijen. Tussen handelaars mag het bewijs geleverd worden met alle middelen rechtens, en dus ook met vermoedens. Aldus oordeelde de Rechtbank van Koophandel te Charleroi dat de vermelding 'à forfait' op de factuur de aannemer niet belet aan te tonen dat tussen partijen geen aannemingscontract tegen 'vaste prijs' was tot stand gekomen (Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116). Een leverancier factureert op verzoek van haar cliënt (A) aan een derde (B). De leverancier mag het bewijs leveren dat A verder als medecontractant moet worden beschouwd en dat hij B op geen enkel ogenblik als nieuwe schuldenaar heeft erkend (Gent, 17 november 1983, *T.B.H.*, 1984, 212). Een wijziging aan de overeenkomst aangebracht op de factuur die door cliënt werd aanvaard, zou weliswaar op novatie kunnen wijzen, maar schuldvernieuwing wordt niet vermoed (art. 1273 B.W.) (zie verder, nr. 192, 204 en 313).

De bestemming zal de factuur logischerwijze slechts kunnen inroepen als een bekenenis van de leverancier op voorwaarde dat hij ze zelf heeft aanvaard (art. 1330 B.W.). Zo die aanvaarding niet noodzakelijk op al de bestanddelen slaat, dan moet zij wel minimaal betrekking hebben op het bestaan van de overeenkomst.

De factuur, zo schrijft CLOQUET, heeft geen bewijskracht 'zolang de bekenenis van de leverancier en de aanvaarding van de cliënt zich niet verenigen, minstens op een essentieel punt : het bestaan van een overeenkomst. Geen van deze partij- en kan de factuur inroepen zonder enigerwijze, door dit feit zelf, door de factuur gebonden te worden' (CLOQUET, 151, nr. 412).

188 De leverancier kan ook de verbetering van de factuur vorderen wanneer er een materiële vergissing is ingeslopen. De grondslag hiervoor is art. 1368 Ger.W. dat toelaat de rechtzetting van materiële vergissingen in rekeningen te eisen i.g.v. 'verschrijvingen, weglatingen, valse of dubbel geboekte posten' (Voor een recente toepassing en over de beoordelingsmacht van de rechter ter zake : Rb. Brugge, 26 september 1988, *R.W.*, 1990-91, 399). De toepassing van deze bepaling blijft niet beperkt tot de rekeningen die door de rechter werden bevolen, maar strekt zich ook uit tot materiële vergissingen in facturen, afrekeningen e.d. (CLOQUET, 165, nr. 469; DE PAGE, *Traité*, I, 53, nr. 41ter). Dat de cliënt de factuur inmid- dels heeft aanvaard of dat op dat ogenblik geen protest meer mogelijk is krach- tens de algemene voorwaarden, staat een verbetering door de leverancier niet in de weg (Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116).

De vraag rijst of die materiële vergissingen niet 'verschoonbaar' dienen te zijn. Door een gedeelte van de rechtspraak werd deze eis inderdaad gesteld. Zo wijst de Rechtbank van Koophandel te Brussel de vordering tot verbetering van een factuur af in volgend geval. Een maatschappij voor elektriciteitsdistributie had wegens een slechte organisatie van haar diensten, gedurende verscheidene jaren een vergissing begaan in het opmaken van de rekening van een van haar cliënten, een grootwarenhuis, dat al die tijd een veel te lage elektriciteitsrekening kreeg. De vergissing wordt vastgesteld en de elektriciteitsmaatschappij vordert de betaling voor het nog niet-gefactureerde elektriciteitsverbruik (o.m. op grond van art. 1368 Ger.W.). De rechtbank wijst deze vordering af wegens het onverschoonbaar ka- rakter van de vergissing : 'il s'agit d'une erreur qui aurait dû et pu être évitée par l'examen attentif que l'on est en droit d'attendre non seulement d'un bon père de famille mais a fortiori d'une société qui jouit d'un véritable monopole d'ex- ploitation de l'énergie et dont les services sont hautement spécialisés dans le cal- cul des relevés imposés au consommateur ; calculs d'ailleurs si souvent tellement complexes qu'ils découragent le particulier d'en demander la justification' (Kh. Brussel, 19 februari 1975, *J.T.*, 1976, 552 met noot J.P. COPPEE. In dezelfde zin : Kh. Brussel, 17 maart 1966, *J.C.B.*, 1966, 85). Volgens de rechtbank is het vereiste van de verschoonbaarheid van de dwaling van toepassing op alle fasen in de loop van de overeenkomst ; dus niet alleen bij de totstandkoming, maar tevens bij ten- uitvoerlegging van de overeenkomst.

Deze rechtspraak wordt terecht bestreden : de leer van de onverschoonbare dwaling is eigen aan het onderzoek van de geldigheid van de toestemming bij het ontstaan van de overeenkomst en mag niet worden uitgebreid tot de uitvoeringsfase (COPPEE, J.P., geciteerde noot, *J.T.*, 1976, 554; VAN OEVELEN, A., 'Kroniek verbintenissenrecht (1975-76)'; *R.W.*, 1976-77, 2389, nr. 8; VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence (1968 à 1973). Les obligations', *R.C.J.B.*, 1975, 514-516, nr. 53; KRUIHOF, Overzicht II, *T.P.R.*, 1983, 554-555, nr. 49). In hoger beroep werd het vonnis dan ook hervormd en werd de vordering van de elektriciteitsmaatschappij ingewilligd (Brussel, 6 juni 1977, *J.T.*, 1977, 608, *B.F.E.*, nr. 10-B, 1 met noot. Zie ook : Luik, 10 april 1972, *B.R.H.*, 1976, 229 met noot, *Jur. Liège*, 1971-72, 265, *B.F.E.*, nr. 10, 20 : een vergissing in de facturatie – ook al is ze onverschoonbaar – is materieel en kan dus worden rechtgezet op grond van art. 1368 Ger.W. ; aan de cliënt komen wel redelijke betalingstermijnen toe ; Brussel, 11 december 1968, *B.F.E.*, nr. 10, 16 met noot ; Kh. Leuven, 18 januari 1955, *B.F.E.*, nr. 10, 15 : op grond van het adagium 'erreur ne fait pas compte' dient de verkeerde facturatie te worden rechtgezet ; Rb. Oudenaarde, 12 maart 1970, *B.F.E.*, nr. 10, 13 ; Kh. Brussel, 10 maart 1971, *B.F.E.*, nr. 10, 21 : 'de verweerder kan niet ontslagen worden van de uitvoering van een verbintenis die hij vrij heeft aangegaan, onder het voorwendsel dat de uitvoering van deze verbintenis met vertraging wordt uitgevoerd' ; Kh. Brussel, 17 december 1976, *B.F.E.*, nr. 10, 23 ; Rb. Oudenaarde, 28 juni 1990, *Juvis* 1993, 31, met noot ; op de cliënt rust trouwens de verplichting de medecontractant op vergissingen te wijzen ; Kh. Brussel, 14 mei 1981, *B.R.H.*, 1982, 356, *B.F.E.*, nr. 10-D, 28 ; Vred. Deinze, 10 november 1977, *B.F.E.*, nr. 10-A, 1 : zelfs onaanvaardbare fouten bevrijden de cliënt niet).

Een vergissing – ook al is ze onverschoonbaar – geeft dus recht op rectificatie. De vergissing kan onder omstandigheden wel een contractuele fout uitmaken waardoor de cliënt dan eventueel schadevergoeding kan vorderen (Brussel, 6 juni 1977, *t.a.p.* (principe) ; Luik, 10 april 1972, *t.a.p.* (principe) ; Kh. Turnhout, 19 april 1961, *B.F.E.*, nr. 10, 25).

§ 2. Factuur als kwijtschrift

189 Algemeen wordt aangenomen dat de ondertekening, zonder nadere aanduiding, van de factuur door de leverancier als kwijting moet worden opgevat (CLOQUET, 198, nr. 617 ; VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 180, nr. 145 ; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64).

Zie b.v. : Vred. Vilvoorde, 2 december 1948, *T. Vred.*, 1949, 333 : 'Overwegende dat het niet het gebruik is een rekening te handtekenen ; dat desvolgens deze uitzondering op de gebruiken een bedoeling heeft ; dat weliswaar aanlegger verklaart dat zijn bedoeling was te tonen dat deze rekening door hem nagezien was. Overwegende dat deze uitleg weeral eens te meer tegen het algemeen gebruik ingaat ; inderdaad zou een korttekening op een rekening als een nazien voor de juistheid van een rekening kunnen doorgaan maar een volledige handtekening is schijnbaar met een andere bedoeling gegeven ; Overwegende dat aanlegger een handelaar is, en desvolgens van deze gebruiken op de hoogte dient te zijn ; dat daarentegen verweerder een gewoon melkhandelaar is, onwetend van de gebruiken in de handel ;

dat ook aan te nemen is, dat verweerder na zijne betaling te hebben gedaan zich tevreden heeft gesteld met de handtekening van zijn schuldeiser’).

Op de leverancier rust dan ook de bewijslast dat zijn ondertekening een andere betekenis heeft.

De loutere vermelding – d.w.z. zonder handtekening – op de factuur van het woord ‘voldaan’ (of een woord van gelijke strekking) geldt eveneens als kwijting (CLOQUET, 198-199, nr. 619; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 64; Kh. Gent, 30 september 1948, *R.W.*, 1948-49, 1179: de factuur in het bezit van de schuldenaar, waarop een bediende van de schuldeiser die gemachtigd was om de betaling te ontvangen, de vermelding ‘voldaan’ heeft aangebracht, levert krachtens art. 1332, tweede lid B.W. het bewijs op van betaling. Zie ook: Cass. fr., 7 november 1979, *D.*, 1980, *I.R.*, 113). Dit vloeit voort uit art. 1332 B.W.: ‘Aantekeningen, door de schuldeiser geschreven aan de voet, op de kant of op de rug van een titel die altijd in zijn bezit gebleven is, leveren bewijs op, hoewel zij door hem noch ondertekend noch gedagtekend zijn, wanneer zij ertoe strekken de bevrijding van de schuldenaar vast te stellen. Hetzelfde geldt voor aantekeningen door de schuldeiser geschreven op de rug, of op de kant, of aan de voet van het dubbel van een titel of van een kwijting, mits dit dubbel in handen van de schuldenaar is’.

190 De factuur als kwijtschrift doet soms nog andere problemen rijzen. Indien meerdere facturen aan de schuldenaar werden verzonden, doet de betaling van de laatste dan het vermoeden ontstaan dat ook de eerste werden voldaan? Terecht wordt hierop ontkennend geantwoord (CLOQUET, 198, nr. 612 en de aldaar aangehaalde rechtspraak). De aanrekening van betalingen komt immers in beginsel toe aan de schuldenaar: hij mag oordelen welke schuld hij het eerst betaalt (art. 1253 B.W.). In die omstandigheden kan de kwijting van de recentste factuur geen vermoeden opleveren van de bevrijding van de overige. Mocht de debiteur van zijn imputatierecht geen gebruik hebben gemaakt, dan mag de schuldeiser de betaling toerekenen. De toerekening moet niet noodzakelijk in het kwijtschrift geschieden; het volstaat dat zij met zekerheid komt vast te staan. Dit is b.v. het geval indien de toerekening blijkt uit een rekeningafschrift (Parijs, 3 juli 1978, *D.*, 1979, *I.R.*, 98).

Wanneer de schuldenaar betreffende eenzelfde transactie over twee facturen blijkt te beschikken met verschillende dagtekening waarop telkens door de schuldeiser kwijting werd verleend, kan de schuldenaar dan staande houden dat hij tweemaal heeft betaald en het onverschuldigde terugvorderen? Behoudens andere gegevens die op een dubbele betaling wijzen, luidt het antwoord ontkennend (Kh. St. Nikolaas, 2 december 1969, *B.R.H.*, 1970, 150: een gekwetten factuur houdt een onplitsbare erkenning in van een betaling).

De kwijting levert slechts het bewijs van de bevrijding van de schuldenaar indien zij plaatsvindt in speciën. Het gebruik van andere betaalmiddelen vindt echter steeds meer ingang. De regel is nochtans dat de schuldeiser niet gehouden kan

worden een andere zaak als betaling te aanvaarden dan die welke hem verschuldigd is (art. 1243 B.W.), tenzij de wetgever hem die verplichting oplegd. In dit verband moet gewezen worden op art. 3 K.B. nr. 56 van 10 november 1967 ter bevordering van het gebruik van giraal geld, luidens welk handelaren betalingen of stortingen van ten minste 10.000 fr. niet mogen weigeren (K.B. nr. 56 van 10 november 1967, *B.S.*, 14 november 1967) (zie boven, nr. 87). De partijen kunnen echter steeds bij overeenkomst afwijken van de betaling in speciën. Deze instemming van de schuldeiser kan b.v. blijken uit het verlenen van kwijting op de factuur. In ieder geval, zowel bij verplichte als bij vrijwillige aanvaarding door de schuldeiser, gebeurt de betaling door middel van cheque, overschrijvingsorder of wisselbrief onder voorbehoud van goede afloop. De kwijting die werd verleend tegen een dergelijk betaalmiddel geldt dan ook slechts als ontvangstbewijs van de cheque of de wissel (Kh. Brussel, 18 februari 1936, *J.C.B.*, 1937, 114; Kh. Brussel, 5 januari 1946, *J.C.B.*, 1946, 272; Kh. Brussel, 12 augustus 1963, *J.C.B.*, 1963, 361; CLOQUET, 199, nr. 623). Er zij tenslotte aan herinnerd dat volgens de vaste rechtspraak van het Hof van Cassatie de betaling in die gevallen niet plaatsvindt op het tijdstip dat de schuldeiser het betaalmiddel ontvangt, maar pas wanneer zijn rekening wordt gecrediteerd of dat hem de verschuldigde som in speciën wordt overhandigd (Cass., 6 januari 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 441; Cass., 21 november 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 370; Cass., 23 september 1982, *Pas.*, 1983, I, 118; Cass., 17 mei 1984, *R.W.*, 1984-85, 264).

Indien de kwijting op de factuur slechts een schijnakte is en de simulatie plaatsvindt ter ontduiking van een regel van openbare orde, dan treft de nietigheid niet alleen de tegenbrief maar ook de kwijting. Ter illustratie volgend geval. Op de factuur werd aan de koper kwijting gegeven van een voorschot, maar in een tegenbrief verklaren de partijen dat dit voorschot in werkelijkheid niet is betaald. De bedoeling van de contractanten is de bepalingen van de *Afbetalingswet* te ontduiken en de kredietverleners te benadelen. Het Hof van Beroep te Antwerpen oordeelde dat door de wetsontduiking enkel de tegenbrief door nietigheid wordt aangetast, terwijl de kwitantie op de factuur geldig blijft en tussen de partijen voor waar moet worden gehouden, zodat de koper het bedrag van het voorschot kan terugvorderen.

Dit arrest wordt door het Hof van Cassatie vernietigd: de hele overeenkomst die partijen ertoe gebracht heeft, enerzijds aan de koper de kwijting op de factuur te verlenen (de schijnakte) en anderzijds in de tegenbrief te verklaren dat het voorschot niet werd betaald, baadt in dezelfde ongeoorloofde oorzaak en is derhalve in haar geheel nietig (Cass., 14 oktober 1983, *R.W.*, 1983-84, 1555).

AFDELING II

TEGEN DE CLIËNT

§ 1. Algemeen

A. TEN AANZIEN VAN DE HANDELAAR

191 De factuur is een document *post factum*: het wordt eenzijdig opgesteld door één der partijen na de contractsluiting. Wat is dan de bewijskracht van een dergelijk document?

Heeft de factuur betrekking op een handelskoop, dan levert haar aanvaarding door de koper het wettelijk bewijs van het bestaan van de overeenkomst zoals die blijkt uit de vermeldingen van de factuur. De grondslag voor deze bewijskracht is te vinden in art. 25, tweede lid W.Kh.: 'De kopen en verkopen kunnen bewezen worden door middel van een aanvaarde factuur onverminderd de andere bewijsmiddelen die door de wetten op de koophandel zijn toegelaten'. Krachtens deze bepaling wordt de aanvaarde factuur geacht de getrouwe weergave te zijn van de overeenkomst die tussen de partijen tot stand gekomen is. Zij levert het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst en van het voorwerp van de overeenkomst zoals die uit de bepalingen van de factuur blijken (prijs, beschrijving der koopwaar of der prestaties, enz.).

Op de factuur komen naast de essentiële gegevens omtrent het voorwerp van de overeenkomst (prijs, hoeveelheid, enz.) veelal ook algemene contractvoorwaarden voor. Ofschoon art. 25 W.Kh. dit onderscheid niet maakt, worden beide soorten vermeldingen hierna afzonderlijk behandeld. Deze afzonderlijke bespreking dringt zich op uit de realiteit: de aanvaarding der essentiële gegevens van de factuur die als het ware in één oogopslag kunnen worden geverifieerd, moeten anders worden beoordeeld dan de algemene contractvoorwaarden die overigens niet zelden ongelezen blijven. De bewijskracht van de aanvaarde factuur met betrekking tot algemene contractvoorwaarden zal worden onderzocht onder nr. 227 e.v.

De aanvaarde factuur is echter ook niet meer dan een bewijsmiddel. Volgens CLOQUET is de aanvaarding van de factuur nochtans een rechtshandeling die verbintenissen doet ontstaan (CLOQUET, 152, nr. 416). Volgens deze auteur is het overigens niet de factuur, maar de aanvaarding ervan die de koper bindt (*a.w.*, 153, nr. 419). Zie voor de kritiek hierop: MOREAU-MARGRÈVE, I., 'La force obligatoire des conditions générales de vente et d'achat', *T. Aann.*, 1971, (102), 106-107, noten (10) en (13).

Met deze opvatting kan niet worden ingestemd: de verbintenissen tussen partijen ontstaan uitsluitend uit de koopovereenkomst waarvan de aanvaarde factuur

het bewijs levert. De factuur heeft enkel een bewijsrechtelijke functie: zij is het *instrumentum* en beoogt geenszins de creatie van obligatoire gevolgen (Kh. Charle-roi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116).

De factuur mag evenmin worden beschouwd als een aanbod en de aanvaarding van de factuur als de aanvaarding van een aanbod. 'La lettre de sollicitation et la lettre d'acceptation sont avant tout des manifestations de volonté faites en vue de nouer le lien contractuel; prouver le contrat n'est pour elles qu'une destination secondaire. Telle est, par contre, la destination première, essentielle (on serait tenté de dire: exclusive) de la facture. Quant au silence qui accueille la facture, il équivaut, dans la mesure où on peut le considérer comme une acceptation, à la seconde signature que l'on appose au bas de l'acte instrumentaire' (*Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 374).

Een gelijkaardige benadering werd recent nog verdedigd door STORME. Volgens deze auteur heeft het versturen en het aanvaarden van de factuur een obligatoire werking. Door de verzending en de daaropvolgende aanvaarding komt tussen de partijen een overeenkomst tot stand. De kwalificatie van die nadere overeenkomst hangt dan af van de gegevens van het geval: in principe een bewijsovereenkomst, soms een vaststellingsovereenkomst, uitzonderlijk novatie. Vanuit die optiek is het dan zonder belang of het toegestuurde document een factuur is, dan wel een andere aanspraakbevestiging, en of de bestemming een handelaar is (STORME, M.E., a.w., *T.B.H.*, 1991, 463 e.v.).

Zoals ten aanzien van de stelling van CLOQUET dient ook hier gezegd te worden dat afbreuk wordt gedaan aan het consensualisme. De overeenkomst komt tot stand door de wilsovereenstemming tussen partijen. De factuur heeft in het systeem van de wet uitsluitend een bewijsfunctie (dit blijkt overigens uit het opschrift van Titel IV). De aanvaarde factuur wordt nl. geacht de getrouwe weergave te zijn van de vooraf gesloten overeenkomst. Nu de wet aan de factuur aandacht besteedt, dient de betekenis van de factuur in eerste instantie in het raam van de wet te worden bepaald.

192 De factuur vervult dus enkel een rol als bewijsmiddel, als *instrumentum*, niet als *negotium*. Het is echter niet uitgesloten dat de aanvaarding van de factuur in feite toch obligatoire gevolgen met zich brengt, m.n. ingeval de factuur niet de getrouwe weergave is van de overeenkomst (het *negotium*) en de debiteur er niet in slaagt het tegenbewijs te leveren.

Kan de geadresseerde dit tegenbewijs wel leveren — werd b.v. een bestelbon of enig ander geschrift van de overeenkomst opgesteld — dan nog is het niet uitgesloten dat aan de aanvaarding van de factuur obligatoire gevolgen worden gehecht (zie verder, nr. 204). Wel bevinden wij ons dan buiten het toepassingsveld van art. 25 W.Kh.; bij hypothese is immers komen vast te staan dat de factuur niet strookt met de oorspronkelijke overeenkomst. Het stilzwijgen na de ontvangst van de factuur kan dan onder omstandigheden worden uitgelegd als een instemming van de geadresseerde met de gewijzigde overeenkomst. Aan de factuur komt in dat geval een *novatoire* werking toe (zie ook verder, nr. 313).

193 Wat is nu de aard van de bewijskracht die art. 25 W.Kh. aan de aanvaarde factuur verleent? Hierover bestaat geen eensgezindheid.

Volgens een eerste opvatting schept de wet enkel een *feitelijk* vermoeden en wordt aan de rechter de vrijheid gelaten om al dan niet met de factuur rekening te houden (FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156. Zie ook: FREDERICQ, *Handboek*, I, 254, nr. 220; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 376: 'Les achats et les ventes ne sont pas prouvés par une facture acceptée; ils 'pourront se prouver au moyen d'une facture acceptée, sans préjudice des autres modes de preuves admis par la loi commerciale'. Le juge n'est pas tenu de fonder sa religion sur la production d'une facture acceptée; c'est là une faculté'). Deze opvatting vindt steun in de formulering zelf van art. 25 W.Kh. luidens welk handelskopen 'kunnen' worden bewezen door facturen.

Daartegenover staat de opvatting dat het art. 25 W.Kh. een *wettelijk* vermoeden in het leven roept. Aan de rechter komt het niet toe dit bewijs te verwerpen. Het vermoeden dat deze wetsbepaling in het leven roept, is echter weerlegbaar (*juris tantum*), en kan worden tenietgedaan door het bewijs van het tegendeel. Deze bewijslast rust op de cliënt en mag geleverd worden met alle middelen rechtens. Deze opvatting vindt, in navolging van CLOQUET (*a.w.*, 162, nr. 453 e.v.), de meeste weerklank en verdient de voorkeur.

CLOQUET merkt op dat het tekstargument niet overtuigt. Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat men in 1872 geenszins afbreuk wenste te doen aan het oude art. 19 Wv.K. dat bepaalde dat 'De aankopen en verkopen worden vastgesteld door een aanvaarde factuur'. Zie ook in dezelfde zin: VAN GERVEN, W., e.a., *Ondernemingsrecht*, I, A, 181, nr. 146; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69, nr. 63; BOSMANS, M., 'Les conditions générales en matière contractuelle', *J.T.*, 1981, (17), 20, nr. 16; DE SMET, R., 'De la force obligatoire des conditions générales en matière commerciale', *R.C.J.B.*, 1974, (192), 198 e.v.; *Les Nouvelles, Droit commercial*, I, 248, nr. 31; DIEUX, X., 'La preuve en droit commercial belge', *T.B.H.*, 1986, (84), 104). In feite, zo schrijft MOREAU-MARGRÈVE, wordt door art. 25 W.Kh. de aanvaarde factuur, wat de bewijskracht betreft, gelijkgesteld met een onderhandse akte (MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 109. Volgens deze auteur dient het tegenbewijs voort te vloeien uit een geschrift 'sous peine de vider l'article 25, alinéa 2 de sa substance'. Zie ook: *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 122, nr. 374: 'La facture correspond, équivaut à l'acte sous seing privé ou à l'acte authentique que les parties dressent ou font dresser, en matière civile, pour constater l'accord intervenu entre elles'; Kh. Charleroi, 1 maart 1979, *J.T.*, 1980, 375).

Voor een goed begrip van art. 25 W.Kh. mag men niet uit het oog verliezen dat de bewijskracht die de wetgever aan de aanvaarde factuur verleent, uiteenvalt in twee momenten. Het gaat namelijk om een *dubbel vermoeden*: enerzijds het vermoeden van de *aanvaarding* van de factuur, anderzijds – eens die *aanvaarding* is komen vast te staan – het vermoeden dat de factuur de *getrouwe weergave* is van de overeenkomst. Bij het door de cliënt te leveren tegenbewijs moet men dan ook het onderscheid maken tussen het bewijs dat voortvloeit uit de *aanvaarding* en het bewijs van de *aanvaarding*. 'L'acceptation de la facture, même tacite', zo schrijven VAN RYN en HEENEN, 'implique nécessairement, en vertu de la loi même, la preuve de l'existence de la vente (l'accord sur la chose et sur le prix), sans qu'aucune preuve contraire soit concevable' (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69 nr. 63. Vgl.: CLOQUET, 163, nr. 456 e.v.; MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 109). Eens de *aanvaarding* van de factuur

vaststaat, moet worden aangenomen dat die factuur de getrouwe weergave is van de overeenkomst en dat dit document tussen de partijen de bewijskracht heeft van een onderhands geschrift. Het tegenbewijs van de cliënt kan zich bijgevolg enkel toespitsen op zijn beweerde aanvaarding. Met alle middelen rechtens mag de cliënt bewijzen dat zijn stilzwijgen niet mag worden uitgelegd als een aanvaarding van de factuur (of van bepaalde beschikkingen ervan).

B. TEN AANZIEN VAN DE NIET-HANDELAAR

194 Tegen de koper niet-handelaar levert de aanvaarde factuur niet het volledig bewijs op van de overeenkomst. Rechtspraak en rechtsleer zijn overwegend in die zin gevestigd.

Zie o.m. : Rb. Brussel, 8 mei 1970, *J.T.*, 1970, 437 : 'que le défaut de protestation écrite à la réception d'une facture, n'implique dans le chef de l'appelant, docteur en médecine, aucun accord, aucune adhésion'; Rb. Brugge, 18 maart 1985, *T.B.H.*, 1986, 150; Rb. Turnhout, 18 oktober 1988, *Turnh. Rechtsl.*, 1989, 207; Vred. Gent, 22 oktober 1936, *R.W.*, 1936-37, 890; t.a.v. een niet-handelaar geldt een factuur enkel als *memorandum*. Zie ook : VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 63. VAN GERVEN, W., e.a., *Ondernemingsrecht*, I, A, 183, nr. 147. Een gedeelte van de rechtsleer acht daarentegen de hoedanigheid van de geadresseerde minder fundamenteel (CLOQUET, 153, nr. 418; STORME, M.E., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, 478, nr. 9). Volgens deze auteurs verschilt de positie van de koper naargelang hij al dan niet een handelaar is, enkel van de wijze waarop zijn aanvaarding kan worden bewezen. Deze zienswijze gaat voorbij aan de specifieke bewijsfunctie die tussen handelaren aan de factuur wordt toegekend. Ter attentie van niet-handelaren dient men derhalve eerst de bewijswaarde van de factuur te bepalen, alvorens zich af te vragen op welke wijze de aanvaarding kan worden bewezen. Wel is het zo dat het stilzwijgen bij de aanvaarding van de factuur verschillend wordt beoordeeld bij handelaren en niet-handelaren (zie verder, nr. 209).

Nochtans is een aanvaarding van de factuur – die evengoed stilzwijgend kan zijn – niet van elke betekenis ontbloot. Onder omstandigheden kan de aanvaarde factuur worden opgevat als een vermoeden (MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 105-106; CLOQUET, 160, nr. 445), waarvan de bewijswaarde weliswaar beperkt is, of meer afdoende als een buitengerechtigde bekentenis (Cass., 23 oktober 1959, *Pas.*, 1960, I, 230; Zie ook : VAN GERVEN, W., e.a., *Ondernemingsrecht*, I, A, 183, nr. 147; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 70, nr. 63; BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 21, nr. 19; Rb. Neufchâteau, 11 februari 1981, *J.T.*, 1981, 400; Vred. Tielt, 26 november 1981, *B.F.E.*, nr. 10-D, 27 : niet protesteren van een elektriciteitsrekening is een buitengerechtigde bekentenis), of nog als een uitvoeringshandeling van de overeenkomst (zie verder, nr. 202).

Wel zal men ten aanzien van niet-handelaren minder snel uit een stilzwijgen na de ontvangst van de factuur een aanvaarding mogen afleiden (zie verder, nr. 209).

De factuur kan niet tegen de geadresseerde worden ingeroepen als een begin van schriftelijk bewijs, zoals soms wordt beweerd (b.v. : LAENENS, J., *De bevoegdheids-overeenkomsten naar Belgisch recht*, Antwerpen, 1981, 103, nr. 369). Een begin van schriftelijk bewijs moet immers uitgaan van diegene tegen wie het wordt ingeroepen.

Voor schuldvorderingen tot 15.000 fr. is het opstellen van een geschrift in burgerlijke zaken niet verplicht (art. 1341 B.W.) en mag het bewijs worden geleverd door middel van getuigen en vermoedens (art. 1353 B.W.). Een niet geprotesteerde factuur ten belope van een bedrag van minder dan 15.000 fr. kan als zo'n vermoeden gelden (b.v. Vred. Zinnik, 10 februari 1975, *B.R.H.*, 1975, 236).

C. AANVAARDING

I. Algemeen

195 Een factuur heeft krachtens art. 25 W.Kh. slechts bewijskracht tegen de cliënt op voorwaarde dat deze door hem werd aangenomen (Cass., 3 december 1953, *Pas.*, 1954, I, 272; Cass., 31 mei 1956, *Pas.*, 1956, I, 1049). Deze aanvaarding kan uitdrukkelijk of stilzwijgend zijn. Door zijn aanvaarding geeft de cliënt te kennen dat er een overeenkomst bestaat en dat de bepalingen van de factuur inderdaad overeenstemmen met die overeenkomst tussen partijen.

De aanvaarding van de factuur komt dus niet neer op de aanvaarding van een aanbod waarop de overeenkomst dan tot stand komt (zie boven, nr. 191). Zij is per definitie de bevestiging van een reeds bestaande overeenkomst. Dit betekent dat de plaats van de aanvaarding van de factuur, anders dan bij de aanvaarding van een aanbod, niet de plaats aangeeft waar de overeenkomst is tot stand gekomen en bijgevolg geen aanknopingspunt geeft voor de bepaling van de territoriale bevoegdheid (CLOQUET, 153, nr. 417. Wel kunnen andere vermeldingen op de facturen voor een dergelijk aanknopingspunt zorgen, b.v. 'betaalbaar te...', 'leverbaar te...'. Zie hierover ook: DE PAGE, IV, 232, nr. 205 noot (3), en meer in het bijzonder: LAENENS, J., *a.w.*, 62, nr. 213 e.v.).

196 De aanvaarding van de factuur impliceert eerst en vooral dat men er kennis van heeft. De geadresseerde kan dus niet gebonden zijn door beschikkingen die niet op de factuur voorkomen (MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 106-107).

De toepassing van art. 25 W.Kh. impliceert uiteraard ook dat het door de leverancier verzonden document inderdaad een factuur of een gelijkaardig stuk is.

197 Eveneens is het vereist dat de factuur aan de cliënt werd verzonden. Bij de betwisting over de toezending kan een vermoeden van toezending worden afgeleid uit het uitgangsfactuurboek van de leverancier (vgl. art. 20, Titel III W.Kh. zie boven, nr. 46).

(KLUYSKENS, A., 'De factuur als bewijsmiddel', *Rechtsk.T.*, 1923, 2: 'De handelswetgeving heeft inderdaad wat betreft de kooplieden een bijzonder bewijsstelsel ingericht: om aan den handelaar toe te laten te bewijzen dat hij geschreven heeft, legt zij hem de verplichting op zorgvuldig kopij te bewaren van de brieven die hij verzendt, zodat het kopijboek een wettelijk bewijsmiddel in zijn voordeel uitmaakt. Anderzijds, welke aanmoediging zou het voor de kwade trouw niet zijn, indien het vol-

doende ware de ontvangst van eenen brief te loochenen om de verplichtingen die hij inhoudt af te schudden, en welke gevoeligen slag zou niet toegebracht worden aan het handelsverkeer, wanneer het bewijs door de handelsbriefwisseling aldus vrijdeld werd. Wel te verstaan, is dit bewijs, voortspuitend uit het kopijboek, ver van dezelfde waarborgen op te leveren als een gewoon geschrift; men zal het derhalve slechts in acht nemen wanneer de voorgelegde handelsboeken regelmatig gehouden werden en wanneer het door de omstandigheden van de zaak niet tegengesproken wordt'; CLOQUET, 148, nr. 398; FREDERICQ, *Traité I*, 284, nr. 156. Zie b.v.: Kh. Gent, 22 april 1937, *R.W.*, 1937-38, 992; Kh. St. Nikolaas, 8 mei 1962, *R.W.*, 1966-67, 404. Dit vermoeden wordt echter ontkracht indien de factuur niet op de datum van de gefactureerde verrichting voorkomt. Zie ook: Kh. Brussel, 12 augustus 1963; *J.C.B.*, 1963, 361. Antwerpen (5de kamer), 8 september 1981, *onuitg.* (principe)).

De toepassing van de algemene factuurvoorwaarden kan echter niet worden betwist onder het voorwendsel dat de factuur niet werd ontvangen, wanneer de handelaar al de vroegere facturen zonder protest heeft ontvangen die daarenboven op dezelfde overeenkomst betrekking hadden (Kh. Brussel, 25 januari 1968, *R.W.*, 1968-69, 612).

2. Uitdrukkelijke aanvaarding

198 Geen moeilijkheden zijn er indien de geadresseerde uitdrukkelijk de factuur aanvaardt of haar uitdrukkelijk protesteert.

Zo'n uitdrukkelijke aanvaarding kan blijken uit een ondertekening voor akkoord door de cliënt, een brief waarin de cliënt de goede ontvangst van de factuur meldt, uit enig ander geschrift, evenals uit woorden en gebaren en dergelijke meer (CLOQUET, 154-155, nrs. 423-425; FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220).

Iedere ondubbelzinnigheid is ook uitgesloten wanneer de geadresseerde de factuur heeft geprotesteerd (zie verder, nr. 211).

3. Impliciete en stilzwijgende aanvaarding

a. Algemeen

199 Krachtens het beginsel van het consensualisme en de wilsautonomie kan de aanvaarding zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend zijn (Cass., 11 december 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 369, *B.R.H.*, 1972, 608 met noot; *R.W.*, 1970-71, 1129 met noot; Cass., 9 februari 1973, *R.C.J.B.*, 1974, 187 met noot R. DE SMET; Cass., 17 oktober 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 224. Zie ook: DE PAGE, I, 38, nr. 24 en II, 531, nr. 544 ev.).

Een wilsverklaring kan impliciet gebeuren wanneer zij blijkt uit een bepaalde handelswijze, die mogelijk met andere bedoelingen wordt gesteld, maar die noodzakelijkerwijze de wil tot het verrichten van de handeling insluit.

Zij kan echter uitzonderlijk ook stilzwijgend gebeuren, d.w.z. afgeleid worden uit een niet-handelen. Hiertoe is vereist dat het moet gaan om een 'omstan-

dig stilzwijgen', d.w.z. dat het stilzitten door de begeleidende omstandigheden een bepaalde betekenis krijgt. Dit zal b.v. het geval zijn wanneer diegene die zich in die omstandigheden bevond de verplichting tot spreken had.

200 De regel van contractenrecht waarbij een wilsuïting zowel uitdrukkelijk als stilzwijgend kan geschieden, heeft een algemene strekking en geldt zowel voor handelaren als voor niet-handelaren. Bij niet-handelaren mag men hierbij echter de burgerrechtelijke bewijsregeling niet uit het oog verliezen, m.n. art. 1341 B.W. dat voor het bewijs van rechtshandelingen ter waarde van meer dan 15.000 fr. een geschrift vereist. Dat de overeenkomst door het omstandig stilzwijgen is tot stand gekomen, is een geheel andere vraag dan deze te weten of in geval van betwisting zij ook kan worden bewezen. Derhalve kan het bestaan van een overeenkomst tegen een niet-handelaar in beginsel niet worden bewezen door inroeping van zijn omstandig stilzwijgen bij de ontvangst van de factuur.

Het principe van art. 1341 B.W. kent evenwel uitzonderingen: art. 1347 en 1348 B.W. Zo wordt ondermeer aanvaard dat het vereiste van het geschrift niet geldt voor die rechtshandelingen waarvan krachtens het gebruik of de algemeen geldende verkeersopvattingen geen geschrift wordt opgesteld (zie ook verder, nr. 209).

b. Impliciete aanvaarding

201 De aanvaarding van de factuur is impliciet wanneer zij redelijkerwijze uit de handelwijze mag worden afgeleid. Het gaat hier om een objectieve en normatieve beoordeling op grond waarvan de aanvaarding aan de geadresseerde wordt toegerekend (zie over dit begrip: GOUTAL, J.L., *Essai sur le principe de l'effet relatif du contrat*, Parijs, 1981, 180, nr. 236: 'La volonté implicite est une volonté abstraite, d'après des indices objectifs. Peu importe que la personne ait effectivement voulu; quand on se trouve dans sa situation, on ne peut qu'avoir voulu').

Zo dient het beschikken over de gefactureerde koopwaar als een impliciete instemming van de cliënt te worden beschouwd met het bestaan van de overeenkomst en de conformiteit van de prijs en de koopwaar. In feite, zo merkt CLOQUET terecht op, vloeit die aanvaarding reeds voort uit het stilzwijgen (zie verder, nr. 203); het beschikken over de koopwaar maakt dit stilzwijgen enkel nog eenduidiger (CLOQUET, 155-156, nr. 428; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 66, nr. 61).

De betaling, zelfs de gedeeltelijke betaling, dient in beginsel te worden opgevat als een aanvaarding van de factuur (FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220; CLOQUET, 156, nr. 429; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 66 nr. 61, volgens wie de aanvaarding ook kan afgeleid worden uit de intentie de betaling uit te voeren, zoals zou blijken uit de boekhouding van de cliënt. Zie ook: Gent, 3 augustus 1968, *B.R.H.*, 1968, 697; Luik, 18 november 1976, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 311; Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Kh. Brussel, 25 januari 1949, *Pas.*, 1949, III,

89; Kh. Charleroi, 19 januari 1973, *T. Aann.*, 1976, 144; Vred. St. Gillis-Brussel, 23 november 1981, *R.W.*, 1982-83, 2150, *T. Vred.*, 1982, 267). Dit is ook het geval wanneer de factuur in de boekhouding van de cliënt wordt ingeschreven (SAVATIER, R., *a.w.*, *R.T.D. Comm.*, 1973, 9-10, nrs. 10-11).

Een gedeeltelijke betaling kan echter wijzen op een protesteren van de factuur, althans ten belope van het niet betaalde saldo wanneer dit saldo precies overeenstemt met bepaalde posten. Dit kan b.v. wijzen op onenigheid omtrent de prijs of omtrent de geleverde koopwaar of prestatie. Aldus werd geoordeeld dat de betaling van een factuur met uitzondering echter van de B.T.W. het gebrek aan overeenstemming aantoont nopens de vraag of de overeengekomen prijs al dan niet inclusief B.T.W. was (Kh. Marche-en-Famenne, 6 januari 1975, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 312. *Anders*: Luik, 18 november 1976, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 311 dat dit vonnis hervormt: 'le paiement sans réserve d'un acompte sur la somme qui lui était réclamée, constitue non pas une protestation de son désaccord, mais la manifestation de son accord').

202 De hierboven vermelde voorbeelden van impliciete aanvaarding leveren ook het bewijs van de aanvaarding van de factuur wanneer het gaat om een *niet-handelaar*. Aan het voorschrift van art. 1341 BW. wordt hierdoor geen afbreuk gedaan. Algemeen wordt aanvaard dat, niettegenstaande art. 1341 BW., een overeenkomst, ook boven het bedrag van 15.000 fr., steeds kan worden bewezen door zijn uitvoering (DE PAGE, III, 1102, nr. 1032). Welnu, het beschikken over de koopwaar, het betalen van de prijs e.d. zijn handelingen die neerkomen op de uitvoering van de overeenkomst.

c. Stilzwijgende aanvaarding

203 De vraag die hier onderzocht wordt, is of het louter stilzwijgen van de geadresseerde als een aanvaarding van de factuur mag worden opgevat.

Algemeen wordt aangenomen dat er geen onverkort beginsel van 'zwijgen is toestemmen' bestaat. Een strikte passiviteit dient niet noodzakelijk te worden opgevat als een instemmen, maar kan evengoed zijn ingegeven door afkeuring of door onthouding. Daarom wordt vereist dat het stilzwijgen *omstandig* moet zijn. Het moet door de begeleidende omstandigheden een bepaalde betekenis krijgen zodat iedere dubbelzinnigheid ophoudt (DE PAGE, II, 532-533 nr. 544; VAN-DEPUTTE, R., *De overeenkomst*, 53 e.v.).

In plaats van in dergelijke gevallen de gebondenheid te steunen op de wilsleer, is het meer realistisch beroep te doen op de *vertrouwensleer*. Door de begeleidende omstandigheden wordt het gerechtvaardigd vertrouwen gewekt dat het stilzwijgen als een toestemming moet worden opgevat en dit vertrouwen mag niet worden beschaamd (zie voor de toepassing van de vertrouwensleer i.v.m. de aanvaarding van de factuur: RONSE, J., noot onder Kh. St. Nikolaas, 2 december 1958, *R.W.*, 1959-60, 995. Voor de vertrouwensleer in het

algemeen o.m. : VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, 210, nr. 78 e.v. ; BRICOUT, N.J., *De theorie der schijnbaarheid inzake nietige rechtshandelingen*, Brugge, 1966 ; BOONEN, H., 'De rechtsschijn', *R.W.*, 1950-51, 289, e.v. ; VEROUGSTRAETE, I., 'Wil en vertrouwen bij de totstandkoming van overeenkomsten', *T.P.R.*, 1990, 1163 e.v.). Zo'n gerechtvaardigd vertrouwen wordt o.m. gewekt wanneer men onder de gegeven omstandigheden behoorde te spreken. Aangezien de beoordeling van de toerekenbare schijn moet gebeuren vanuit het oogpunt van de gemeenschap – die de handeling waarneemt – gaat het hier om een beoordeling *in abstracto*, dus zonder rekening te houden met de persoonlijkheid van het individu van wie de handeling uitgaat.

In handelszaken wordt, omwille van een vlot en efficiënt rechtsverkeer, algemeen aangenomen dat op een handelaar de verplichting rust om op brieven te reageren wanneer niet wordt ingestemd met de inhoud ervan.

Het niet reageren bij ontvangst van een brief geldt dan als vermoeden van aanvaarding (Cass., 6 december 1985, *R.W.*, 1985-86, 2916 ; FREDERICQ, *Traité*, I, 284, nr. 156 ; FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220 ; DE PAGE, II, 534, nr. 546a ; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 118, nr. 345 ; VALERY, J. 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1914, 118 e.v. : '... si un marchand reçoit sans protester une lettre mentionnant l'existence à sa charge d'une obligation, il reconnaît *ipso facto* le contenu de la lettre comme le liant en droit. Il faut qu'il proteste immédiatement, sinon son silence vaut acquiescement'. De regel dat een handelaar in dergelijk geval moet protesteren zou teruggaan op o.m. Bartoldus. Zie hierover ook : DIENER, P., *Le silence et le droit*, (diss. Bordeaux), 1975, nrs. 55 e.v.). Deze gewoonterechtelijke regel is een toepassing van de vertrouwensleer. Aangezien in een factuur het bestaan van een verbintenis wordt geponcerd, is die verplichting nog prangender. Er wordt dan ook unaniem aanvaard dat het niet protesteren van een factuur het vermoeden oplevert dat de koper-handelaar het met de factuur en haar bepalingen eens is (CLOQUET, 157, nr. 434 : 'Er bestaat voor de handelaar een morele verplichting te protesteren indien hem een bevestiging wordt gericht die een verbintenis voor hem inhoudt'. B.v. : Kh. Brussel, 13 november 1990, *T.B.H.*, 1991, 544 : 'il existe une obligation impérative de protester de la part du commerçant contre lequel est dirigé une affirmation inexacte'. Zie ook : STORME, M.E., *aw.*, *T.B.H.*, 1991, 480, nr. 12 die nader ingaat op de grondslag van deze regel : de eisen van het handelsverkeer verklaren waarom een handelaar die een ontvangen factuur wil ontkrachten deze in beginsel moet protesteren ; de vertrouwensleer verklaart waarom de sanctie van het niet protesteren bestaat in het als aanvaard gelden van de niet geprotesteerde factuur). Voor een andere toepassing : Kh. Brussel, 18 januari 1984, *T. Aann.*, 1984, 25. Een overeenkomst m.b.t. de verkoop van stortklaar beton, bepaalt dat de prijs inclusief levering is. Komt de koper het beton afhalen dan dient hij de factuur onmiddellijk te protesteren indien hij de verkoopprijs wenst aangepast te zien). De verplichting de factuur te protesteren geldt in alle gevallen, welk ook het gedeelte is van de factuur dat betwist wordt (prijs, opgegeven hoeveelheden, datum). Voor wat de aanvaarding der algemene contractvoorwaarden betreft zie verder, nr. 227. Of tussen partijen reeds handelsbetrekkingen bestonden, is zonder belang (CLOQUET, 159, nr. 440).

De rechtspraak neemt dan ook unaniem aan dat het niet protesteren van de factuur binnen een redelijke termijn de aanvaarding ervan oplevert (Brussel, 14 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 165, *B.R.H.*, 1976, 255 ; Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472 ; Antwerpen, 16 oktober 1978, *B.R.H.*, 1979, 16 ; Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591 ; Brussel, 28 juni 1979, *J.T.*, 1979, 594 ; Brussel, 20 januari 1982, *R.W.*, 1982-83, 2397 ; Kh. St. Niklaas, 6 december 1935, *R.W.*, 1935-36, 614 ; Kh. St. Niklaas, 21 april 1936, *R.W.*, 1935-36, 1746 ; Kh. St. Niklaas, 19 december 1950, *R.W.*,

1950-51, 963; Kh. Kortrijk, 28 juni 1951, *R.W.*, 1951-52, 1349; Kh. Antwerpen, 1 juni 1955, *R.W.*, 1955-56, 550; Kh. Luik, 24 september 1962, *Jur. Liège*, 1962-63, 45; Rb. Aarlen, 19 januari 1967, *Jur. Liège*, 1966-67, 213; Kh. Namen, 19 februari 1970, *Jur. Liège*, 1969-70, 231; Rb. Hasselt, 22 april 1970, *B.R.H.*, 1970, 457; Kh. Mechelen, 14 februari 1973, *B.R.H.*, 1974, 19; Kh. Namen, 22 januari 1976, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 213; Kh. Tongeren, 9 september 1976, *B.R.H.*, 1978, 70; Kh. Brussel, 24 december 1980, *J.T.*, 1981, 245; Kh. Luik, 3 juni 1982, *J.T.*, 1982, 802, *Jur. Liège*, 1983, 71, met noot JEUNEHOMME; Kh. Brussel, 18 januari 1984; *T. Aann.*, 1984, 25). Veelal voegt men er aan toe dat het hierbij gaat om een korte termijn (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220: 'een zeer korte termijn').

Uit dit principe vloeit dan ook voort dat de cliënt hetgeen hij betaalde niet meer als onverschuldigd kan terugvorderen indien hij nagelaten heeft de facturen tijdig te protesteren (Kh. Brussel, 18 januari 1984, *T. Aann.*, 1984, 25).

De verkoper die zijn vordering tot betaling steunt op de stilzwijgende aanvaarding, voortvloeiend uit de afwezigheid van tijdig protest tegen die facturen, dient te bewijzen op welke datum de facturen bij de geadresseerde zijn toegekomen (Cass., 8 november 1991, *Arr. Cass.*, 1991-92, 226).

204 *Uitzonderlijk* zou het stilzwijgen niet als een aanvaarding kunnen worden uitgelegd. Dit is volgens de meeste auteurs het geval wanneer de factuur afwijkt van de oorspronkelijke overeenkomst. De factuur wordt immers geacht een getrouwe bevestiging te zijn van die overeenkomst en het komt de partijen niet toe deze eenzijdig te wijzigen. (Brussel, 22 oktober 1971, *R.W.*, 1971-72, 759; Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281. Vgl. VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 56).

Niettemin moet worden aangenomen dat de regel dat een niet-geprotesteerde factuur geacht wordt de overeenkomst te weerspiegelen, eveneens geldt indien de bepalingen van de factuur afwijken van de oorspronkelijke overeenkomst of bestelbon, zij het dan als feitelijk vermoeden. We bevinden ons inderdaad buiten het toepassingsveld van art. 25 W.Kh. De aanvaarding van de factuur kan hier niet beschouwd worden als het betuigen van instemming dat het document de overeenkomst getrouw weergeeft; bij hypothese – blijkens de bestelbon of het geschrift dat van de overeenkomst werd opgemaakt – is dit immers niet het geval. Het stilzwijgen na de ontvangst van de gewijzigde factuur moet dan worden beschouwd als een nieuwe toestemming van de geadresseerde tot de gewijzigde overeenkomst. De factuur vervult dan niet meer de rol van *instrumentum*, maar van *negotium*. (*Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 125, nr. 394: 'Le silence observé au reçu de cette dernière marque non pas l'adhésion à la teneur d'un *instrumentum*, mais l'acceptation génératrice d'un *negotium* nouveau'). De uitleg van het stilzwijgen na het toezenden van een wijzigende factuur moet dan ook los van art. 25 W.Kh. geschieden.

De Rechtbank van Koophandel te Brussel kreeg te oordelen over volgend geval. De eiser vordert betaling van een factuur voor de levering en plaatsing van keu-

kens, andere dan besteld, en voor een hogere prijs dan aanvankelijk was overeengekomen. Volgens de Rechtbank impliceert het feit dat de verweerder de levering en de plaatsing van die andere keukens heeft toegelaten, dat hij de wijziging van de oorspronkelijke overeenkomst heeft aanvaard. De Rechtbank baseert zich weliswaar veeleer op 'het toelaten (aanvaarden) of weigeren van materiële feiten' (*in casu* de levering en plaatsing), dan op het aanvaarden of het protesteren van de factuur (Kh. Brussel, 20 februari 1975, *B.R.H.*, 1975, 349). Nochtans kan met grotere stelligheid dan de Rechtbank dit doet, worden aangenomen dat bij het niet protesteren van een 'gewijzigde' factuur de cliënt geacht moet worden te hebben ingestemd met de wijziging van de overeenkomst (MERCHIEERS, Y., 'Overzicht van rechtspraak (1972-76). Handelsrecht', *T.P.R.*, 1979, 124, nr. 145: de factuur die met de gewijzigde uitvoering van de overeenkomst rekening houdt, is normaal). Dit dient het uitgangspunt te zijn. De cliënt mag echter het bewijs van het tegendeel leveren en dit met alle middelen rechtens. Indien de cliënt bij een wijziging van prijs en koopwaar de factuur niet heeft geprotesteerd, dan mag worden aangenomen dat die factuur de resultante is van een nieuwe afspraak tussen partijen daaromtrent. Deze oplossing is verdedigbaar wanneer het gaat om vermeldingen van de factuur die a.h.w. bij één oogopslag kunnen worden geverifieerd. De novatie wordt weliswaar niet vermoed, maar dat belet niet dat zij mag bewezen worden door vermoedens (DE PAGE, III, 586, nr. 586, B, 3°).

Over een afwijking of aanvulling van de overeenkomst door de algemene contractvoorwaarden van de factuur: zie verder, nr. 228 e.v.

205 Het stilzwijgen kan bezwaarlijk als goedkeuring worden beschouwd, wanneer de partijen een bewijslastovereenkomst hebben gesloten tot regeling van de bewijswaarde van bepaalde feiten of wanneer de partijen uitdrukkelijk zouden hebben bedongen dat het instrumentum van de overeenkomst de volledige weergave is van een rechtsverhouding met uitsluiting van alle voorafgaande of latere elementen. Een voorbeeld hiervan is de zogenaamde 'vier-hoeken' clause, die gebruikelijk is bij computercontracten, krachtens welk de overeenkomst enkel wordt bepaald door het *instrumentum* met uitsluiting van alle vroegere of latere geschriften, correspondentie e.d. (zie bij: GEVAERT, K., 'De aankoop van een computerconfiguratie', *T. Aann.*, 1979, (438), 441; MOORKENS, P., 'Contractuele problemen bij de aanschaf van een computer', *Jura Falc.*, 1981-82, (241), 255).

206 Soms wordt beweerd dat een laattijdige factuur de geadresseerde ontslaat van de verplichting te protesteren (E.L. in *Jur. Comm. Fl.*, 1915, 116; STORME, M.E., *a.w.*, *T.B.H.*, 1991, 499, nr. 33; zie boven, nr. 44). Terecht wordt deze opvatting bestreden. Wel rechtvaardigt een laattijdige overhandiging van de factuur een mindere haast bij de geadresseerde om protest te doen kennen (CLOQUET, 167, nr. 472; Gent, 21 januari 1971, *R.W.*, 1972-73, 1683). Enkel onder omstandigheden, kan de rechter de laattijdige verzending van de factuur als 'verdacht' beschouwen en art. 25 W.Kh. niet van toepassing verklaren (b.v.: Kh. Brussel, 8 maart 1989, *T.B.H.*, 1991, 519).

207 Aangezien de verplichting tot protesteren in handelszaken een algemene draagwijdte heeft, is het zonder belang of het nu gaat om een factuur of om andere aanspraakbevestigingen (zie hierover : *STORME, M.E., a.w., T.B.H., 1991, 488, nr. 19*).

Wel dient de eis te worden gesteld dat die aanspraken precies worden geformuleerd opdat een stilzwijgen als een instemmen kan worden uitgelegd. Aldus werd terecht beslist dat een factuur die geen precieze beschrijving geeft van de geleverde prestatie en van de kostprijs, niet geacht kan worden stilzwijgend te zijn aanvaard bij afwezigheid van protest (*Kh. Brussel, 25 mei 1990, T.B.H., 1991, 523*).

Onjuiste vermeldingen op de factuur van de naam en de woonplaats van de debiteur, ontnemen eveneens de bewijskracht van de factuur (*Gent, 10 oktober 1990, T.G.R., 1991, 26*). De geadresseerde moet inderdaad kunnen weten dat hij wordt aangesproken. Men mag het formalisme echter niet op de spits drijven. Zo blijft een vergissing in de vennootschapsvorm van de geadresseerde zonder gevolg. Ook een vergissing in de naam van de debiteur is zonder belang indien het de bestemming niet kan ontgaan zijn dat de factuur wel degelijk aan hem was gericht. Te denken valt aan een tussentijdse wijziging van de naam van een vennootschap, aan het geval dat de factuur aan de handelsnaam luidt die de debiteur pleegt te gebruiken, enz. (zie en vgl. : *Cass., 19 maart 1979, Arr. Cass., 1978-79, 833; Cass., 15 september 1977, Arr. Cass., 1978, 62; Arbrb. Namen, 5 september 1983, Soc. Kron., 1984, 43*).

208 Dat de geadresseerde de factuur niet tijdig heeft geprotesteerd, is zonder belang indien de bepalingen van de factuur (b.v. de contractvoorwaarden) in strijd zijn met een wetgeving van openbare orde (*Cass., 6 juni 1974, R.W., 1974-75, 869; levering van materiaal zonder naleving van de door de overheid opgelegde verplichtingen*).

Of de fiscale onregelmatigheid van de factuur in dit verband van belang is, wordt betwist (beantwoordt deze kwestie ontkennend : *CLOQUET, 158-159, nr. 439*. Zie ook boven, nr. 43).

d. Niet-handelaren

209 Een zelfde vermoeden wordt niet aangenomen indien de geadresseerde geen handelaar is. Hier kan uit de afwezigheid van protest geen aanvaarding worden afgeleid (*CLOQUET, 154, nr. 422 en 160, nr. 445; Luik, 23 februari 1959, Pas., 1960, II, 74; Rb. Aarlen, 30 januari 1969, B.R.H., 1970, 156; Rb. Aarlen, 7 november 1969, Jur. Liège, 1969-70, 197; Rb. Brussel, 8 mei 1970, J.T., 1970, 437; Rb. Antwerpen, 26 juni 1975, R.W., 1975-76, 1311*). Voor een niet-handelaar dient het stilzwijgen steeds 'omstandig' te zijn. Zo'n omstandig stilzwijgen kan b.v. worden afgeleid uit het onbeantwoord laten van herinneringsschrijvens, het beschikken over de koopwaar e.d.m. (zie boven, nr. 201).

In bepaalde gevallen kan het stilzwijgen echter worden gesanctioneerd op grond van de vertrouwensleer. Zo oordeelde de Rechtbank van Koophandel te

Sint-Niklaas dat de niet-handelaar die nalaat een factuur te protesteren waarin hij werd aangeduid als handelaar, aansprakelijk is jegens de verzender die door dit stilzwijgen in de waan werd gebracht met een handelaar te doen te hebben (Kh. Sint-Niklaas, 2 december 1958, *R.W.*, 1959-60, 994 met noot RONSE, J.).

In die gevallen rest, eens de aanvaarding van de factuur stilzwijgend of impliciet vaststaat, onverminderd het bewijsprobleem, m.n. het voorschrift van art. 1341 B.W. (zie boven, nr. 200). Bestaat er een begin van schriftelijk bewijs dan kan het omstandig stilzwijgen een vermoeden opleveren dat dit geschrift aanvult (art. 1347 B.W.). In bepaalde gevallen kan het ook worden opgevat als een buitengerechtelijke bekentenis (zie boven, nr. 194), in andere ten slotte als de uitvoering van de overeenkomst (zie boven, nr. 202).

4. *Tegenbewijs*

210 De cliënt mag echter steeds het bewijs leveren dat zijn stilzwijgen niet mag worden uitgelegd als een aanvaarding; dat hij gezien de omstandigheden niet geacht mag worden te hebben ingestemd. Dit bewijs mag geleverd worden met alle middelen rechtens, d.w.z. ook door vermoedens. Zo kan hij zich beroepen op afwezigheid, ziekte e.d. (b.v. : Kh. Antwerpen, 3 mei 1910, *Jur. Anvers*, 1910, I, 258), het ontbreken van de hoedanigheid van handelaar (tenzij de cliënt de schijn heeft gewekt dat hij handelaar is : RONSE, J., aangehaalde noot, *R.W.*, 1959-60, 996), op materiële vergissingen in de rekening (CLOQUET, 165, nr. 469. Zie over de rechtzetting van materiële vergissingen door de leverancier, boven, nr. 188), e.d.m. Over het bestaan van een afwijkende overeenkomst tussen partijen : zie boven, nr. 204).

De beweerde aanvaarding kan ook aangevochten worden op grond van de leer der wilsgebreken (CLOQUET, 165, nr. 468). Aangezien de wilsgebreken enkel met een relatieve nietigheid worden gesanctioneerd, zijn zij vatbaar voor bevestiging. Het stilzwijgen na het ontdekken van de dwaling of het bedrog staat de nietigheidsvordering in de weg (Kh. Gent, 21 juli 1888, *Jur. Comm. Fl.*, 1888, 463 : het stilzwijgen krijgt slechts betekenis vanaf de ontdekking van het bedrog). In geval van dwaling moet deze ook 'onverschoonbaar' zijn; een normale zorgvuldige koopman zou haar niet begaan hebben (Kh. Charleroi, 1 maart 1979, *J.T.*, 1980, 375 : de dwaling van een aannemer omtrent de graad van tolerantie in het gewicht van de geleverde bouwmaterialen is onverschoonbaar).

D. PROTEST

1. *Algemeen*

211 Teneinde een vlot en veilig handelsverkeer mogelijk te maken, rust op de handelaar de verplichting een onjuiste factuur te protesteren. Deze verplichting is een gevolg van de positieve betekenis die tussen handelaren aan het stilzwijgen wordt gehecht bij de ontvangst van documenten, briefwisseling e.d. (zie boven,

nr. 203). In beginsel dient een gebrek aan protest als een aanvaarding te worden uitgelegd. Slechts uitzonderlijk zal onder omstandigheden een stilzwijgen niet als een instemming mogen worden beschouwd.

De bewijslast van het protest rust op de cliënt. Aangezien dit bewijs gericht is tegen een handelaar mag dit met alle middelen rechtens worden geleverd.

Is het protest ongegrond – stemt de factuur wel degelijk overeen met de overeenkomst – dan zal de rechter de factuur als aanvaard beschouwen, aangezien de cliënt in die omstandigheden de verplichting had ze te aanvaarden (CLOQUET, 186, nr. 555; Kh. Brussel, 9 september 1992, *DAOR*, 1993, nr. 27, 67).

Een soortgelijke verplichting rust enkel op handelaren. Ten aanzien van niet-handelaren kan aan het stilzwijgen na de ontvangst van de factuur niet dezelfde eenduidige betekenis worden gehecht (zie boven, nr. 209).

2. Vorm

212 Het protest kan zowel uitdrukkelijk, zoals b.v. door weigering van de factuur of de terugzending ervan, als impliciet zijn. Dit laatste werd afgeleid uit het feit dat de cliënt in gebreke bleef een wissel te accepteren en terug te zenden zoals tussen partijen gebruikelijk was (Gent, 30 juni 1869, *Pas.*, 1870, II, 178). Aangezien de weigering of de terugzending van de koopwaar daarentegen niet noodzakelijkerwijze kan worden opgevat als een betwisting van het bestaan van de overeenkomst of van haar modaliteiten, kan deze handelswijze in beginsel niet als een impliciet protest van de factuur worden opgevat (CLOQUET, 187, nr. 564).

Het protest kan zowel schriftelijk als mondeling gebeuren, al kunnen er in dit laatste geval bewijsmoeilijkheden rijzen (zie b.v. : Rb. Aarlen, 19 januari 1967, *Jur. Liège*, 1966-67, 213).

Het protest kan ten slotte zowel algemeen als bijzonder zijn (zie verder, nr. 214 e.v.).

Handelsgebruiken in een bepaalde streek of bedrijfstak kunnen soms de naleving van bepaalde vormvereisten voorschrijven. Aldus werd een mondeling protest verworpen wegens het bestaan van een handelsgebruik krachtens hetwelk protesten tegen facturen schriftelijk moeten worden gedaan of schriftelijk moeten worden bevestigd. Een dergelijk gebruik is niet strijdig met art. 25 W.Kh., dat niet bepaalt wanneer een factuur als 'aangenomen' moet worden beschouwd (Luik, 4 december 1974, *onuitg.*, bevestigd door Cass., 29 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 874, *Pas.*, 1976, I, 833). Hiertoe is vereist dat dergelijk gebruik in een bepaalde streek of in een betrokken sector algemeen en door iedereen wordt geacht van toepassing te zijn op die overeenkomsten, zodat als vaststaand moet worden aange-

nomen dat de partijen dienaangaande niet onwetend konden zijn en geacht worden met de toepassing van het gebruik in te stemmen (Cass., 29 maart 1976, *t.a.p.*; zie verder, nr. 247).

Niet zelden bevatten de algemene voorwaarden bepaalde clausules omtrent de vorm en de termijn van het protest. Veelal wordt de geldigheid van dergelijke clausules zonder meer aanvaard (Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116; Kh. Luik, 21 december 1927, *Jur. Liège*, 1928, 70; CLOQUET, 193, nr. 591). De preliminaire vraag is nochtans te weten of die bedingen werden aanvaard (zie verder, nr. 238) (van een realistische benadering getuigt: Vred. Etterbeek, 5 februari 1979, *J.T.*, 1980, 248: 'que l'obligation d'opposer toute contestation utile à la réception d'une facture, s'impose encore plus impérativement lorsque l'expéditeur de la facture attire spécialement l'attention du débiteur en l'invitant à lui communiquer de toute urgence toutes ses réserves éventuelles et en l'avisant que sans nouvelles de sa part dans les 8 jours, il le considérera d'accord sur la facture. Attendu que même si ce délai de 8 jours ne peut être de stricte interprétation puisqu'il est unilatéral, encore faut-il admettre, de bon sens, qu'il ne peut raisonnablement dépasser un mois').

3. Termijn

213 Zoals steeds in handelszaken wordt met het oog op een snel en veilig rechtsverkeer ook hier gesteld dat de factuur binnen *korte* termijn moet worden geprotesteerd. In de rechtspraak heeft men het soms over een 'zeer korte termijn' (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220) of 'met de nodige spoed' (Luik, 4 december 1974, *t.a.p.*), of 'in beginsel binnen de 24 uur' (Kh. St. Niklaas, 6 december 1935, *R.W.*, 1935-36, 614), of 'onverwijld' (Rb. Kortrijk, 28 juni 1951, *R.W.*, 1951-52, 1349), e.d.m. In feite bedoelt men telkens: binnen de termijn die daartoe redelijkerwijze nodig is gelet op de aard van de overeenkomst en de complexiteit van de gegevens van de factuur.

Zo zal de cliënt onverwijld zijn bezwaren moeten kenbaar maken wanneer uit een enkel overzicht afwijkingen met het overeengekomene kunnen worden vastgesteld b.v. de hoeveelheid, de bedongen prijs en dergelijke (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220; FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156, CLOQUET, 191, nr. 577; KLUYSKENS, A., *a.w.*, *R.T.*, 1923, 2).

Deze termijn zal daarentegen langer zijn bij overeenkomsten zoals aannemingsovereenkomsten waarvan het controleren der rekeningen meer tijd vergt. Hiertoe is wel vereist dat die facturen met de nodige zorg zijn opgesteld en b.v. in geval van aanneming duidelijk en gedetailleerd de uitgevoerde werken vermelden (X. noot onder Kh. Charleroi, 19 januari 1973, *T. Aann.*, 1976, 144).

Aangenomen wordt dat, wanneer de cliënt de factuur te laat ontvangt, hij niet diligenter hoeft te zijn dan zijn medecontractant en dat de rechter hiermee reke-

ning moet houden bij de beoordeling van de 'tijdigheid' van het protest (CLOQUET, 192, nr. 588).

Dat de geadresseerde bij vroegere zakenrelaties niet heeft geprotesteerd tegen de algemene voorwaarden, staat een protest bij de ontvangst van een latere factuur niet in de weg, zodat hij voor wat de latere leveringen aangaat niet door deze voorwaarden gebonden is (Gent, 21 januari 1971, *R.W.*, 1972-73, 1683).

Deze termijn loopt vanaf het tijdstip van de ontvangst van de factuur, niet vanaf de datum waarop ze werd opgesteld of waarop ze werd verzonden. Over de invloed van de termijnen van protest en de aanvaarding van de levering: zie verder, nr. 221.

4. Gevolgen

214 Aangenomen wordt dat het zonder meer weigeren van de factuur of de terugzending ervan moet worden opgevat als een algemeen protest, gericht tegen het bestaan zelf van de overeenkomst (CLOQUET, 180, nr. 558). In dergelijke gevallen van algemeen protest strekt het protest zich uit tot alle vermeldingen van de factuur en dus ook tot de algemene contractvoorwaarden. Aldus werd geoordeeld dat wanneer een factuur door de geadresseerde wordt geweigerd, met de bewering dat hij met de verzender niet contractueel gebonden is, het op de factuur voorkomend competentiebeding geen gevolg kan hebben en dat dit ook geldt voor de overige bedingen (Kh. Brugge, 27 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 625. Zie ook nog i.v.m. bevoegdheidsbedingen: Kh. Tongeren, 14 juli 1976, *Limb. Rechtsl.*, 1976, 112: protest van de factuur, impliceert ook protest van het bevoegdheidsbeding; Vred. Deurne, 16 februari 1973, *T. Vred.*, 1974, 21; CLOQUET, 187, nr. 561; LAE-NENS, J., *a.w.*, 102, nr. 368).

215 Heeft het protest echter geen betrekking op het bestaan zelf van de overeenkomst of op het volledig gebrek aan overeenstemming tussen de overeenkomst en de factuur, dan dient de geadresseerde zijn bezwaren te omschrijven. Op de geadresseerde rust de verplichting het protest te specificeren. Zonder deze verplichting het protest te omschrijven, zo merkt CLOQUET op, zou de verleiding groot zijn om te protesteren zonder noemenswaardige reden daartoe teneinde voorbehoud te maken voor de toekomst, wat strijdig is met de eisen van een vlug en lokaal handelsverkeer (CLOQUET, 188, nr. 556).

216 Indien de geadresseerde enkel protesteert tegen een bepaalde vermelding, dan wordt zijn stilzwijgen omtrent het overige als een aanvaarding opgevat (FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156; VANDEPUTTE, R., *Overeenkomsten*, X, 2, 1981, 53). Aldus brengt het terugzenden van de factuur wegens onenigheid nopens de kwaliteit van de koopwaar geenszins een verwerping mee van een clause betreffende de plaats van betaling (Gent, 28 december 1926, *Jur. Comm. Fl.*, 1927, nr. 4729, 26 met noot E. VREBOS) en strekt een protest nopens de uitvoering der wer-

ken (Kh. St. Niklaas, 12 januari 1971, *R.W.*, 1972-73, 1683. Zie ook bij LAENENS, J., *a.w.*, 62, nr. 220 en 102, nr. 368) of betreffende de aangerekende prijzen (Kh. Luik, 22 januari 1925, *Jur. Liège*, 1925, 967) zich niet uit tot een bevoegdheidsbeding, of levert de weigering de factuur te betalen wegens het ontbreken van overtuigingsstukken nog geen protest op van de factuur en het daarop vermelde bevoegdheidsbeding (Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591).

E. TOEPASSINGSGEBIED VAN ART. 25 W.KH.

217 Voor de toepassing van art. 25 W.Kh. is vereist dat de te bewijzen overeenkomst een koopovereenkomst is en dat die overeenkomst een daad van koophandel uitmaakt voor diegene tegen wie men het bewijs van de factuur inroept.

218 Ten aanzien van een niet-handelaar geldt de aanvaarde factuur niet als volledig bewijs. Bovendien kan zoals bij een handelaar, uit een stilzwijgen na de ontvangst van de factuur niet zonder meer een aanvaarding worden afgeleid. Het stilzwijgen moet steeds 'omstandig' zijn (zie boven, nr. 209). Eens de aanvaarding van de factuur vaststaat dan heeft zij niettemin t.a.v. een niet-handelaar een beperkte bewijswaarde (zie boven, nr. 200).

219 Krachtens de bewoordingen zelf van art. 25 W.Kh. is de wettelijke bewijskracht van de factuur beperkt tot de handelskoop (over de vraag wanneer de regels van de koop moeten worden toegepast bij zgn. gemengde contracten: VAN HECKE, G., 'De locatio operis faciendi: een bijdrage tot een systematiek van de contractentypes', *T.P.R.*, 1966, 343 e.v. Zie i.v.m. aanneming: ABBELOOS, W., noot onder Gent, 24 november 1978, *T. Aann.*, 1979, 135-144). Door de oudere rechtspraak wordt dan ook vaak beslist dat de factuur geen bewijs oplevert ten aanzien van andere overeenkomsten (*Pand.B.*, v^o *Facture*, nr. 17 e.v. Zie ook b.v.: Luik, 2 maart 1961, *Jur. Liège*, 1961-62, 49). Tegenwoordig wordt echter, gelet op de behoefte van een vlot handelsverkeer en de gebruiken, aangenomen dat deze bewijsregel voor uitbreiding vatbaar is tot andere overeenkomsten, op voorwaarde dat deze voor de cliënt een daad van koophandel uitmaken. Volgens de meerderheidsopvatting kan in die gevallen het aanvaarden van de factuur enkel als feitelijk vermoeden worden opgevat, zodat de rechter verder zijn beoordelingsmacht behoudt (Cass., 1 december 1967, *Pas.*, 1968, I, 440, *Arr. Cass.*, 1968, 471; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 69-70, nr. 63; FREDERICQ, *Traité*, I, 285, nr. 156; VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence (1968-1973), Les obligations', *R.C.J.B.*, 1975, 726, nr. 132; FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220; DIEUX, X., *a.w.*, *T.B.H.*, 1986, 105). Anderen gaan, terecht, nog verder en achten het bewijsregime van art. 25 W.Kh., bij wijze van analogie, ook van toepassing op die andere commerciële overeenkomsten (VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, A, 182, nr. 147; BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 20, nr. 16; MERCHIERS, Y., 'Overzicht van rechtspraak (1972-76). Handelsrecht', *T.P.R.*, 1979, 125, nr. 147). Voorwaarde is wel dat de overeenkomst een daad van koophandel is voor diegene tegen wie de factuur wordt ingeroepen. Aldus werd geoordeeld dat de

bewijskracht van de factuur geldt voor handelsverrichtingen andere dan verkoop, zoals vervoerovereenkomsten (Kh. Mechelen, 14 februari 1973, *B.R.H.*, 1974, 19). Evenzo wordt dit aanvaard bij aannemingsovereenkomsten (Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591 : feitelijk vermoeden ; Rb. Brussel, 26 februari 1963, *Res Jura Immobilia*, 1963, 97 ; Kh. Charleroi, 19 januari 1973, *T. Aann.*, 1976, 144 met goedkeurende noot ; Kh. Marche-en-Famenne, 6 januari 1975, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 312 ; Kh. Namen, 14 december 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 58. *Anders* : Luik, 2 maart 1961, *Jur. Liège*, 1961-62, 49 ; DELVAUX, A., *Traité juridique des bâtisseurs*, I, Brussel, 1968, 25, nr. 18 : enkel met betrekking tot leveringen door aannemers verricht).

220 Een factuur wordt geacht de bevestiging te zijn van een overeenkomst tussen de partijen. De bewijsregel kan dus niet worden aangewend wanneer de factuur wordt opgesteld ter vergoeding van schade, hetzij uit wanprestatie of uit onrechtmatige daad. Zo oordeelde de Rechtbank van Koophandel te Brussel terecht dat het niet protesteren van een factuur, die werd opgesteld voor de schade die voortvloeit uit de niet-uitvoering van een overeenkomst, geen aanvaarding met zich brengt (Kh. Brussel, 19 april 1971, *B.R.H.*, 1971, 730 ; Kh. Brussel, 10 augustus 1989, *T.B.H.*, 1991, 506 ; Kh. Brussel, 1 juni 1990, *T.B.H.*, 1991, 510 ; Kh. Brussel, 5 september 1990, *T.B.H.*, 1991, 515 ; FREDERICQ, *Handboek*, I, 253, nr. 220. Vgl. : Kh. Luik, 29 januari 1982, *Jur. Liège*, 1982, 304). Het niet protesteren zou hier immers de aanvaarding impliceren van zowel het bestaan van een contractuele fout, het bedrag van de schade en het oorzakelijk verband (zie boven, nr. 8).

Art. 25 W.Kh. is evenmin van toepassing op documenten die een aanspraakbevestiging inhouden, maar die niet als facturen kunnen worden beschouwd (b.v. : Kh. Gent, 27 maart 1990, *T.B.H.*, 1991, 508). De draagwijdte van het stilzwijgen bij de ontvangst van dergelijke documenten werd hiervoor onderzocht : zie boven, nr. 174.

F. AANVAARDING VAN DE FACTUUR EN AANVAARDING VAN DE LEVERING

221 De aanvaarding van de factuur en de aanvaarding van de levering impliceren beide het bestaan van de overeenkomst. De aanvaarding van de factuur strekt zich echter ook uit tot de algemene contractvoorwaarden die op de factuur voorkomen, terwijl door de aanvaarding van de levering de koper zijn instemming betuigt omtrent de conformiteit van de levering en de afwezigheid van zichtbare gebreken. Kunnen beide dus niet zonder meer gelijkgeschakeld worden, dan bestaat er in bepaalde gevallen wel een wederzijdse beïnvloeding. Teneinde de juiste draagwijdte van de aanvaarding van de factuur en deze van de levering te kunnen bepalen, moet in navolging van CLOQUET het onderscheid worden gemaakt tussen volgende drie hypothesen (CLOQUET, 169, nr. 480, e.v.).

222 1. Worden de factuur en de koopwaar **gelijktijdig** ontvangen en protesteert de koper enkel tegen de levering dan geldt dit protest uitsluitend ter attentie van de conformiteit van de levering; niet ter attentie van het bestaan van de overeenkomst en haar modaliteiten. Aanvaardt de koper de levering maar protesteert hij de factuur, dan kan dit protest logischerwijze enkel betrekking hebben op de factuurvoorwaarden, niet op het bestaan zelf van de overeenkomst.

Het ontbreken van enig protest na de ontvangst van de factuur wordt in deze hypothese veelal tevens opgevat als een aanvaarding van de waar (o.m. : Brussel, 28 juni 1979, *J.T.*, 1979, 594; Kh. Namen, 19 februari 1970, *Jur. Liège*, 1969-70, 231; Kh. Gent, 3 september 1987, *T.B.H.*, 1988, 244: bij afwezigheid van enig protest op gedetailleerde facturen is de discussie omtrent zichtbare gebreken uitgesloten). Zo verhindert het betalen van de factuur zonder protest de koper zich nog op zichtbare gebreken te beroepen (Luik, 4 oktober 1977, *Jur. Liège*, 1977-78, 137).

223 2. Gaat de levering de factuur vooraf en heeft de koper deze aanvaard, dan kan een betwisting van de factuur enkel nog betrekking hebben op de factuurvoorwaarden en niet meer op het bestaan zelf van de overeenkomst.

Wijkt de levering (*in casu* van keukens) af van wat was overeengekomen en werd de levering zonder protest aanvaard, dan kan de factuur, die rekening houdt met de gewijzigde overeenkomst, niet meer geprotesteerd worden: 'Overwegende dat de weigering die verweerder had moeten doen geen protest is tegen de factuur van de geleverde en geplaatste keukens maar een protest tegen de levering en de plaatsing van andere keukens dan overeengekomen; Overwegende dat het normaal is dat de facturen opgemaakt worden overeenkomstig de normale prijs van de aanvaarde levering en plaatsing' (Kh. Brussel, 20 februari 1975, *B.R.H.*, 1975, 349).

Protesteert hij tegen de levering en is dit protest gericht tegen het bestaan van de overeenkomst, dan moet de cliënt de levering terugzenden en niet op de factuur wachten om te protesteren (CLOQUET, 169, nr. 482).

De afwezigheid van protest na ontvangst van de factuur duidt in deze hypothese eveneens op een aanvaarding van de levering (Kh. Charleroi, 19 januari 1973, *T. Aann.*, 1976, 144).

224 3. Gaat tenslotte de factuur de levering vooraf dan kan de cliënt die de factuur heeft aanvaard, achteraf enkel nog de conformiteit van de levering betwisten. Protesteert hij daarentegen de factuur dan is een aanvaarding van de levering logischerwijze uitgesloten – een dergelijke aanvaarding moet dan immers worden uitgelegd als een verzaking aan het eerste protest (CLOQUET, 170, nr. 485) – tenzij het protesteren van de factuur geen betrekking heeft op het bestaan van de overeenkomst maar enkel op de modaliteiten.

225 Veelal wordt in de factuurvoorwaarden bedongen dat eventuele klachten moeten worden ingediend binnen een bepaalde termijn na ontvangst van de factuur. Een cliënt kan echter slechts gehouden zijn te protesteren vanaf het ogen-

blik waarop hij het feit kon kennen waarop zijn eventueel protest betrekking heeft. Men moet derhalve aannemen dat de bedongen termijn enkel begint te lopen vanaf de inontvangstneming van de koopwaar (CLOQUET, 194, nr. 597). Aangenomen wordt dat dergelijke termijnen enkel betekenis hebben voor klachten betreffende de conformiteit van de levering en voor zichtbare gebreken (LIMPENS, J., *La vente*, 178, nr. 416). Een beperking van de termijn uit art. 1648 B.W. voor het instellen van een vrijwaringsvordering wegens verborgen gebreken, komt neer op een exoneratiebeding aangezien het de wettelijke vrijwaringsplicht van de koper beperkt. Zoals bekend zijn t.a.v. fabrikanten en beroepsverkopers exoneratiebedingen die betrekking hebben op de vrijwaringsplicht voor verborgen gebreken ongeldig; deze categorie van verkopers worden immers geacht deze gebreken te kennen (zie verder, nr. 251).

226 In welke mate beperkt de aanvaarding van de factuur de mogelijkheid voor de cliënt om zich op de niet-conformiteit van de koopwaar te beroepen? Zo rijst de vraag of de verkoper de aanvaarding door de koper kan invoeren wanneer op de factuur de bijzondere hoedanigheden waaraan de koopwaar moet voldoen, niet voorkomen, om staande te houden dat deze hoedanigheden niet waren bedongen. Het antwoord hierop luidt ontkennend. Bij de ontvangst van de onvolledige factuur mag de koper er van uit gaan dat het niet vermelden van deze gegevens op een vergetelheid berust vanwege de wederpartij (KLUYSKENS, A., 'De factuur als bewijsmiddel', *Rechtsk.T.*, 1923, 4). Hij protesteert derhalve nog tijdig bij de ontvangst van de levering. Anders luidt het antwoord wanneer het gaat om gegevens zoals de prijs, de hoeveelheid, de leveringscondities e.d.m.; onjuistheden in dergelijke vermeldingen kunnen in één oogopslag worden geverifieerd en moeten door de koper aanstonds worden geprotesteerd (KLUYSKENS, A., *a.w.*, *Rechtsk.T.*, 1923, 4).

§ 2. Bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden

A. INLEIDING

227 De bewijskracht van de factuur betreft niet uitsluitend het bestaan van de overeenkomst, maar komt ook aan de orde wanneer de vraag wordt gesteld naar de toepasselijkheid van de algemene voorwaarden vermeld op de factuur. In welke mate levert het toezenden van een factuur waarop aan de keerzijde, veelal in kleine druk, algemene contractvoorwaarden worden vermeld of waar naar dergelijke voorwaarden wordt verwezen, het bewijs dat omtrent de toepassing van deze clausule ten tijde van de contractsluiting overeenstemming was bereikt tussen partijen? Een soortgelijke vraagstelling rijst eveneens in verband met vermeldingen op bestelbons (zie verder, nr. 326), leveringsbonnen (zie boven, nr. 178), tickets (zie boven, nr. 179), in briefwisseling enz.

Met het toenemend gebruik van standaardcontracten, die veelal ook toetredingsovereenkomsten zijn, staat men ver af van de 'onderhandelingsovereenkomst' die

de wetgever van 1804 voor ogen stond. Deze standaardisering van de contracten beantwoordt ongetwijfeld aan een maatschappelijke behoefte: de snelle afwikkeling van een grote hoeveelheid transacties mogelijk maken. Van welk ogenblik af wordt echter de contractuele rechtvaardigheid opgeofferd aan het streven naar rechtszekerheid en een vlot rechtsverkeer?

Zoals men weet wordt de geldigheid der standaard- en toetredingsovereenkomsten principieel erkend. Hiertoe is vereist dat omtrent hun toepassing wilsovereenstemming is bereikt tussen de partijen. Deze toestemming hoeft niet uitdrukkelijk te zijn, maar kan evengoed, zoals het Hof van Cassatie besliste in zijn bekend arrest van 1970, stilzwijgend worden gegeven (Cass., 11 december 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 369; *B.R.H.*, 1972, 608; *R.W.*, 1970-71, 1129 met noot). Een toestemming, ook indien zij enkel stilzwijgend tot stand komt, impliceert echter noodzakelijkerwijze een voorafgaande kennis van de contractvoorwaarden of dat de medecontractant er redelijkerwijze kennis van kon nemen.

Een exhaustieve behandeling van de standaardcontracten valt evenwel buiten dit bestek (zie o.m. BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 17-58; Id., 'Standaardbedingen', *T.P.R.*, 1984, 33-94; DESMET, R., *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1974, 192-203; DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., 'Kroniek verbintenissenrecht (1978-80)', *R.W.*, 1980-81, 2383 e.v.; KRUIHOF, *Overzicht I*, *T.P.R.*, 1975, 456, nr. 17 e.v.; KRUIHOF, *Overzicht II*, *T.P.R.*, 1983, 537, nr. 33 e.v.; LAENENS, J., *a.w.*, 77, nr. 267 e.v.; LECLERCQ, J.F., MAHAUX, J. en MEINZERTZHAGEN-LIMPENS, A., *Quelques aspects des contrats standardisés*, Brussel, 1982; MOREAU-MARGREVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 102-136. Nederland: HONDIUS, E.H., *Standaardvoorwaarden*, diss. Leiden, Deventer, 1978. Frankrijk: BERLIOZ, G., *Le contrat d'adhésion*, Parijs, 1973). Hier zal de aandacht worden toegespitst op de rol die de factuur, en verder ook de bestelbon en andere documenten, vervullen m.b.t. het totstandkomen en het bewijs van de wilsovereenstemming tussen partij en nopens de standaardbedingen.

B. TUSSEN HANDELAREN

1. Principe

228 Krachtens art. 25 W.Kh. levert de factuur, die uitdrukkelijk of stilzwijgend werd aanvaard, tussen handelaren het bewijs op van het bestaan van de overeenkomst. Algemeen wordt aangenomen dat deze bewijskracht zich ook uitstrekt tot al de beschikkingen van de factuur en m.n. ook tot de contractvoorwaarden die erop werden aangebracht.

Of die bedingen op voor- of keerzijde van de factuur voorkomen, is zonder belang. Evenmin of zij geschreven of gedrukt zijn. Wel neemt men aan dat bij tegenstrijdigheid der contractvoorwaarden, geschreven bedingen voorkeur krijgen op gedrukte bedingen (zie verder, nr. 244), en bijzondere clausules op algemene bedingen en stijlclausules (zie verder, nr. 247).

De aanvaarde factuur levert het bewijs op dat de overeenkomst onder die voorwaarden tot stand gekomen is; dat m.a.w. de factuur de getrouwe weergave is van de wilsovereenstemming der partijen. De bewijsregel van art. 25 W.Kh. wordt

niet op de proef gesteld wanneer komt vast te staan dat er ten tijde van de contractsluiting tussen partijen inderdaad een wilsovereenstemming bestond nopens de toepassing der contractvoorwaarden.

Dit is b.v. het geval wanneer algemene bedingen van de factuur overeenstemmen met die vermeld op de bestelbon (o.m. Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Rb. Dendermonde, 26 juni 1970, *B.R.H.*, 1970, 487; Kh. Namen, 22 januari 1976, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 213; Kh. Namen, 12 mei 1977, *Rev. Rég. Dr.*, 1978, 437). Dit kan ook blijken uit het bestaan van regelmatige handelsrelaties tussen partijen: (Gent, 27 maart 1958, *R.W.*, 1959-60, 455; Antwerpen, 30 april 1975, *R.W.*, 1975-76, 1510; Rb. Neufchâteau, 11 februari 1981, *J.T.*, 1981, 400). Of nog wanneer de koopakte uitdrukkelijk naar de algemene voorwaarden verwijst: (Kh. St. Niklaas, 25 oktober 1968, *B.R.H.*, 1969, 175).

229 Maar wat echter indien de contractvoorwaarden voor het eerst opduiken in de factuur? Hier wordt de bewijskracht van de factuur m.b.t. de algemene voorwaarden het sterkst op de proef gesteld. Ten aanzien van deze vraag heerst dan ook geen eensgezindheid in rechtsleer en rechtspraak.

Volgens een belangrijk gedeelte van de rechtspraak strekt de bewijskracht van de aangenomen factuur zich ook dan uit tot de algemene bedingen (o.m.: Brussel, 24 maart 1976, *B.R.H.*, 1977, 259; Brussel, 14 april 1976, *B.R.H.*, 1976, 255, *R.W.*, 1976-77, 165; Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Antwerpen, 21 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 1916, *Limb. Rechtsl.*, 1978, 139; Antwerpen, 16 oktober 1978, *B.R.H.*, 1979, 16; Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591; Brussel, 17 mei 1979, *R.W.*, 1979-80, 2446; Brussel, 20 januari 1982, *R.W.*, 1982-83, 2397; Bergen, 26 mei 1986, *Rev. Rég. Dr.*, 1986, 261; Kh. St. Niklaas, 21 april 1936, *R.W.*, 1935-36, 1746; Kh. Gent, 1 oktober 1938, *R.W.*, 1938-39, 820, Rb. Brugge, 14 mei 1952, *R.W.*, 1952-53, 844; Kh. St. Niklaas, 15 november 1955, *R.W.*, 1955-56, 1881 met noten CLOQUET en VAN CAENEGEM; Kh. St. Niklaas, 3 januari 1956, *R.W.*, 1956-57, 540; Kh. St. Niklaas, 29 januari 1957, *R.W.*, 1958-59, 914; Kh. St. Niklaas, 29 januari 1957, *R.W.*, 1957-58, 1360; Kh. Luik, 24 september 1962, *Jur. Liège*, 1962-63, 45; Kh. St. Niklaas, 12 mei 1959, *R.W.*, 1961-62, 1974; Kh. St. Niklaas, 5 april 1966, *B.R.H.*, 1969, 598; Rb. Aarlen, 16 januari 1967, *Jur. Liège*, 1966-67, 213; Kh. Gent, 3 augustus 1968, *B.R.H.*, 1968, 697; Kh. St. Niklaas, 25 oktober 1968, *B.R.H.*, 1969, 175 (principe); Kh. Luik, 29 oktober 1968, *B.R.H.*, 1969, 26; Kh. St. Niklaas, 28 oktober 1969, *R.W.*, 1972-73, 1685: de aanvaarding betekent 'dat de factuur moet geacht worden getrouw hetgeen van het begin af werd overeengekomen tussen partijen te weerspiegelen'; Kh. Gent, 28 december 1971, *R.W.*, 1972-73, 627; Kh. Brussel, 6 augustus 1973, *J.T.*, 1973, 639; Kh. Brussel, 23 oktober 1972, *B.R.H.*, 1973, 9; Arrondrb. Brussel, 5 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 541; Kh. Namen, 22 januari 1976, *Rev. Rég. Dr.*, 1976-77, 213; Kh. Brussel, 3 mei 1976, *B.R.H.*, 1977, 421; Kh. Brussel, 6 mei 1977, *B.R.H.*, 1977, 416; Kh. Dinant, 20 juni 1978, *J.T.*, 1978, 598; Kh. Namen, 30 oktober 1980, *Rev. Rég. Dr.*, 1981, 163; Kh. Brussel, 24 december 1980, *J.T.*, 1981, 245; Kh. Luik, 3 juni 1982, *J.T.*, 1982, 802, *Jur. Liège*, 1983, 71 met noot JEUNEHOMME; Kh. Brussel, 22 februari 1985, *J.T.*, 1985, 491; Vred. St. Gillis-Brussel, 23 november 1981, *R.W.*, 1982-83, 2150; Vred. Verviers, 8 oktober 1982, *Jur. Liège*, 1982, 454; Vred. Gent, 3 januari 1989, *T.G.R.*, 1989, 128. Wat de rechtsleer betreft: CLOQUET, 171, nr. 489 e.v., VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 20; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 56; LAENENS, J., *a.w.*, 101-102, nr. 365; MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 108 e.v.; MATTHYS, J. en BAETEMAN, G., 'Overzicht van rechtspraak (1961-64). Verbintenissen', *T.P.R.*, 1966, 240, nr. 97; VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence', *R.C.J.B.*, 1986, 144, nr. 58; VALERY, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1914, 118 e.v.). Dit is een noodzakelijk gevolg van de regel van art. 25 W.Kh.: 'koop en verkoop zullen kunnen bewezen worden door een aangenomen factuur'. Door deze wetsbepaling wordt de factuur na haar aanvaarding, wat de bewijskracht betreft, gelijkgesteld met een onderhandse akte. Het is dan ook zonder belang, zo schrijft CLOQUET, of de algemene bedingen lange of korte tijd voor het opzenden van de factuur ter kennis van de medecontractant worden gebracht: de aanvaarding van de factuur impliceert dat zij vroeg of laat werden bedongen (CLOQUET, 172, nr. 494. Id., 'La valeur des mentions imprimées

des factures', *J.T.*, 1957, 253: 'L'absence de protestation du client au reçu de la facture est considérée comme une preuve contre lui, de l'existence du contrat, indépendamment du moment de la formation de ce contrat. Il serait, dès lors, illogique de ne pas admettre que ce même silence prouve l'accord du client sur les modalités du contrat, dans les mêmes conditions, c'est-à-dire tout aussi indépendamment du moment où le client les a connues. Ce moment peut donc être postérieur au moment de la conclusion du contrat de base. Rien n'empêche le client d'avoir accepté, dans la suite, les modalités précises dans les conditions du fournisseur.' Zie ook: KLUYSKENS, A., 'De factuur als bewijsmiddel', *Rechtsk.T.*, 1923, (2), 3). Krachtens de regel van art. 25 W.Kh. ontstaat een wettelijk vermoeden dat de overeenkomst tot stand gekomen is onder de voorwaarden die uit de factuur blijken (zie boven, nr. 191).

230 Een ander gedeelte van de rechtspraak en rechtsleer weigert daarentegen rekening te houden met standaardbedingen die voor het eerst opduiken in facturen. Een factuur is immers niets meer dan een geschreven bevestiging van het bestaan en de inhoud van de overeenkomst die uitgaat van één der partijen. Wanneer de algemene bedingen niet bij de contractsluiting ter sprake zijn gekomen, dan is de factuur geen getrouwe weergave van de overeenkomst. Houdt men in die omstandigheden toch rekening met de factuurvoorwaarden, dan wordt aan de factuur niet enkel een bewijswaarde verleend, maar heeft zij ook een verbintenisscheppende kracht: zij strekt ertoe dat de oorspronkelijke overeenkomst door één der partijen op unilaterale wijze wordt gewijzigd of aangevuld. In de regel mag men immers, zo schrijft KRUIHOF, niet aannemen dat de stilzwijgende aanvaarding van de factuur impliceert dat beide partijen de bedoeling hebben geuit t.a.v. de daar voor het eerst opduikende afwijkende bedingen een schuldvernieuwing of novatie tot stand te brengen (KRUIHOF, 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1975, 461, nr. 22; Id., 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1983, 540, 35; VAN CAENEGEM, J., noot onder Kh. St. Niklaas, 15 november 1955, *R.W.*, 1955-56, 1885 e.v.; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 127, nr. 404; BARRAULT, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1913, 347-366).

Bovendien, zo wordt betoogd, kan dit tot allerlei misbruiken leiden: het is immers al te eenvoudig om, eens de overeenkomst gesloten, allerhande exoneratiebedingen op de factuur te vermelden, speculerend op de laksheid van de medecontractant. Het gaat niet op, zo oordeelt de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen, dat wanneer de partijen het niet nodig hebben geacht hun overeenkomst schriftelijk vast te leggen, een der contractanten achteraf in de facturen allerhande clausules zou inlassen (Kh. Antwerpen, 1 juni 1955, *R.W.*, 1955-56, 550. Zie ook Luik, 29 februari 1960, *Pas.*, 1961, II, 4; Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281; Gent, 23 oktober 1978, *R.W.*, 1978-79, 2430; Kh. Antwerpen, 22 mei 1951, *R.W.*, 1951-52, 422: de factuur is niet de basis, maar de resultante van het contract; Kh. Brussel, 6 november 1964, *B.R.H.*, 1965, 42, i.c. bestond er tegenstrijdigheid tussen bestelbon en factuur; Kh. Gent, 12 maart 1968, *B.R.H.*, 1968, 287: i.c. bestond er tussen partijen een omstandige schriftelijke overeenkomst; Rb. Antwerpen, 30 april 1969, *Rechtspr. Antw.*, 1969, 383; Rb. Hoei, 3 juni 1969, 1969, *B.R.H.*, 1969, 728: 'qu'en vertu de l'article 25 du Code de commerce, les ventes peuvent se prouver par factures acceptées mais que cette acceptation ne vise manifestement que l'agrément des éléments du contrat qui ont pu être débattus lors de la conclusion de celui-ci mais non les éléments que, par surprise et en espérant son silence, la demanderesse tente d'imposer à ces acheteurs après la vente'; Kh. Verviers, 17 juni 1974, *Jur. Liège*, 1974-75, 15; Kh. Marche-en-Famenne, 19 februari 1979, *B.R.H.*, 1980, 132; Kh. Namen, 14 december 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 58; Kh. Brussel, 31 oktober 1990, *T.B.H.*, 1991, 563).

Ten slotte werd opgemerkt dat het weinig realistisch is aan te nemen dat een handelaar facturen zou weigeren enkel en alleen omdat er clausules in voorkomen die hem niet bevallen. Anderzijds moet men opmerken dat deze opvattingen niet ten goede komen aan een vlot handelsverkeer dat op het veelvuldig gebruik van facturen steunt.

231 Ingevolge de bewijsregel neergelegd in art. 25 W.Kh. moet echter de eerstgenoemde opvatting worden bijgetreden. De zienswijze dat een aanvaarde factuur enkel een feitelijk vermoeden zou zijn waarvan de appreciatie aan

de rechter wordt overgelaten is met deze bepaling onverenigbaar. 'Il n'est pas possible', zo besluit MOREAU-MARGRÈVE, '*de lege lata*, de restindre le champ d'application de l'article 25, alinéa 2: les termes généraux de cette disposition s'y opposent' (MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 111. De auteur wijst overigens op de parlementaire voorbereiding van art. 25 W.Kh.).

2. Uitzonderingen

232 Door een blinde toepassing van de bewijsregel van art. 25 W.Kh. is men niet zelden tot strenge en soms onbillijke oplossingen gekomen. Zo werd eruit afgeleid dat factuurvoorwaarden verbindend zijn ook al zijn ze in strijd met wat de partijen voorheen waren overeengekomen (vgl. bestelbon, overeenkomst, briefwisseling) (Kh. St. Niklaas, 15 november 1955, *R.W.*, 1955-56, 1881; Kh. St. Niklaas, 29 januari 1957, *R.W.*, 1957-58, 1360. Zie ook: CLOQUET, 179, nr. 525 e.v.; Id., *a.w.*, *J.T.*, 1957, 253). Zo ook zou de omstandigheid dat de factuur de algemene voorwaarden niet vermeldt, maar er enkel naar verwijst, niet kunnen beletten dat de partij die de factuur heeft aanvaard door die voorwaarden gebonden is (CLOQUET, 172, nr. 496). Tot zulke oplossingen hoeft men echter geenszins te komen en dit zonder afbreuk te doen aan art. 25 W.Kh. In gevallen zoals hiervoor vermeld, kan men zich de vraag stellen of het stilzwijgen van de wederpartij wel mag beschouwd worden als een 'aanvaarding' van de factuur. Dergelijk verweer tast geenszins de bewijskracht aan die uit de aanvaarding voortvloeit, maar betreft enkel het bewijs van de aanvaarding zelf (zie voor dit onderscheid: boven, nr. 193). Onder bepaalde omstandigheden kan het stilzwijgen van de bestemming de factuur bezwaarlijk als een 'stilzwijgende aanvaarding' van de algemene bedingen worden beschouwd. Dit is onder meer het geval in volgende hypothesen:

233 1. Wanneer de factuurvoorwaarden niet overeenstemmen met bedingen waarover voorheen tussen partijen overeenstemming was bereikt (KLUYSKENS, A., *a.w.*, *Rechtsk.T.*, 1923, 3; FREDERICQ, *Handboek*, I, 255, nr. 220; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, 126, nr. 397, e.v.; MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 113. Anders: CLOQUET, 180, nr. 530 e.v.; VANDEPUTTE, *De Overeenkomst*, 56; VALERY, J., 'De l'acceptation des factures par le silence', *Ann. Dr. Comm.*, 1914, 118-130). Bedoeld wordt hier de hypothese dat de factuurvoorwaarden afwijken van wat voorheen was overeengekomen; niet het geval dat de overeenkomst door de voorwaarden wordt aangevuld (zie boven, nr. 229 e.v.).

Aldus werd geoordeeld dat wanneer een bestelling plaatsvond op basis van een bestelbon uitgaande van de koper waarop algemene aankoopvoorwaarden worden vermeld, de overeenkomst tot stand gekomen is met inachtneming van die bedingen en dat de andersluidende algemene bepalingen vermeld op de factuur van de verkoper hieraan niets meer kunnen wijzigen (Kh. Brussel, 24 november 1967, *J.C.B.*, 1968, 19; Arrondrb. Brussel, 23 september 1974, *B.R.H.*, 1975, 213. Zie ook: Bergen, 12 november 1986, *J.T.*, 1987, 112: afwijkende bedingen op bestelbon en facturen; Kh. Brussel, 21 maart 1969, *B.R.H.*, 1971, 22: de verkoopvoorwaarden op de facturen hebben geen uitwerking indien de overeenkomst werd afgesloten op basis van de aankoopvoorwaarden van de koper; Rb. Hoei, 3 juni

1969, *B.R.H.*, 1969, 728. Wanneer de factuurvoorwaarden anders of strenger zijn dan deze gestipuleerd in de overeenkomst, dan kan de aanvaarding van deze voorwaarden niet worden afgeleid uit het eenvoudig stilzwijgen van de geadresseerde (Kh. Brussel, 15 maart 1971, *B.R.H.*, 1971, 546. Zie ook: Kh. Brussel, 31 oktober 1977, *B.R.H.*, 1979, 194; Kh. Gent, 12 maart 1968, *B.R.H.*, 1968, 287; wanneer de contractcondities omstandig door de partijen werden bepaald, gaat het niet op het gebrek aan protest als een aanvaarding uit te leggen). De koper wordt niet geacht te reageren op wijzigingen in later toegezonden facturen (Kh. St. Niklaas, 20 november 1951, *R.W.*, 1951-52, 1096; Kh. Brussel, 26 november 1968, *B.R.H.*, 1969, 13). Dit is eveneens het geval bij tegenstrijdigheden in de algemene voorwaarden en bij tegenstrijdigheid tussen de bestelbon (van de koper) en de factuur (Kh. Brussel, 6 november 1964, *B.R.H.*, 1965, 42. Zie ook: Kh. Brussel, 11 februari 1981, *T.B.H.*, 1984, 217; tegenstrijdigheid tussen Nederlandse en Franse versie) (zie verder, nr. 239).

234 2. Wanneer de geadresseerde van de factuur vooraf de toepassing van de standaardvoorwaarden van de wederpartij heeft uitgesloten. In dat geval kan het stilzwijgen bezwaarlijk als een aanvaarding van de factuurvoorwaarden worden beschouwd (Kh. Brussel, 21 maart 1969, *B.R.H.*, 1971, 22; overeenkomst die tot stand komt op basis van de 'aankoopvoorwaarden' van de koper; Arrondrb. Brussel, 23 september 1974, *B.R.H.*, 1975, 213; overeenkomst komt tot stand op basis van bestelbon van de koper; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62). Dit is eveneens het geval wanneer in de briefwisseling van de geadresseerde steeds verwezen werd naar eigen contractvoorwaarden. De problematiek van de tegenstrijdige contractclausules wordt hierna onderzocht: zie verder, nr. 239.

235 3. Wanneer de factuur de algemene voorwaarden niet vermeldt, maar enkel naar het bestaan ervan verwijst; zo b.v. wanneer wordt medegedeeld dat die voorwaarden in de bijlagen van het Staatsblad werden gepubliceerd, dat zij ter inzage liggen op de griffie van een rechtbank (Kh. Turnhout, 22 november 1990, en 21 mei 1991, *Turnh. Rechtsl.*, 1991, 158 en 159. Anders, doch ten onrechte: Kh. Dendermonde, 24 september 1992, *R.W.*, 1992-93, 934), op de zetel van een beroepsvereniging, of dat zij op verzoek worden toegestuurd.

Volgens sommigen volstaat het dat de medecontractant kennis heeft kunnen nemen en dat zeker van handelaars mag worden verwacht dat zij terzake de nodige diligentie aan de dag leggen (CLOQUET, 172, nr. 495). Deze vraagstelling blijft echter niet beperkt tot de factuur maar rijst eveneens in geval van loutere verwijzing naar algemene contractvoorwaarden in briefwisseling, leveringsbons en andere documenten. In dit ruimer perspectief verdient de opvatting de voorkeur die in beginsel de loutere verwijzing naar algemene contractvoorwaarden onvoldoende acht.

Zo verklaart de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen algemene voorwaarden niet bindend omdat toch ernstig kan worden betwijfeld of een bestemming zich volkomen bewust is geweest van de juiste draagwijdte wanneer hij lezing kreeg van de vermelding op de factuur dat de overeenkomst beheerst wordt door algemene voorwaarden 'waarvan hij inzage kan krijgen op eenvoudig verzoek' (Kh. Antwerpen, 9 november 1973, *Eur. Vervoerr.*, 1974, 441; Zie ook: Brussel, 3 december 1952, *Jur. Anvers*, 1952, 369; Gent, 24 januari 1959, *R.W.*, 1959-60, 1996; Brussel, 24 juni 1971, *Rechtspr. Antw.*, 1971, 309; Brussel, 2 november 1972, *B.R.H.*, 1973, 445; Antwerpen, 9 oktober 1985, *Rechtspr. Antw.*, 1986, 127; loutere verwijzing naar algemene voorwaarden in briefwisseling en facturen is onvoldoende; Brussel, 27 juni 1986, *R.W.*, 1987-88, 1413; Kh. Brussel, 31 oktober 1990, *T.B.H.*, 1991, 563. Zie ook: KRUITHOFF, 'Overzicht II', *T.P.R.*, 1983, 540, nr. 36). Het antwoord zal enkel anders luiden wanneer uit de omstandigheden van het geval en uit de verkeersopvattingen mag worden afgeleid dat de han-

delaar geacht moet worden van die voorwaarden kennis te hebben. Dit is b.v. het geval wanneer de partijen regelmatige handelsrelaties onderhielden, dat de medecontractant vertrouwd is met de betrokken bedrijfstak waar men gelijklopende standaardvoorwaarden pleegt te bedingen (b.v. Antwerpen, 30 april 1975, *R.W.*, 1975-76, 1510; Kh. Antwerpen, 4 februari 1972, *B.R.H.*, 1972, 648; Kh. Antwerpen, 12 september 1972, *Rechtspr. Antw.*, 1972, 386; Kh. Gent, 12 oktober 1989, *T.B.H.*, 1991, 548).

Indien de factuur zelfs geen verwijzing bevat naar de algemene contractvoorwaarden, dan is een aanvaarding vanzelfsprekend uitgesloten (Kh. Brussel, 4 mei 1966, *B.R.H.*, 1966, 155: geen enkele vermelding op de factuur van enige verwijzing naar algemene condities. Zie ook: Gent, 24 januari 1959, *R.W.*, 1959-60, 1996; Kh. Antwerpen, 12 september 1972, *Rechtspr. Antw.*, 1972, 383).

Het antwoord luidt anders indien die contractvoorwaarden kunnen worden beschouwd als gebruiken (art. 1135 B.W.) of als gebruikelijke bedingen (art. 1156 B.W.) (zie verder, nr. 246).

Ook kan nog worden gedacht aan het geval dat in vorige contracten tussen partijen steeds naar die voorwaarden werd verwezen. Zo verklaarde de Rechtbank van Koophandel te Brussel, in een geval waar de verweerder staande hield de factuur niet te hebben ontvangen, de algemene voorwaarden toch van toepassing aangezien zij op alle andere facturen voorkwamen en verweerder hier nooit had tegen geprotesteerd (Kh. Brussel, 25 januari 1968, *R.W.*, 1968-69, 612).

236 4. Wanneer de *grafische voorstelling* van de algemene voorwaarden misleidend is: b.v. onduidelijke en kleine druk, abnormale plaats en dergelijke, die van aard zijn een normaal medecontractant te verschalken (Gent, 16 juni 1956, *R.W.*, 1956-57, 1648 met concl. adv. gen. MATTHYS; Kh. Gent, 3 augustus 1968, *B.R.H.*, 1968, 697: principe; Kh. Brussel, 21 mei 1970, *J.T.*, 1970, 499 (motivering). Kh. Charleroi, 5 december 1986, *Rev. Rég. Dr.*, 1987, 34. Zie ook: CLOQUET, 173, nr. 497; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62. Over de problematiek in het algemeen: KRUIHOF, '*Overzicht II*', *T.P.R.*, 1983, 541, nr. 37 e.v.; BRICKS, H., *Les clauses abusives*, Parijs, 1982, 176, nr. 266).

Dat de contractvoorwaarden enkel op de keerzijde van de factuur voorkomen is echter zonder belang (CLOQUET, 173, nr. 499), zelfs wanneer de voorzijde geen vermelding bevat die naar de keerzijde verwijst (b.v.: Kh. Luik, 24 september 1962, *Jur. Liège*, 1962-63, 45: 'qu'il appartient au destinataire de la facture de prendre connaissance de toutes et de chacune des mentions figurant sur celle-ci que ce soit au recto ou au verso'. Zie ook: Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Kh. Brussel, 6 augustus 1973, *J.T.*, 1973, 639; Kh. Luik, 3 juni 1982, *J.T.*, 1982, 802, *Jur. Liège*, 1983, 71. Vgl. BRICKS, H., *a.w.*, 177, nr. 267).

237 5. Hetzelfde geldt wanneer de factuur in een *taal* is opgesteld die de bestemming niet machtig is. Op de afzender rust de bewijslast dat

de geadresseerde voldoende kennis heeft van de gebezigde taal om de algemene voorwaarden te begrijpen (Kh. Brussel, 11 mei 1963, *R.W.*, 1963-64, 199; Rb. Hasselt, 14 mei 1969, *R.W.*, 1969-70, 90: 'als handelsgebruik dient te worden aanvaard dat de factuur zou worden opgesteld in de moedertaal van de bestemming'; Kh. Antwerpen, 7 december 1976, *R.W.*, 1976-77, 1657; Kh. Charleroi, 5 december 1986, *Rev. Rég. Dr.*, 1987, 34, KRUIHOF, R., 'Overzicht II', *T.P.R.*, 1983, 542, nr. 37; BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 19, nr. 8. *Anders*: Kh. St. Niklaas, 29 januari 1957, *R.W.*, 1958-59, 914; Kh. Oudenaarde, 16 oktober 1986, *R.W.*, 1987-88, 478: de geadresseerde die de gebruikte taal niet machtig is, moet hiertegen protesteren; CLOQUET, 174, nr. 504). Uitzondering moet echter worden gemaakt voor handelaars die sinds geruime tijd handelsbetrekkingen onderhouden en de geadresseerde nimmer tegen de algemene voorwaarden protesteerde (Arrondrb. Brussel, 5 november 1974, *B.R.H.*, 1974, 541). Terloops zij er aan herinnerd dat het K.B. 18 juli 1966 op het Taalgebruik in het bedrijfsleven enkel regelen geeft omtrent de wettelijke vermeldingen van de factuur en niet van toepassing is op de overige vermeldingen zoals de algemene voorwaarden (zie boven, nr. 147).

Met het voorgaande moet ook gelijkgesteld worden het geval dat de factuur op een slordige of ondoorzichtige wijze wordt geformuleerd zodat een gemiddelde lezer zich niet van de precieze draagwijdte ervan kan vergewissen (KRUIHOF, R., 'Overzicht II', *T.P.R.*, 1983, 542, 37). Dit is ook zo indien er tegenstrijdigheid bestaat tussen de verschillende versies van de algemene voorwaarden (Kh. Brussel, 11 februari 1981, *T.B.H.*, 1984, 216: indien er tegenstrijdigheid is tussen de Nederlandse en Franse versie, moeten de algemene voorwaarden plaatsmaken voor het gemeen recht).

Volledigheidshalve zij erop gewezen dat het hier gemaakte voorbehoud in verband met de onduidelijkheid van de algemene voorwaarden of met betrekking tot de taal waarin deze werden opgesteld, slechts geldt in het raam van de stilzwijgende aanvaarding van facturen. Problematischer is de vraag of diegene die uitdrukkelijk met de contractvoorwaarden heeft ingestemd, nog dergelijk verweer kan voeren. Aldus wordt veelal aangenomen dat diegene die de voorwaarden, opgesteld in een andere taal, aanvaard heeft, geacht moet worden deze bedingen te begrijpen (o.m.: VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence', *R.C.J.B.*, 1986, 142, nr. 57). Aldus werd ook geoordeeld dat een partij die een overeenkomst blindelings ondertekent, zonder kennis te nemen van de standaardbepalingen, omdat hij het volste vertrouwen heeft in de wederpartij, door die bedingen gebonden is (Antwerpen, 3 maart 1987, *T.B.B.R.* 1989, 237). Voor Nederland bepaalt art. 6.5.1.3. N.N.B.W. dat diegene die een overeenkomst ondertekent daaraan gebonden is, ook 'als bij het sluiten van de overeenkomst zijn wederpartij begreep of moest begrijpen dat hij de inhoud daarvan niet kende'. De rechter kan in die hypothese wel een bepaald beding nietig verklaren wanneer die wederpartij had moeten begrijpen, dat de andere, indien hij het beding had gekend, hierin niet had ingestemd (tweede lid). Volgens SCHOORDIJK betekent dit: indien de algemene voorwaarde onredelijk is (*Algemeen gedeelte*, Deventer, 469).

238 6. Van clausules betreffende de aanvaarding (b.v. termijn van protest) mag logischerwijze de stilzwijgende aanvaarding evenmin aangenomen worden (zie boven, nr. 212) (*Anders*: Kh. Charleroi, 16 januari 1975, *B.R.H.*, 1976, 116).

239 7. Wanneer in de factuur ongebruikelijke en buitensporige bedingen werden opgenomen.

(Zie in die zin: BRICKS, H., *a.w.*, 178, nr. 269 e.v. Ook in de rechtspraak wordt rekening gehouden met het al dan niet gebruikelijk of buitensporig karakter van de factuurcondities; Antwerpen, 28 maart 1984, *R.W.*, 1987-88, 262; Kh. Gent, 24 oktober 1950, *R.W.*, 1950-51, 1472; Kh. Aalst, 27 november 1951, *R.W.*, 1951-52, 900; Rb. Hasselt, 22 april 1970, *B.R.H.*, 1970, 457: bevoegdheidsbeding is gebruikelijk; Kh. Brussel, 5 oktober 1971, *J.T.*, 1971, 738: 'que ces conditions sont appliquées par 95 % environ des concurrents de la défenderesse, de sorte qu'une maison de commerce de l'importance de la demanderesse doit savoir quelles sont entrées dans les usages d'une façon tout à fait générale'; Kh. Dinant, 20 juni 1978, *J.T.*, 1978, 598; Kh. Bergen, 11 juli 1978, *B.R.H.*, 1979, 100: 'que les conditions générales de vente doivent respecter l'économie normale d'un contrat de vente; en bouleversant complètement l'économie normale des obligations réciproques, la convention deviendrait léonine').

Sommige auteurs zijn nochtans van oordeel dat dit onderscheid nogal vaag is en de poort open zet voor arbitraire oplossingen. Ook zou dit onderscheid juridisch moeilijk gefundeerd kunnen worden (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 68, nr. 62; MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 112-113; CLOQUET, A., *a.w.*, *J.T.*, 1957, 254, nr. 14 e.v.).

Met deze kritiek kan niet worden ingestemd. Algemene bedingen moeten als buitensporig of exorbitant worden bestempeld wanneer blijkt dat de clausules in de betrokken sector t.a.v. soortgelijke contracten ongebruikelijk zijn en mag worden aangenomen dat de geadresseerde van de factuur er niet op bedacht is geweest. Zo zijn b.v. gebruikelijk: schadebedingen, bedingen omtrent leverings- en betalingsmodaliteiten en bevoegdheidsbedingen. Zijn dit b.v. niet: arbitrageclausules, bedingen die een buitenlandse rechtbank bevoegd verklaren, zogenaamde 'strafbedingen', overdreven exoneratiebedingen.

Dit onderscheid kan ook juridisch gefundeerd worden. In feite komt de bewijsregel van art. 25 W.Kh. neer op een toepassing van de figuur der partijbeslissing. Aan één der partijen, m.n. de opsteller van de factuur, wordt de bevoegdheid verleend om de rechtsverhouding die tussen partijen bestaat, nader te bepalen en uit te werken. Welnu, het nemen van een partijbeslissing behoort tot de uitvoering te goeder trouw (art. 1134 B.W.). Aan de rechter komt dan een 'marginaal' toetsingsrecht toe indien de partijbeslissing op kennelijke wijze indruist tegen de eisen van redelijkheid en billijkheid (zie bij: KRUIHOF, R., 'Overzicht I', *T.P.R.*, 1975, 481, nr. 47; RONSE, J., 'Marginale toetsing', *T.P.R.*, 1977, 207 e.v.; STORME, M.E., 'De bepaling van het voorwerp van een verbintenis bij partijbeslissing', *T.P.R.*, 1988, 1259 e.v.).

3. Conclusie

240 Krachtens art. 25 W.Kh. levert de aanvaarde factuur het wettelijk bewijs op dat een overeenkomst tussen partijen tot stand gekomen is onder de voorwaarden die op voor- of keerzijde van de factuur worden vermeld; ook al verschijnen die bedingen dan voor het eerst.

De prealabele vraag is echter of het stilzwijgen van de bestemming in die gevallen kan worden uitgelegd als een aanvaarding van de factuurvoorwaarden. Hierop moet ontkennend worden geantwoord indien de factuurvoorwaarden afwijken van de aanvankelijke contractvoorwaarden, wanneer die voorwaarden naar inhoud of vormgeving misleidend of onbegrijpelijk zijn, wanneer zij ongebruikelijk of buitensporig zijn, en, in beginsel ook wanneer er enkel naar die algemene voorwaarden wordt verwezen.

Deze oplossing dient niet beperkt te blijven tot de koopovereenkomsten. In de rechtspraak wordt evenwel nog vaak geoordeeld dat voor die andere overeenkomsten de aanvaarding van de factuur enkel een 'feitelijk vermoeden' oplevert, ook met betrekking tot de algemene bedingen (b.v. : Kh. Namen, 14 december 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 58. Vgl. : Gent, 18 oktober 1978, *R.W.*, 1979-80, 591). Eens men echter de principiële uitbreiding van de toepassing van de bewijsregel van art. 25 W.Kh. tot alle commerciële overeenkomsten aanvaardt (zie boven, nr. 219), dient zulks ook te gelden voor de algemene bedingen.

C. TEN AANZIEN VAN NIET-HANDELAREN

241 De bijzondere bewijskracht waarmee de factuur door art. 25 W.Kh. wordt bekleed, geldt enkel tussen handelaars. Tegen een contractant voor wie de overeenkomst een burgerlijk karakter heeft, levert de factuur dus *a fortiori* geen bewijs op van de aanvaarding der algemene bedingen die er op voorkomen (Kh. Brussel, 7 februari 1946, *J.C.B.*, 1946, 190; Rb. Aarlen, 27 oktober 1953, *Jur. Liège*, 1953-54, 79; Rb. Aarlen, 30 januari 1969, *B.R.H.*, 1970, 156; Rb. Aarlen, 7 november 1969, *Jur. Liège*, 1969-70, 197; Rb. Antwerpen, 26 juni 1975, *R.W.*, 1975-76, 1311; Vred. St. Gillis, 12 november 1952, *R.W.*, 1952-53, 1036). De rechtspraak is hier vaak zeer principieel door aan de factuur iedere waarde te ontkennen. Genueancerder is de opvatting van MOREAU-MARGRÈVE, dat ten aanzien van niet-handelaren de factuur toch een residuaire rol moet toekomen als feitelijk vermoeden (MOREAU-MARGRÈVE, I, *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 105-106). Samen met andere elementen kan de rechter dan uit het niet-protesteren van de factuur, onder omstandigheden, de stilzwijgende aanvaarding van de factuurvoorwaarden afleiden. In burgerlijke zaken geldt echter het voorschrift van art. 1341 B.W. Meer afdoende is dan, zoals BOSMANS voorstelt, de afwezigheid van protest, in dergelijke omstandigheden, als een buitengerechtigde bekentenis te beschouwen met

betrekking tot de algemene voorwaarden (BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 21, nr. 19. Zie ook: Rb. Neufchâteau, 11 februari 1981, *J.T.*, 1981, 400).

D. ENIGE BIJZONDERE PROBLEMEN

1. Interpretatie van standaardvoorwaarden

242 De interpretatieregels neergelegd in de art. 1156 B.W. tot en met 1164 B.W. zijn eveneens van toepassing op standaard- en toetredingscontracten. Alvorens hierop verder in te gaan, dient de aard van de regels nader te worden bepaald. Zoals bekend heeft het Hof van Cassatie, in navolging van zijn Procureur-Generaal (DUMON, F., 'De motivering van de vonnissen en arresten en de bewijskracht van de akten', *R.W.*, 1978-79, 257-326, *Arr. Cass.*, 1978-79, 3-69), in enige recente arresten het traditionele standpunt, dat deze regels slechts aanbevelingen zijn van de rechter en geen werkelijke rechtsregels, verlaten (*Cass.*, 22 maart 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 860, *R.W.*, 1979-80, 2238, *R.C.J.B.*, 1981, 189, met noot CORNELIS, L. (m.b.t. art. 1162 B.W.); *Cass.*, 27 april 1979, *Arr. Cass.*, 1978-79, 1025 (m.b.t. art. 1156 B.W.); *Cass.*, 25 september 1981, *R.W.*, 1982-83, 433 (m.b.t. art. 1157 B.W.). Zie hierover ook: DIRIX, E. en VAN OEVLELEN, A., 'Kroniek verbintenissenrecht', *R.W.*, 1980-81, 2393-2396; KRUIHOF, R., 'Overzicht II', *T.P.R.*, 1983, 589-591). De art. 1156 B.W.-1164 B.W. zijn suppletieve rechtsregels waarvan de schending door de rechter tot cassatie kan leiden.

Welke van deze voorschriften verdienen nu bijzondere aandacht in het raam van de problematiek der standaardbedingen? In de eerste plaats is dit art. 1162 B.W.: 'In geval van twijfel wordt de overeenkomst uitgelegd ten nadele van hem die bedongen heeft en ten voordele van hem die zich verbonden heeft'. Hieruit kan een stelselmatige interpretatie worden afgeleid ten gunste van de toetredende partij. Volgens de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie betekent deze bepaling immers niet dat de interpretatie ten voordele van de debiteur moet geschieden — dit zou soms ook kunnen leiden tot een interpretatie ten gunste van de opsteller van standaardvoorwaarden, aangezien beide partijen van een overeenkomst zowel schuldenaar als schuldeiser zijn — maar moet telkens worden uitgemaakt welke partij zich verbonden heeft en welke bedongen heeft (*Cass.*, 22 maart 1979, *t.a.p.*, *Cass.*, 27 april 1979, *t.a.p.*; *Cass.*, 7 september 1979, *R.W.*, 1979-80, 23). Aldus is diegene die zijn aansprakelijkheid contractueel beperkt, de 'bedinger' niet-tegenstaande hij debiteur is van een contractuele zorgvuldigheidsplicht.

Welnu, ten aanzien van iedere clausule die een afwijking voorziet van het gemeen recht, dient de opsteller van de standaardvoorwaarden in feite beschouwd te worden als de 'bedinger'. Met betrekking tot de koopovereenkomst leidt zulks geen twijfel ingevolge art. 1602 B.W.: 'De verkoper is verplicht duidelijk te verklaren waartoe hij zich verbindt. Ieder duister of ondubbelzinnig beding wordt tegen de verkoper uitgelegd'. In het algemeen kan ook nog steun gevonden worden in de

theorie van de pre-contractuele aansprakelijkheid: de opsteller van de algemene bedingen begaat een fout indien hij onduidelijke clausules in de overeenkomst heeft opgenomen (KRUIHOF, R., 'Overzicht I', *T.P.R.*, 1975, 503, nr. 63. Zie ook: VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 110-113; BERLIOZ, G., *a.w.*, 126).

243 Een andere regel die veelal tot art. 1162 B.W. wordt herleid, is deze van de restrictieve interpretatie van bedingen die van het gemeen recht afwijken. Zo wordt b.v. nagenoeg algemeen aangenomen dat exoneratiebedingen (zie verder, nr. 263), schadebedingen en commissoire bedingen (zie verder, nr. 263) beperkend moeten worden uitgelegd (zie bij: KRUIHOF, R., 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1983, 595-598, nr. 95; CORNELIS, L., *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1981, 215, nr. 23).

244 Uit art. 1156 B.W. wordt afgeleid dat bij tegenstrijdigheid tussen gedrukte en handgeschreven clausules de voorkeur moet worden gegeven aan de laatste. Met de hand geschreven bedingen worden geacht juister de werkelijke bedoelingen der partijen weer te geven (CLOQUET, 177, nr. 515; DE PAGE, IV, 232, nr. 205 noot (3); MOREAU-MARGRÈVE, I, *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 123. Zie ook: PERREAU, E.H., 'Clausules manuscrites et clauses imprimées', *R.T.D. Civ.*, 1927, (303), 316 e.v. B.v.: Rb. Hasselt, 27 november 1909, *Pas.*, 1908, III, 199). Om dezelfde reden hebben specifieke vermeldingen ook voorrang op stijlclausules (zie verder, nr. 247).

2. Tegenstrijdige standaardbedingen

245 Een specifiek probleem rijst indien beide partijen aanspraak maken op de toepassing van de eigen algemene contractvoorwaarden. B.v.: A doet een bepaald aanbod onder verwijzing naar zijn algemene condities. De wederpartij B die het aanbod aanvaardt, verwijst op zijn beurt naar eigen standaardbedingen. De rechtbanken worden veelvuldig met deze vraagstelling geconfronteerd aangezien handdelaren in hun correspondentie, op hun bestelbons, facturen, en dergelijke nagenoeg steeds naar de eigen condities plegen te verwijzen.

Veelal wordt hierin zelfs een clause opgenomen luidens welk in geval van conflict tussen algemene voorwaarden, de voorkeur moet worden gegeven aan de eigen condities. Voor het beslechten van deze '*battle of forms*' worden diverse oplossingen gesuggereerd:

a. Volgens sommige rechtspraak duidt het conflict der algemene voorwaarden op de afwezigheid van wilsovereenstemming zodat tussen partijen geen overeenkomst is tot stand gekomen (b.v.: Rb. Luik, 29 maart 1973, *Jur. Liège*, 1972-73, 253). Met deze opvatting kan niet worden ingestemd: de algemene voorwaarden leveren in beginsel geen essentieel bestanddeel op dat de totstandkoming van de overeenkomst in de weg staat.

b. Een belangrijk gedeelte van de rechtspraak en rechtsleer opteert voor een even elegante als efficiënte oplossing: tussen de partijen is een overeenkomst tot stand-

gekomen, behalve dan voor wat de toepasselijke standaardbedingen betreft, zodat de rechtsverhouding onderworpen wordt aan het gemeen recht (KRUTHOF, R., 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1975, 458, nr. 18; VAN OMMESLAGHE, P., 'Examen de jurisprudence', *R.C.J.B.*, 1986, 145, nr. 58; FORIERS, P.A., 'Chronique de jurisprudence (1970-80). Les contrats commerciaux', *T.B.H.*, 1983, (107), 117; DE LY, F., 'Formulierenstrijd een totstandkoming van contracten', *R.W.*, 1986-87, 1313-1334; B.v. : Antwerpen, 30 maart 1977, *R.W.*, 1976-77, 2421; Kh. Brussel, 24 november 1967, *B.R.H.*, 1968, I, 18; Kh. Charleroi, 30 maart 1977, *T. Aann.*, 1978, 136). Ook met deze opvatting kon in het algemeen niet worden ingestemd. Dat B, door te gewagen van eigen condities of door het opnemen van een of andere stijclausule, de algemene voorwaarden zou kunnen wegbedingen, waaronder A bereid is zijn aanbod te doen en die met de geoffreerde prijs een evenwichtig geheel vormen, is niet redelijk.

c. Een derde theorie verleent bij conflict tussen algemene verkoop- en inkoopvoorwaarden de voorkeur aan de standaardbedingen van de koper. Hiertoe wordt beroep gedaan op art. 1602 B.W. (Kh. Brussel, 29 mei 1956, *J.C.B.*, 1956, 197; Kh. Verviers, 9 november 1969, *Jur. Liège*, 1969-70, 150). De toepassing van deze interpretatieregel wordt in deze terecht bekritiseerd (zie bij: MOREAU-MARGRÈVE, I., *a.w.*, *T. Aann.*, 1971, 124; FORIERS, P.A., *a.w.*, *T.B.H.*, 1983, 117).

d. Volgens een vierde theorie gelden de algemene bedingen van de partij die het aanbod aanvaardt. Dit is de zogenaamde theorie van het laatste woord (TEMMERMAN, E., noot onder Kh. St. Niklaas, 10 januari 1967, *T. Aann.*, 1970, 188; TUMMERS, A., 'Comment résoudre le conflit entre les conditions générales du vendeur et celles de l'acheteur?', *Ann. Fac. Dr. Liège*, 1972, 585-616. Voor Nederland: HONDIUS, E.H., *Standaardvoorwaarden*, Deventer, 429 e.v.). Indien A in zijn aanbod verwijst naar zijn algemene condities en B die het aanbod aanvaardt van zijn kant hetzelfde doet en zulks geen reactie uitlokt vanwege A, dan gelden de condities van B. 'Men moet, zo schrijft TEMMERMAN, alleen trachten het laatste woord te hebben'. Tegen deze theorie wordt opgeworpen dat slechts moeilijk valt aan te nemen dat uit het stilzwijgen van A een aanvaarding mag worden afgeleid. Deze opvatting kent wel navolging in het internationaal kooprecht en met name in art. 7 van de Eenvormige wet inzake de totstandkoming van internationale koopovereenkomsten betreffende roerende zaken. Na in lid 1 bepaald te hebben dat de aanvaarding volkomen met het aanbod moet aansluiten, luidt lid 2 als volgt: 'Bevat een antwoord op een aanbod, dat strekt tot aanvaarding van aanvullingen of afwijkingen, die de voorwaarden van het aanbod niet wezenlijk aantasten, dan geldt dit toch als aanvaarding tenzij de aanbieder op korte termijn bezwaar maakt tegen de verschillen; doet hij dit niet, dan wordt de inhoud van de overeenkomst bepaald door de voorwaarden van het aanbod zoals gewijzigd bij de aanvaarding' (Zie hierover: DE LY, F., *a.w.*, 1322 e.v.).

e. Een vijfde theorie is deze van het eerste woord. Volgens deze theorie, die de voorkeur verdient, mag A die een aanbod doet zijn voorwaarden als geldend beschouwen, tenzij B de toepassing ervan uitdrukkelijk heeft van de hand gewezen. Deze theorie werd bij ons reeds verdedigd door CLOQUET: 'het is redelijk aan te nemen dat (...) de voorrang zal toegekend worden aan de voorwaarden van de aanbieder, behalve wanneer de aanvaardende partij haar aankoopvoorwaarden heeft opgedrongen als voorwaarde voor haar aanvaarding (CLOQUET, 179, nr. 523; B.v.: Kh. Gent, 24 april 1990, *T.B.H.*, 1991, 555 met goedkeurende noot STORME; Vgl. LAENENS, *J. a.w.*, 104-105, nr. 373). Het kan ook zijn dat de koper het 'eerste woord' heeft: Kh. Brussel, 21 maart 1969, *B.R.H.*, 1971, 22 indien de overeenkomst tot stand is gekomen op basis van zeer volledige aankoopvoorwaarden, dan kan de verkoper door het toezenden van facturen daaraan geen afbreuk meer doen, zie boven, nr. 233.

Dezelfde opvatting wordt ook neergelegd in het Nieuw Nederlands B.W.: 'Verwijzen aanbod en aanvaarding naar verschillende algemene voorwaarden, dan komt aan de tweede verwijzing geen werking toe, wanneer daarbij niet tevens de toepasselijkheid van de in de eerste verwijzing aangegeven algemene voorwaarden uitdrukkelijk van de hand wordt gewezen'. In de handel, zo schrijft SCHOORDIJK, heeft alles zijn prijs. Bij een geoffreerde prijs behoren de daarbij geoffreerde standaardvoorwaarden. Een koper die op een offerte ingaat en eigen voorwaarden pousseert zonder deze in discussie te brengen, behoeft het recht niet au sérieux te nemen. Indien het de koper ernst is met zijn inkoopcondities, dan behoort hij deze *met meer gewicht te berde te brengen* (SCHOORDIJK, H.C.F., 'Battle of forms', *W.P.N.R.*, 1979 (501) 502. In dezelfde zin: Lord DENNING in *Butler Machine Tool v. Ex-Cell-O Corp.*, door SCHOORDIJK aangehaald).

Al wordt hier dus de voorkeur gegeven aan de vijfde theorie, dan moet men natuurlijk voor ogen houden dat geen van deze theorieën blindweg kan worden toegepast. De concrete gegevens van de zaak blijven steeds determinerend. Te denken valt aan het bestaan van regelmatige handelsrelaties die steeds door de algemene bedingen van één der partijen werden beheerst (Gent, 14 maart 1983, *R.W.*, 1984-85, 690. Zie ook: SCHOORDIJK, H.C.F., *a.w.*; DENIER, P., *a.w.*, 70, nr. 76).

3. Gebruik en gebruikelijk beding

246 De overeenkomst verbindt niet alleen tot hetgeen daarin uitdrukkelijk is bepaald, maar ook tot de gevolgen die door het gebruik aan de verbintenis worden toegekend (art. 1135 B.W.). Daarenboven moet zij worden aangevuld met de daarbij gebruikelijke bedingen hoewel die er niet in zijn uitgedrukt (art. 1160 B.W.). Een bestendig gebruikelijk beding is een beding dat men bij het sluiten van soortgelijke overeenkomsten pleegt te maken, terwijl onder een gebruik een gedragslijn wordt verstaan die men na het sluiten van een bepaalde overeenkomst pleegt te volgen.

Volgens het Hof van Cassatie berust de rechtskracht van gebruik en gebruikelijke bedingen op de stilzwijgende bedoeling der partijen. Hiertoe is vereist dat het gebruik het karakter vertoont van een regel die in een bepaalde streek algemeen en door iedereen wordt geacht van toepassing te zijn op een bepaalde soort overeenkomsten, behoudens andersluidende bepalingen. In dat geval moet immers als vaststaand worden aangenomen dat de partijen dienaangaande niet onwetend konden zijn en derhalve, door het gebruik niet uitdrukkelijk uit te sluiten, geacht worden met de toepassing ervan te hebben ingestemd (Cass., 29 mei 1974, *Pas.*, 1947, I, 217 met noot R.H., *Arr. Cass.*, 1947, 171; Cass., 17 oktober 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 224, *Pas.*, 1976, I, 224; Cass., 29 maart 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 874, *Pas.*, 1976, I, 833. Zie hierover ook: KRUIHOF, R., 'Overzicht I', *T.P.R.*, 1975, 461-463, nr. 23. MAHAUX, J., LECLERCQ, J.F. en MEINERTZHAGEN - LIMPENS, A., *a.w.*, 35 e.v.; FORIERS, P.A., *a.w.*, *T.B.H.*, 1982, 124 e.v.; LECLERCQ, J.F., 'Usages civils et commerciaux', *J.T.*, 1973, 157-162; B.v. : Kh. Gent, 12 oktober 1989, *T.B.H.*, 1991, 548: een handelaar die in een bepaalde branche actief is, wordt geacht de in die bedrijfstak geldende standaardvoorwaarden te kennen). Wie er de rechtspraak op naslaat, valt op dat onze rechtbanken niet snel geneigd zijn het bestaan van gebruik en gebruikelijke bedingen te aanvaarden (zie b.v. m.b.t. de algemene voorwaarden der commissionairs-expediteurs, o.m. : VAN DEN BRANDE, G., 'Omtrent de toepassing van de algemene voorwaarden van de commissionaris-expediteurs van België', *De Verz.*, 1979, 495 e.v.). Ten onrechte evenwel. De aanvaarding van gebruiken in het handelsverkeer draagt bij tot rechtszekerheid, doordat iedere contractant precies weet wanneer hij aanspraak heeft op zijn wederpartij en in welke gevallen hij zelf heeft in te staan en waarvoor hij dan zelf voorzorgsmaatregelen (b.v. verzekering) kan nemen. Dit zal ook de kostprijers der prestaties drukken en gevallen van pluraliteit van verzekeringen uitsluiten.

4. De zogenaamde stijlclausules

247 Welke waarde moet worden gehecht aan zogenaamde stijlclausules? Hierover heerst verdeeldheid in de rechtsleer. Deze verdeeldheid vloeit voort uit het feit dat de auteurs niet altijd dezelfde betekenis toekennen aan dit begrip. Daarom eerst: wat zijn stijlclausules?

Veelal heeft men het over clausules die de partijen krachtens een zeker automatisme in hun overeenkomst plegen op te nemen. Zo heeft DE PAGE het over 'clauses (...), que les usages ou la pratique ont amené à insérer dans tous les actes de même nature' (*Traité*, II, 558, nr. 571). De bindende kracht van dergelijke clausules lijdt volgens deze en andere auteurs dan ook geen twijfel. 'Il est à peine besoin de dire que, par le seul fait de leur insertion dans les actes et de la signature des parties qui les couvre, les clauses 'de style' doivent être observées (DE PAGE, *Traité*, II, 558, nr. 571; BERLIOZ, G., *Le contrat d'adhésion*, Parijs, 1973, 130, nr. 255; LECOMTE, A., 'La clause de style', *R.T.D.Civ.*, 1935, 305 e.v.).

Het louter gebruikelijk of repetitief karakter van een bepaalde clausule maakt haar nog niet tot stijlclausule. Het frequent gebruik ervan kan integendeel wijzen op het nut van een bepaalde clausule. Daarom doen sommige auteurs aan het begrip 'stijlclausule' een meer specifieke inhoud toekomen. Het begrip 'stijlclausule' dient veeleer een clausule aan te duiden waarover onzekerheid heerst of zij wel door de partijen (of één ervan) werd gewild. Nog een stap verder gaat DENIS: 'La clause de style est celle qui n'a pas été voulue' (DENIS, D., 'La clause de style' in *Etudes offertes à J. Flour*, Parijs, 1979, (117), 123, nr. 10). De aanduiding van stijlclausule wijst dan op de afwezigheid van wilsovereenstemming.

Hoe dit ook zij – en hierover heerst eensgezindheid – een clausule die niet geacht wordt de wilsovereenstemming tussen partijen uit te drukken, moet terzijde worden geschoven (DE PAGE, *t.a.p.*; DENIS, D., *a.w.*, 127, nr. 14). Een voorbeeld van dergelijke stijlclausules is het beding dat in geval van tegenstrijdige standaardbedingen de eigen clausules de voorkeur genieten. Door het opnemen van dergelijke clausules kan men de zaak niet afmaken (zie boven, nr. 245).

Wat de interpretatie van stijlclausules betreft, wordt aangenomen dat zij de betekenis moeten krijgen die er gewoonlijk wordt aan gehecht (BERLIOZ, G., *a.w.*, 130, nr. 256). In ieder geval moeten zij restrictief worden uitgelegd (zie bij: DENIS, D., *a.w.*, 132, nr. 24. B.v. de clausule in een vergoedingskwijtschrift waarbij de benadeelde moet verzaken aan iedere vordering).

5. Afstand van factuurvoorwaarden

248 Afstand van recht wordt niet vermoed. In sommige rechtspraak wordt nochtans al te snel tot zo'n afstand of 'verwerking' van het recht zich op de algemene contractvoorwaarden te beroepen, besloten (b.v.: Kh. Brussel, 8 april 1990, *T.B.H.*, 1991, 551; afwezigheid van ingebrekestelling impliceert afstand van factuurvoorwaarden; Kh. Hoei, 2 november 1988, *J.L.M.B.*, 1989, 82 met noot). Het spreekt echter vanzelf dat de coulante houding die een schuldeiser tegenover zijn wederpartij aanneemt, niet kan worden uitgelegd als een afstand van recht. Evenmin kan steun worden gevonden in de omstandigheid dat de schuldeiser in latere briefwisseling of in zijn ingebrekestelling niet meer naar die voorwaarden heeft verwezen (Vred. Gent, 3 januari 1989, *T.G.R.*, 1989, 128).

Het Hof van Cassatie kreeg te oordelen over volgend geval. In de factuurvoorwaarden was bepaald dat het protest dient te gebeuren binnen een week na ontvangst van de factuur. Het Hof beslist dat uit het enkele feit dat de schuldeiser de tardiviteit van het protest eerst bij conclusie opwerpt, niet kan worden afgeleid dat hij afstand heeft gedaan van de factuurvoorwaarden, nu zijn handelswijze ook voor andere uitlegging vatbaar is (Cass., 15 juni 1990, *R.W.*, 1990-91, 1197).

E. ENIGE BEDINGEN NADER BESCHOUWD

1. *Exoneratiebedingen*

249 De contractanten kunnen vrijelijk hun aansprakelijkheid – zowel contractueel als buitencontractueel – beperken (zie hierover o.m. DIRIX, E., ‘Exoneratiebedingen’, *T.P.R.*, 1988, 1171 e.v.; KRUIHOF, R., ‘Contractuele aansprakelijkheidsbedingen’, *T.P.R.*, 1984, 264, nr. 26; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 168, e.v.; VAN OMMESLAGHE, P., *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1975, 526, nr. 58 e.v.). De principiële geldigheid van exoneratiebedingen kent echter drie uitzonderingen:

a. De schuldenaar kan zich niet voor zijn persoonlijk bedrog exonereren (*Fraus omnia corrumpit*). Daarentegen verwees het Hof van Cassatie in 1959 het adagium ‘*culpa lata dolo equiparatur*’ naar de rechtshistorie, door te oordelen dat, buiten de gevallen waarin de wet anders bepaalt, de partijen bij een overeenkomst geldig kunnen bedingen dat één van hen niet zal instaan voor haar persoonlijke zware fout of voor de zware fout en zelfs het opzet van haar aangestelden (Cass., 25 september 1959, *Arr. Cass.*, 1960, 86, *Pas.*, 1960, I, 113, *R.C.J.B.*, 1960, 6 met noot J. DABIN. Zie ook: HAYOIT DE TERMICOURT, ‘Bedrog en grove schuld op het stuk van niet-nakoming van contracten’, *R.W.*, 1957-58, 65-80). De gevolgen van deze erkenning van de rechtsgeldigheid van de vrijtekeningsbedingen voor zware fouten wordt enigszins verzacht door een ruime interpretatie van het begrip ‘bedrog’: het opzettelijk begaan van de fout, zonder dat vereist wordt dat de dader ook de schadelijke gevolgen heeft gewild of dat hij zich van deze gevolgen bewust was of dit behoorde te zijn (zie hierover o.m.: CORNELIS, L., ‘La faute lourde et la faute intentionnelle’, *J.T.*, 1981, 513-516; DABIN, J., *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1960, 17-18; KRUIHOF, R., *a.w.*, *T.P.R.*, 1984, 269, nr. 31 e.v.; FAGNART, J.L., ‘L’obligation de renseignement du vendeur-fabricant’, *R.C.J.B.*, 1983, 251 e.v.). Bovendien dienen dergelijke bedingen restrictief te worden uitgelegd. Een vrijtekening voor zware fout moet uitdrukkelijk in de overeenkomst zijn bedongen; uit een beding dat in algemene bewoordingen is gesteld, kan geen exoneratie voor zware fout worden afgeleid wanneer deze vrijstelling niet ‘uitdrukkelijk in die contractuele bepaling voorkomt of daaruit noodzakelijk voortvloeit’ (Cass. 22 maart 1979, *R.W.*, 1979-80, 2238 met noot, *Arr. Cass.*, 1978-79, 860, *R.C.J.B.*, 1981, 189 met noot CORNELIS, L.; zie ook: DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., *a.w.*, *R.W.*, 1980-81, 2461-2464).

b. Een exoneratiebeding is steeds nietig wanneer het iedere zin of betekenis aan de overeenkomst ontnemt (Cass., 25 september 1959, *t.a.p.*).

c. Ten slotte zijn exoneratiebedingen nietig wanneer ze door bijzondere wetteksten verboden zijn.

250 In contracten met consumenten verbiedt art. 30, 11 W.H.P. bedingen waarbij de verkoper zich exonereert voor zijn opzet en zijn grove fout en die van zijn aangestelden en lasthebbers (zie verder, nr. 281).

2. Exoneratiebeding met betrekking tot de vrijwaringsplicht van de verkoper voor verborgen gebreken

251 Luidens art. 1643 B.W. kan enkel de verkoper die de gebreken niet kende zich beroepen op een beding dat zijn vrijwaringsplicht terzake beperkt. Volgens het Hof van Cassatie is een dergelijk exoneratiebeding niet alleen nietig wanneer hij het gebrek kende op het ogenblik van de contractsluiting (Cass., 4 mei 1939, *Pas.*, 1939, I, 233.), maar ook indien hij het pas naderhand ontdekt (Cass., 28 februari 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 801, *R.C.J.B.*, 1983, 223 met noot FAGNART, J.L.).

Zoals bekend worden fabrikanten en professionele verkopers vermoed de gebreken van hun produkten te kennen. Dit vermoeden kan slechts ongedaan gemaakt worden indien de verkoper bewijst dat hij dit, ondanks alle voorzorgen, niet had kunnen kennen (Cass., 13 november 1959, *Pas.*, 1960, I, 313, *J.T.*, 1960, 59). Dit vermoeden heeft tot gevolg dat op professionele verkopers de ruime schadevergoedingsplicht van art. 1645 B.W. rust. Of hieruit ook mag worden afgeleid dat deze verkopers hun vrijwaringsplicht niet meer rechtsgeldig kunnen beperken, wordt betwist (zie bij: COUSY, H., *Problemen van produktenaansprakelijkheid*, Brussel, 1978, 348, nr. 238, e.v.; VAN HECKE, G., 'La responsabilité du fabricant', *R.C.J.B.*, 1960, 218, nr. 7 e.v.). Volgens sommige auteurs kan het antwoord logischerwijze enkel bevestigend luiden van zodra men een vermoeden van kennis aanneemt (in die zin: KRUTHOF, R., 'Aansprakelijkheid voor schade veroorzaakt door produkten' in *Economisch en Financieel recht vandaag I*, Gent, 1974, (423), 431; MOENS, K., 'Wilsgebreken en verborgen gebreken in de verkoop van tweedehandswagens', *Ius*, 1983, nr. 6, 144, nr. 104). Deze opvatting lijkt de juiste te zijn.

3. Schadebedingen

252 Zoals bekend bond het Hof van Cassatie in zijn arrest van 17 april 1970 de strijd aan tegen buitensporige boetebedingen. Volgens dit arrest zijn bedingen die geen vergoeding van de schade beogen en die aan de schuldeiser een veel grotere winst bezorgen dan de normale uitvoering van de overeenkomst, in strijd met de openbare orde (art. 6 B.W.) en derhalve nietig (Cass., 17 april 1970, *Arr. Cass.*, 1970, 754 met concl. adv.gen. E. KRINGS, *R.C.J.B.*, 1972, 454 met noot I. MOREAU-MARGRÈVE, *B.R.H.*, 1970, 702). Aan bedingen bedoeld in art. 1152 B.W. komt enkel een vergoedende of indemniserende functie toe. Deze stellingname – door WYMEERSCH treffend geformuleerd als 'strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet' (WYMEERSCH, E., 'Strafbedingen zijn verboden, schadebedingen niet', *R.W.*, 1973-74, 2432) – werd nog bevestigd door latere arresten (Cass., 24 november 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 302, *R.C.J.B.*, 1973, 302 met noot I. MOREAU-MARGRÈVE, *R.W.*, 1973-74, 242; Cass., 8 februari 1974, *Arr. Cass.*, 1974, 624;

Cass., 17 juni 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 1073, *R.W.*, 1977-78, 571; Cass., 28 november 1980, *R.W.*, 1981-82, 1845.) en wordt door de lagere rechtspraak nagenoeg unaniem gevolgd (zie o.m.: KRUIHOF, R., *a.w.*, *T.P.R.*, 1983, 677, nr. 172 e.v.; BOSMANS, M., *a.w.*, *J.T.*, 1981, 37 e.v.; DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., *a.w.*, *R.W.*, 1980-81, 2466, nr. 60 e.v. Zie ook de resultaten van een enquête onder de kamervoorzitters van de Rechtbank van Koophandel: MAQUET, N., 'La clause pénale: quelques éléments de fait', *B.R.H.*, 1980, 396-402). Zij werd ook neergelegd in art. 32, 12 W.H.P (zie verder, nr. 284).

253 Ofschoon deze rechtspraak door de rechtsleer overwegend wordt goedgekeurd, is er ook kritiek. Zo zou deze rechtspraak afbreuk doen aan de betekenis van het strafbeding zoals die in art. 1226 B.W. en in de wetsgeschiedenis tot uiting komt. Met name zou het onjuist zijn aan dergelijke clausules een uitsluitend vergoedend karakter op te leggen met uitsluiting van iedere dwangfunctie (o.m.: MOREAU-MARGRÈVE, I, *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1972, 454 e.v.; VAN OMMESLAGHE, P., *a.w.*, *R.C.J.B.*, 1975, 534, nr. 59; VAN RYN, J., 'Nature et fonction de la clause pénale selon le Code civil', *J.T.*, 1980, 557-559). Zo'n 'boetebeding' is voor de schuldeiser uitermate nuttig wanneer de uitvoering *in natura* door de wederpartij voor hem van groot belang is. Ons Hof van Cassatie, zo schrijft KRUIHOF, is enerzijds te ver gegaan en anderzijds niet ver genoeg. Te ver, omdat er geen dringende maatschappelijke behoefte bestaat om echte boetebedingen in onderhandelingscontracten zonder meer te verbieden. Anderzijds niet ver genoeg, omdat misbruiken waartoe toetredingscontracten onvermijdelijk leiden ook in vele andere bedingen kunnen tot uiting komen (KRUIHOF, R., *a.w.*, *T.P.R.*, 1983, 687-688, nr. 181. De wetshistorische argumenten voor een coërcitieve functie van het strafbeding werden echter weerlegd door WYMEERSCH, E., 'De betwistingen rond het strafbeding: een stand van zaken', *B.R.H.*, 1982, (428), 430 e.v.).

254 Overdreven schadebedingen zijn ongeoorloofd, ook al staat de toestemming van de partijen hieromtrent vast. Het niet tijdig protesteren van een factuur waarop een overdreven strafbeding voorkomt, blijft dus zonder gevolg. Aldus vernietigde het Hof van Cassatie een arrest waarin werd geoordeeld dat, indien de medecontractant van oordeel was dat het verhogingsbeding overdreven was, hij die bij ontvangst van de factuur had moeten protesteren, wat hij niet gedaan heeft, zodat het beding zijn volle uitwerking moet hebben (Cass., 17 juni 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 1073, *R.W.*, 1977-78, 571).

De sanctie van het overdreven karakter is krachtens de artt. 6 en 1131 B.W. de absolute nietigheid. Aan de rechter komt het derhalve niet toe het schadebeding te matigen (zie hierover: VAN GERVEN, W., 'Matiging van verhogingsbedingen', *R.W.*, 1976-77, 1379; STUYCK, J., 'Toetsing van verhogingsbedingen', *R.W.*, 1977-78, 545; KRUIHOF, R., *a.w.*, 1983, 685, nr. 179 die erop wijst dat matiging wel mogelijk is wanneer er sprake is van gekwalificeerde benadeling). Vernietigt hij het beding, dan zal hij enkel schadevergoeding kunnen toekennen voor de werkelijk geleden schade waarvan de schuldeiser het bestaan en de omvang dient te bewijzen.

Krachtens art. 1231 B.W. kan de rechter echter tot matiging overgaan indien de hoofdbintenis gedeeltelijk werd uitgevoerd. Deze regel geldt niet alleen voor verbintenissen om iets te doen, maar eveneens voor verbintenissen iets niet te doen (Cass., 25 juni 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 1204, *R.W.*, 1976-77, 1778).

255 Het criterium om uit te maken of men met een ongeoorloofd schadebeding te doen heeft, is de potentiële schade, dit is de schade die de contractant redelijkerwijze mocht verwachten in geval van wanprestatie van zijn wederpartij. De rechter mag zich niet – zoals soms nog gebeurt – inlaten met reële schade; dat deze groter of geringer is, moet buiten beschouwing blijven. Wel is het zo dat wanneer de werkelijk geleden schade het bedrag van het schadebeding overtreft, dit laatste uiteraard geoorloofd is (b.v. : Antwerpen, 26 december 1979, *R.W.*, 1980-81, 1137). De rechter dient zich terug te plaatsen op het ogenblik van de contractsluiting om *in concreto* na te gaan welke schade er redelijkerwijs uit een wanprestatie, waarop het beding betrekking heeft, zou kunnen voortvloeien.

Met de zwaarte van de fout (b.v. het intentioneel karakter of de goede trouw van de schuldenaar) mag evenmin rekening worden gehouden (WYMEERSCH, E., *a.w.*, *B.R.H.*, 1982, 439).

De bewijslast van het overdreven karakter van het schadebeding rust op die partij die de toepassing van het beding wil uitsluiten (*anders* ten onrechte : Bergen, 9 mei 1984, *J.T.*, 1984, 445).

256 De beoordeling van het al dan niet overdreven karakter van het schadebeding is niet altijd eenvoudig. Een eerste vuistregel die uit de rechtspraak kan worden afgeleid is de *non bis in idem*-regel (zie bij : WYMEERSCH, E., *a.w.*, *B.R.H.*, 1982, 433, nr. 17; KRUIHOF, R., *a.w.*, *T.P.R.*, 1983, 680-681, nr. 174.) een schuldeiser kan b.v. niet terzelfdertijd beroep doen op het schadebeding en op gemeenschadelijke schadevergoeding. De schuldeiser eet immers van twee walletjes wanneer hij de toepassing vordert van meerdere schadebedingen voor dezelfde schadepost. Aan deze *non bis in idem*-regel wordt echter geen afbreuk gedaan wanneer b.v. in facturen zowel een verhogingsbeding als een moratoire interest wordt bedongen. Beide clausules dekken verschillende schadeposten : de moratoire interest dekt het renteverlies dat schuldeiser lijdt ten gevolge van het niet kunnen wederbeleggen van de verschuldigde sommen, terwijl het verhogingsbeding de vergoeding beoogt voor de bijkomende kosten en inspanningen die de schuldeiser zich moet getroosten om betaling te bekomen (administratiekosten, briefwisseling en dergelijke).

Volledigheidshalve zij eraan herinnerd dat art. 1153 B.W. niet van dwingend recht is en de rente verschuldigd wegens het niet betalen van een geldsom mag afwijken van de wettelijke intrestvoet. Een dergelijk beding komt dan neer op een schadebeding m.b.t. de moratoire rente (DE PAGE, *Traité*, III, nr. 137 e.v. ; DEKKERS, *Handboek*, II, nr. 362 ; B.v. : Brussel, 14 januari 1987, *T.B.B.R.*, 1989, 340 met noot

DALCQ, Chr.). Deze rente loopt eerst vanaf de in morastelling, behoudens andersluidend beding. De gerechtelijke interest waartoe de rechter de debiteur veroordeelt, zijn een voortzetting van de moratoire rente. De hoogte van die gerechtelijke interest is de wettelijke interest, tenzij de partijen de moratoire rente conventioneel anders hadden bepaald.

De kapitalisatie van de reeds vervallen interest is slechts mogelijk binnen de beperkingen van art. 1154 B.W. De aanmaning heeft slechts de kapitalisatie tot gevolg wanneer het gaat om vervallen interesten die ten minste voor een geheel jaar verschuldigd zijn. De rente voortgebracht door de ingelijfde interesten kunnen slechts op hun beurt rente voortbrengen, wanneer hiervoor opnieuw wordt aangemaand (Cass., 7 september 1978, *R.W.*, 1978-79, 2223). De neerlegging van conclusies ter griffie kan gelden als aanmaning indien zij uitdrukkelijk de aandacht op de kapitalisatie der interesten vestigen (Cass., 18 juni 1981, *R.W.*, 1982-83, 383; Brussel, 17 maart 1988, *Pas.*, 1988, II, 153).

In de rechtspraak kan ook een tendens worden vastgesteld om strafbedingen die bij vast percentage zijn vastgesteld (b.v. verhogingsbedingen op facturen) te aanvaarden, althans wanneer het factuurbedrag laag is. Bij hoge factuurbedragen worden dergelijke vaste percentages daarentegen veelal ongeoorloofd verklaard. Schade door wanbetaling houdt immers geen evenredige tred met het bedrag van de vordering. Aan dit bezwaar kan worden tegemoetgekomen door het verhogingsbeding trapsgewijs en degressief op te vatten (b.v. tot 50.000 fr. 20 %, van 50 tot 100.000 fr. 15 %, enz.).

257 Ten indicatieve titel worden hierna enkele recente beslissingen weergegeven:

Werden als geoorloefd beschouwd:

- Brussel, 17 februari 1972, *Pas.*, 1972, II, 89: verhogingsbeding (20 %) en interest (8 %) op factuurbedrag van 160.000 fr.
- Luik, 5 juni 1973, *Jur. Liège*, 1973-74, 17: verhogingsbeding ten belope van 15 % en moratoire interest 7 %.
- Brussel, 14 april 1976, *R.W.*, 1976-77, 165; *B.R.H.*, 1976, 255: verhogingsbeding van 20 % op een bedrag van 511.000 fr.
- Brussel, 23 maart 1978, *J.T.*, 1978, 396: verhogingsbeding van 5 % (na matiging door de rechter: zie boven, nr. 247) op een bedrag van 1.700.000 fr.
- Luik, 20 juni 1978, *J.T.*, 1979, 598: verhogingsbeding 20 % en moratoire interest.
- Antwerpen, 16 oktober 1978, *B.R.H.*, 1979, 16: verhogingsbeding ten belope van 15 % met een minimum van 1.000 fr.
- Brussel, 7 januari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1943: verhogingsbeding ten belope van 15 % met een minimum van 1.000 fr.
- Brussel, 17 mei 1979, *R.W.*, 1979-80, 2446: factuurbedrag 73.000 fr. verhogingsbeding 20 % met als minimum 500 fr. en 8 % moratoire interest.
- Brussel, 14 januari 1987, *T.B.B.R.*, 1989, 340 met noot DALCQ, Chr.: een conventionele moratoire rente van 16,5 %.
- Gent, 19 september 1990, *R.W.*, 1990-91, 1273: een schadebeding van 15 %.
- Kh. Dinant, 20 juni 1978, *J.T.*, 1978, 598: op factuurbedrag van 34.000 fr. verhogingsbeding van 20 % met een minimum van 500 fr. en interest 7 %.
- Kh. Namen, 8 juni 1979, *Jur. Liège*, 1978-1979, 412: een verhogingsbeding van 20 % met een minimum van 1.000 fr.

- Kh. Namen, 30 oktober 1980, *T.R.D.*, 1981, 163 : op factuurbedrag van 77.000 fr. een verhogingsbeding van 10 % en moratoire interesten 15 %.
- Kh. Brussel, 24 december 1980, *J.T.*, 1981, 245 : verhogingsbeding van 20 % en interest van 12 %.
- Kh. Brussel, 4 februari 1981, *B.R.H.*, 1981, 499 : verhogingsbeding van 20 % op een factuurbedrag van 40.000 fr.
- Kh. Luik, 3 juni 1982, *J.T.*, 1982, 802; *Jur. Liège*, 1983 : op een bedrag van 71.000 fr. een schadebeding van 10 % en moratoire interesten van 12 %.
- Kh. Brussel, 28 juni 1983, *J.T.*, 1983, 544 : verhogingsbeding van 20 % en moratoire interesten ten belope van 18 % op een bedrag van 1.600.000 fr.
- Vred. Luik, 22 september 1978, *Jur. Liège*, 1978-1979, 135 : verhogingsbeding ten belope van 15 % met een minimum van 1.000 fr.
- Vred. Brussel (8e kanton), 12 februari 1981, *T. Vred.*, 1982, 69 : verhogingsbeding van 25 % op een bedrag van 115.000 fr.
- Vred. Verviers, 8 oktober 1982, *Jur. Liège*, 1982, 454 : verhogingsbeding ten belope van 10 % en 18 % moratoire interesten.
- Vred. Gent, 3 januari 1989, *T.G.R.*, 1989, 128 : een schadebeding van 20 % en een conventionele verwijlinterest van 1,25 %/maand.

258 *Werden als ongeoorloofd beschouwd:*

- Brussel, 1 februari 1971, *Pas.*, 1971, II, 147 : een schadebeding ten belope van 80 % op een koopprijs van 3.000.000 fr.
- Luik, 14 mei 1975, *Jur. Liège*, 1975-76, 49 : op een bedrag van 9 miljoen fr. een forfaitaire verhoging van 827.000 fr. onverminderd 7 % interest.
- Antwerpen, 21 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 1916 : op een factuurbedrag van 542.000 fr. verhogingsbeding van 15 % en verwijlinterest van 6 %.
- Kh. Brussel, 27 oktober 1978, *T. Aann.*, 1979, 311 : verhogingsbeding van 20 % wanneer de schade reeds wordt vergoed door een contractuele interest van 12 %.
- Kh. Brussel, 21 september 1984, *T. Aann.*, 1985, 173 : een bedongen rente en schadevergoeding, samen ten belope van 35 %.
- Vred. St. Gillis, 23 november 1981, *R.W.*, 1982-1983, 2150 : verhogingsbeding van 15 % en interest 9 %.

259 Er zij ten slotte herinnerd aan de principiële vereiste van de voorafgaande ingebrekestelling. De verplichting de schuldenaar aan te manen geldt zowel wanneer de schuldeiser compenserende schadevergoeding wil verkrijgen (art. 1146 B.W.) als wanneer hij moratoire schadeloosstelling vordert (art. 1153 B.W.). De partijen kunnen echter overeenkomen de schuldeiser van deze verplichting te ontslaan (art. 1139 B.W.).

4. *Verhogingsbeding in geval van invordering langs gerechtelijke weg (art. 1023 Ger. W.)*

260 Lange tijd bestond er een controverse omtrent de geoorloofdheid van bedingen, b.v. op een factuur, die bepalen dat het bedrag van de schuld forfaitair zal worden verhoogd indien de schuldeiser verplicht is over te gaan tot een gerechtelijke invordering (zie en vgl. : CLOQUET, 121, e.v. ; BÜTZLER, R., 'Het beding tot verhoging van het bedrag der factuur die gerechtelijk wordt ingevorderd', *R.W.*, 1961-62, 1594 ; DE RIJCKE, R., 'Actualiteit van het strafbeding', *T.P.R.*, 1966, 167-177 ; Id., 'Het verhogingsbeding', in *Liber amicorum L. Fredericq, I.*, 1966, 339-350). Aan deze controverse wordt een einde gemaakt door het arrest van

29 september 1967 van het Hof van Cassatie (Cass., 29 september 1967, *Arr. Cass.*, 1968, 141, *R.W.*, 1967-68, 589, *Pas.*, 1968, I, 132, *J.T.*, 1967, 606). Volgens het Hof is een algemeen en onbeperkt beding van een factuur waarnaar elke betwisting door de schuldenaar een verhoging van het factuurbedrag tot gevolg heeft. Zodra zij aanleiding geeft tot een rechtsvervolging, onverschillig of zijn verweer al dan niet redelijk en aannemelijk is, strijdig met het recht van eenieder om zich in rechte te verdedigen, dat de openbare orde aanbelangt. Dit verbod wordt neergelegd in art. 1023 Ger. W. : 'Ieder beding tot verhoging van de schuldvordering in geval deze in rechte zou worden geëist, wordt als niet geschreven beschouwd'.

Aangenomen wordt dat deze bepaling beperkend moet worden uitgelegd, enkel indien het beding specifiek het verweer in rechte bezwaart. Een schadebeding dat betrekking heeft op de wanprestatie als zodanig valt niet onder het verbod van art. 1023 Ger. W. (o.m. : Brussel, 7 januari 1979, *R.W.*, 1979-80, 1943 ; Kh. Brussel, 4 februari 1981, *B.R.H.*, 1981, 499).

5. *Bedingen met betrekking tot termijnen van respijt*

261 Aan de rechter komt de bevoegdheid toe om, met grote omzichtigheid en rekening houdend met de termijnen die de schuldenaar reeds heeft genoten, aan de schuldenaar gematigd uitstel te verlenen (art. 1244 B.W. en 1333 e.v. Ger. W.). Deze bepalingen raken de openbare orde. De mogelijkheid om uitstel van betaling te vragen, kan dus niet contractueel worden uitgesloten (DE PAGE, *Traité*, I, nr. 146 ; DEKKERS, *Handboek*, II, nr. 466 ; VAN GERVEN, W., *Verbintenissen*, Leuven, 1988, II, 119).

Volledigheidshalve dient nog te worden vermeld dat art. 38 Wet Consumentenkrediet aan de vrederechter de ruimste bevoegdheden toekent om onverminderd het bepaalde in art. 1244 B.W., aan de consument 'wiens financiële toestand is verslechterd', betalingsfaciliteiten te verlenen (zie ook art. 1337bis e.v. Ger. W.).

6. *Beding tot uitsluiting van dwangsom*

262 De vraag of het recht van de schuldeiser om een dwangsom te vorderen contractueel kan worden beperkt of uitgesloten, wordt veelal ontkennend beantwoord. De dwangsomregeling wil de eerbiediging van rechtelijke uitspraken veilig stellen en belangt dus de openbare orde aan (LAENENS, J., 'Geschillenbeslechtingsovereenkomsten en de grondrechten', in *De toepasselijkheid van de grondrechten in private verhoudingen*, Antwerpen, 1982, 302 ; MOREAU-MARGRÈVE, I, 'L'astreinte', *Ann. Fac. Dr. Liège*, 1982, 88-89 ; KRUIHOF, a.w., *T.P.R.*, 1984, 283, nr. 38. De schuldeiser kan wel afstand doen van het recht reeds verbeurde dwangsommen te vorderen : BALLON, G.L. : *Dwangsom*, in *A.P.R.*, 100, nr. 277).

7. *Uitdrukkelijk ontbindend beding*

263 Aangezien art. 1184 B.W. van aanvullend recht is, mogen de partijen bedingen dat de overeenkomst in geval van wanprestatie van rechtswege — dus zonder tussenkomst van de rechter — zal ontbonden zijn. De geldigheid van dergelijke uitdrukkelijk ontbindende of commissaire bedingen wordt algemeen aanvaard.

Dergelijk beding ontslaat de schuldeiser echter niet van zijn verplichting de schuldenaar eerst aan te manen. Maar ook van deze verplichting kan de schuldeiser zich contractueel ontslaan door te bedingen dat de overeenkomst zal ontbonden zijn van rechtswege en 'zonder voorafgaande ingebrekestelling'.

In dergelijke bedingen schuilt een groot gevaar n.l. dat de schuldenaar hierdoor wordt overgeleverd aan het discretionaire oordeel van de schuldeiser. Niet ten onrechte wordt het commissaire beding beschouwd als een vorm van 'eigen richting'. Dergelijke clausules moeten dan ook restrictief worden uitgelegd. Hiervoor kan steun worden gevonden in de interpretatieregels van art. 1162 B.W. en — specifiek voor de koop — art. 1602 B.W. Fundamenteeler wordt door KRUIHOF de vraag gesteld of de cassatierechtspraak inzake strafbedingen niet moet worden doorgetrokken naar de uitdrukkelijk ontbindende bedingen. In navolging van deze auteur kan dan ook worden gepleit voor het toekennen aan de rechter van een marginaal toetsingsrecht op grond van het beginsel der goede trouw in de contractuitvoering (art. 1134, derde lid B.W.). Op grond van zo'n toetsingsrecht kan het inroepen van zeer algemene clausules worden bestreden (b.v. 'om het even welke tekortkoming') in geval van een zeer geringe tekortkoming van de wederpartij.

8. *Bevoegdheidsbedingen*

264 Op facturen komt gewoonlijk steeds een competentiebeding voor waarbij de rechtscollages van de woonplaats van de verkoper als bevoegde rechtbank worden aangeduid. De territoriale bevoegdheid van de rechtscollages is, anders dan de materiële bevoegdheid, niet van openbare orde zodat overeenkomsten hieromtrent in beginsel geoorloofd zijn. De uitzondering op deze principiële geldigheid wordt door de wetgever opgesomd in de artt. 627-628-629 Ger. W. en 631-632-633 Ger. W. In contracten met consumenten wordt de mogelijkheid om dergelijke bedingen op te nemen, beperkt door art. 32, 20 W.H.P. en art. 13-15 E.E.X.-verdrag (zie verder, nr. 289).

Dergelijke bevoegdheidsovereenkomsten worden door de wetgever aan geen bijzondere vormvereisten onderworpen. Het volstaat dat de wilsovereenstemming tussen partijen vaststaat en het bewijs hiervan kan worden geleverd volgens de regels van het gemeen recht. Krachtens art. 25 W. Kh. wordt de handelaar die nalaat een factuur tijdig te protesteren, dan ook geacht in te stemmen met een bevoegdheidsbeding dat op die factuur voorkomt (LAENENS, J., *a.w.*, 102, nr. 366;

Id., 'Bevoegdheidsbedingen in toetredings- en standaardcontracten', in *Actori incumbit probatio*, Antwerpen, 1975 (119), 124. B.v. : Kh. Brussel, 14 september 1990, *T.B.H.*, 1991, 560: impliciet; Vred. Antwerpen, 13 mei 1988, *T. Vred.*, 1988, 186; Vred. Brussel, 13 november 1988, *T. Vred.*, 1988, 84). Er zij aan herinnerd dat het protest van de factuur zich niet steeds uitstrekt tot alle vermeldingen (zie boven, nr. 214).

Ten aanzien van een niet-handelaar heeft de factuur deze bewijskracht niet (zie boven, nr. 194). Wie zich tegen een niet-handelaar op een competentiebeding op een factuur beroept, zal derhalve het bewijs moeten leveren van de kennisneming en de aanvaarding ervan (zie boven, nr. 241).

Aangezien de werking van het bevoegdheidsbeding afhankelijk is van de aanvaarding van de factuur, zal de rechter, indien deze aanvaarding door de geadresseerde wordt betwist, eerst de grond zelf van het geschil moeten onderzoeken om te bepalen of hij bevoegd is (CLOQUET, 183-184, nr. 544). Komt hij tot de bevinding dat het bevoegdheidsbeding niet rechtsgeldig is wegens het gemis aan wilsovereenstemming, dan wordt het bevoegdheidsincident beslecht en wordt de zaak verwezen naar de bevoegde rechter. Deze is geenszins gehouden door de beoordeling nopens de wilsovereenstemming. Hij is enkel gehouden inzake de bevoegdheid (art. 660 Ger. W.) (LAENENS, *a.w.*, 106, nr. 378. Zie ook: Cass., 29 april 1983, *R.W.*, 1983-84, 1827).

Gelet op art. 624, 2° Ger. W. luidens welk de territoriale bevoegde rechter deze is van de plaats van uitvoering van de verbintenissen waarover het geschil loopt, heeft, een beding op de factuur nopens de plaats van betaling dus een bevoegdheidsaanwijzende functie. Een dergelijk uitvoeringsbeding kan echter geen afbreuk doen aan een rechtsgeldige bevoegdheidsovereenkomst (LAENENS, J., *a.w.*, 63, nr. 218).

265 Wat de internationale bevoegdheidsovereenkomsten betreft, bepaalt art. 17 E.E.X. dat partijen slechts bij 'een schriftelijke overeenkomst of een schriftelijk bevestigde mondelinge overeenkomst' een rechtscollege van een der verdragssluitende staten kunnen aanwijzen. Deze bepaling wordt strikt geïnterpreteerd. Met name blijkt uit de rechtspraak van het Hof van Justitie dat men iedere stilzwijgende aanvaarding heeft willen uitsluiten (zie hierover: LAENENS, L., *a.w.*, nr. 630 e.v.; Id. 'Internationaal privaatrechtelijk procesrecht en bevoegdheidsovereenkomsten', *T.P.R.*, 1982, (215), 251, 53 e.v.; KRINGS, E., 'Het executieverdrag van 27 september 1968, wijzigingen en recente toepassingen ervan', *T.P.R.*, 1980, (364), 388, nr. 17 e.v.). Ook de Belgische rechtspraak houdt zich aan deze strenge interpretatie. Zo kan uit het stilzwijgen na ontvangst van een factuur, waarop tussen de algemene voorwaarden ook een competentiebeding voorkomt, geen stilzwijgende aanvaarding worden afgeleid (o.m.: Kh. Kortrijk, 7 oktober 1975, *R.W.*, 1975-76, 2030; Kh. Verviers, 3 juni 1976, *B.R.H.*, 1978, 609). Eveneens wordt geoordeeld dat een bevoegdheidsbeding op de keerzijde van de factuur niet

volstaat, behoudens in geval van continue handelsbetrekkingen. Wat dit laatste betreft moet worden gewezen op een versoepeling van de rechtspraak van het Hof van Justitie. Met name wordt ook aan het vereiste van art. 17 E.E.X. voldaan wanneer het in geval van lopende handelsbetrekkingen vaststaat dat deze in hun geheel beheerst worden door de algemene voorwaarden. In dat geval zou de geadresseerde van de factuur waarop dat bevoegdheidsbeding voorkomt, in strijd met de goede trouw handelen, indien hij het bestaan van een bevoegdheidsovereenkomst zou betwisten.

Indien echter de *lex contractus* de Belgische wet is – die ook de totstandkoming van de overeenkomst beheerst – dan dient art. 25 W. Kh. toepassing te krijgen, tenware men van oordeel is dat art. 17 E.E.X. de *lex causae* uitsluit wat het bewijs van de wilsovereenstemming betreft. (LAENENS, J., *a.w.*, 187, nr. 635).

9. Arbitragebedingen

266 Een arbitrage-overeenkomst behoort vervat te zijn in een door partijen ondertekend geschrift, of in andere hen verbindende stukken, waaruit blijkt dat zij blijk hebben gegeven van hun wil om het geschil aan arbitrage te onderwerpen (art. 1677 B.W.). Algemeen wordt aangenomen dat het geschrift enkel *ad probationem* is voorgeschreven en dat deze bepaling ruim moet worden opgevat.

Een arbitragebeding moet echter worden opgevat als een ongebruikelijk beding, waarvan de stilzwijgende aanvaarding niet zonder meer mag worden vermoed (zie boven, nr. 239).

F. BEZWARENDE BEDINGEN EN CONSUMENTEN

1. Algemeen

267 De bescherming die door het gemeen recht kon worden geboden in de strijd tegen bezwarende bedingen, wordt ontoereikend geacht. Ons recht kende tot voor kort geen bepaling die het de rechter toelaat in het algemeen contractuele bedingen die voor de wederpartij onredelijk bezwarend zijn ter zijde te schuiven. Het komt de rechter ook niet toe om het overeengekomene te wijzigen op grond van de goede trouw of de billijkheid. De rechter kan enkel oordelen dat een overeenkomst of een bepaald beding ongeoorloofd is (art. 6, 1131 en 1133 B.W.) en daarom geen uitwerking kan krijgen. Om die redenen werd gepleit voor een wetgevend ingrijpen, teneinde de rechter meer armslag te geven. De Wet van 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting van de consument (W.H.P.), biedt nu – althans aan de consument – die bijkomende bescherming in Hoofdstuk V, meer bepaald: de artikelen 31 t.e.m. 36 m.b.t. de 'Onrechtmatige bedingen' (zie hierover: DIRIX, E., 'De bezwarende bedingen in de W.H.P.', *R.W.*, 1991-92, 562; BALATE, E. en BOURGOIGNIE, Th., 'Le traitement des clauses abusives en

droit Belge' *T.B.H.*, 1989, 651, e.v.; FAGNART, J.L., 'La formation et l'exécution des contrats', in *Handelspraktijken en Voorlichting in bescherming van de consument*, Brussel, 1988, 101 e.v.; FLAMEE, M., 'Onrechtmatige bedingen', *T.B.H.*, 1993, 630 e.v.).

268 Een gelijkaardige ontwikkeling voltrok zich in de ons omringende landen. Ook daar is de wetgever tussengekomen in de strijd tegen onredelijke standaardvoorwaarden. In 1976 kwam in Duitsland het *Gesetz zur Regelung des Rechts der Allgemeinen Geschäftsbedingungen (AGBG)* tot stand. Voor Engeland kan gewezen worden op de *Unfair contract terms act* (1977). In Frankrijk op de Wet van 10 januari 1978 'sur la protection et l'information des consommateurs de produits et de services' (zgn. *Loi Scrivener*), meer bepaald Hoofdstuk IV: 'De la protection des consommateurs contres les clauses abusives' (loi n° 78-23, D., 1978, lég., 86). In Nederland werd in het Nieuw B.W. een Afdeling 6.5.2A 'Algemene voorwaarden' ingevoerd. Gelijkaardige wetgevingen kwamen tot stand in de meeste andere Europese landen.

Verder dient gewezen te worden op de Resolutie (76) 47 betreffende de onrechtmatige bedingen in door de verbruikers afgesloten contracten, aangenomen door de Ministerraad van de Raad van Europa en het Voorstel van E.G.-Richtlijn betreffende oneerlijke bedingen in consumentenovereenkomsten (*P.B. C. 243/2; Gedr. St.*, Senaat, 1990-91, nr. 1200/2, 332).

De benadering in de verschillende landen is nochtans niet altijd dezelfde. De Nederlandse en Duitse wetgevingen hebben tot doel de rechterlijke controle op bewarende bedingen te versterken. Hiertoe wordt in de eerste plaats een algemene vernietigingsgrond ingeschreven. Ook in het Voorstel van Richtlijn komt zo'n open norm voor. Vervolgens bepaalt de wetgever een 'zwarte' lijst van bedingen, die steeds geacht worden ongeoorloofd te zijn en een 'grijze' lijst van bedingen die enkel vermoed worden onredelijk bezwarend te zijn. De Franse wetgever daarentegen delegeert zijn bevoegdheden ter zake aan de regering die dan na het advies te hebben ingewonnen van een commissie voor onrechtmatige bedingen, bij decreet het gebruik van bepaalde bedingen kan reglementeren.

De Belgische wetgever heeft zich duidelijk aan deze buitenlandse voorbeelden geïnspireerd. Ook de Belgische wetgever wenst de rechterlijke controle te versterken. Hiertoe wordt zoals in de Nederlandse en de Duitse wetgeving een algemene vernietigingsnorm ingevoerd en wordt tevens een 'zwarte' lijst van verboden bedingen opgesteld. Naar Frans voorbeeld wordt dan weer aan de Koning de bevoegdheid verleend om in bepaalde sectoren of voor bepaalde produkten of diensten, het gebruik van bepaalde bedingen te verbieden of te verplichten (art. 34). Hiertoe dient het advies te worden ingewonnen van een op te richten Commissie voor onrechtmatige bedingen (art. 35 en 36).

269 De wetgever wil de contractpositie van de consument veilig stellen. Het sleutelwoord is het 'contractueel evenwicht', nl. het evenwicht tussen de rechten en verplichtingen van de partijen. Om dit doel te bereiken werd gekozen voor een rechtstreekse inhoudelijke toetsing van de contractbedingen. Deze toetsing dient te gebeuren door de rechter. De rechterlijke macht, zo luidt het in de parlementaire voorbereiding, dient opnieuw te kunnen optreden als de natuurlijke beschermer van de contractspartijen (*Gedr. St.*, Senaat, 1990-91, nr. 1200/2, 37).

Aan de rechter wordt de algemene bevoegdheid gegeven om 'onrechtmatige bedingen' nietig te verklaren (art. 31 en 33, § 1). Een beding is onrechtmatig wanneer het 'een kennelijk onevenwicht schept tussen de rechten en plichten van de partijen'.

Deze algemene norm wordt dan nader geconcretiseerd in art. 32. Die bepaling somt 21 soorten van bedingen op die steeds als 'onrechtmatig' moeten worden

aangemerkt. Aan de rechter komt ter zake geen toetsingsrecht meer toe; de bedingen die op deze 'zwarte' lijst voorkomen zijn 'nietig en verboden' (art. 33, § 2).

Benevens de nietigheid, dreigt ook de stakingsvordering (art. 93). Voor de bedingen die in de 'zwarte lijst' voorkomen kan de voorzitter van de rechtbank van koop-handel de staking bevelen van deze verboden bedingen. Deze vordering staat o.m. open voor de consument, de minister en de erkende consumentenverenigingen (zie art. 98).

270 De kenmerken van de nieuwe wet zijn de volgende: het gaat om een globale regeling. In het verleden is de wetgever vaker tussengekomen om ten aanzien van specifieke overeenkomsten de 'zwakke' contractant te beschermen tegen bezwarende bedingen. Te denken valt b.v. aan: de Afbetalingswet van 9 juli 1957 (thans: Wet Consumentenkrediet van 12 juni 1991), de Woningbouwwet ('Wet Breyne') van 9 juli 1971, de Wet betreffende het reiscontract (C.V.V.) van 30 maart 1973, enz. De Wet van 14 juli 1991 strekt er nu toe de consument tegen bezwarende bedingen te beschermen in alle overeenkomsten die hij sluit.

Die bescherming wordt geboden door een inhoudelijke toetsing van de contractuele bedingen die wordt toevertrouwd aan de rechter.

Het gaat om een bijkomende bescherming. De Wet van 14 juli 1991 doet geen afbreuk aan de bescherming die thans reeds door het gemeen recht wordt geboden tegen bezwarende bedingen (vgl. art. 33, § 1: 'Onverminderd de andere sancties van gemeen recht...').

De bescherming wordt enkel geboden aan een bepaalde categorie van 'zwakke' contractanten, nl. de consumenten. Hierin verschilt de Belgische wet van een aantal van haar buitenlandse voorbeelden. Zo blijft het toepassingsgebied van het Duitse A.G.B.G. en het Nederlandse N.B.W. niet beperkt tot consumenten.

Anderzijds wordt het toepassingsgebied i.t.t. de meeste van deze wetgevingen niet beperkt tot de problematiek van de algemene voorwaarden of de toetredingscontracten. De rechterlijke controle strekt zich uit tot om het even welke overeenkomst gesloten met een consument en dit ongeacht de wijze van totstandkomen. De wet is derhalve ook van toepassing op onderhandelingscontracten gesloten met consumenten.

Aangezien deze wet afwijkt van het B.W. dat in hoofdzaak regels geeft van aanvullend recht, moeten de bepalingen ervan steeds restrictief worden uitgelegd. Een analogische toepassing op overeenkomsten met contractspartijen die geen consumenten zijn, is uitgesloten.

271 Het veiligstellen van het contractuele evenwicht, het streven naar meer con-

tractuele gelijkheid is, zoals gezegd, het oogmerk van de wetgever. Over welke gelijkheid gaat het hier precies? Het lijkt geen twijfel dat hier enkel bedoeld wordt: de *juridische* gelijkheid, d.w.z. de gelijkwaardigheid van de contractuele positie, van wederzijdse rechten en verplichtingen der partijen. Het eventueel onevenwicht van de wederzijds bedongen prestaties blijft in het raam van deze wet verder buiten beschouwing. Dit onderscheid wordt ook in de ons omringende landen nadrukkelijk gemaakt. Zo schrijft GHESTIN voor de Franse wet: 'il ne s'agit pas de corriger un défaut d'équivalence entre l'objet du contrat et son prix, mais d'éliminer les clauses, qui, tout en paraissant accessoires, sont susceptibles d'avoir une incidence importante sur l'exécution du contrat (GHESTIN, J., *Traité de droit civil, Le contrat*, Parijs, 1980, 488, nr. 591).

272 De sanctie die de wet oplegt is de nietigheid (art. 33). De wet bepaalt niets over de aard van die nietigheid.

In de parlementaire voorbereiding komt tot uiting dat het zou gaan om een absolute nietigheid. De rechter zou zelfs ambtshalve de bezwarende bedingen opgesomd in art. 32 moeten nietig verklaren (Memorie van Toelichting, *Gedr. St.*, Senaat, 1984-85, nr. 947/1, 20; Verslag Dielens, *Gedr. St.*, Kamer, 1989-90, nr. 1240/20, 77). Men kan echter moeilijk beweren dat de hier besproken bepalingen de essentiële belangen van de Staat of van de gemeenschap raken. Het is duidelijk dat het hier gaat om bepalingen van dwingend recht ter bescherming van in hoofdzaak private belangen. Dergelijke bepalingen van dwingend recht worden gesanctioneerd met een relatieve nietigheid. Op de rechter rust niet ambtshalve de verplichting deze nietigheid in te roepen.

Ook in Frankrijk, waar de doctrine inzake nietigheden overigens vooroploopt, wordt algemeen aanvaard dat art. 35 een bepaling is 'd'ordre public de protection' gesanctioneerd door relatieve nietigheid (GHESTIN, J., *a.w.*, 489, nr. 592; BRICKS, K., *Les clauses abusives*, Parijs, 1982, 107, nr. 157).

De nietigheid treft enkel het betrokken beding, niet de gehele overeenkomst. De bescherming tegen bezwarende bedingen kan dus niet door de consument worden aangegrepen om aan de overeenkomst onderuit te komen. Hierbij kan echter de aantekening worden gemaakt dat het denkbaar is dat in een concreet geval een bepaalde clausule een dermate wezenlijk element uitmaakt van de overeenkomst, dat de nietigheid ervan ook de nietigheid van het gehele contract impliceert.

2. Toepassingsgebied

273 De beschermende bepalingen zijn van toepassing op iedere 'verkoop van produkten en diensten aan de consument'. Het begrip 'verkoper' wordt omschreven in art. 1.6. In hoofdzaak: iedere handelaar of ambachtsman en elke fysieke persoon of rechtspersoon die produkten of diensten aanbiedt.

Verder vallen niet alleen particulieren, maar ook overheidsondernemingen onder de wet (zie art. 1, 6b).

Tot meer moeilijkheden kan mogelijk de omschrijving geven van het begrip 'consument': iedere fysieke persoon of rechtspersoon die uitsluitend voor niet-beroepsmatige doeleinden die produkten of diensten verwerft (art. 1,7). Een beding in de overeenkomst waarin de consument in strijd met de werkelijkheid zou erkennen dat de goederen niet voor privé-gebruik zouden bestemd zijn, is nietig. De consument kan immers geen afstand doen van de bescherming die de wet hem biedt (art. 33, § 3). Wie draagt de bewijslast van die bestemming? In principe rust de bewijslast van de toepassing van de wet op de consument. Die bewijslast wordt echter gemilderd door het 'criterium van de gewone gang van zaken'. Voor goederen en diensten die normaal bestemd zijn voor privé-gebruik, draagt de consument geen nadere bewijslast. Het zal aan de verkoper zijn om tegen dit feitelijk vermoeden in, het bewijs te leveren dat de goederen of diensten een beroepsmatige bestemming hebben.

Onder 'produkten' worden alle lichamelijke roerende zaken verstaan. Overeenkomsten die het verwerven of verhuren van onroerende goederen tot voorwerp hebben, vallen dus buiten het toepassingsgebied (b.v. overeenkomsten in verband met 'timesharing'). Onder 'diensten' wordt verstaan: alle prestaties die een handelsdaad uitmaken of een ambachtsactiviteit.

Het toepassingsgebied is dus zeer ruim. Dat ook heel de financiële sector onder de wet valt, blijkt uit de parlementaire voorbereiding (Verslag Dielens, *Gedr. St.*, Kamer 1989-90, nr. 1240/20, 78 en 81). Hetzelfde geldt voor de verzekeringsovereenkomsten: *t.a.p.*, 82). In bijzondere wetten worden nog bijkomende regels gegeven i.v.m. bezwarende bedingen (b.v.: art. 28 e.v. Wet Consumentenkrediet).

De wet ziet niet alleen op 'overeenkomsten'. De omschrijving in art. 31 is ruimer: elk beding of elke voorwaarde. Het begrip 'voorwaarden' werd toegevoegd om ook de reglementaire bedingen, tarieven e.d. te omvatten. De vraag naar de aard van de juridische verhouding tussen openbare diensten en nutsbedrijven en hun gebruikers kan dan voor de toepassing van de wet buiten beschouwing blijven (Zie over deze problematiek: PEETERS, B., 'De verhouding tussen openbare diensten en hun gebruikers: een contractuele of een reglementaire relatie?', *R.W.*, 1990-91, 137 e.v.; *R.v.St.*, 27 september 1988, *R.W.*, 1990-91, 151). Dat dergelijke reglementen, tarieven e.d.m. bij K.B. werden vastgelegd, dingt daar niet aan af.

Wat de contractuele bedingen betreft, maakt de wet geen onderscheid naar de vorm waarin die overeenkomst tot stand kwam. Dus ook bestelbons, leveringsbons, facturen, tickets enz.

De wet beperkt zich, zoals gezegd, niet tot de standaardvoorwaarden en de toe-

tredingscontracten. Ook de inhoud van 'onderhandelingscontracten' valt onder de rechterlijke toetsing.

274 De wet beoogt een inhoudelijke controle op de bedingen of voorwaarden.

De wet geeft dus geen regels omtrent de totstandkoming van de overeenkomsten waarin van algemene voorwaarden wordt gebruik gemaakt. Regels hieromtrent zijn wel te vinden in sectoriële wetten (b.v. : art. 17 Wet Consumentenkrediet). Evenmin wordt iets gezegd over de interpretatie van dergelijke bedingen. De W.H.P. legt in art. 30 wel een informatieverplichting op aan de verkoper : hij dient de informatie te verschaffen waarop zijn wederpartij redelijkerwijze aanspraak kan maken. Deze bepaling voegt niets toe aan het gemeen recht (Zie hierover o.m. : WILMS, W., 'Het recht op informatie in het verbintenissenrecht', *R.W.*, 1980-81, 489 e.v. ; ROMMEL, G., 'De informatieplicht in het consumentenrecht', *R.W.*, 1983-84, 2273 e.v.).

3. De algemene vernietigingsgrond

275 Luidens art. 31 is elke clause of voorwaarde die 'een kennelijk onevenwicht scheidt tussen de rechten en plichten van partijen' een onrechtmatig beding. Een dergelijk beding kan door de rechter worden nietig verklaard (art. 33, § 1).

Art. 31 geeft dus de algemene toetsingsnorm. Een dergelijke open norm kenmerkt ook de Duitse en Nederlandse wetgeving. Kent de Franse wet geen algemene toetsingsnorm, dan heeft de Franse rechtspraak zich zo'n toetsingsbevoegdheid wel toegemeten. In Frankrijk geeft art. 35 van de genoemde wet wel een algemene omschrijving van 'les clauses abusives' maar wordt de bevoegdheid aan de regering gedelegeerd om bij decreet bepaalde bedingen te verbieden. Door de rechtspraak werd deze bepaling evenwel beschouwd als een norm die rechtstreeks van toepassing is en die het de rechter, ook buiten ieder decreet, toelaat om onrechtmatige bedingen te toetsen (Cass. fr., 6 december 1989, *D.*, 1990, *Jur.*, 289; Cass. fr., 14 mei 1991, *D.*, 1991, *Jur.*, 449 met noot GHESTIN).

Art. 31 geeft als enig criterium 'het kennelijk onevenwicht' tussen de rechten en verplichtingen. Hierin ligt ook een verschil met de omschrijving van bezwarende bedingen in de Franse wet. Van een 'clause abusive' is slechts sprake wanneer het onevenwicht zijn grondslag vindt in een 'abus de puissance économique'. Die voorwaarde stelt de Belgische wet niet.

Dat het beding nadelig is voor de consument volstaat niet. Het moet gaan om een 'kennelijk' onevenwicht. Ook dit is terug te vinden in de buitenlandse voorbeelden : 'un avantage excessif' (art. 35 loi n° 78-23); 'eine unangemessene Benachteiligung' (§ 9 A.G.B.G.); 'onredelijk bezwarend' (art. 6.5.2A.2 N.N.B.W.); 'ernstige verstoring van het evenwicht' of 'overmatig nadeel' (Voorstel Richtlijn).

De beoordelingsmacht van de rechter kan dus enkel marginaal zijn. Het onevenwicht moet van die aard zijn dat hierover tussen redelijke mensen geen verschil

van mening kan bestaan (Over het begrip marginale toetsing: RONSE, J., 'Marginale toetsing', *T.P.R.*, 1977, 207 e.v.; VAN GERVEN, W., 'Beginselen van het behoorlijk handelen', *R.W.*, 1982-83, 961 e.v.).

Wat mag dan niet onevenwichtig zijn? Het is duidelijk dat het de rechter niet toekomt de gelijkwaardigheid der prestaties te toetsen. De wet geeft de rechter geen vrijbrief voor een interne controle van de overeenkomst. De toetsing kan enkel het juridisch kader van de overeenkomst betreffen. Concreet betekent dit dat de rechter de vergelijking moet maken tussen enerzijds de contractuele regeling tussen partijen en anderzijds het suppletieve contractenrecht en vervolgens moet afwegen of de consument door de werking van deze van het gemeen recht afwijkende bedingen er onredelijk slechter van af komt.

De bewijslast ter zake rust op de consument.

4. Zwarte lijst

276 Het verbod op onredelijk bezwarende bedingen wordt door de wetgever concreetiseerd in art. 32 waar 21 bedingen worden opgesomd die steeds geacht worden onrechtmatig te zijn. Deze bedingen zijn luidens art. 33, § 2 'nietig en verboden'. De beoordelingsmacht van de rechter wordt hier beperkt. De rechter zal een beding dat op deze lijst voorkomt, moeten nietig verklaren, zonder dat hij nog dient na te gaan of het beding van aard is een kennelijk onevenwicht te scheppen tussen de rechten en verplichtingen der contractspartijen.

De consument die de toepasselijkheid van deze bepaling inroept, draagt hiervan de bewijslast. Hij zal dienen aan te tonen dat het beding onrechtmatig is (*Gedr. St.*, Kamer, 1989-90, nr. 1240/20, 80; *Gedr. St.*, Senaat, 1990-91, nr. 1200/2, 40).

Minder duidelijkheid heerst er over de aard van de nietigheids sanctie en de rol van de rechter. Zowel in de parlementaire voorbereiding als in de formulering van art. 33 komt tot uiting dat de beoordelingsmacht van de rechter m.b.t. bedingen uit de 'zwarte' lijst geheel wegvalt en dat dergelijke bedingen zelfs nietig zijn zonder enige rechterlijke tussenkomst. Deze opvatting gaat voorbij aan de regel dat de nietigheid steeds door een rechter moet worden uitgesproken, ook al vloeit die nietigheid uit de wet zelf voort. Verder is het zo dat bij de beoordeling van tal van bedingen, de taak van de rechter niet gering blijft.

Kortom, zowel de bedingen die indruisen tegen de open norm als deze die voorkomen op de 'zwarte' lijst, kunnen door de rechter nietig verklaard worden. Bij de toepassing van de 'zwarte' lijst wordt de beoordeling door de rechter vereenvoudigd, doordat niet meer moet worden nagegaan of het beding onredelijk bezwarend is.

De 21 verboden bedingen zullen hierna worden onderzocht. Zij hebben betrekking op: de totstandkoming van de overeenkomst, de gebondenheid van de ver-

koper, de contractuele aansprakelijkheid, de verweermiddelen van de koper, de sancties bij wanprestatie, de duur van de gebondenheid van de consument, het bewijs, en de toegang tot de rechter.

a) Totstandkoming

277 Art. 32, 1 verbiedt het beding krachtens welk de consument onmiddellijk en definitief gebonden is terwijl de verkoper zich verbindt onder een voorwaarde waarvan de totstandkoming van zijn wil afhangt. In de praktijk komt het vaak voor dat de verkoper (veelal een vertegenwoordiger) een bestelbon laat ondertekenen door de consument en de totstandkoming van de overeenkomst afhankelijk stelt van een orderbevestiging. De geldigheid van een dergelijk beding werd algemeen aanvaard. Veelal wordt de rechtsverhouding die dan tussen partijen ontstaat, uitgelegd als een contractbelofte of nog als een aanbod vanwege de cliënt (zie hierover: CORNELIS, L., 'Het aanbod bij de totstandkoming van overeenkomsten', *T.B.H.*, 1983, (6), 44, nr. 100. Zie verder, nr. 330).

Deze praktijk wordt thans dus verboden ten aanzien van consumenten. De nietigheid van het beding heeft dan tot gevolg dat de overeenkomst tot stand gekomen is (arg. : art. 1178 B.W.).

Niet onder het verbod valt dus het beding dat zowel aan de verkoper als aan de consument een bepaalde wachtermijn oplegt, waarna de overeenkomst tot stand komt voor beiden.

b) Eenzijdige wijzigingen van overeenkomst

278 De art. 32, 2 t.e.m. 5 verbieden diverse bedingen die er toe strekken aan de verkoper het recht te verlenen om eenzijdig de verbintenissen van partijen te wijzigen. Het beding waarbij aan een der contractanten het recht wordt gegeven om eenzijdig in te grijpen in de contractuele verhoudingen is, in beginsel, geoorloofd. Een dergelijke zgn. partijbeslissing is echter onderworpen aan het marginaal toetsingsrecht van de rechter. In overeenkomsten met consumenten zijn voortaan in ieder geval verboden :

— het beding de prijs te doen schommelen op basis van elementen die enkel afhangen van de wil van de verkoper (art. 32, 2). Een dergelijk beding zal ook reeds krachtens het gemeen recht terzijde worden geschoven. Bij de koop dient immers gelet te worden op het bepaalde in art. 1591 B.W. Luidens die bepaling dient de prijs vooraf door de partijen te worden vastgesteld. Hieraan wordt voldaan wanneer de prijs bepaalbaar is volgens gegevens die niet van de wil van de partijen afhangen. In andere gevallen zal de willekeurige vaststelling van de eigen prestatie kunnen beschouwd worden als een louter potestatieve voorwaarde (art. 1174 B.W.).

Vallen dus niet onder het verbod, bedingen die aan de verkoper het recht geven eenzijdig de prijs te bepalen in functie van de geleverde prestaties, van schommelingen van de grondstofprijzen, van het rentepeil e.d.m.

— het beding dat de verkoper het recht verleent eenzijdig de wezenlijke kenmerken van het te leveren produkt of te verlenen dienst te wijzigen (art. 32, 3). Of een bepaald kenmerk wezenlijk is, wordt ook normatief bepaald. Het kenmerk moet wezenlijk zijn voor de bestemming die de consument eraan wenste te geven, wanneer zulks werd medegedeeld en aanvaard, maar ook wanneer 'dit gebruik redelijkerwijze was te voorzien'. Ook hier gaat het om een toepassing van art. 1174 B.W.

— het beding dat toelaat de leveringstermijn van een produkt of de uitvoeringstermijn van een dienst eenzijdig te bepalen of te wijzigen (art. 32, 4).

— het beding dat de verkoper het recht verleent om eenzijdig te beslissen of het geleverde produkt of de verleende dienst overeenstemt met de overeenkomst (art. 32, 5). Een dergelijk beding druist trouwens in tegen het beginsel *Nemo iudex in causa sua*.

— de mogelijkheid de overeenkomst eenzijdig te wijzigen of te ontbinden, zonder schadevergoeding en behoudens overmacht (art. 32, 9). Dit artikel verbiedt m.n. het recht van de verkoper om de overeenkomst, zonder schadevergoeding, eenzijdig te beëindigen. Te denken valt b.v. aan een beding in een verzekeringscontract dat aan de verzekeraar het recht geeft om op ieder ogenblik de dekking stop te zetten (b.v. na een schadegeval).

Onder dit verbod valt niet de mogelijkheid om bij duurovereenkomsten de overeenkomst op te zeggen met inachtneming van een termijn. Deze termijn wordt bepaald door de overeenkomst of door de heersende gebruiken.

Wat het ontbindingsrecht in geval van wanprestatie betreft voegt deze bepaling niets toe aan het gemeen recht. Art. 32, 9 doet — zoals uit de aanhef zelf blijkt — geen enkele afbreuk aan art. 1184 B.W.; m.a.w. de gehele gemeenrechtelijke sanctionering van de wanprestatie van de consument blijft gelden. Het opnemen van uitdrukkelijk ontbindende of commissoire bedingen blijft dus verder mogelijk. Zo'n beding verleent de verkoper het recht om de overeenkomst in geval van wanprestatie van de consument, van rechtswege — dus zonder rechterlijke tussenkomst — als ontbonden te beschouwen. Ook kan de verkoper zich contractueel ontslaan van de verplichting om de consument vooraf aan te manen. Het beding dat de overeenkomst zal ontbonden zijn 'van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling' blijft dus geldig. In de Wet Consumentenkrediet wordt het gebruik van uitdrukkelijk ontbindende bedingen wel aan banden gelegd (art. 29).

Ook verhindert die bepaling niet dat de verkoper i.g.v. wanprestatie op de gerechtelijke ontbinding vooruitloopt en de overeenkomst op eigen gezag als ontbonden beschouwt (zie hierover: VAN OMMESLAGHE, P., 'La sanction de l'inexécution des obligations contractuelles', *T.P.R.*, 1984, (197), 206, nr. 16; KRUIHOF, R., 'Overzicht van rechtspraak. Verbintenissen', *T.P.R.*, 1983, 639, nr. 134; VANDEPUTTE, R., *De overeenkomst*, Brussel, 1977, 271).

Evenmin wordt afbreuk gedaan de *exceptio non adimpleti contractus*. Ook de werking van zgn. ondeelbaarheidsclausules waarbij de samenhang van diverse overeenkomsten die tussen dezelfde partijen bestaan contractueel wordt vastgelegd, blijft onverlet. Ook aan clausules van eigendomsvoorbehoud bij verkoopcontracten en aan de uitoefening van het retentierecht wordt geen afbreuk gedaan.

c) Leveringstermijn

279 De leveringstermijn is voor consumenten in de regel van groot belang. Het inmiddels reeds opgeheven K.B. van 28 april 1986 met betrekking tot de bestelbon bij de verkoop van autovoertuigen vermeldde onder de verplichte gegevens o.m. : de 'juiste leveringstermijn'. De W.H.P. legt een dergelijke verplichting niet op. De verkoper hoeft zich dus niet vast te leggen op een bepaalde leverings- of uitvoeringstermijn.

Werd aldus geen termijn bepaald, dan zal het gemeen recht soelaas bieden. Zoals bekend wordt door de rechtspraak aangenomen dat op grond van het beginsel van art. 1134, derde lid, B.W. die termijn 'redelijk' moet zijn (Zie de rechtspraak geciteerd bij: DIRIX, E. en VAN OEVELEN, A., 'Kroniek verbintenissenrecht', *R.W.*, 1985-86, 2437).

Werd wel een termijn bepaald, dan beschouwt de wet zulks als een wezenlijk onderdeel van de overeenkomst. Het reeds besproken art. 32, 4 verbiedt de verkoper die termijn eenzijdig te wijzigen.

d) Beperkingen verweer van de koper

280 De art. 32, 6, 8, 10 en 14 verbieden clausules die er toe strekken aan de consument de verweermiddelen te ontzeggen die hem krachtens het gemeen recht toekomen in geval van wanprestatie van zijn wederpartij of in geval van overmacht. Zijn aldus verboden bedingen die er toe strekken aan de consument :

- het ontbindingsrecht (art. 1184 B.W.) te ontzeggen (art. 32, 6)
- de *exceptio non adimpleti contractus* te ontzeggen (art. 32, 8)
- het recht op schuldvergelijking te ontzeggen (art. 32, 14)
- het beroep op overmacht te beperken (art. 32, 10)

e) Exoneratiebedingen

281 Exoneratiebedingen blijven verder geldig. De nieuwe wet legt enkel beperkingen op. Art. 32, 11 verbiedt bedingen waarbij de verkoper zich exonereert voor zijn opzet, voor zijn grove schuld en voor het opzet en de grove schuld van zijn aangestelden of lasthebbers. Deze bepaling verbiedt eveneens een exoneratie voor de niet-uitvoering van een verbintenis die een van de belangrijkste prestatie van de overeenkomst vormt. De formulering van die bepaling is nogal ongelukkig. Verder is het merkwaardig dat niet gedacht werd aan de aansprakelijkheid voor (zelfstandige) uitvoeringsagenten en hulppersonen.

Wat levert deze bepaling nu op in vergelijking tot de gemeenrechtelijke toetsing van exoneratiebedingen? Zoals bekend gelden op de principiële geldigheid van bedingen tot beperking of uitsluiten van aansprakelijkheid drie uitzonderingen: 1) de debiteur mag zich niet voor zijn eigen bedrog exonereren, wel voor de eigen zware fout en de zware fout en het bedrog van zijn aangestelden of uitvoeringsagenten, 2) het beding mag niet iedere zin of betekenis aan de overeenkomst ontnemen en 3) de exoneratie mag niet door een bijzondere wetbepaling zijn verboden (zie boven, nr. 249).

Art. 32, 11 komt dus neer op een bijkomende beperking van de mogelijkheid tot het bedingen van exoneraties, nl. voor de eigen grove schuld. Deze uitbreiding werd in de rechtsleer trouwens gewenst geacht.

Verder is de gemeenrechtelijke omschrijving 'zin of betekenis van de overeenkomst' veel minder afgebakend dan 'een van de voornaamste prestaties'. Tot nu toe was de rechtspraak niet vlug geneigd aan te nemen dat een exoneratiebeding iedere betekenis aan de overeenkomst ontnemt. Aldus is volgens het Hof van Cassatie wettelijk verantwoord, de beslissing, die na te hebben vastgesteld dat de verbintenis van een nutsbedrijf er hoofdzakelijk in bestaat elektriciteit te leveren aan haar abonnees, uitwerking geeft aan een exoneratiebeding voor de schade ten gevolge van stroomonderbrekingen (Cass., 23 november 1987, *R.W.*, 1987-88, 1359).

Art. 32, 11 ziet evenwel enkel op bedingen die de aansprakelijkheid van de verkoper uitsluiten ('ontslaan'), niet op deze die zijn aansprakelijkheid beperken (b.v. tot een bepaald bedrag, voor bepaalde soorten schade, in de tijd). Deze interpretatie dringt zich op gelet op de restrictieve wijze waarop de wet steeds moet worden uitgelegd.

De exoneratiebedingen van verkopers voor hun vrijwaringsplicht met betrekking tot verborgen gebreken worden verboden in art. 32, 11.

f) Vrijwaring voor verborgen gebreken

282 De wetgever verbiedt verder iedere opheffing of vermindering van de vrijwaringsplicht van de verkoper voor verborgen gebreken (art. 32, 11). Luidens art. 1643 B.W. kan de verkoper zich niet van zijn vrijwaringsplicht ontdoen indien hij het gebrek kende. Zoals bekend worden fabrikanten en professionele verkopers geacht de gebreken van hun produkten te kennen. Of hieruit ook kan worden afgeleid dat deze verkopers niet rechtsgeldig hun vrijwaringsverplichting kunnen beperken, wordt betwist. Ten aanzien van verkopen aan consumenten bestaat hierover thans dus geen twijfel meer.

Volledigheidshalve kan nog worden gewezen op art. 10 van de Wet Produktaansprakelijkheid die iedere beperking van de aansprakelijkheid van de verkoper verbiedt.

283 Art. 32, 13 verbiedt verder het beding waarbij aan de consument de verplichting wordt opgelegd om op straffe van verval binnen een onredelijk korte termijn het gebrek aan de koper te melden.

g) Schadebedingen

284 De rechtspraak heeft reeds sinds lang de strijd aangeboden tegen buitensporige schadebedingen. Zoals bekend besliste het Hof van Cassatie in zijn arrest van 17 april 1970 dat een beding dat geen vergoeding beoogt van de schade die redelijkerwijze mocht verwacht worden bij wanprestatie, in strijd is met de openbare orde (art. 6 B.W.) en derhalve nietig (zie boven, nr. 252).

Het criterium is dus de potentiële schade. Bedingen die niet strekken tot de vergoeding van deze schade zijn ongeoorloofd. Vernietigt de rechter aldus het beding, dan zal hij enkel schadevergoeding kunnen toekennen voor de werkelijke schade waarvan de schuldeiser het bestaan en de omvang dient te bewijzen.

Deze rechtspraak werd neergelegd in art. 32, 21 : nietig is het beding dat in geval van wanprestatie de schadevergoeding vaststelt op bedragen die duidelijk niet evenredig zijn aan het nadeel dat door de verkoper kan worden geleden.

In de Wet Consumentenkrediet bepaalt art. 28 verder dat de bedongen nalatighedsrente niet hoger mag zijn dan het gemiddelde van de wettelijke rente en het overeengekomen jaarlijkse kostenpercentage.

285 Art. 32, 15 verbiedt bovendien het opnemen van een schadebeding ten laste van de consument wanneer de overeenkomst niet een gelijkwaardige vergoeding in het vooruitzicht stelt ten laste van de verkoper wanneer die in gebreke blijft. De toepassing van deze bepaling is problematisch : hoe kan immers een contractant de mogelijke schade van zijn wederpartij inschatten. Verder neemt de verkoper meerdere verbintenissen op (levering, vrijwaring, enz.) waaruit telkens andere schade kan voortvloeien. Het opleggen van een schadebeding aan de consument is inderdaad veel eenvoudiger : hij heeft maar één verbintenis nl. een verplichting tot betalen. Indien die begroting van de potentiële schade van de consument door de verkoper niet mogelijk is, kan de tekst van art. 32, 15 ('gelijkwaardige vergoeding') zo worden opgevat dat aan die bepaling is voldaan wanneer de consument ongehinderd aanspraak kan maken op de gemeenschappelijke schadevergoeding. De verkoper komt aldus b.v. aan de eisen van de wet tegemoet wanneer hij voor een bepaalde wanprestatie (b.v. de niet-tijdige levering) een forfaitaire vergoeding in het vooruitzicht stelt (b.v. 100 fr./dag) en voor de andere mogelijke tekortkomingen bedingt dat de consument recht heeft op de vergoeding naar gemeen recht.

h) Onredelijke duur van de overeenkomst

286 Twee bepalingen beschermen de consument tegen onredelijk lange contractuele gebondenheid.

Art. 32, 16 verbiedt dat de consument zich voor een onbepaalde termijn zou verbinden zonder dat hij hieraan een einde kan maken met inachtneming van een redelijke opzegtermijn. Deze bepaling voegt niets toe aan het bestaande recht. Algemeen wordt aanvaard dat overeenkomsten voor onbepaalde tijd steeds eenzijdig door een der partijen kunnen worden opgezegd. Er anders over oordelen wordt als een onduldbare aantasting van de individuele vrijheid beschouwd.

Art. 32, 17 verbiedt de clause die de overeenkomst voor een onredelijke termijn verlengt indien de consument niet tijdig opzegt. Aan deze wetsbepaling ligt benevens de bescherming van de consument, ook het vrijwaren van de vrije concurrentie ten grondslag. Bij de beoordeling van de 'onredelijkheid' van de duur van de overeenkomst, zal de rechter rekening houden met o.m. de aard van de geleverde producten of diensten en de structuur van de markt. In de regel zal een verlenging voor een gelijke duur als was overeengekomen voor de oorspronkelijke overeenkomst niet als onredelijk kunnen worden beschouwd.

i) Bewijsovereenkomsten

287 Overeenkomsten waarbij de partijen in afwijking van de wettelijke regeling ter zake, een regeling treffen omtrent de bewijslast en de bewijsmiddelen zijn in beginsel geoorloofd.

Luidens art. 32, 18 is het verboden de bewijsmiddelen die de consument kan aanwenden, contractueel te beperken. Dit verbod reikt minder ver dan men bij een eerste lezing zou kunnen veronderstellen. Art. 32, 18 is geenszins van aard om iedere bewijsovereenkomst te verbieden. De wet verbiedt enkel een beperking van de bewijsmiddelen van de consument.

Zo is het opvallend dat zij geen contractuele regelingen omtrent de bewijslastverdeling verhindert, terwijl dergelijke bedingen juist erg nadelig kunnen zijn voor de consument.

Evenmin staat zij eraan in de weg dat de partijen regelingen treffen nopens de bewijswaarde van bepaalde documenten of informatiedragers, in de mate dat de mogelijkheid van het tegenbewijs door de consument gaaf blijft. Deze problematiek is van belang in het kader van het elektronisch betalingsverkeer (Zie hierover o.m. : BALLON, G.L., 'Het bewijs en de moderne technieken', *Computerr.*, 1991, 14 e.v. en de verwijzingen aldaar).

j) Eigenrichtingclausules

288 Art. 32, 19 verbiedt bedingen waarbij de consument in geval van betwisting afstand doet van ieder verhaal op de koper. In navolging van LAENENS worden clausules waarbij het recht van toegang tot de rechter wordt beperkt, eigenrichting-clausules genoemd (LAENENS, J., 'Gerechtelijke controle van de handelsgebruiken', in *Handelspraktijken & Voorlichting in bescherming van de consument*, Brussel, 1988, 253 e.v.). Aangezien het *jus agendi* de openbare orde raakt, zijn dergelijke bedingen nietig (b.v. : art. 1023 Ger. W. Zie boven, nr. 260).

Dit verbod verhindert echter geenszins de werking van een uitdrukkelijk ontbindend beding. De rechtsgeldigheid van dergelijke clausules wordt algemeen aanvaard. Dat de overeenkomst krachtens zo'n beding van rechtswege en dus zonder rechterlijke tussenkomst wordt ontbonden, betekent evenwel niet dat iedere rechterlijke controle wordt uitgesloten. De consument kan immers steeds de werking van het beding betwisten. Hij zal dan het initiatief moeten nemen en aan de rechter vragen om na te gaan of de toepassingsvoorwaarden van het beding zijn vervuld. Dit controlerecht *a posteriori* kan niet worden uitgesloten. In de rechtsleer gaan stemmen op om ter zake de beoordelingsmacht van de rechter uit te breiden. Het gevaar bestaat immers dat bij zeer algemeen geformuleerde bedingen, de debiteur wordt overgeleverd aan het discretionaire oordeel van zijn schuldeiser. Vandaar dat gepleit wordt om op grond van het beginsel van de uitvoering te goeder trouw (art. 1134, derde lid, B.W.) aan de rechter een marginaal toetsingsrecht te geven. Zo'n toetsingsrecht kan verhinderen dat de schuldeiser een zeer algemeen geformuleerd beding (b.v. 'om het even welke tekortkoming') inroept bij slechts een geringe tekortkoming van de consument.

Art. 32, 19 verhindert evenmin opschortingsclausules of de werking van de *exceptio non adimpleti contractus*. Ook hier zal de rechterlijke controle plaatsvinden *a posteriori*. Indien de consument de uitvoering van de overeenkomst vordert, zal de rechter onderzoeken of het inroepen van de exceptie wel gerechtvaardigd was (zie hierover recent nog : HERBOTS, J., 'De exceptie van niet-nakoming', *T.P.R.*, 1991, 379).

k) Bevoegdheidsovereenkomsten

289 Art. 32, 20 laat niet toe af te wijken van de territoriale bevoegdheidsregeling uit art. 624, 1°, 2° en 4° Ger. W. Deze bepaling werd reeds terecht bekritiseerd. Veel eenvoudiger ware geweest art. 628 Ger. W. aan te vullen met een bepaling die de rechter van de woonplaats van consument uitsluitend bevoegd maakt. Een andere oplossing zou erin kunnen bestaan om — zoals reeds herhaald werd voorgesteld — de territoriale bevoegdheid voor de geschillen die tot de materiële bevoegdheid van de vrederechter behoren, van dwingend recht te verklaren (LAENENS, J., *a.w.*, 266-267).

Vervolgens hoort een dergelijke regeling thuis in het Ger. W. Nu reeds wijst b.v. art. 628, 8° Ger. W. de rechter van de woonplaats van de consument dwingend als de bevoegde rechter aan voor vorderingen betreffende kredietovereenkomsten geregeld bij de Consumentenkredietwet (voorheen: de Afbetalingswet).

Ten slotte heeft deze bepaling niet tot gevolg dat uitsluitend de rechter van de woonplaats van de consument bevoegd wordt verklaard, zoals men vanuit een consumentvriendelijk standpunt had kunnen verwachten. Bevoegdheidsbedingen blijven geldig in de mate dat geen afbreuk wordt gedaan aan de art. 624, 1° en 2°. Aldus is de clause geldig luidens welke de verkoper enkel kan worden gedagvaard voor de rechtbanken van zijn woonplaats. Eveneens is het denkbaar dat de partijen een uitvoeringsclause opnemen waarin de plaats wordt aangewezen waar de verbintenissen moeten worden uitgevoerd. Een dergelijke uitvoeringsclause kan neerkomen op een onrechtstreeks bevoegdheidsbeding.

Door de wet worden arbitrageclausules niet verboden (BALATE, E. en BOURGOIGNIE, Th., *a.w.*, 694).

290 In het E.E.X-verdrag wordt de bevoegdheid m.b.t. rechtsvorderingen van of tegen consumenten geregeld door de artikelen 13 en 15. Deze regeling komt hierop neer dat vorderingen tegen de consument enkel kunnen worden ingesteld voor de gerechten van de Verdragsluitende Staat waar de consument zijn woonplaats heeft, terwijl de consument-eiser de keuze heeft tussen de gerechten van de eigen woonplaats of deze van de verweerder. Bevoegdheidsregelingen zijn in beginsel slechts mogelijk na het ontstaan van het geschil.

5. Rechtskeuze bij internationale overeenkomsten

291 Luidens het Europees Verdrag van 19 juni 1980 betreffende verbintenissen uit overeenkomst (Wet van 14 juli 1987) worden dergelijke consumentencontracten, bij gebreke van een rechtskeuze, beheerst door het recht van het land waar de consument zijn gewone verblijfplaats heeft (art. 5, derde lid).

Een uitdrukkelijke rechtskeuze kan er verder niet toe leiden dat de consument de bescherming verliest die hij geniet op grond van dwingende bepalingen van het recht van het land waar hij zijn gewone verblijfplaats heeft wanneer de overeenkomst is totstandgekomen in de omstandigheden vermeld in art. 5, tweede lid. In het bijzonder wanneer de sluiting van de overeenkomst in dat land is voorafgegaan door een bijzonder voorstel of publiciteit en indien de consument in dat land de voor de sluiting van die overeenkomst noodzakelijke handelingen heeft verricht, of wanneer de wederpartij van de consument of zijn vertegenwoordiger de bestelling van de consument in dat land heeft ontvangen.

6. Werking in de tijd

292 Bij opvolging van wetten die van toepassing zijn op overeenkomsten, geldt het beginsel van de eerbiedigende werking van de nieuwe wet : op overeenkomsten die nog uitwerking hebben, blijft de wet van toepassing die gold op de dag van hun totstandkoming. Deze regel lijdt uitzondering wanneer het gaat om dwingende bepalingen : dergelijke bepalingen die door een nieuwe wet worden uitgevaardigd, hebben onmiddellijke toepassing op alle nog bestaande overeenkomsten (VAN GERVEN, W., *Algemeen deel*, nr. 25 ; DE PAGE, *Traité*, I, nr. 231*quinquies*). *De Wet van 14 juli 1991 is vanaf 1 maart 1992 van toepassing, ook op de voorheen gesloten overeenkomsten (Vr. en Antw., Senaat, 1990-91, 12 mei 1992, 203).*

AFDELING III

ANDERE BEWIJSFUNCTIES VAN DE FACTUUR

§ 1. De factuur als titel

A. ALGEMEEN

293 De factuur is een geschrift bestemd om een bepaald feit, m.n. het bestaan van de overeenkomst te bewijzen (zie boven, nr. 4). Zij kan echter niet worden gelijkgesteld met een *instrumentum* dat wordt opgesteld bij het sluiten van de overeenkomst. Aangezien de factuur in eerste instantie een eenzijdig geschrift is, uitgaande van de leverancier, levert zij enkel een titel op voor de geadresseerde. Door de uitgifte van de factuur bevestigt de leverancier het bestaan van zijn verbintenissen (zie boven, nr. 181). Pas na de aanvaarding door de geadresseerde levert de factuur ook een titel op voor de leverancier.

De bewijskracht die aan de factuur wordt gehecht, maakt dus geen uitzondering uit op het beginsel dat niemand zichzelf een titel kan verschaffen. Een factuur, zo schrijft CLOQUET, blijkt enkel een v o o r w a a r d e l i j k e titel te zijn (CLOQUET, 207, nr. 651). De leverancier kan zich dus, door het eenvoudigweg versturen van een factuur, niet als schuldeiser van de geadresseerde opwerpen. De factuur laat hem enkel toe op de instemming van de cliënt te rekenen en verschaft hem een document dat bewijskracht zal hebben zolang de eventuele ontkenning vanwege de cliënt niet in rechte is komen vast te staan.

Een goed voorbeeld levert volgend vonnis van de Vrederechter te Brugge. Na het afbreken van de verloving zendt eiser een factuur aan verweerster voor prestaties en leveringen verricht aan haar auto. Deze vordering wordt terecht afgewezen : 'Op het ogenblik van de uitvoering der levering en prestatie, had eiser niet de bedoeling deze aan te rekenen, zodat er desaangaande geen overeenkomst tussen partijen kan zijn. Eiser kan achteraf niet eenzijdig daarop terugkomen' (Vred. Brugge, 17 oktober 1975, *R.W.*, 1978-79, 1861).

B. DE FACTUUR ALS TITEL VOOR BEWAREND BESLAG

294 Luidens art. 1413 Ger. W. kan iedere schuldeiser in spoedeisende gevallen aan de beslagrechter de toelating vragen om bewarend beslag te leggen op de goederen van de schuldenaar. De toelating bewarend beslag kan slechts worden verleend indien de schuldvordering zeker en opeisbaar is en het bedrag van de schuld vaststaat (art. 1415 Ger. W.). De beslagrechters hanteren de voorwaarde van de zekerheid van de schuldvordering met de nodige soepelheid; zo volstaat het dat er een redelijke grondslag voorhanden is voor de aanspraken van de beslaglegger. Het moet gaan, aldus DE LEVAL, om 'une apparence raisonnable de fondement sans qu'il puisse être exigé à cet égard une certitude absolue, ni une créance établie, reconnue ou incontestable' (DE LEVAL, G., 'Saisie-conservatoires et voies d'exécution', *Jur. Liège*, 1979, 351, nr. 24 Zie ook: BAERT, K., 'Algemene beginselen van bewarend beslag', *T.P.R.*, 1980, 284-285, nrs. 13-14). Een niet-geprotesteerde factuur kan in die zin een ernstig vermoeden opleveren van het bestaan van de schuld van een handelaar (DIRIX, E. en BROECKX, K., *Beslag*, in *A.P.R.*, 219, nr. 393). Het beslag wordt echter steeds gelegd op risico van de beslaglegger. Hij kan dan ook tot schadevergoeding worden veroordeeld indien zou blijken dat de schuldenaar tijdig had geprotesteerd en dit protest gegrond is, e.d.m.

Bewarend beslag onder derden kan zonder toestemming van de rechter worden gelegd, indien de schuldeiser beschikt over een 'authentieke of onderhandse' akte (art. 1445 Ger. W.). Ten aanzien van handelaren wordt aanvaard dat een niet-geprotesteerde factuur een dergelijke onderhandse akte uitmaakt (DE LEVAL, G., *La saisie-arrêt*, Luik, 1976, 114-115, nr. 93; DIRIX, E. en BROECKX, a.w., 361, nr. 707; BAERT, K., a.w., *T.P.R.*, 1980, 289, nr. 24. B.v.: Rb. Verviers, 27 februari 1981, *Jur. Liège*, 1981, 202 met noot).

C. DE FACTUUR ALS TITEL VOOR DE SUMMIERE RECHTSPLEGING OM BETALING TE BEKOMEN

295 Voor kleine geldsommen wordt in art. 1338 e.v. Ger. W. een vereenvoudigde inningsprocedure georganiseerd. Voor iedere vordering behorend tot de bevoegdheid van de Vrederechter en strekkend tot de betaling van een vaststaande schuld van niet meer dan 50.000 F. die kan worden gestaafd door een geschrift dat van de schuldenaar uitgaat, kan deze summierere rechtspleging worden ingeleid. Het verzoekschrift aan de Vrederechter moet worden voorafgegaan door een aanmaning van de schuldenaar om binnen de 15 dagen te betalen (art. 1339 Ger. W.). De Vrederechter kan dan het verzoek hetzij afwijzen, hetzij inwilligen (art. 1342 Ger. W.). Hij kan evenwel ook nog uitstel verlenen aan de debiteur (art. 1333 Ger. W.).

De rechtspraak toont zich vrij streng bij de beoordeling van de voorwaarde van het voorhanden zijn van 'een geschrift dat van de schuldenaar uitgaat' (Vred. Grâce-Hollogne, 17 oktober 1980, *Jur. Liège*, 1981, 106 met noot DE LEVAL: een

niet ondertekend ontvangstbewijs is onvoldoende; Vred. Fexhe-Slins, 26 maart 1981, *Jur. Liège*, 1981, 175 met noot DE LEVAL: een bestelbon zonder aanduiding van het bedrag en een factuur die niet voor goedkeuring werd ondertekend, voldoen niet aan art. 1338 Ger. W.; Vred. Hannuit, 3 november 1983, *Jur. Liège*, 1984, 247: een factuur kan niet worden beschouwd als een schuldbekentenis uitgaande van de verweerder; Vred. Jodoigne, 4 november 1983 (*onuitg.*, geciteerd door DE LEVAL, *Jur. Liège*, 1984, 248): dat een factuur aanvaardt die door de debiteur werd ondertekend en gedateerd en met vermelding 'pour réception et accord'. Voor deze formalistische benadering, die terecht wordt betreurd (DE LEVAL, G. a.w., *Jur. Liège*, 1981, 175-176; Id., *Jur. Liège*, 1984, 284), is nochtans geen steun te vinden in de parlementaire voorbereiding van dit wetsartikel (Zie: VAN REEPINGHEN, Ch., *Verslag van de Gerechtelijke Hervorming*, Brussel, 1964, I, 486: 'Door geschrift uitgaande van de schuldenaar verstaat men onder meer een bestelbon of een bewijs van ontvangst van levering. Het gaat dus niet noodzakelijk om een schuldbekentenis. Daarentegen kan een factuur die de klant niet heeft geaccepteerd, niet volstaan'. Zie ook: ROUARD, P., *Droit judiciaire privé*, I, 1973, 278-279, nr. 15).

§ 2. De factuur als bewijs van de opeisbaarheid van de schuld

296 Een aanvaarde factuur levert ten aanzien van een handelaar het bewijs op van het bestaan en van de opeisbaarheid van de schuld. Een cliënt mag dan ook niet nalaten te protesteren tegen het voorbarig opsturen van een factuur wanneer de schuld nog niet opeisbaar is omdat zij onderworpen is aan een bepaalde termijn of aan het vervullen van een bepaalde voorwaarde (CLOQUET, 188, nr. 568).

§ 3. De factuur als bewijs van de levering

297 Ofschoon de factuur veelal verzonden wordt nadat de levering plaatsvond, is dit – behoudens wettelijke uitzonderingen – geenszins een vereiste (zie boven, nr. 42). De vraag rijst dan ook of een aanvaarde factuur benevens van het bestaan van de overeenkomst ook het bewijs oplevert van de uitvoering. Deze vraag wordt veelal ontkennend beantwoord (Brussel, 18 december, 1935, *R.W.*, 1935-36, 638). Wanneer de factuur over de levering niets vermeldt, zal de leverancier het bestaan ervan dienen te bewijzen. Geeft de factuur daarentegen duidelijk aan dat bepaalde goederen werden geleverd of diensten werden verstrekt, dan houdt de aanvaarding ervan tevens de erkenning in van de levering (CLOQUET, 167, nr. 478; ; *Les Nouvelles, Droit commercial*, I, 248, nr. 32).

In feite mag men met grotere stelligheid aannemen dat het ontvangen van een factuur zonder protest, ook het bewijs oplevert dat de werken werden uitgevoerd of de diensten werden geleverd. De leverancier die een factuur uitreikt heeft hiermee immers ook de bedoeling de geadresseerde erop te wijzen dat de overeenkomst werd uitgevoerd en zich hiervan een bewijs te verschaffen. Bij afwezigheid van pro-

test tegen de factuur, rust op de geadresseerde de bewijslast van het tegendeel. Aldus werd geoordeeld dat ten aanzien van een niet-handelaar – tegen wie de factuur overigens slechts een geringe bewijskracht oplevert (zie boven, nr. 194) – het stilzwijgen na de ontvangst van een factuur met een gedetailleerde opgave van de geleverde prestaties, als bewijs kan dienen voor de waarachtigheid der feitelijk geleverde prestaties (Vred. Brugge, 10 maart 1978, *R.W.*, 1978-79, 1862. De vordering van de leverancier kan eventueel op quasi-contractuele grondslag worden gesteund). In dezelfde zin oordeelde de Rechtbank van Koophandel te Charleroi dat de inontvangstneming zonder protest en de betaling van een factuur waarop de uitgevoerde werken omstandig zijn vermeld, gelijk staat met de goedkeuring van die werken (Kh. Charleroi, 19 januari 1973, *T. Aann.*, 1976, 144 met goedkeurende noot).

§ 4. De factuur en de zichtbare gebreken

298 De afwezigheid van protest van de factuur die werd verzonden nadat de levering plaatsvond, of die gelijktijdig met de goederen werd verzonden, staat eraan in de weg dat de koper zich nog op het bestaan van zichtbare gebreken kan beroepen (zie boven, nr. 221 e.v.).

§ 5. De factuur als bewijs van de schade bij onrechtmatige daad

299 Het bewijs van het bestaan en van de omvang van de schade rust op de benadeelde en mag met alle middelen van recht worden geleverd. De begroting van schade aan zaken dient in beginsel te gebeuren door een tegensprekelijke vaststelling van de schade, hetzij door de aanstelling van een deskundige door de rechter. In welke mate komt de benadeelde nu door het vertoon van facturen of bestekken voor herstellingswerken aan deze bewijsverplichting tegemoet?

Aangenomen wordt dat wanneer de aansprakelijke op een ongerechtvaardigde wijze weigert om tot een tegensprekelijke vaststelling van de schade over te gaan, of nalaat aan een aanmaning hiertoe gevolg te geven, de benadeelde de schade mag bewijzen door middel van facturen die een realistisch karakter vertonen (RONSE, J., *Aanspraak op schadeloosstelling uit onrechtmatige daad*, Brussel, 1954, 246, nr. 352; *Id.*, *Schade en schadeloosstelling*, in *A.P.R.*, 791, nr. 1243. Zie o.m. : Corr. Luik, 5 december 1950, *R.G.A.R.*, 1952, nr. 4923, *De Verz.*, 1951, 276 met noot R.A. ; Rb. Brussel, 27 juni 1951, *Bull. Ass.*, 1952, 235 ; Corr. Luik, 2 april 1953, *Jur. Liège*, 1953-54, 3 met noot ; Rb. Bergen, 19 juni 1963, *De Verz.*, 1964, 305 ; Rb. Antwerpen, 27 november 1964, *R.W.*, 1966-67, 1188 ; Pol. Beveren-Waas, 3 november 1966, *R.W.*, 1966-67, 1876. Vgl. : CLOQUET, A., 218-219, nr. 715 ; *Id.*, *Deskundigenonderzoek*, in *A.P.R.*, 1975, 175, nr. 517). Dezelfde bewijswaarde wordt gehecht aan een schadebestek (O.m. : Rb. Brussel, 27 juni 1951, *Bull. Ass.*, 1952, 235 ; Corr. Bergen, 24 maart 1958, *Bull. Ass.*, 1958, 319 met noot S. Zie boven nr. 174). Dit recht komt overigens ook toe aan de aansprakelijke wanneer

het omgekeerd de benadeelde zou zijn die zonder reden weigert aan een tegensprekelijke vaststelling van de schade mee te werken (RONSE, J., *a.w.*, 246, nr. 352). In beide gevallen, zo schrijft RONSE, gaat het om een *prima facie*-bewijs, dat kan worden bestreden; de weigering scheidt echter wel een bewijsrisico, aangezien ze ten voordele van de tegenpartij een vermoeden liet ontstaan (RONSE, J., *a.w.*, 247-248, nr. 353; VAN OEVELEN, A., 'Vergoeding van schade aan zaken', in *Aansprakelijkheidsrecht* (ter perse), nr. 43 e.v.).

Indien het factuurbedrag van de hersteller afwijkt van de schaderaming door de deskundige, wordt voorgesteld dat de rechter die nog uitspraak moet doen, de voorkeur geeft aan het bedrag van de factuur wanneer dit het laagst is en het bedrag van de expertise in aanmerking neemt wanneer de factuur dit bedrag overschrijdt (CLOQUET, A., *Deskundigenonderzoek*, in *A.P.R.*, 175, nr. 518).

De rechter kan ook toestaan dat de benadeelde op kosten van de aansprakelijke tot herstel overgaat en deze kosten op de aansprakelijke verhaalt op vertoon van facturen of kwijtschriften (b.v. kosten voor medische behandeling of voor publicatie van het vonnis) (RONSE, J., *a.w.*, 298, nr. 424 en 471, nr. 722).

Nog in verband met de rol van de factuur bij het bewijs van schade aan zaken, rijst de vraag of bij totaal verlies van die zaak (b.v. een tweedehandswagen), de vergoeding wordt bepaald door de waarde vermeld op de aankoopfactuur. Het is duidelijk dat bij de schadebegroting moet worden uitgegaan van de werkelijke waarde van de zaak, waarbij de aankoopfactuur slechts een indicatieve waarde heeft. De schadeloosstelling bij totaal verlies moet er immers op gericht zijn om aan de benadeelde de mogelijkheid te bieden zich een gelijkwaardige zaak van dezelfde waarde aan te schaffen. Lange tijd werd aangenomen dat, bij totaal verlies, de B.T.W. slechts voor vergoeding in aanmerking komt indien een factuur wordt voorgelegd waaruit de aankoop van een vervangingsvoorwerp blijkt. Deze rechtspraak is thans verlaten (zie bij VAN OEVELEN, A., 'De B.T.W. als bestanddeel van schade' in *Liber amicorum E. Krings*, Antwerpen, 1991, 1139-1156).

Ten slotte kan ook nog gewezen worden op de rol van de factuur in het systeem der dubbele schatting bij voertuigschade. Krachtens dit systeem is de verzekeraar slechts bereid de op tegenspraak vastgesteld herstellingskosten te vergoeden indien de benadeelde de herstellingsfactuur kan voorleggen afgeleverd door de hersteller in wiens bedrijf de expertise plaatsvond.

§ 6. De factuur en het voorrecht van de onbetaalde verkoper van machines e.d. (art. 20, 5° Hyp. W.)

300 De onbetaald gebleven verkoper van machines, toestellen, gereedschappen en ander bedrijfsuitrustingsmaterieel voor nijverheids- handels- of ambachts-

ondernemingen, behoudt gedurende vijf jaar een voorrecht op die goederen, zelfs indien zij onroerend zijn geworden door bestemming of incorporatie. Dit voorrecht gaat bovendien niet teloor bij faillissement van de koper.

Hiertoe is vereist dat binnen de vijftien dagen na de levering een 'door de verkoper eensluitend verklaard afschrift van de al dan niet aanvaarde factuur of van elke andere akte waaruit de verkoop blijkt' wordt neergelegd op de griffie van de rechtbank van koophandel van de woon- of verblijfplaats van de koper (cf., art. 20, 5° Hyp. W. en artikel 546 Faill. W.).

Deze bepalingen werden gewijzigd door de Wet van 29 juli 1957 waardoor het voorrecht van de verkoper werd uitgebreid tot 'machines, toestellen, gereedschappen en andere bedrijfsuitrustingsmaterieel, gebruikt in nijverheids-, handels- of ambachtsondernemingen'. Voorheen was er enkel sprake van machines en toestellen voor nijverheidsinrichtingen. Wat de formaliteiten betreft werd voorheen vereist: 'een akte waaruit de koop blijkt'. Er was geen eensgezindheid nopens de vraag of een factuur als een dergelijke 'akte' kon worden beschouwd. Aan deze controverser maakte de Wet van 29 juli 1957 dus een einde.

Het voorrecht strekt zich ook uit op de *accessoria* van de prijs, d.w.z. al hetgeen de koper noodzakelijkerwijze zal dienen te betalen om het goed te verkrijgen. Hieronder wordt ondermeer begrepen: de B.T.W. (Brussel, 8 november 1978, *B.R.H.*, 1979, 305; Kh. Brussel, 10 februari 1977, *B.R.H.*, 1978, 114) en de bijkomende kosten van de koop (art. 1593 BW.). Of de verschuldigde rente bevoorrecht is, wordt betwist (Zie bij: CUYPERS, A., 'Art. 20, 5° Hyp. W. in *Comm. Voorr.*, nr. 89: enkel als zij strekken tot vergoeding van een toegestaan uitstel van betaling. Schadevergoeding, ook al is zij verschuldigd krachtens een schadebeding, is niet bevoorrecht.

301 Opdat het voorrecht overeind zou blijven, dienen een aantal vormvereisten te worden nageleefd: een afschrift van de akte of de factuur moet binnen de vijftien dagen na de levering worden neergelegd ter griffie van de rechtbank van koophandel van het arrondissement waar de debiteur zijn woonplaats of, bij gebreke hiervan, zijn verblijfplaats heeft (Kh. Hasselt, 27 januari 1977, *Limb. Rechtsl.*, 1977, 58: de neerlegging dient te geschieden in het arrondissement van de woonplaats van de gefailleerde debiteur, niet in dat van de feitelijke vennootschap aan wie werd geleverd). Deze factuur hoeft, volgens de bewoordingen zelf van art. 20, 5°, vierde lid Hyp. W., niet geaccepteerd te zijn. Wel dient de factuur door de verkoper eensluitend te worden verklaard met het origineel; deze formaliteit doet echter geen problemen rijzen en is niet aan bepaalde vormvereisten onderworpen. Voor de taal van de factuur: zie boven, nr. 151. De factuur dient niet te vermelden dat de koopprijs nog verschuldigd is.

Indien een globale bestelling het voorwerp uitmaakt van verschillende facturen waarvan slechts één ter griffie werd neergelegd, dan strekt het voorrecht zich niet uit tot de gehele levering, maar enkel tot datgene wat het voorwerp uitmaakt van de neergelegde factuur (Kh. Charleroi, 1 februari 1983, *T.B.H.*, 1984, 153).

Het depot moet binnen de vijftien dagen na de levering plaatsvinden. De wet verhindert een vroegtijdige neerlegging van de kopie van de factuur echter niet (Kh. Brussel, 7 maart 1973, *B.R.H.*, 1973, 218). Deze termijn van vijftien dagen is een vervaltermijn en begint te lopen vanaf het ogenblik van de levering (Brussel, 5 mei 1976, *R.W.*, 1976-77, 1245; Kh. Brussel, 7 maart 1973, *B.R.H.*, 1973, 218; Kh. Luik, 17 januari 1984, *Jur. Liège*, 1984, 231 zie nader CUYPERS, A., 'Art. 20,5° Hyp. W.' in *Comm. Voorr.*, nr. 70 e.v.). Eindigt die termijn op een wettelijke feestdag, dan kan die termijn niet worden verlengd tot de eerstvolgende werkdag (Kh. Oudenaarde, 27 januari 1987, *T.B.H.*, 1987, 713, *R.W.*, 1987-88, 89: geen toepassing art. 53 Ger. W.). De levering wordt bewezen door de boekhouding van de verkoper, behoudens tegenbewijs van de koper (art. 546, lid 5 Faill. W.) (Zie hierover: Luik, 18 december 1974, *Jur. Liège*, 1974-75, 233). Door de neerlegging van de factuur werkt het voorrecht terug tot op de dag van de levering (Kh. Bergen, 13 oktober 1969, *B.R.H.*, 1970, 314).

Door de neerlegging ter griffie van het afschrift van de factuur hebben de derden kennis van de niet-betaling van de verkochte goederen. Hieruit vloeit voort dat het voorrecht van de onbetaald gebleven verkoper primeert op dat van de pandhoudende schuldeiser van de handelszaak. Deze verliest krachtens art. 23, lid 1 Hyp. W. zijn voorrang indien hij bij inpandgeving van de handelszaak wist dat de prijs nog verschuldigd was. Welnu, deze kennis kan voortvloeien uit de neerlegging ter griffie. Volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie is het hierbij zonder belang of de factuur vóór of na de inschrijving van het pand is neergelegd (Cass., 28 september, 1972 (twee arresten), *Arr. Cass.*, 1973, 112 en 115, *R.W.*, 1972-73, 749 met noot C. CAENEPEEL, *Pas.*, 1973, I, 103 met concl. Adv. Gen. KRINGS, *B.R.H.*, 1973, 34 met noot, *J.T.*, 1972, 636 en 638, dat een eindpunt betekende van een langdurige controverse, zie o.m.: Cass., 29 mei 1964, *R.W.*, 1965-66, 197 met noot C. CAENEPEEL). De neerlegging van de factuur volstaat dus om de niet-betaalde verkoper in elk geval voorrang te doen verkrijgen op de pandhoudende schuldeiser.

§ 7. Het voorrecht m.b.t. kosten gemaakt tot het behoud van de zaak (art. 20, 4° Hyp. W.)

302 Ook dit voorrecht gaat teloor wanneer de roerende goederen waaraan de kosten werden besteed, onroerend zijn geworden door bestemming, behoudens naleving van de voorwaarden van art. 20, 5° lid 2 en 3 Hyp. W. Facturen voor herstellingswerken en onderhoudswerken aan machines en bedrijfsuitrusting dienen dus eveneens te worden neergelegd wil men het voorrecht veilig stellen (Zie b.v.: Cass., 11 september 1980, *R.W.*, 1980-81, 1663, *J.T.*, 1981, 221).

§ 8. De factuur en de korte verjaringstermijnen (art. 2271 e.v. B.W.)

303 De korte verjaringstermijnen bedoeld in de art. 2271 e.v. B.W. (b.v. vorderingen van kooplieden voor leveringen aan personen die geen koopwaar zijn) gaan

uit van de gedachte dat in de beoogde gevallen, de betaling van de schuld onmiddellijk heeft plaatsgehad en dat de partijen daarom geen geschrift hebben opgesteld. Hun statuut verschilt dan ook van dat van de overige verjaringstermijnen die niet uitgaan van een betalingsvermoeden, maar zijn ingegeven door de praktische bekommernis dat de bewijslast na verloop van tijd moeilijker wordt (zie hierover: VANDEPUTTE, R., *De overeenkomst*, 322; DE PAGE, *Traité*, VII, 1194, nr. 1344; WILMS, W., 'De betekenis van de kwijtende verjaring in de Code Napoléon (art. 2271-2275 B.W.)', *T. Vred.*, 1984, 33 e.v.).

Deze korte verjaringstermijnen kunnen niet worden ingeroepen wanneer van de verbintenis een geschrift werd opgesteld (art. 2274, tweede lid B.W.); hierdoor wordt immers het vermoeden ontkracht dat contant werd betaald. De vraag rijst of het opsturen door de schuldeiser van een factuur volstaat om de kwijtende verjarringsregels buiten werking te stellen. Deze vraag wordt door WILMS terecht ontkennend beantwoord. In de eerste plaats kan een factuur niet worden gekwalificeerd als een schuldbekentenis van de schuldenaar. Bovendien zou een bevestigend antwoord indruisen tegen de bekommernis van de wetgever de debiteur te beschermen in die gevallen waar er twijfel over kan bestaan of hij inderdaad betaalde (WILMS, W., *a.w.*, *T. Vred.*, 1984, 73, nr. 28. O.m.: Rb. Antwerpen, 26 maart 1981, *R.W.*, 1981-82, 185; Vred. Grâce-Hollogne, 25 juni 1974, *Jur. Liège*, 1974-75, 55 met noot. *Anders*: Vred. Verviers, 18 juni 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 39; Vred. Namen, 6 oktober 1983, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 337 met noot, Vred. Luik, 5 mei 1986, *Jur. Liège*, 1986, 486; Vred. Luik, 14 februari 1986, *Jur. Liège*, 1986, 195). Daarentegen zal wel worden opgevat als een geschrift dat de korte verjaringstermijn buiten werking stelt: de factuur die door de schuldenaar wordt erkend (Rb. Aarlen, 22 mei 1979, *Jur. Liège*, 1980, 30), de factuur die door de schuldenaar 'voor ontvangst en akkoord' werd ondertekend (Rb. Hasselt, 25 juni 1979, *R.W.*, 1979-80, 1651; Rb. Hoei, 4 mei 1981, *Jur. Liège*, 1981, 232), de door de cliënt geprotesteerde factuur (Vred. Fosses-le-Ville, 13 juni 1984, *Rev. Rég. Dr.*, 1985, 182: het protest impliceert de afwezigheid van betaling), een afrekening door de debiteur voor goedkeuring ondertekend (WILMS, W., *a.w.*, *T. Vred.*, 1984, 72-73, nr. 27; VANDEPUTTE, R., *a.w.*, 323), een door de cliënt ondertekende bestelbon.

§ 9. De factuur en het bewijs in het huwelijksvermogensrecht

304 In het wettelijk stelsel wordt het bewijs van het 'eigen' karakter van de goederen van de echtgenoten geregeld in art. 1399 B.W.

Tussen de echtgenoten onderling, hun erfgenamen en rechtverkrijger, kan het bewijs van eigendom door alle middelen worden geleverd, met inbegrip van getuigenissen en vermoedens en zelfs van algemene bekendheid (art. 1399, derde lid B.W.).

Ten aanzien van derden moet dit bewijs geleverd worden aan de hand van 'titels met vaste dagtekening, van bescheiden van een openbare dienst of vermeldingen

in regelmatig gehouden registers of borderellen door de wet opgelegd of door het gebruik bekrachtigd' (art. 1399, tweede lid B.W.). Tot de laatste categorie kunnen o.m. facturen worden gerekend (Zie o.m. bij: DILLEMANS, R., 'Het wettelijk stelsel', *T.P.R.*, 1978, 375, nr. 33).

305 In het stelsel van scheiding van goederen wordt het bewijs tussen echtgenoten, zowel als ten aanzien van derden het bewijs geleverd naar de regels van art. 1399 B.W. (art. 1468, eerste lid B.W.). Niettegenstaande deze onzorgvuldige formulering is het de bedoeling van de wetgever geweest dat art. 1399, tweede lid B.W. toepassing moet krijgen bij bewijsvoering ten aanzien van derden en art. 1399 derde lid, in geval van bewijsvoering tussen echtgenoten onderling (DELVA, W., 'De contractuele en de gerechtelijke scheiding van goederen', *T.P.R.*, 1978, 532, nr. 9. Zie ook: CASMAN, H. en VAN LOOCK, M., *Huwelijksvermogensrecht*, V-12, 15).

Schuldvorderingen van de ene echtgenoot tegen de andere kunnen met alle middelen (art. 1436, eerste lid B.W.) en bijgevolg ook met facturen worden bewezen (CLOQUET, A., 218, nr. 711), b.v. facturen van een leverancier die een der echtgenoten ter bevrijding van de ander heeft betaald.

Schulden die gemeenschappelijk zijn (art. 1408 B.W.) kunnen op beide echtgenoten worden verhaald (art. 1414 B.W.), ook al werd de factuur slechts op naam van een van hen opgesteld. Aldus kan het factuurbedrag voor het elektriciteitsverbruik van de gezinswoning (art. 222 B.W.) op elk der echtgenoten worden verhaald, ook al werd de factuur enkel maar op naam van één der echtgenoten opgemaakt (Rb. Oudenaarde, 5 februari, *B.F.E.*, nr. 10-D, 5; Rb. Veurne, 6 januari 1983, *B.F.E.*, nr. 10-D, 20; Vred. Nieuwpoort, 27 oktober 1981, *B.F.E.*, nr. 10-C, 17. Vred. Brugge, 1 maart 1982, *B.F.E.*, nr. 10-D, 12; Vred. Kortrijk, 30 maart 1982, *B.F.E.*, nr. 10-D, 13).

§ 10. De factuur en art. 2279 B.W.

306 Opdat bezit van een roerend goed als titel van eigendom zou gelden, dient het bezit deugdelijk te zijn, d.w.z. niet aangetast door gebreken. Deze voorwaarde wordt gespecificeerd door art. 2229 B.W.: het bezit dient voortdurend, ongestoord, openbaar en ondubbelzinnig te zijn. Laatstgenoemde vereiste komt in gevallen van samenwonen veelal in het gedrang. Bijvoorbeeld tussen echtgenoten en bij concubinaatsverhoudingen. Wordt in de verhouding tussen samenwonende partners bij revindicatie van de ene de dubbelzinnigheid van het bezit door de andere opgeworpen, dan kan het eigendomsbewijs met alle middelen van recht worden geleverd en m.n. ook met facturen, kwijtschriften e.d. (DERINE, R., VAN NESTE, F. en VANDENBERGHE, H., *Zakenrecht*, I, B, 965, nr. 656. Zie in het bijzonder ook: VANDENBERGHE, H., *De juridische betekenis van het concubinaat*, Leuven, 1970, 229, nr. 123.2).

Ook derden, b.v. schuldeisers van één der partners, kunnen zich op het vermoeden van art. 2279 B.W. beroepen. Aangenomen wordt dat wanneer de samenwonende partners hun goederen hebben vermengd, de schuldeiser van één van beiden niet verplicht is deze goederen te onderscheiden of af te scheiden en derhalve beslag kan leggen op al de goederen die deze personen samen bezitten. Het is dan aan de partner van de debiteur te bewijzen dat hij alleen eigenaar is van het geheel of een gedeelte van de goederen (T.a.v. echtgenoten : Cass., 16 september 1954, *R.C.J.B.*, 1955, 129 met noot DELVA. T.a.v. concubinerenden : Cass., 10 juni 1976, *R.W.*, 1976-77, 601, *Arr. Cass.*, 1976, 1135). Dit bewijs kan worden geleverd door alle wettelijke bewijsmiddelen en o.m. door het vertoon van facturen op naam van de eiser (DERINE, R. en HAMELINK, P., 'Overzicht van rechtspraak (1973-1979). Zakenrecht', *T.P.R.*, 1981, 238, nr. 141. Zie over de bewijsproblematiek bij : DIRIX, E. en BROECKX, K., 'Overzicht van rechtspraak. Beslagrecht', *T.P.R.*, 1991, 181, nr. 196 e.v.). Door echtgenoten kan tegen derden dit bewijs slechts geleverd worden door geschriften en documenten opgesomd in art. 1399, tweede lid B.W. Hieronder worden ook facturen gerekend (zie boven, nr. 304). T.a.v. de van goederen gescheiden echtgenoten bepaalt art. 1468, tweede lid echter dat wanneer geen der echtgenoten zijn exclusieve eigendom kan bewijzen, de goederen geacht worden hen in onverdeelde toe te behoren zodat de schuldeiser enkel nog zal kunnen uitvoeren op de helft van de goederen die aan zijn debiteur toekomt. Volgens sommige auteurs dient deze regel ook te worden toegepast op concubinaatsverhoudingen (HEYVAERT, A., 'Bezit geeft verscheidene titels', *T.P.R.*, 1983, 194-195, nr. 36).

§ 11. Vermeldingen op de factuur en het leerstuk der wilsgebreken

307 Partijen kunnen contractueel vastleggen dat bepaalde eigenschappen van de verkochte zaak determinerend zijn voor de wilsovereenstemming en dus tot de 'zelfstandigheid' van de zaak behoren, zodat de dwalingsvordering wordt veilig gesteld indien mocht blijken dat deze eigenschappen niet voorhanden zijn. Dat zulks het geval is, kan blijken uit de vermeldingen op de factuur. Zo wordt bij verkoop van kunst en antiek aangenomen dat uit de vermeldingen van de factuur of het kwijtschrift kan worden afgeleid dat bepaalde eigenschappen tot de zelfstandigheid van de zaak moeten worden gerekend en een beroep op dwaling mogelijk maken (Zie bij : DIRIX, E., 'Dwaling en bedrag bij koop van kunst en antiek' in *De kunst en het recht*, Antwerpen, 1985, 120, nr. 99 e.v.). Deze factuur levert immers bewijs op tegen wie haar aflevert.

Omgekeerd kunnen de partijen bij overeenkomst het dwalingsrisico omtrent bepaalde gegevens op één hunner leggen, zodat deze van de dwalingsvordering verstoken blijft. Dit zal bij kunstkopen het geval zijn indien de factuur vermeldt dat het gaat om een werk 'toegeschreven aan...', 'in de stijl van...' e.d.m. Zo ook zullen bij verkoop van tweedehandsvoertuigen clausules op de facturen zoals 'verkocht in de staat waarin het voertuig zich bevindt' of 'verkocht in goede staat en aldus

aanvaard door de koper' e.d.m., van aard zijn om het dwalingsrisico op de koper te leggen (Zie bij: MOENS, K., 'Wilsgebreken en verborgen gebreken bij de verkoop van tweedehandswagens', *Ius*, 1983, nr. 6, 148, nr. 118 e.v.). Dergelijke clausules fungeren tevens als exonerationclausules ter attentie van de vrijwaringsplicht voor verborgen gebreken (zie boven, nr. 282). Gezien de geringe bewijskracht van facturen tegen niet-handelaren is het voor de verkoper raadzaam de factuur door de verkoper te laten ondertekenen.

§ 12. De factuur en het documentair krediet

308 Bij het documentair krediet neemt de kredietverlenende bank op verzoek van haar cliënt (de koper), jegens de kredietbegunstigde (de verkoper) de vaste verbintenis op een som te betalen die overeenstemt met de koop prijs tegen afgifte door de verkoper van een aantal documenten (Zie hierover o.m.: DE VUYST, B., *Documentaire kredieten*, in *A.P.R.*, 1981; DIRIX, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, 162, nr. 219 e.v., FREDERICQ, *Handboek*, II, 122, nr. 787 e.v.). De vereiste documenten moeten nauwkeurig worden omschreven. Benevens handelsfacturen, transportdocumenten en verzekeringsdocumenten, kunnen ook nog vereist worden: consulaire facturen (zie boven, nr. 180), certificaten van oorsprong, meting- en gewichtcertificaten e.d. Krachtens art. 22, c *U.R.U. Herziening 1983* zullen de banken, tenzij in het krediet anders bepaald, als gelijkwaardig met de originelen beschouwen, de documenten die door middel van reprografische systemen en geautomatiseerde of gecomputeriseerde systemen worden vervaardigd, evenals kopies en doorslagen op voorwaarde dat deze 'als originelen gemerkt zijn, doch altijd op voorwaarde dat zulke documenten, waar nodig, gewaarmerkt blijken te zijn'.

Op de opdrachtgever rust de verplichting deze documenten nauwkeurig te bepalen: door wie zij moeten worden afgeleverd en welke gegevens zij moeten bevatten (art. 22, a *U.R.U.*). Bv. voor de facturen: het aantal exemplaren, de koopvoorwaarden (F.O.B., C.I.F....), ondertekening e.d.m. De omschrijving van de goederen in de facturen moet overeenstemmen met de omschrijving in het krediet (art. 41, c *U.R.U.*). Tenzij in het krediet anders bepaald, moeten, luidens art. 41 *U.R.U.* de handelsfacturen uitgeschreven zijn ten name van de opdrachtgever van het krediet en mogen de banken handelsfacturen weigeren die het door het krediet toegestane bedrag overschrijden.

De gevolgen van iedere onnauwkeurigheid in de instructies van het krediet komt voor rekening van de opdrachtgever. Op de kredietopenende bank rust de verplichting na te gaan of de afgegeven documenten overeenstemmen met de kredietvoorwaarden. Van de bank kan echter geen onderzoek worden verwacht van de intrinsieke waarde der aangeboden documenten; het volstaat dat die documenten 'volgens hun uiterlijk in overeenstemming blijken te zijn met de voorwaarden van het krediet' (art. 11, c *U.R.U.*). Bij overeenstemming der documenten is de bank onvoorwaardelijk gehouden te betalen (Zelfs indien zij kennis van de niet-conformiteit van de geleverde waren: Kh. Kortrijk, 14 december 1979, *B.R.H.*, 1980, 403).

§ 13. De factuur en de C.I.F.-koop

309 Bij de C.I.F.-koop rust op de verkoper de verplichting de koopwaar te specificeren. De C.I.F.-factuur kan hierbij een belangrijke rol vervullen (zie hierover in het bijzonder: CLOQUET, 208, nr. 658 e.v.; HEENEN, J., *Vente et commerce maritime*, Brussel, 1952, 280 e.v., WINKELMOLEN, G., *Les principes de la vente CIF*, Brussel, 1926, 76 e.v.).

§ 14. De factuur als handelseffect

310 De factuur kan niet als een handelseffect worden beschouwd (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, 85, nr. 84). Ook de Wet van 25 oktober 1919 (zoals gewijzigd door de Wet van 31 maart 1958) die het endossement van de factuur mogelijk maakt, doet hieraan geen afbreuk (zie verder, nr. 367).

§ 15. De factuur als bezitstitel

311 Algemeen wordt aanvaard dat de factuur geen bezitstitel is (CLOQUET, 211, nr. 676). Door het vertoon van de factuur verkrijgt men dus niet het recht op de aflevering van de goederen. Aldus heeft diegene aan wie de factuur door endossement in pand werd gegeven, geen enkel recht op de goederen die er het voorwerp van uitmaken (Luik, 7 februari 1985, *J.T.*, 1985, 251).

Dit betekent dat ingeval van opeenvolgende verkoop van een zelfde roerende zaak aan verschillende kopers, diegene eigenaar wordt aan wie het eerst werd geleverd (art. 1141 B.W.) en niet deze die het eerst de factuur ontving (CLOQUET, 212, nr. 679).

§ 16. Art. 568 Faillissementswet

312 De positie van de onbetaald gebleven verkoper bij faillissement van de koper is weinig rooskleurig. De verkoper kan echter de goederen die hij aan de gefailleerde heeft verzonden, terugvorderen zolang de overgave ervan niet heeft plaatsgevonden in zijn magazijnen of in deze van de commissionair die belast is ze voor rekening van de gefailleerde te kopen (art. 568, eerste lid Faill. W.) (Over de 'stoppage in transitu': FREDERICQ, *Handboek*, IV, 1981, 451, nr. 2566 e.v.; VAN DEN BERGH, J. en DE CALUWE, A., *Afbetalingsovereenkomsten*, in *A.P.R.*, 1975, 119, nr. 319 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV (1965), 334, nr. 2793 e.v.). De terugvordering is niet meer mogelijk wanneer de koopwaar voor hun aankomst, zonder bedrog, wordt voortverkocht 'op cognossementen, of op factuur en vrachtbrief door de afzender getekend' (tweede lid). In dat geval wordt aan de onderverkrijger voorrang verleend op de onbetaalde verkoper. Hij verdient deze bescherming omdat hij erop vertrouwen mocht dat de koper die in het bezit was van deze documenten, over de goederen mocht beschikken.

Het vereiste dat de handtekening van de verkoper op beide stukken moet voorkomen, wordt door sommige rechtsleer bekritiseerd (CLOQUET, 214, nrs. 689-691). De ondertekening van de factuur is ongebruikelijk en duidt bovendien in de regel op de kwijting voor het factuurbedrag. De bedoeling van de wetgever was echter de aandacht van de verkoper te vestigen op het belang van zijn daad, zodat indien hij de factuur ondertekent, mag worden aangenomen dat hij in de voortverkoop instemt en afstand doet op een eventuele revindicatie (*Gedr. St.*, Kamer, 1889-90, nr. 176, 129). Indien de verkoper deze stukken bewaart of niet ondertekent, handelt de derde-koper op eigen risico.

§ 17. De factuur en novatie

313 Of het stilzwijgen na de ontvangst van een factuur die afwijkt van de overeenkomst als een aanvaarding van de gewijzigde overeenkomst door de cliënt kan worden uitgelegd, kwam reeds hierboven aan de orde (zie boven, nr. 192 en nr. 204). Hier zal de vraag worden onderzocht of het adresseren van de factuur aan een ander dan de oorspronkelijke debiteur kan wijzen op *subjectieve novatie*. Novatie wordt niet vermoed (art. 1273 BW.). De factuur wordt echter geacht de getrouwe weergave te zijn van de afspraak tussen partijen. Bovendien staat de bewijskracht van de factuur buiten kijf indien zij wordt ingeroepen tegen diegene die haar heeft opgesteld (zie boven, nr. 187).

Om die reden is het niet uitgesloten dat wanneer de factuur op naam wordt gesteld van een ander dan de oorspronkelijke medecontractant, de leverancier ermee instemt de derde de plaats van de oorspronkelijke wederpartij te laten innemen; m.a.w. dat er *subjectieve novatie* heeft plaatsgevonden. Dit is dan een vraag van uitlegging.

De rechtspraak is echter niet snel geneigd om novatie te aanvaarden. Zo werd geoordeeld dat het loutere feit dat de factuur aan een derde werd verzonden en de goederen aan hem werden geleverd, 'in wezen niets aan de overeenkomst wijzigt' (Gent, 17 november 1983, *T.B.H.*, 1984, 212; Zie ook: Kh. Brussel, 16 april 1953, *J.C.B.*, 1954, 228. In dezelfde zin: Antwerpen, 18 juni 1985, *R.W.*, 1985-86, 2715: uit de omstandigheden dat A de onderhandelingen voerde met B, aan B allerlei instructies gaf e.d.m., mag het bestaan van een contract tussen A en B worden afgeleid, ook al diende gefactureerd te worden aan C).

In de meeste gevallen wil de leverancier de cliënt trouwens enkel ter wille zijn en is er van *animus novendi* geen sprake. Het factureren aan een derde moet in de regel worden beschouwd als een 'onvolmaakte contractoverdracht' of als een toetreding van de derde tot de overeenkomst. Hierdoor wordt de derde — door het niet-protesteren tegen de hem toegezonden factuur — contractspartij, maar wordt de oorspronkelijke wederpartij niet bevrijd (Zie bij: DIRIX, E., *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, 1984, 60, nr. 73 e.v.). Deze partij behoudt trouwens het recht om tegen de leverancier op te treden (zie b.v.: Gent, 14 juli 1952, *R.W.*, 1952-53, 712: een commissionair behoudt het recht om voor de door hem gesloten overeenkomsten in eigen naam in recht op te treden, ook al werden de facturen door de wederpartij om fiscale redenen op naam van derden gesteld).

314 Dat de facturen door een derde worden betaald, heeft op zich geen *novatoire* werking. Zo werd geoordeeld dat als een zaakvoerder van een b.v.b.a. bij de leverancier van gas en elektriciteit als cliënt is ingeschreven en de factuur op zijn persoonlijke naam werd verstuurd, deze zaakvoerder het gebruik verschuldigd is, ook indien al de vroegere facturen door de b.v.b.a. werden betaald (Rb. Brugge,

27 mei 1983, *B.F.E.*, 1983, nr. 10-D, 25, *T.R.D.*, 1983, nr. 1748). Dat een derde andermans schuld betaalt, doet die derde daarom nog niet in het contractueel spanningsveld tussen de partijen treden.

Dat aan een derde wordt geleverd heeft evenmin novatoire werking. Zo werd herhaaldelijk beslist dat i.v.m. levering van elektriciteit diegene die als cliënt is ingeschreven en die zonder protest de facturen ontvangt tot betaling gehouden is, ook al is een derde de werkelijke verbruiker (O.m. : Rb. Turnhout, 9 juni 1980, *B.F.E.*, nr. 10-B, 19; Rb. Kortrijk, 29 september 1980, *B.F.E.*, nr. 10-B, 21; Vred. Westerlo, 8 december 1982, *B.F.E.*, nr. 10-D, 16; Vred. Torhout, 14 december 1982, *B.F.E.*, nr. 10-D, 19; Vred. Veurne, 10 februari 1983, *B.F.E.*, nr. 10-B, 22).

315 Uit het zenden van een *credit-nota* aan een derde volgt dat de schuldeiser deze derde in de plaats van de oorspronkelijke debiteur heeft aanvaard, zodat zijn verbintenis tegen deze laatste is vervallen (Kantong. Almelo, 4 augustus 1983, *N.J.*, 1984, nr. 625).

§ 18. De factuur en het indienen van de schuldvordering bij faillissement

316 Bij de aangifte van zijn schuldvordering dient de schuldeiser ook de titels tot staving van zijn vordering neer te leggen ter griffie van de rechtbank van koophandel binnen de termijn door het vonnis van faillietverklaring bepaald (art. 496 Faill. W.). Onder deze 'titels' kunnen zeker de facturen worden gerekend (*Les Nouvelles, Droit commercial*, IV, *Les concordats et la faillite*, 1975, 648, nr. 2319).

§ 19. De factuur en de stuiting van de verjaring

317 De erkenning van het recht van hem tegen wie de verjaring loopt, door de debiteur, stuit de verjaring (art. 2248 B.W.). Deze erkenning kan zowel uitdrukkelijk als impliciet gebeuren (DE PAGE, *Traité*, VII, 1076, nr. 1194). Het niet-protesteren van een factuur kan als een dergelijke 'erkenning' worden beschouwd (Rb. Antwerpen, 4 december 1980, *Eur. Vervoerr.*, 1982, 35).

§ 20. De factuur en de ingebrekestelling

A. ALGEMEEN

318 De factuur heeft een zeker dwingend karakter; door het toezenden ervan bevestigt de leverancier het bestaan van een schuldvordering op de geadresseerde (zie boven, nr. 4). Het toezenden van de factuur heeft dus de opeisbaarheid van de schuld tot gevolg, maar kan daarom nog niet als inmorastelling worden beschouwd (CLOQUET, 87, nr. 184. Zie b.v. : Kh. Antwerpen, 28 mei 1951, *R.W.*, 1951-52, 423). De ingebrekestelling strekt er immers toe de positie van de schuldeiser van een opeisbare schuld in alle duidelijkheid vast te stellen. Voor dat tijdstip

kan hierover onzekerheid bestaan; de mogelijkheid bestaat dat de schuldeiser van zijn recht afziet of dit niet onmiddellijk wil laten gelden, de schuldenaar wil respijt gunnen, enz. Door de ingebrekestelling wordt aan deze dubbelzinnigheid een einde gemaakt (DEKKERS, *Handboek*, II, 188, nr. 328).

In handelszaken is de ingebrekestelling niet aan bepaalde vormvereisten onderworpen; een gewone brief kan volstaan (WILMS, W., 'De betekenis van de ingebrekestelling in de Code Napoléon', *T. Vred.*, 1983, (33), 45 e.v.). Niets belet dan ook de factuur mede als ingebrekestelling te doen gelden (CLOQUET, 87-88, nr. 185). Hiertoe is dan nodig dat de schuldeiser in de factuur op ondubbelzinnige wijze te kennen geeft dat hij op de uitoefening van zijn rechten staat.

De partijen mogen ook overeenkomen dat de gevolgen van de inmorastelling — o.m. het verschuldigd worden van verwijlntresten — intreden zonder dat de ingebrekestelling dient betekend te worden. Dergelijke contractuele uitsluiting der ingebrekestelling moet ondubbelzinnig blijken. Hier rijst natuurlijk de vraag naar de verbindende kracht van de factuurcondities waarop een dergelijke uitsluiting voorkomt (zie boven, nr. 221). Ook de wet bepaalt soms dat de schuldeiser van de verplichting tot ingebrekestelling is ontslagen (o.m. : art. 1145, 1146, 1652 B.W.) (Zie bij: DE PAGE, *Traité*, III, 101, nr. 75 en 181, nr. 145; VANDEPUTTE, *De overeenkomst*, 198-190). In het bijzonder dient in dit verband de aandacht te worden gevestigd op de Wet van 1 mei 1913 luidens welk in bepaalde gevallen de rente begint te lopen vanaf de afgifte van de factuur.

B. WET VAN 1 MEI 1913

319 Luidens art. 2 van de Wet van 1 mei 1913 op het krediet der kleinhandelaars en ambachtslieden en op de interesten wegens vertraagde betaling (*B.S.*, 2-3 mei 1913) is op de schuldvorderingen van kleinhandelaars en ambachtslieden van rechtswege moratoire rente verschuldigd vanaf het einde van de derde maand na afgifte van de factuur of de rekening. Art. 2 luidt als volgt:

'Bij het eindigen der derde maand, te rekenen van den dag der afgifte van ene verkoopsrekening of van een uittreksel van rekening, brengen de schuldvorderingen, die de kooplieden en ambachtslieden hebben ter oorzake van waren verkocht aan of van werken uitgevoerd voor bijzonderen, die geen kooplieden zijn, van rechtswege interest op.

In elk geval brengen die schuldvorderingen van rechtswege interest op bij het einde van de derde maand volgende op het aflopen van het burgerlijk jaar binnen hetwelk de koopwaren werden verkocht of de werken uitgevoerd.

Werd echter een betaaltermijn, of ene voorwaarde, uitdrukkelijk bepaald, dan mag de tijd van drie maanden slechts lopen te rekenen van het vervallen van den betaaltermijn of van het vervullen der voorwaarde'.

320 Opdat art. 2 toepassing zou krijgen is vereist dat 1) de leverancier kleinhandelaar of ambachtsman is, 2) dat de cliënt een niet-handelaar is en 3) dat de schuld-

vordering ontstond 'ter oorzaak van (verkochte) waren of van (uitgevoerde) werken'. De wetgever gaat uit van de gedachte dat het hier gaat om leveringen en prestaties van geringe omvang die meestal niet schriftelijk worden vastgelegd en die gewoonlijk onmiddellijk of binnen korte termijn worden betaald.

Over de hoedanigheid van 'handelaar of ambachtsman' bestaat enige betwisting. De heersende opvatting opteert echter voor een beperkende interpretatie die nauw aansluit bij art. 2272, derde lid B.W. (zie bij: CLOQUET, 89, nr. 190 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, II, 235, nr. 1231; BORN, H., noot onder Vred. Namen, 6 oktober 1983, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 340 e.v.). Bedoeld worden de kooplieden en ambachtslieden die in detail aan particulieren leveren. Volgens DE PAGE (*Traité*, VII, 1188, nr. 1338) wordt deze categorie van ambachtslieden bedoeld 'qui font habituellement des fournitures à l'occasion de leur travail'. Vallen hier niet onder: aannemers (Rb. Bergen, 12 oktober 1951, *J.T.*, 1952, 10; BORN, H., *a.w.*), herstellers (b.v. garagehouders), ook al leveren zij onderdelen e.d. (Antwerpen, 6 november 1985, *R.W.*, 1986-87, 2659; Rb. Luik, 27 mei 1975, *Jur. Liège*, 1975-76, 115; Vred. Antwerpen, 8 juli 1970, *T. Vred.*, 1971, 266; Vred. Zinnik, 10 februari 1975, *B.R.H.*, 1975, 236). De hoedanigheid van fysieke persoon of rechtspersoon is zonder belang (DE VROEDE, P., *Handboek van het Belgisch economisch recht*, 10, nr. 23. Vgl. CLOQUET, 89, nr. 191).

Verder wordt de eis gesteld dat het gaat om voedingswaren of courante verbruiksgoederen (VAN OEVELEN, A., 'Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring', *T.P.R.*, 1987, 1801, nr. 41; *R.P.D.B.* 'Prescription en matière civile', nr. 680-683. B.v.: Rb. Kortrijk, 1 oktober 1992, *R.W.*, 1992-93, 1140: onderdelen voor een verwarmingsinstallatie zijn geen courante verbruiksvoorwerpen).

Op de leverancier rust de bewijslast van de datum van de overhandiging van de factuur. Dit bewijs mag met alle middelen rechtens worden geleverd. Art. 4 bepaalt bovendien dat de datum van afgifte op afdoende wijze kan worden geleverd door het bewijs van de verzending bij aangetekende brief ('Onverminderd de andere middelen van bewijs, die de wet toelaat, wordt de datum der afgifte van de verkoopsrekening of van het uittreksel van rekening vastgesteld door de verzending bij ter post aangetekende brief').

Betreft het een handelaar dan dient tevens te worden gelet op het bepaalde in art. 1 K.B. nr. 56 van 10 november 1967 (zie boven, nr. 87). Artikel 1, tweede lid bepaalt dat de moratoire rente niet loopt zolang de schuldenaar geen kennis heeft gekregen van de postcheque- of bankrekening van de handelaar.

321 De rente is de wettelijke rente (Vred. Bree, 22 december 1983, *Limb. Rechtsl.*, 1984, 77 met noot; CLOQUET, 89, nr. 188: of een hogere interestvoet; geen lagere (arg. art. 3), die dan van rechtswege begint te lopen drie maand na de overhandiging van de factuur. De wet stelt met de factuur het rekeninguittreksel gelijk (zie boven, nr. 168). Werd de betaling afhankelijk gesteld van een termijn of een voor-

waarde, dan begint de periode van drie maanden slechts te lopen vanaf het verstrijken van de termijn of het vervullen van de voorwaarde (art. 2, derde lid).

In ieder geval – of nu een factuur werd uitgereikt of niet – is de rente verschuldigd op het einde van de derde maand na het verstrijken van het jaar dat volgt op dat van de levering (art. 2, derde lid). Deze termijn dient als uiterste termijn te worden beschouwd (CLOQUET, 93, nr. 200).

322 De bepalingen van deze wet zijn van dwingend recht. Een anticipatieve afstand door de leverancier van de toepassing van art. 2 is nietig (art. 3).

323 De vordering tot betaling van de schuldvorderingen bedoeld in art. 2, verjaart door verloop van één jaar te rekenen van het burgerlijk jaar waarin de koopwaren werden verkocht of de werken uitgevoerd (art. 5). De Wet van 1 mei 1913 stelt het vertrekpunt van de eenjarige verjaringstermijn uit artikel 2272 B.W. dus uit tot na verloop van het burgerlijk jaar waarin de schuldvordering is ontstaan.

§ 21. De bewijskracht in het raam van de W.I.B.

324 Art. 49 W.I.B. stelt dat bedrijfsuitgaven en -lasten gedaan of gedragen om inkomsten te verkrijgen of te behouden aftrekbaar zijn mits hun echtheid of het bedrag ervan bewezen wordt. De art. 50 e.v. W.I.B. preciseren deze bedrijfslasten nog nader.

Onder de bewijsstukken waarnaar in art. 49 W.I.B. verwezen wordt, hoort op de eerste plaats de *f a c t u u r*. Om als bewijsstuk in de zin van art. 49 W.I.B. in aanmerking te komen, is wel vereist dat de factuur *r e g e l m a t i g* is. Indien facturen als niet ernstig, niet betrouwbaar en dus niet bewijskrachtig worden aangezien, kunnen ze niet het door art. 49 W.I.B. vereiste bewijs leveren. Dat zulks het geval is moet door de gewestelijke directeurs van de directe belastingen en door het hof van beroep op grond van de omstandigheden van ieder geval worden uitgemaakt. Zulke omstandigheden zijn het feit dat facturen die in het buitenland opgemaakt werden, geen spoor van verzending vertonen en op hun datum reeds langs de kas om vereffend werden of zouden vereffend zijn; dat deze facturen niet genummerd zijn; dat ze opgesteld zijn op firmapapier dat niet meer in voege was op de dag van hun opstelling; dat op deze facturen steeds dezelfde omschrijving voorkomt zonder duidelijke verwijzing naar de aard en de omvang van de gefactureerde werken, noch dat enige individualisatie van de bedrijfsuitrusting, waarvoor de facturen werden opgemaakt, wordt gegeven; dat de uiteindelijke cijfers weinig overeenstemming vertonen met de door appellante verstrekte gegevens; dat sommige facturen foutief werden uitgerekend; dat de aangerekende wisselkoers soms merkkelijk hoger is dan de officiële wisselkoers; dat geen enkele brief of enig ander stuk werd voorgebracht in verband met de werken die aan de oorsprong zouden liggen van de facturen (Antwerpen, 29 december 1981, *F.J.F.*, 1982, nr. 82/51, 83-84).

Sancties op de overtreding van art. 49 e.v. W.I.B. zijn belastingverhogingen (art. 444 W.I.B.) en een administratieve boete (art. 445 W.I.B.).

§ 22. De factuur en de aanbesteding van werken, leveringen en diensten voor de overheid

325 De inschrijving voor de aanneming van werken, leveringen en diensten in naam van de staat en van elk ander publiekrechtelijk persoon (het toepassingsgebied van deze wet wordt verder omschreven in art. 1, § 2 W. 14 juli 1976 en art. 7 K.B., nr. 1 van 24 december 1980, *B.S.*, 8 januari 1980), verplicht de inschrijver ertoe alle wettelijke, reglementaire of conventionele bepalingen inzake belastingen en sociale zekerheid na te leven (dus o.m. het opmaken van regelmatige facturen wanneer dit wettelijk verplicht is) en deze te doen naleven door zijn eigen onderaannemers en door ieder die hem personeel ter beschikking stelt (art. 8, § 1, 2° en § 2 W. 14 juli 1976 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten). De onderaannemers waarop een beroep wordt gedaan en degenen die personeel ter beschikking stellen voor de uitvoering van een overheidsopdracht, zijn verplicht, onder dezelfde voorwaarden als de inschrijver, de wettelijke, reglementaire of conventionele bepalingen inzake belastingen en sociale zekerheid na te leven en te doen naleven door hun eigen onderaannemers en door ieder die personeel te hunner beschikking stelt (art. 8, § 3 W. 14 juni 1976).

Een opdracht wordt normaliter gegund via een aanbesteding. Zij kan echter onderhands gegund worden indien de bevoegde overheid, zo mogelijk na raadpleging van meerdere aannemers of leveranciers, vrij de onderhandelingen aanknoopt die haar nuttig lijken en de opdracht vrij toewijst aan de aannemer of de leverancier die zij heeft gekozen (art. 17, § 1 W. 14 juli 1976). Zo kan er onderhands worden gehandeld in een aantal gevallen die in art. 17, § 2 W. 14 juli 1976 worden opgesomd. Ingeval een onderhandse opdracht maximaal 100.000 frank bedraagt, mag zij met een aangenomen factuur gegund worden (art. 49, § 1, tweede alinea K.B. 22 april 1977 betreffende de overheidsopdrachten voor aanneming van werken, leveringen en diensten). De algemene aannemingsvoorwaarden die de algemene contractuele bepalingen van de opdrachten bevatten zijn niet toepasselijk op opdrachten die gewoon met een aangenomen factuur mogen gegund worden (art. 3, § 1, 3° K.B. 22 april 1977).

De prijs van de opdracht wordt betaald, hetzij ineens na de volledige uitvoering ervan, hetzij, wanneer de wet dit toestaat, met betalingen in mindering, naargelang de uitvoering vordert en volgens de modaliteiten van het bestek. Zodra de uitvoering van een opdracht zodanig is gevorderd dat zij recht geeft op betaling, wordt hierover proces-verbaal opgemaakt door de ambtenaar die daartoe is aangewezen. De aannemer moet evenwel een schuldvordering indienen vooraleer hij kan worden betaald (art. 9 K.B. 22 april 1977).

Zowel voor de betalingen in mindering als voor de betaling van het saldo van de aannemingssom, is de aannemer verplicht een gedagtekende en ondertekende schuldvordering over te leggen die steunt op een gedetailleerde staat van de werken welke zijns inziens, de gevraagde betaling rechtvaardigen. Na ontvangst van elke verklaring van schuldvordering maakt het bestuur zonder verwijl een proces-verbaal op met vermelding van het bedrag dat het bestuur werkelijk verschuldigd acht te zijn en geeft de aannemer schriftelijk kennis van de staat van werken die aldus voor betaling zijn aanvaard. Terzelfdertijd verzoekt het bestuur de aannemer, binnen de vijf kalenderdagen, een factuur in te dienen voor hetzelfde bedrag, verhoogd met de B.T.W. (art. 15, § 1, 2° M.B. 10 augustus 1977 houdende vaststelling van de algemene aannemingsvoorwaarden van de overheidsopdrachten van werken, leveringen en diensten).

Het betalingsorder van de aan de aannemer verschuldigde sommen (inclusief B.T.W.), wordt aan het Bestuur der Postchecks bezorgd binnen de zestig dagen vanaf de dag waarop het bestuur de verklaring van schuldvordering heeft ontvangen. In geval van eindvereffening van de aanneming wordt deze termijn op negentig kalenderdagen gebracht. Deze termijnen van zestig en negentig kalenderdagen worden verlengd naar rata van de overschrijding van de termijn van vijf dagen die, overeenkomstig art. 15, § 1, 2° M.B. 10 augustus 1977, aan de aannemer zijn verleend om zijn factuur in te dienen (art. 15, § 1, 3° M.B. 10 augustus 1977).

Wat de leveringen betreft, geschiedt de betaling binnen de vijfenveertig kalenderdagen te rekenen vanaf de datum waarop de keuringsformaliteiten werden beëindigd, zo het bestuur terzelfdertijd in het bezit is van de regelmatig opgemaakte factuur met vermelding van de B.T.W. alsmede van de andere eventueel vereiste bescheiden.

Zo de levering in verscheidene malen geschiedt, loopt de hierboven bepaalde termijn van vijfenveertig dagen, vanaf de datum van beëindiging der formaliteiten van de laatste keuring.

Zo de vastgestelde termijn voor de betaling wordt overschreden, heeft de aannemer, van rechtswege en zonder ingebrekestelling, per maand of per gedeelte van een maand vertraging, recht op de betaling van een interest berekend naar rata van het aantal dagen vertraging (kalenderdagen), tegen het gewoon tarief der voorschotten in rekening-courant vastgesteld door de Nationale Bank en geldig op de twintigste dag van de maand voorafgaande aan deze waarin de vertraging optreedt, verhoogd met 1 pct. s' jaars. Het indienen van de regelmatig en overeenkomstig de wettelijke voorzieningen opgestelde factuur geldt als schuldvordering voor de betaling van de interest, maar heeft geen invloed op het tijdstip waarop de interest begint te lopen.

Wanneer de leverancier aannemer is van verscheidene opdrachten voor identieke

leveringen, worden de leveringen die hij doet op de ene of de andere opdracht aangerekend, in volgorde van de contractuele leveringstermijnen. Dezelfde regel geldt ook voor de gedeeltelijke bestellingen verricht in uitvoering van één enkele opdracht. De betreffende facturen moeten overeenkomstig de verschillende leveringen worden opgemaakt (art. 51, § 1 M.B. 10 augustus 1977).

Voor iedere levering maakt de aannemer een vijfvoudige lijst op, tot doel van de keuring, hij laat die exemplaren aan het bestuur ten laatste op de dag zelf van de verzending of van de aflevering van de goederen toekomen. De lijst bevat de specificatie van de verzonden grondstoffen of goederen met de opgave van de hoeveelheden, het merk, het nummer, het bruto- en het nettogewicht van de levering, alsmede de merktekens van de voor de verzending gebruikte spoorwagens, vrachtwagens, schip of vliegtuig; ook het nummer van het bestek, het nummer van de partij, de datum van de gunning van de opdracht en eventueel die van de bestelling worden erop vermeld. De leveringslijst mag worden vervangen door een factuur, waarop de hierboven vermelde inlichtingen voorkomen (art. 54, § 2 M.B. 10 augustus 1977).

Het bestuur ziet op de plaats van de levering de hoedanigheid en de hoeveelheden na van de verzonden leveringen, het neemt eveneens de eventuele beschadigingen op. Een verslag houdende vaststelling van het resultaat van dit nazicht alsmede de juiste datum van de aankomst van de leveringen wordt opgenomen in een proces-verbaal of eventueel in de leveringslijst of de factuur, die de inlichtingen bevatten betreffende de levering (art. 54, § 4 M.B. 10 augustus 1977). De verrichtingen van nazicht op de plaats van de levering dienen te zijn beëindigd opdat de voorlopige oplevering volledig zou zijn (art. 57, § 3 M.B. 10 augustus 1977; FLAMME, M.A., MATHEI, P. en FLAMME, P., *Praktische Kommentaar bij de reglementering van de overheidsopdrachten*, Brussel, Nat. Confederatie van het Bouwbedrijf, 1986, 1117, nr. 522).

DE BESTELBON

§ 1. Algemeen

326 Veelal gaat aan de contractsluiting het ondertekenen van een bestelbon vooraf. Welke juridische betekenis moet worden gehecht aan een dergelijk document? Voor de beantwoording van deze vraag dient samen met de precieze libellering van de bestelbon, rekening te worden gehouden met een drietal hypothesen naargelang de verkoper de bestelbon ter ondertekening aanbiedt aan de koper, de koper van een eigen bestelbon gebruik maakt, of de bestelbon door beide partijen wordt ondertekend.

327 Zendt de koper een door hem ondertekende bestelbon naar de verkoper, dan dient deze bestelbon als een aanbod beschouwd te worden vanwege de koper (CORNELIS, L., 'Het aanbod bij de totstandkoming van overeenkomsten', *T.B.H.*, 1983, (6), 43, nr. 40; MATTHYS, J. en BAETEMAN, G., 'Overzicht van rechtspraak (1961-64). Verbintenissen', *T.P.R.*, 1966, 90, nr. 33). De aanvaarding door de verkoper zal dan gestalte krijgen in een orderbevestiging, waardoor de overeenkomst tot stand komt (b.v.: Gent, 17 november 1983, *T.B.H.*, 1984, 212). Behoudens indien deze orderbevestiging afwijkt van de bestelbon: dan gaat het om een tegenaanbod en is de uitdrukkelijke aanvaarding van de klant noodzakelijk. Uit zijn stilzwijgen mag niet noodzakelijk een aanvaarding worden afgeleid. In bepaalde gevallen mag echter, rekening houdend met de feitelijke omstandigheden, de gebruiken in de betrokken sector en dergelijke meer, het stilzwijgen als een aanvaarding worden uitgelegd (CORNELIS, L., *a.w.*, 43, nr. 40. Zie b.v.: Kh. Brussel, 4 mei 1945, *J.C.B.*, 1947, 100). In andere gevallen komt de overeenkomst dan niet tot stand (althans wanneer het gebrek aan overeenstemming betrekking heeft op een essentieel onderdeel. Dit kan b.v. het geval zijn met de leveringstermijn: Rb. Luik, 29 maart 1973, *Jur. Liège*, 1972-73, 253; Kh. Brussel, 21 september 1976, *B.R.H.*, 1976, 520). Blijft een uitdrukkelijke aanvaarding uit dan mag de pollicitant, na verloop van een redelijke termijn, zijn bestelling zonder meer intrekken (Brussel, 13 november 1961, *Pas.*, 1962, II, 283; Kh. Brussel, 26 december 1952, *R.W.*, 1952-53, 1160).

Vermeldt de bestelbon de algemene contractvoorwaarden van de koper, dan komt de overeenkomst tot stand met inachtneming van deze bedingen. Verwijst de orderbevestiging naar de andersluidende bedingen van de verkoper dan stemmen aanbod en aanvaarding wat dat betreft niet overeen en is er met betrekking tot de algemene contractvoorwaarden geen overeenkomst (zie boven, nr. 227). Komen de andersluidende bedingen van de verkoper pas tot uitdrukking in de factuur, dan kunnen deze bedingen echter geen afbreuk meer doen aan deze van de

bestelbon (Arrondrb. Brussel, 23 september 1974, *B.R.H.*, 1975, 213. Zie ook: Luik, 11 maart 1975, *Jur. Liège*, 1974-75, 281).

328 Is het de verkoper die een bestelbon ter ondertekening aanbiedt aan de koper, dan moet de ondertekening worden uitgelegd als een aanvaarding van het door de verkoper gedane aanbod. Hiertoe is wel vereist dat de bestelbon al de nodige gegevens bevat zodat de essentiële bestanddelen van de overeenkomst (b.v. prijs, voorwerp) bepaald of minstens bepaalbaar zijn (laat de bestelbon, i.c. m.b.t. de aankoop van een auto, niet toe de prijs te bepalen, dan is er geen overeenkomst totstandgekomen, Cass. fr., 20 mei 1981, *J.C.P.*, 1981, IV, 283).

Vermeldt de bestelbon algemene contractvoorwaarden, dan komt de overeenkomst tot stand met inachtneming van deze bepalingen (MATTHYS, J. en BAETEMAN, G., *a.w.*, *T.P.R.*, 1966, 240, nr. 97. Zie o.m.: Brussel, 2 februari 1977, *J.T.*, 1977, 472; Kh. Brussel, 19 oktober 1961, *R.W.*, 1961-62, 809; Kh. Dendermonde, 26 juni 1970, *B.R.H.*, 1970, 487; Kh. Namen, 25 juli 1974, *Jur. Liège*, 1974-75, 162; Vred. Luik, 25 maart 1957, *Jur. Liège*, 1960-61, 189).

329 Wordt de bestelbon in die omstandigheden door beide partijen ondertekend, dan komt de overeenkomst dus dadelijk tot stand (CORNELIS, L., *a.w.*, *T.B.H.*, 1983, 44, nr. 40). In burgerlijke zaken moet met betrekking tot het bewijs gelet worden op de naleving van art. 1325 B.W. D.w.z. dat het stuk in evenveel exemplaren moet opgemaakt zijn als er partijen met onderscheiden belangen zijn en dat elk origineel vermeldt hoeveel exemplaren werden opgesteld. Op elk exemplaar dient de handtekening van al de partijen voor te komen; al is het niet nodig dat een partij het eigen exemplaar ondertekent. De handtekening dient bovendien rechtstreeks op de diverse exemplaren te worden aangebracht; dus niet b.v. door middel van doorslagpapier (Cass., 28 juni 1982, *Arr. Cass.*, *R.C.J.B.*, 1985, 57 met noot M. VAN QUICKENBORNE. Deze auteur betreurt deze gestrengheid en stelt terecht de vraag of een meer soepele interpretatie van art. 1325 B.W. zich niet opdringt met het oog op een vlot rechtsverkeer (*a.w.*, 100, nr. 43). Draagt de bestelbon die uitgaat van de verkoper diens handtekening niet, dan kan dit document door de koper worden ingeroepen als een begin van schriftelijk bewijs dat in burgerlijke zaken het bewijs met getuigen en vermoedens toelaat (art. 1347 B.W.).

330 In vele gevallen echter bepaalt de verkoper in de bestelbon dat niettegenstaande zijn ondertekening (of van zijn vertegenwoordiger), de totstandkoming van de overeenkomst afhankelijk wordt gesteld van een orderbevestiging of van een uitdrukkelijke wilsverklaring. Zijn aanvankelijk aanbod wordt hierdoor gereduceerd tot een voorstel. De geldigheid van dergelijk beding, waardoor de verkoper zich in feite de positie van acceptant aanmatigt, wordt algemeen aanvaard (b.v.: Cass. fr., 9 december 1980, *D.*, 1981, *I.R.*, 441 met noot). Wel is vereist dat deze clausulering duidelijk uit de bestelbon blijkt (AUBERT, J.L., *Notions et rôles de l'offre et de l'acceptation dans la formation du contrat*, Parijs, 1970, 49,

nr. 42). Wat is in die hypothese de rechtsverhouding tussen de partijen? Volgens de Rechtbank van Koophandel te Brussel komt tussen partijen een contract-belofte tot stand. De aspirant-koper is dan reeds contractueel gebonden en kan de gedane koopbelofte niet zonder meer eenzijdig annuleren. Hiertoe is een voorafgaandelijke ingebrekestelling nodig (Kh. Brussel, 26 juni 1977, *B.R.H.*, 1977, 549). Volgens CORNELIS geldt daarentegen de bestelbon enkel als een aanbod van de cliënt (CORNELIS, L., *a.w.*, *T.B.H.*, 1984, 44, nr. 100. Ook de betaling van een voorschot verandert volgens de auteur niets aan de aard van de rechtshandeling) dat dus na redelijke termijn en zonder in mora-stelling kan worden ingetrokken (zie b.v. : Rb. Luik, 29 maart 1973, *Jur. Liège*, 1972-73, 253). Deze zienswijze verdient de voorkeur. Het aanvankelijk 'aanbod' van de verkoper moet door toedoen van deze clause enkel als een voorstel worden beschouwd. Bovendien mag van de aspirant-koper, in beginsel, niet worden verwacht dat hij zich door de ondertekening van de bestelbon eenzijdig heeft willen verbinden.

§ 2. Art. 39 W.H.P.C.

331 Teneinde de consument te beschermen door hem een bewijsmiddel te verschaffen tegen de verkoper, legt art. 39 W.H.P.C. aan de handelaar of ambachtsman de verplichting op een bestelbon af te leveren indien een voorschot werd betaald. Deze bepaling komt overeen met wat voorheen gold onder art. 4, § 4 W.H.P. De Koning bepaalt de vermeldingen die op deze bestelbon moeten voorkomen. De vermeldingen van de bestelbon verplichten degene die hem heeft opgesteld, niettegenstaande al de algemene of bijzondere, andere of tegenovergestelde voorwaarden.

Gebruikmakend van de bevoegdheid die hem krachtens art. 4, § 4 W.H.P. werden opgedragen, heeft de Koning in art. 5 van het K.B. van 10 juli 1972 (*B.S.*, 13 oktober 1972) de vermeldingen bepaald die op de bestelbon moeten voorkomen. Deze bepalingen blijven ook onder de nieuwe wet van toepassing (DE VROEDE, P., in *Handelspraktijken*, Brugge, 1992, 114, nr. 188). Art. 5 luidt als volgt :

'De bestelbon, verplicht gesteld door art. 4, § 4 van de Wet van 14 juli 1971 betreffende de handelspraktijken vermeldt :

- 1° de naam of de benaming, het adres en inschrijvingsnummer in het handelsregister van de uitgever-verkoper ;
- 2° de datum en het volgnummer van die bon ;
- 3° een beschrijving die de zekere identificatie van het produkt of de dienst mogelijk maakt ;
- 4° de eenheidsprijs, de hoeveelheid en de totale prijs ;
- 5° het toepasselijke percentage van de belasting over de toegevoegde waarde indien deze laatste niet in de prijs is begrepen ;
- 6° het bedrag van het betaalde voorschot ;
- 7° het saldo ;

- 8° de datum of termijn van de levering van het produkt of van het verlenen van de dienst ;
9° de handtekening van de verkoper.

Geen enkel voorbehoud, voortvloeiend uit algemene of bijzondere voorwaarden mag door de uitgever-verkoper worden ingeroepen, indien het niet uitdrukkelijk geformuleerd is op de bestelbon en wel op dezelfde zijde als bovenvernoemde vermeldingen'.

332 De aflevering van de bestelbon dient spontaan te gebeuren, zonder dat de gebruiker er om moet vragen, en dit op het ogenblik van de betaling van het voorschot. Deze verplichting tot aflevering van de bestelbon geldt slechts indien aan een gebruiker wordt verkocht (BALLON, G.L., 'De voorschriften nopens de prijsaanduiding in de wet op de handelspraktijken', *T.P.R.*, 1972, (239), 254 ; DE CALUWE, A., DELCORDE, A. en LEURQUIN, X., *Les pratiques du commerce*, I., Brussel, 1973, 167, nr. 104). Bovendien moeten de beide andere voorwaarden zijn voldaan : uitgestelde levering en betaling van een voorschot. Wat dit laatste betreft heeft de aard van de betaling (handgeld, voorschot), noch het feit dat de hele koopsom werd betaald enig belang (DE CALUWE, A., e.a., *a.w.*, 167, nr. 104).

De bestelbon bewijst het bestaan van de overeenkomst vanuit het standpunt van de koper tegenover de verkoper (BALLON, G.L., *a.w.*, *T.P.R.*, 1972, 254, die het verband legt met de art. 1329 en 1330 B.W.). Art. 39 W.H.P.C. verleent aan de verplichte vermeldingen van de bestelbon een bewijswaarde die prevaleert op de overige vermeldingen evenals op andere documenten. De consument mag zich dus op de bepalingen van de bestelbon beroepen, ook al wijken zij af van een schriftelijke overeenkomst tussen partijen (STUYCK, J., 'De wet betreffende de handelspraktijken en de consument. Perspectieven voor een betere bescherming', *T.P.R.*, 1982, (887), 923, nr. 33 ; DE CALUWE, A., e.a., *a.w.*, 168, nr. 105). De bedoeling van de wetgever is immers aan de consument die een voorschot heeft betaald, maar nog niets heeft ontvangen, zekerheid te verschaffen over de prijs, het voorwerp en de leveringstermijn.

333 Deze regel werd evenwel in niet geringe mate ontkracht door het K.B. van 10 juli 1972, zonder dat aan de Koning dergelijke bevoegdheid wordt gegeven. Art. 5 *in fine* laat namelijk een voorbehoud op de verplichte vermeldingen toe indien het uitdrukkelijk op de bestelbon wordt geformuleerd en wel op de voorzijde. Aangezien deze laatste voorwaarde – die in feite iets aan de wet toevoegt – tot grote praktische bezwaren leidt, heeft de Administratie deze bepaling in die zin geïnterpreteerd dat de verkoopvoorwaarden niet zelf op de voorkant moeten worden vermeld. Aan de vereisten van art. 5 wordt voldaan indien op de voorzijde uitdrukkelijk naar de algemene verkoopvoorwaarden op de keerzijde wordt verwezen (*Bull. Handelsregl.*, 1973, nr. 3, 33 ; Vgl. : Luik, 11 januari 1984, *Jur. Liège*, 1984, 230).

De aldus op de keerzijde afgedrukte algemene voorwaarden mogen echter geen afbreuk doen aan de verbintenissen van de verkoper die hij op de bestelbon verplicht moet vermelden. Tot de toelaatbare bedingen worden gerekend: clausules met betrekking tot de bevoegdheidsaanwijzing van een bepaalde rechtbank, en verhogings- of schadebedingen (DE CALUWE, A., e.a., *a.w.*, 169; LAENENS, J., *a.w.*, 104, nr. 372; DE VROEDE, P., *a.w.*, 377, nr. 1088; VAN GERVEN en STUYCK, 2, A, 234, nr. 256).

334 Algemeen wordt aangenomen dat de consument niet gebonden is door de inhoud van de bestelbon. De regeling van art. 39 is te zijner bescherming ingesteld en mag zich dus ook niet tegen hem keren (STUYCK, J., *a.w.*, *T.P.R.*, 1982, 924, nr. 34; FREDERICQ, *Handboek*, I, 452, nr. 492). Of de consument ook het bestaan zelf van de overeenkomst kan betwisten, valt te betwijfelen. De betaling van een voorschot moet worden beschouwd als een uitvoeringshandeling van de overeenkomst, en overeenkomsten – ook in burgerlijke zaken – kunnen bewezen worden door hun uitvoering.

Dat de consument niet gebonden is door de bestelbon is ongetwijfeld juist indien de bestelbon enkel de verplichte handtekening van de verkoper draagt. De koper heeft wellicht wel kennis van de contractvoorwaarden, maar dit betekent nog niet dat hij er mee instemt. Aldus wordt geoordeeld dat een strafbeding op een bestelbon de consument niet bindt aangezien een stilzwijgende aanvaarding niet mag worden vermoed (Vred. Brussel (7de kanton), 26 maart 1976, *T. Vred.*, 1977, 15).

Wordt de bestelbon mede ondertekend door de consument, dan krijgt de bestelbon het uitzicht van een *overeenkomst*. Indien de bepalingen inzake het bewijs in burgerlijke zaken en met name art. 1325 BW. (b.v.: Vred. Brussel, 26 maart 1976, *t.a.p.*) worden nageleefd, is de consument gehouden door vermeldingen in de bestelbon (*anders*: Rb. Luik, 11 januari 1984, *Jur. Liège*, 1984, 230). De bestelbon en het contractexemplaar zijn dan in hetzelfde document neergelegd (VAN GERVEN en STUYCK, 2, A, 234, nr. 256). Tot de gebondenheid van de consument aan de algemene contractvoorwaarden mag worden besloten indien duidelijk blijkt dat de handtekening ook als instemming geldt met de voorwaarden (b.v. handtekening onderaan de standaardvoorwaarden, of duidelijke verwijzing naar de algemene voorwaarden indien zij op de keerzijde zijn afgedrukt).

335 Omtrent de civielrechtelijke sancties van de niet-naleving van de wet en het uitvoeringsbesluit is slechts weinig rechtspraak gepubliceerd. De Rechtbank te Luik kreeg te oordelen over volgend geval. De koper van een auto vroeg de vernietiging van de overeenkomst wegens onvolledige identificatie van het voorwerp, aangezien de bestelbon enkel vermeldde 'groene Opel coupé 1900 cc', zonder opgave van motor en chassisnummer. De Rechtbank overwoog terecht dat de onvolledigheid van de bestelbon niet *ipso facto* de nietigheid van de koop tot gevolg heeft (Rb. Luik, 16 januari 1974, *Jur. Liège*, 1973-74, 291). Art. 39 W.H.P.C. is dus 'niet een middeltje om onbezonnenheid en dergelijke, als het past, om te zetten

in koopvernietigend gebrek' (SWENNEN, H. en VEROUGSTRAETE, I., 'Kroniek van Belgisch economisch recht', *S.E.W.*, 1975, 502; STUYCK, J., *a.w.*, *T.P.R.*, 1982, 925, nr. 35; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, I, 136, nr. 126).

Indien het voorwerp inderdaad onvoldoende gespecificeerd zou zijn, biedt het gemeenrecht trouwens soelaas; zolang voorwerp en prijs niet bepaald zijn, is er geen koop (art. 1583 B.W.). Bovendien dient iedere onvolledigheid of onduidelijkheid tegen de verkoper te worden uitgelegd (art. 1602 B.W.). Het ontbreken van de precieze omschrijving van het produkt of de dienst zou, in navolging van STUYCK, in bepaalde gevallen ook de nietigheidsvordering wegens dwaling of bedrog kunnen schragen (STUYCK, J., *a.w.*, *T.P.R.*, 1982, 925, nr. 35). Al zal dit slechts uitzonderlijk het geval zijn. De onvolledigheid van de bestelbon levert eveneens een pre-contractuele fout op die de verkoper dan verplicht de eventuele schade van de koper te vergoeden.

§ 3. Wet op het Consumentenkrediet

336 Voor de kredietovereenkomsten die onder het toepassingsgebied vallen van de W. 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet (dit toepassingsgebied wordt gedefinieerd in art. 2 en 3 van deze wet), is de kredietgever ertoe gehouden aan de consument een schriftelijk aanbod gratis te overhandigen of gratis te versturen in twee exemplaren en, desgevallend, een exemplaar aan elke partij met een onderscheiden belang (art. 14, § 1 W. Consumentenkrediet). Artikel 14 is een bepaling van openbare orde (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., 'La valeur contraignante de la loi du 12 juin 1991 relative au crédit à la consommation', in: BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 32). Een benaming werd door de wetgever voor het document dat dit aanbod bevat, niet vooropgesteld; de kredietgever kan dus zelf een benaming als aanbod, bestelbon, ontwerpovereenkomst,... vooropstellen.

Consument in de zin van deze wet is elke natuurlijke persoon die ten aanzien van de onder deze wet vallende verrichtingen handelt met een oogmerk dat geacht kan worden vreemd te zijn aan zijn handels-, beroeps- of ambachtelijke activiteiten; met de kredietgever bedoelt de wet elke natuurlijke persoon, elke rechtspersoon of elke groep van dergelijke personen, die krediet verleent binnen het kader van zijn handels- of beroepsactiviteiten; een kredietovereenkomst ten slotte, is elke overeenkomst waarbij een kredietgever een krediet verleent of toezegt aan een consument, in de vorm van uitstel van betaling, van een lening, of van elke gelijkaardige betalingsregeling (art. 1, 1^o, 2^o en 4^o W. Consumentenkrediet).

Het overhandigen van het aanbod verplicht de kredietgever ertoe de erin vervatte voorwaarden te handhaven gedurende tenminste vijftien dagen te rekenen vanaf de overhandiging ervan aan de consument. Deze bepaling geldt niet bij een verkoop op afbetaling of financieringshuur, noch, wat de debetrente betreft, in geval van een kredietopening (art. 14, § 2 W. Consumentenkrediet).

De vermeldingen die op de akte houdende het aanbod dienen te worden aangebracht zijn van dwingend recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in: BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 32).

337 De kredietgever mag slechts een kredietaanbod voorleggen wanneer hij, gelet op de gegevens waarover hij beschikt of zou moeten beschikken, onder meer op basis van de raadpleging van de centrale gegevensbank bij de Nationale Bank van België belast met de registratie van de wanbetalingen voortvloeiend uit kredietovereenkomsten en op basis van de door de consument, overeenkomstig art. 10 W. Consumentenkrediet, verstrekte gegevens, redelijkerwijze moet aannemen dat de consument in staat zal zijn de verplichtingen voortvloeiend uit de kredietovereenkomst, na te komen (art. 15 W. Consumentenkrediet).

338 Het aanbod vermeldt :

1. de naam, voornaam, geboorteplaats en -datum alsook de woonplaats van de consument en, eventueel, van de borgen ;
2. de naam, voornaam of de vennootschapsnaam, de woonplaats of de maatschappelijke zetel van de kredietgever en zijn inschrijvingsnummer in het handelsregister of in het ambachtsregister, evenals zijn erkenningsnummer bij het Ministerie van Economische Zaken ;
3. eventueel, de naam, voornaam of de vennootschapsnaam, de woonplaats of de maatschappelijke zetel van de kredietbemiddelaar en zijn inschrijvingsnummer in het handelsregister of in het ambachtsregister, evenals zijn inschrijvingsnummer bij het Ministerie van Economische Zaken ;
4. het bedrag van het krediet dat kan toegezegd worden ;
5. het jaarlijks kostenpercentage, zo nodig door middel van een representatief voorbeeld, in de gevallen en volgens de voorwaarden bepaald door de Koning ;
6. de voorwaarden van het gebruik en van de terugbetaling van het krediet ;
7. eventueel, de nauwkeurige opgave van het gefinancierde goed of de gefinancierde dienst ;
8. de precieze aard van de zekerheden die door de kredietgever worden geëist om het krediet toe te staan ;
9. eventueel, de identiteit en het adres van de houder van het geraadpleegde bestand. Wanneer de houder van het bestand geen woonplaats of zetel in België heeft, vermeldt het aanbod de identiteit en het adres van zijn vertegenwoordiger in België ;
10. de datum van raadpleging van het bestand van de Nationale Bank van België bedoeld in artikel 71 ;
11. de bedongen nalatighedsinterestvoet ;
12. het recht van de kredietgever zijn rechten geheel of ten dele over te dragen of een derde geheel of ten dele in de plaats te stellen van genoemde rechten wanneer de kredietgever zich deze mogelijkheid voorbehoudt ;
13. de letterlijke tekst van art. 18 W. Consumentenkrediet. Deze luidt :

'1. Behalve wat de verkoop op afbetaling en de financieringshuur betreft, heeft de consument het recht om, binnen een termijn van zeven werkdagen te rekenen vanaf de ondertekening van de overeenkomst, van de overeenkomst af te zien wanneer deze gesloten werd op de dag vanaf welke het aanbod geldig is, overeenkomstig art. 14, § 4, 1°.

2. de consument heeft het recht van de overeenkomst af te zien binnen een termijn van zeven werkdagen te rekenen vanaf de ondertekening van het contract, wanneer de overeenkomst gesloten werd in aanwezigheid van beide partijen buiten de onderneming van de kredietgever of de kredietbemiddelaar.

3. wanneer de consument van de kredietovereenkomst afziet, brengt hij de kredietgever hiervan bij een ter post aangetekende brief op de hoogte.

De uitoefening van dit recht verplicht de consument gelijktijdig tot teruggave aan de kredietgever van de ontvangen of door hem overeenkomstig de voorwaarden van de overeenkomst gebruikte bedragen, *pro rata temporis*.

Geen enkele vergoeding mag, ingevolge het afzien van de overeenkomst door de consument, geëist worden en het voorschot dat betaald werd in het raam van een overeenkomst tot verkoop op afbetaling wordt hem teruggestort binnen dertig dagen volgend op dat afzien van de overeenkomst' (art. 14, § 3 W. Consumentenkrediet).

339 Het kredietaanbod bevat bovendien in de vorm van afzonderlijke leden in dikke lettertekens en in een ander lettertype :

1. de vermelding van de geldigheidsduur van het aanbod op de volgende wijze : 'Dit aanbod is geldig van... tot en met...

De geldigheid van het aanbod mag niet vroeger ingaan dan de dag van de overhandiging van het aanbod' ;

2. ter hoogte van de plaats waar de consument zijn handtekening plaatst, de vermelding : 'Onderteken nooit een blanco contract' ;
3. de vermelding : 'De consument mag geen wisselbrieven of orderbriefjes ondertekenen om de betaling te beloven of te waarborgen van zijn verbintenissen op grond van de kredietovereenkomst. Evenmin mag hij cheques uitschrijven ter waarborg van zijn verbintenissen op grond van een kredietovereenkomst' ;
4. de vermelding : 'Boven het overeengekomen jaarlijkse kostenpercentage mogen geen andere kosten

of vergoedingen van de consument worden geëist dan die welke uitdrukkelijk zijn overeengekomen, de bedongen vergoedingen bij niet-uitvoering van de overeenkomst uitgezonderd' (art. 14, § 4 W. Consumentenkrediet).

De Koning kan het gebruik van standaardbedingen verplicht maken ten aanzien van de categorieën van overeenkomsten die hij aanwijst (art. 14, § 5 W. Consumentenkrediet).

340 Voor bepaalde kredietovereenkomsten, als de verkoop op afbetaling, de financieringshuur, de lening op afbetaling en de kredietopening legt de Wet Consumentenkrediet daarnaast nog bijzondere of afwijkende regels op (zie daarover: DOMONT-NAERT, F., 'L'information du consommateur et l'obligation de renseignement dans la loi du 12 juin 1991', in BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, 1992, (55) 67 e.v.) die wij hierna, in afzonderlijke paragrafen bespreken.

§ 4. Verkoop op afbetaling

341 Een verkoop op afbetaling is elke kredietovereenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, welke normaal leidt tot de verkrijging van lichamelijke roerende goederen of levering van diensten en waarvan de prijs betaald wordt in ten minste drie betalingen, door middel van periodieke stortingen waaronder het voorschot is begrepen (art. 1, 9° W. Consumentenkrediet).

342 Naast de hierboven, onder nr. 301*bis* en ter opgesomde vermeldingen, moet het aanbod voor een verkoop op afbetaling vermelden :

1. de prijs waartegen het lichamenlijk roerend goed of de dienst contant kan worden verkregen ;
2. de totale prijs op afbetaling ;
3. het bedrag van het voorschot ;
4. het aantal, het bedrag alsook de periodiciteit of de opeenvolgende vervaldagen van de onder 5 bedoelde betalingen ;
5. het totaal bedrag der gespreide betalingen buiten het voorschot ;
6. de totale kosten van het krediet ;
7. de datum van de eerste betaling, of een aanduiding waardoor die datum nauwkeurig kan worden bepaald ;
8. de mogelijkheid om op elk ogenblik vervroegd terug te betalen en de voorwaarden voor de eventuele vermindering of teruggave, evenals de wijze waarop deze worden berekend overeenkomstig de door de Koning bepaalde wijze van berekening van het bedrag van de vermindering of de teruggave, dat ten minste 75 % van de totale kosten van het krediet moet uitmaken die op de vervroegde betaling betrekking hebben (art. 41 W. Consumentenkrediet). Of deze bepaling van openbare orde is, dan wel van dwingend recht valt niet met absolute zekerheid uit te maken (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in: BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 34).

343 Wanneer een aanbod voor een contract van verkoop op afbetaling een aanduiding bevat betreffende een jaarlijks kostenpercentage dat gelijk is aan 0 pct., dan moet dat aanbod de voordelen vermelden die, eventueel worden toegekend aan de consument die contant betaalt (art. 42 W. Consumentenkrediet). Ook voor deze bepaling is het onzeker of zij de openbare orde raakt, dan wel van dwingend recht is (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in: BOURGOIGNIE, Th., e.a., *t.a.p.*).

De Koning bepaalt de criteria die toelaten de definitie van een jaarlijks kostenpercentage dat promotioneel is of bijna gelijk aan 0 pct. te omschrijven. In dit aanbod moet het verschil tussen de prijs bij contante betaling en de prijs op afbetaling worden aangegeven (art. 43 W. Consumentenkrediet). Deze bepaling is van openbare orde (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, *t.a.p.*).

Wanneer het aanbod voor een verkoop op afbetaling de mededeling bevat dat het jaarlijks kostenpercentage gelijk is aan 0 pct., mag aan de koper op afbetaling geen hogere prijs worden gevraagd dan aan de koper die contant betaalt (art. 44 W. Consumentenkrediet). De bepaling is van dwingend

recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 34).

Indien het contract van verkoop op afbetaling een beding van eigendomsvoorbehoud bevat, moet ook de tekst van art. 491 Sw. erin voorkomen, bij gebreke waarvan het beding voor niet geschreven wordt gehouden (art. 46, 1 W. Consumentenkrediet).

§ 5. Financieringshuur gesloten met een consument

344 Financieringshuur (of leasing) in de zin van de W. Consumentenkrediet is elke krediet-overeenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, waarbij de ene partij zich ertoe verbindt de andere het genot van een lichamelijk roerend goed te verschaffen tegen een bepaalde prijs, die de laatstgenoemde zich verbindt periodiek te betalen en waarin, eveneens expliciet of stilzwijgend, een koopaanbod is vervat. Voor de toepassing van de Wet Consumentenkrediet wordt de verhuurder beschouwd als kredietgever (art. 1, 1° W. Consumentenkrediet). Bij de kwalificering van bepaalde verhuringen, die als een vermomde financieringshuur zouden kunnen doorgaan in de zin van de Wet Consumentenkrediet, zal de rechter ook moeten rekening houden met bepaalde verplichtingen die aan de verhuurder werden voorbehouden, terwijl ze krachtens het gemeen recht op de eigenaar rusten (risico van verlies in geval van overmacht) (DOMONT-NAERT, F., 'Crédit à la consommation: de la Directive du 22 décembre 1986 à la Loi du 12 juin 1991', *D.C.C.R.*, 1991-92, (774) 779).

De overeenkomst moet een welbepaalde duur hebben die in elk geval eindigt met de eigendomsoverdracht of de lichte van de koopoptie (art. 47 W. Consumentenkrediet). Men merkt dat de hier gegeven definitie aanzienlijk verschilt van deze in art. 1 K.B. nr. 55 van 10 november 1967 tot regeling van het juridisch statuut der ondernemingen gespecialiseerd in financieringshuur. De regeling m.b.t. de duur van de overeenkomst is van dwingend recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 34).

345 Het aanbod van een financieringshuur moet de hiervoor, onder nr. 338 en 339 opgesomde vermeldingen bevatten, met uitzondering van deze opgesomd onder nr. 338, 4, 6 en 7.

Indien de aankoop prijs niet precies bepaald werd op het ogenblik van het sluiten van de overeenkomst dient het aanbod de parameters aan te duiden die het mogelijk maken de aankoop prijs te bepalen. De Koning kan deze parameters en hun gebruik bepalen.

346 Naast de onder vorig nummer opgesomde vermeldingen, moet het aanbod tot het sluiten van een financieringshuur nog volgende gegevens bevatten :

1. de nauwkeurige opgave van het verhuurde lichamelijk roerend goed ;
2. het totale bedrag van de betalingen te verrichten door de consument tot op het ogenblik dat de optie de eerste maal en de laatste maal kan worden gelicht ;
3. het aantal, het bedrag en de periodiciteit van de betalingen ;
4. de datum van de eerste betaling, of een aanduiding waardoor die datum nauwkeurig kan worden bepaald ;
5. het bedrag bepaald in het 2, vermeerderd met de aankoop prijs bij lichte van de optie, indien deze kan worden bepaald bij het sluiten van de overeenkomst, of de parameters die het mogelijk maken de aankoop prijs bij lichte van de optie te bepalen ;
6. eventueel, de prijs waartegen dit lichamelijk roerend goed bij contante betaling kan worden verkregen ;
7. eventueel, het bedrag van de zekerheid en de verplichting vanwege de verhuurder om de financiële opbrengst van het deposito tot zekerheid ter beschikking van de consument te stellen ;
8. de mogelijkheid om op elk ogenblik vervroegd terug te betalen en de voorwaarden voor de eventuele vermindering of teruggave, evenals de wijze waarop deze worden berekend overeenkomstig de door de Koning bepaalde wijze van berekening van het bedrag van de vermindering of de teruggave, dat ten minste 75% van de totale kosten van het krediet moet uitmaken die op de vervroegde betaling betrekking hebben (art. 49 W. Consumentenkrediet). Het is onduidelijk of dit artikel van openbare

orde is, dan wel van dwingend recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 34).

347 Wanneer een aanbod voor een financieringshuur een aanduiding bevat betreffende een jaarlijks kostenpercentage dat gelijk is aan 0 pct., dan moet dat aanbod de voordelen vermelden die, desgevallend, worden toegekend aan de consument die contant betaalt (art. 50 W. Consumentenkrediet). Dit artikel is van dwingend recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, *t.a.p.*).

De Koning bepaalt de criteria die toelaten de definitie van een jaarlijks kostenpercentage dat promotioneel is of bijna gelijk aan 0 pct. te omschrijven (art. 51, 2^e alinea W. Consumentenkrediet).

Wanneer het aanbod voor een financieringshuur de mededeling bevat dat het jaarlijks kostenpercentage gelijk is aan 0 pct., mag aan de consument geen hogere prijs worden gevraagd dan aan de koper die contant betaalt (art. 52 W. Consumentenkrediet). Ook deze bepaling is van dwingend recht (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, *t.a.p.*).

§ 6. Lening op afbetaling

348 Een lening op afbetaling is elke kredietovereenkomst, ongeacht de benaming of de vorm, waarbij geld of een ander betaalmiddel ter beschikking wordt gesteld van een consument, die zich ertoe verbindt de lening terug te betalen door periodieke stortingen (art. 1, 11 W. Consumentenkrediet).

349 Naast de hierboven, onder nr. 338 en 339 opgesomde gegevens, moet het aanbod van een lening op afbetaling volgende vermeldingen bevatten:

1. het nominaal bedrag van de lening op afbetaling;
2. de totale kosten van de lening;
3. het totaal bedrag van de betalingen;
4. het aantal, het bedrag en de periodiciteit van de betalingen;
5. de datum van de eerste betaling, of een aanduiding waardoor die datum nauwkeurig kan worden bepaald;
6. de mogelijkheid om op elk ogenblik vervroegd terug te betalen en de voorwaarden voor de eventuele vermindering of teruggave, evenals de wijze waarop deze worden berekend overeenkomstig de door de Koning bepaalde wijze van berekening van het bedrag van de vermindering of de teruggave, dat ten minste 75 % van de totale kosten van het krediet moet uitmaken die op de vervroegde betaling betrekking hebben (art. 56 W. Consumentenkrediet). Of dit artikel van openbare orde, dan wel een dwingend recht is, is onduidelijk (VAN DER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, *t.a.p.*).

§ 7. Kredietopeningen

350 Een kredietopening is elke kredietovereenkomst waarbij koopkracht, geld of gelijk welk ander betaalmiddel ter beschikking wordt gesteld van de consument die ervan gebruik kan maken door middel van geldopname – door gebruik van een betaal- of legitimatiekaart of op een andere wijze – en tot terugbetaling gehouden is op de datum van zijn keuze (art. 1, 12 W. Consumentenkrediet).

351 Het aanbod betreffende een kredietopening moet de hierboven onder nr. 338 – met uitzondering van 4 – en 339 vermelde gegevens bevatten. Daarnaast moeten vermeld worden:

1. de debetrente;
2. eventueel, de niet-terugkerende kosten verbonden aan de opening of de verlening van het krediet;
3. eventueel, de terugkerende kosten;
4. het recht van de kredietgever de debetrente te wijzigen, wanneer de kredietgever zich dit recht voorbehoudt, overeenkomstig art. 60 W. Consumentenkrediet;
5. de vermelding: 'Buiten de debetrente en de kosten die uitdrukkelijk in de overeenkomst zijn bepaald, mogen geen kosten noch vergoedingen worden geëist, de bedongen vergoedingen bij niet-uitvoering van de overeenkomst uitgezonderd?';

6. indien over het krediet door middel van een kaart of titel kan worden beschikt, de regelen toepasselijk in geval van verlies, diefstal of onrechtmatig gebruik van de kaart of titel, evenals, desgevallend, het maximum bedrag ten belope waarvan de consument het risico draagt voortvloeiend uit onrechtmatig gebruik ervan door een derde (art. 58, 2 W. Consumentenkrediet).

Voor kredietopeningen gesloten voor een onbepaalde duur moet het aanbod vermelden dat elk van beide partijen de overeenkomst kan opzeggen bij een ter post aangetekende brief met een opzeggings-termijn van drie maanden. De termijn van drie maanden begint te lopen vanaf de eerste dag van de maand volgend op de maand waarin de aangetekende opzeggingsbrief bij de post werd afgegeven (art. 58, 3 W. Consumentenkrediet).

Of artikel 58 de openbare orde raakt, dan slechts van dwingend recht is, is niet met zekerheid uit te maken (VANDER WIELEN, P. en WALLEMACQ, A., *a.w.*, in BOURGOIGNIE, Th., *e.a.*, *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992, (23) 34).

352 De sancties op bovenvermelde bepalingen zijn drieërlei: er zijn civielrechtelijke en strafrechtelijke sancties, terwijl bovendien een vordering tot staken kan worden ingesteld.

Nietig is, naar luid van artikel 4 der Wet, elk beding dat strijdt met de bepalingen van de Wet Consumentenkrediet of haar uitvoeringsbesluiten, 'voor zover het ertoe strekt de rechten van de consument in te perken of zijn verplichtingen te verzwaren'. Verder kan de rechter, onverminderd de gemeenrechtelijke sancties, kiezen tussen de nietigverklaring van de kredietovereenkomst en de beperking van de verplichtingen van de consument en dit tot hoogstens de prijs van het goed of de dienst bij contante betaling of het ontleende bedrag, indien de kredietgever de bepalingen uit art. 14, 41, 49, 56 en 58 m.b.t. de afgifte en de vermeldingen van het aanbod niet naleeft. In geval van vermindering van de verplichtingen van de consument behoudt deze het voordeel van de betaling in termijnen (art. 86 W. Consumentenkrediet).

Het in blanco laten ondertekenen of het antideren van aanbiedingen en contracten wordt bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot een jaar en/of met geldboetes van 26 tot 50.000 frank (art. 101, 1, 3 W. Consumentenkrediet). Bij veroordeling binnen de vijf jaar wegens een zelfde overtreding, te rekenen vanaf het in kracht van gewijsde gaan van een eerdere veroordeling, worden deze straffen verdubbeld (art. 102).

Tenslotte kan, overeenkomstig art. 109 der Wet, met een vordering tot staken worden opgetreden o.m. tegen de miskening van art. 14, 41, 42, 44, 49, 50, 52, 56 tot 58 der Wet, zelfs indien het zou gaan om strafrechtelijk betugelbare inbreuken (art. 109 W. Consumentenkrediet). Vereist is dat de tekortkomingen aan de daders ervan een economisch voordeel bezorgt ten koste van diegene die de Wet wel respecteren (GEURTS, R., 'Contrôle, constatation et répression des actes interdits', *D.C.C.R.*, 1991-92, (810) 831). De procedure verloopt volgens de regeling voorzien in de Handelspraktijkenwet (zie hierover: STRAETEMANS, G., 'De reclamebepalingen en promotionele activiteiten in de nieuwe wet op het consumentenkrediet', *D.C.C.R.*, 1991-92, (871) 883-885).

§ 8. Wet Koop op Plan

353 Overeenkomsten en contractbeloften met oog op de verkoop van een te bouwen of een in aanbouw zijnde woning moeten krachtens art. 7 van de 'Wet Breyne' (Wet van 9 juli 1971 (*B.S.*, 11 september 1971) op straffe van nietigheid (art. 13, tweede lid) de volgende vermeldingen bevatten:

- a.* de identiteit van de eigenaar van de grond en van de bestaande opstallen vermelden;
- b.* de datum van uitgifte van de bouwvergunning en de voorwaarden van die vergunning vermelden;
- c.* de nauwkeurige beschrijving inhouden van de privatieve en van de gemeenschappelijke gedeelten die het voorwerp uitmaken van de overeenkomst;
- d.* als bijlage, de nauwkeurige plannen en bestekken omvatten, ondertekend door een tot de uitoefening van dat beroep in België toegelaten architect en, indien het een appartement betreft, een afschrift van de in authentieke vorm opgemaakte basisakte en van het reglement van medeëigendom.

De afwezigheid van deze bijlagen in de authentieke akte kan gedekt worden door de verklaring van de notaris, in deze akte, dat deze documenten in het bezit van de partijen zijn;

e. De totale prijs van het huis of van het appartement alsmede de wijze van betaling opgeven; vermelden dat de prijs kan worden herzien;

f. de aanvangsdatum van de werken, de uitvoerings- of leveringstermijn en de schadevergoedingen wegens vertraging in de uitvoering of levering vermelden; deze vergoedingen moeten minstens met een normale huurprijs overeenstemmen;

g. de wijze bepalen waarop de oplevering geschiedt;

h. de erkenning van partijen bevatten dat zij sedert vijftien dagen kennis hebben van de in dit art. vermelde gegevens en stukken.

Een bestelbon die deze verplichte vermeldingen niet vermeldt, heeft de nietigheid van de overeenkomst tot gevolg (Gent, 18 januari 1979, *Res et Jura Immobilia*, 1980, 119, nr. 5.786).

§ 9. Psychotrope stoffen

354 Aan- of verkoop van welbepaalde psychotrope stoffen (deze worden opgesomd in art. 1 K.B. 2 december 1988 tot reglementering van sommige psychotrope stoffen) mag alleen gedaan worden op overlegging van een door de vergunninghoudende koper gedateerde en ondertekende bestelbon. Deze bestelbons moeten exemplaren zijn uit een door de dienst der verdovende middelen ter beschikking gesteld bonboekje (art. 7 K.B. 2 december 1988).

§ 10. Diverse

355 Door bijzondere wetten worden voor bepaalde verrichtingen of met betrekking tot bepaalde produkten, nog welbepaalde vermeldingen verplicht gesteld. Zie boven, nr. 106 e.v.

HOOFDSTUK VII

ENDOSSEMENT VAN DE FACTUUR

§ 1. Inleiding

356 Krachtens de Wet van 25 oktober 1919, zoals gewijzigd door de Wet van 31 maart 1958, kunnen schuldvorderingen die door facturen worden vastgesteld, door het endossement van die facturen worden overgedragen of in pand gegeven (art. 13 t.e.m. 16).

De bedoeling van de wetgever van 1919 was aan de kleinhandelaars en nijveraars een nieuw krediet-instrument ter beschikking te stellen (*Gedr. St.*, Kamer, 1913-14, nr. 28). Deze personen konden omwille van het overwegend burgerlijk karakter van hun cliënteel geen wissels trekken op hun debiteuren; de toenmalige Wisselwet van 1872 verhinderde namelijk het gebruik van wisselbrieven m.b.t. niet-handelaren. Heeft dit argument sinds de invoering van de huidige wisselwet zijn waarde verloren, dan stuit het gebruik van de wisselbrief in de kleinhandel nog steeds op commerciële en psychologische bezwaren (*Gedr. St.*, Kamer, 1954-55, nr. 2, 1). Door het endossement van facturen mogelijk te maken, wenste de wetgever de kleinhandel een middel aan de hand te doen om hun schuldvordering te gelde te maken waardoor zij over dezelfde kredietfaciliteiten zouden kunnen beschikken als de overige handelaars die wissels kunnen trekken op hun cliënteel.

Het toepassingsgebied van de wet was echter beperkt: facturen waarop geen verkoopprijs maar een prijs voor het verstrekken van diensten werd vermeld, kwamen niet in aanmerking (art. 13 oud). Teneinde het toepassingsgebied van deze kredietvorm te verruimen en de vormvoorschriften te bepalen waaraan het endossement diende te voldoen, werd in 1953 door de toenmalige minister van E.Z. een ontwerp tot herziening van hoofdstuk II van de Wet van 1919 ingediend (*Gedr. St.*, Kamer, 1952-53, nr. 130). Na de ontbinding van de Kamers in april 1954 werd dit ontwerp door de nieuwe regering van het verval ontheven (*Gedr. St.*, Kamer, 1954-55, nr. 239/1). Uiteindelijk kwam vijf jaar na de indiening van het ontwerp en sterk geamendeerd, de Wet van 31 maart 1958 tot stand (zie hierover o.m.: LEGER, L., 'Observations sur un projet de loi relatif à l'escompte et à la mise en gage de la facture', *Rev. Banque*, 1956, 169 e.v., Id., 'Endossement de la facture', *Rev. Banque*, 1958, 263 e.v.).

De tekst van de wet luidt als volgt:

'Art. 13 Elke schuldvordering ontstaan uit een beroeps-, handels- of burgerlijke bedrijvigheid en die gewoonlijk door een factuur wordt vastgesteld mag afgestaan of in pand gegeven worden door endossement van deze factuur of van een voor eensluidend verklaard afschrift ervan.

De factuur moet gedagtekend zijn, de eenzelvigheid van de schuldeiser en schuldenaar vermelden, alsmede de prijs van elke levering of prestatie die de schuldvordering hebben doen ontstaan alsmede het globaal bedrag van deze vordering.

Art. 14 Het endossement moet, op straf van nietigheid:

- a. De naam van de geëndosseerde vermelden;
- b. Door de endossant gedagtekend en getekend worden;
- c. Indien het een inpandgeving geldt, het uitdrukkelijk vermelden.

Art. 15 Het endossement is slechts geldig, indien het ten bate van een bank of van een door de Koning erkende kredietinrichting geschiedt.

Opeenvolgende endossementen zijn verboden.

Art. 16 Het endossement der factuur wordt aan de schuldenaar betekend door middel van een ter post aangetekend schrijven met ontvangstbewijs, waarin de tekst van de volgende alinea uitdrukkelijk is weergegeven.

De schuldenaar die een kennisgeving van het endossement ontvangt, kan zijn schuld alleen in handen van de geëndoseerde deugdelijk kwijten.

De overdracht en de inpandgeving van de schuldvordering kunnen aan derden worden tegengeworpen door het loutere feit van het endossement van de factuur'.

Door art. 3 van de Wet van 31 maart 1958 werd tevens een artikel 509^{ter} Sw. ingevoegd dat bepaalt.

'Met gevangenisstraf van een maand tot twee jaar en met geldboete van zesentwintig frank tot drieduizend frank, of met een van die straffen alleen wordt gestraft :

- 1°. Hij die, na een factuur te hebben geëndosseerd, wetens het bedrag ervan int ten eigen bate ;
- 2°. Hij die, na het origineel of een duplicaat van een factuur te hebben geëndosseerd, zich wetens geld doet ter hand stellen of enig voordeel doet toekennen dank zij het endossement van een ander exemplaar (het origineel of een duplicaat) van dezelfde factuur ;
- 3°. Hij die zich geld doet afgeven of zich enig voordeel doet toekennen door wetens een factuur betreffende een wettelijk teniet gegane verbintenis te endosseren'.

357 Wat is nu de aard van het endossement ? Een schuldvordering kan door de schuldeiser worden inpandgegeven tot zekerheid van een verbintenis. B.v. in het raam van een kredietopening waarbij de kredietnemer gerechtigd is tot het nemen van voorschotten in rekening-courant op de inpandgegeven schuldvorderingen. De inpandgeving van een schuldvordering is echter aan diverse vormvoorschriften onderworpen (art. 1690, 2074 en 2075 B.W.) (Zie hierover : Cass., 29 maart 1990, *R.W.*, 1990-91, 364 met noot DIRIX, E. ; RONSE, J., 'Handelspand op schuldvorderingen zonder afgifte van een titel', *Liber amicorum Louis Fredericq*, 1966, II, 829-851 ; DELVAUX, P.H., 'La mobilisation des créances à titre de garantie', in *La transmission des obligations*, 1980, 517-549 ; VAN DOORSLAER, J., *De kredietopening*, Antwerpen, 1984, 85, nrs. 149-151). De schuldeiser kan zijn schuldvordering ook overdragen op een derde (In de bankpraktijk geschiedt de overdracht van schuldvordering veelal tot waarborg van een kredietverrichting. Over de juridische aard van de overdracht van schuldvordering tot zekerheid en de toepassing van art. 2078 B.W. en artikel 4 Handelspandwet : SIMONT, L., 'De overdracht van schuldvordering tot zekerheid', *Liber amicorum F. Dumon*, 1983, I, 259-282 ; DIRIX, E. en DE CORTE, R., *Zekerheidsrechten*, Antwerpen, 1989, 227, nr. 447 e.v. ; PARDON, J., 'La transmission des obligations en droit bancaire belge', in *La transmission des obligations*, 1980, 387 e.v.). Het voorschrift van art. 1690 B.W. moet dan worden nageleefd.

Het endossement van de factuur doet nu de schuldeiser een efficiënt middel aan de hand om zijn facturen te mobiliseren. Zonder acht te slaan op de gemeenrechtelijke vormvoorschriften ter zake, kan hij door het endossement van de factuur waarin de schuldvordering wordt vastgesteld, die schuldvordering inpandgeven of overdragen voor disconto.

Voor een goed begrip moet echter worden benadrukt dat het niet de factuur is die wordt overgedragen of inpandgegeven, maar wel de schuldvordering die erin

is neergelegd. De factuur is hierbij slechts 'het werktuig' waarmee de overdracht of het in pandgeven zal worden uitgevoerd (Verslag FIMMERS namens de bijzondere Kamercommissie, *Gedr. St., Kamer, 1954-55, nr. 239/4, 2*).

De wetgever heeft dus geenszins de bedoeling gehad de factuur als een nieuw waardepapier te beschouwen en een nieuw cambiaal recht tot stand te brengen.

Het eerste ontwerp bevatte evenwel een aantal bepalingen die op de creatie van een nieuw waardepapier aanstuurden. Zo werden in art. 15*bis*, lid 2 opeenvolgende endossementen toegestaan, terwijl art. 15*ter*, § 3 bepaalde dat het niet protesteren door de debiteur na kennisgeving van het endossement, de niet-tegenwerpelijkheid der excepties tot gevolg heeft (*Gedr. St., Kamer, 1952-53, nr. 130, 11*). Het verregaande karakter van deze bepalingen kwam aan het licht tijdens de bespreking in de senaatscommissie (*Gedr. St., Senaat, 1957-58, nr. 149, 7-8*) en werd uiteindelijk in de wet achterwege gelaten.

In wezen moet de overdracht door endossement van de factuur dan ook slechts als een variant worden beschouwd op de gemeenrechtelijke overdracht van schuldvorderingen overeenkomstig de art. 1689 e.v. B.W. (BRAECKMANS, H., *Factoring. Een juridische analyse*, Brussel, 1979, 134, nr. 139). Het verschil schuilt enkel hierin dat de wetgever ten behoeve van de handel de stringente vormvereisten van art. 1690 B.W. heeft willen vereenvoudigen. Het is hier dan ook nuttig de gemeenrechtelijke regeling van de cessie van schuldvordering in herinnering te brengen.

358 Een schuldeiser mag in beginsel zijn schuldvordering steeds overdragen op een derde (de cessionaris) en deze overdracht behoeft de medewerking van de gecedeerde schuldenaar niet. Tussen oorspronkelijke schuldeiser (cedent) en cessionaris vindt de overdracht plaats *solo consensu*. Van zijn kant staat de overdrager enkel in voor het bestaan van de schuldvordering ten tijde van de overdracht (art. 1693 B.W.), doch niet voor de goeioheid van de debiteur (art. 1694 B.W.).

De overdracht is tegenwerpeijk aan 'derden' indien de formaliteiten voorgeschreven door art. 1690 B.W. worden nageleefd: hetzij betekening van de overdracht aan de schuldenaar, hetzij aanvaarding van de cessie door de schuldenaar. Zolang dit niet is gebeurd, betaalt de debiteur bevrijdend aan de cedent (art. 1691 B.W.).

Onder 'derden' in art. 1690 B.W. worden bedoeld: eenieder die geen partij was bij de cessie-overeenkomsten — dus ook de schuldenaar — en die m.b.t. de overgedragen vordering rechten kan doen gelden die door de cessie in het gedrang komen.

De rechtspraak neemt aan dat de tegenwerpeijkheid ook nog mag worden afgeleid uit gelijkwaardige handelingen. De overdracht is dan enkel tegenwerpeijk aan die derde, niet aan de overigen. Zo ontnemt diens impliciete doch zekere erkenning de gecedeerde schuldenaar het recht om zich op de niet-naleving van de formaliteiten van art. 1690 B.W. te beroepen, nochtans zonder dat de overdracht daardoor tegenwerpeijk wordt aan de andere derden (Cass., 30 april 1976, *Arr. Cass., 1976, 977, Pas., 1976, I, 941*). In geen geval volstaat volgens het Hof van Cassatie de loutere kennis van de debiteur; enkel de erkenning, zij het dan

stilzwijgend, komt aan het voorschrift van art. 1690 B.W. tegemoet (Cass., 7 september 1972, *Arr. Cass.*, 1973, 24, *J.T.*, 1973, 194, *Pas.*, 1973, I, 72, *R.C.J.B.*, 1974, 5 met noot J. HANSENNE, Zie ook: Cass., 12 oktober 1967, *Arr. Cass.*, 1968, 218, *Pas.*, 1968, I, 204; Cass., 18 januari 1968, *Arr. Cass.*, 1968, 680; Cass., 24 november 1989, *Arr. Cass.*, 1989-90, nr. 194. *Anders*: DE PAGE, *Traité*, IV, 412, nr. 400). De kennis van de cessie laat de debiteur dus niet toe de betaling te weigeren aan de oorspronkelijke schuldeiser.

359 Door de cessie komt de cessionaris in dezelfde positie te staan als de cedent. De relatie cedent-debiteur wordt omgezet in een verhouding cessionaris-debiteur, zodat gebreken uit de eerste verhouding ook de tweede zullen aantasten. De schuldenaar mag zich derhalve op alle excepties en verweermiddelen beroepen die hij de overdrager mocht tegenwerpen (zie bij: DE PAGE, *Traité*, IV, 441, nr. 441; DIRIX, E., *a.w.*, 149, nr. 201; MERCHIEERS, Y., 'Les effets de la cession de de créance vis-à-vis du débiteur cédé', *R.C.J.B.*, 1987, 514 e.v.; VAN OMMESLAGHE, P., 'La transmission des obligations en droit positif belge', in *La transmission des obligations*, 99, nr. 19).

De cessie, zo luidt het, mag de schuldenaar immers geen nadeel toebrengen. Veelal doet men ook beroep op de *Nemo plus juris*-regel: de cedent kan aan de cessionaris niet meer rechten overdragen dan hij zelf lastens de debiteur bezit. De verklaring van de regel is nog eenvoudiger: de cessionaris treedt in de plaats van de cedent; de rechtsverhouding cedent-debiteur is hem dan ook integraal tegenwerpelijk.

Het principe van het behoud van excepties is echter van aanvullend recht. De schuldenaar kan bijgevolg afstand doen van het voordeel van de tegenwerpelijkheid der verweermiddelen. Een wettelijk toepassingsgeval is te vinden in art. 1295, eerste lid, B.W. luidens welk de schuldenaar die heeft toegestemd in de overdracht, zich tegen de overnemer niet meer kan beroepen op de schuldvergelijking die hij voordien aan de overdrager had kunnen invoeren. Deze regel dient overigens te worden uitgebreid tot andere vormen van betaling, bijvoorbeeld de nakoming van de verbintenis of de kwijtschelding (WYMEERSCH, E., 'Overdracht van vordering door endossement van factuur en tegenwerpelijkheid van excepties (art. 1295 B.W.)', *R.W.*, 1980-81, 1112). Deze afstand hoeft niet uitdrukkelijk te gebeuren, ook het eigen toedoen van de schuldenaar kan op grond van de vertrouwensleer tot hetzelfde resultaat leiden. Zo is SCHOORDIJK van oordeel dat de *Nemo plus juris*-regel kan worden doorbroken door het beginsel van de derdenbescherming. M.n. wanneer de cessionaris is afgegaan op het gewekte vertrouwen dat de akte de verhouding tussen cedent en debiteur juist weergeeft (SCHOORDIJK, H.C.F., *Drie-partijen-verhoudingen van obligatoire aard*, Zwolle, 1958, 4 e.v.). Ook de leer van de rechtsverwerking kan hier worden toegepast (WYMEERSCH, E., *a.w.*, 1110).

In een kort maar indringend artikel betoogt ZENNER dat de Wet van 1958 m.b.t. de overdracht van schuldvordering in feite een terugkeer betekent naar het gemeen

recht, dat door art. 1690 B.W. nodeloos werd gecompliceerd. Overeenkomsten en dus ook cessieovereenkomsten zijn tegenwerpelijk aan derden. Art. 1690 B.W. dat voor die tegenwerpelijkheid de naleving van bepaalde formaliteiten vereist, wijkt van dit beginsel af. Deze publiciteitsregel is bovendien voor de gecedeerde schuldenaar overbodig aangezien hij zich beschermd weet door art. 1240 B.W., luidens welk de onwetende debiteur steeds bevrijdend betaalt aan de oorspronkelijke schuldeiser (ZENNER, A., 'Tegenstelbaarheid van factuurvoorwaarden en tegenwerpelijkheid van verweermiddelen inzake factoring', *B.R.H.*, 1981, 503-509). Overeenkomsten zijn inderdaad tegenwerpelijk aan derden, althans wat hun bestaan betreft. T.a.v. één bepaald soort derde, m.n. de gecedeerde schuldenaar, strekt de cessieovereenkomst echter tot meer ingrijpende gevolgen: namelijk de wijziging van zijn schuldeiser.

360 De strenge vormvereisten van art. 1690 B.W. worden door de praktijk als hinderlijk ervaren (Over de merites van cessie van schuldvordering als juridische grondslag voor factoring: BRAECKMANS, H., *a.w.*, 119, nr. 117 e.v.; ZENNER, A., *Le cadre juridique du factoring*, Brussel, 1972, 22 e.v.). De *lege ferenda* wordt dan ook voorgesteld om deze bepaling ingrijpend te wijzigen. Zo bepaalt het *Benelux-ontwerp* inzake overdracht van schuldvordering dat de overdracht zowel tussen partijen als ten aanzien van derden is voltrokken door het opmaken van een geschrift, gevolgd door de mededeling aan de schuldenaar (art. 2). Deze mededeling geschiedt vormvrij (art. 3). Deze regeling wordt overgenomen in art. 3.4.2.7. N.N.B.W. Het *wetsontwerp-Lagasse* gaat nog verder. Daar wordt voorgesteld de overdracht tegenwerpelijk te maken aan derden – andere dan de schuldenaar – door de loutere wilsovereenstemming tussen overdrager en overnemer. Aan de gecedeerde schuldenaar kan de overdracht dan worden tegengesteld van zodra zij hem ter kennis wordt gebracht door één der partijen of indien kan worden bewezen dat hij er kennis van had. Over deze en andere voorstellen tot wijziging van art. 1690 B.W.: FONTAINE, M., 'La transmission des obligations de *lege ferenda*', *La transmission des obligations*, 612, e.v.; DIRIX, E., 'Overdracht van schuldvordering', *R.W.*, 1990-91, 1245 e.v.; VAN HAEGENBORGH, G., 'De Franse Dailly-Wet: een bruikbare fiduciaire cessie', *R.W.*, 1991-92, 521 e.v.).

361 In dit verband dient nog gewezen te worden op de bijzondere wettelijke regeling i.v.m. overdracht en inpandgeving van schuldvorderingen op de *Belgische Staat*, zoals die werd neergelegd in de Wet van 3 januari 1958 (*B.S.*, 16 januari 1958). De afstand of inpandgeving van de schuldvordering is slechts mogelijk wanneer de kredietverlening specifiek met het oog op de uitvoering der werken of leveringen geschiedt (art. 3). Daartoe is de bank verplicht voor elke aan de aannemer toegewezen opdracht een afzonderlijke rekening te openen. Alle verrichtingen m.b.t. een bepaald werk of een bepaalde levering dienen op dezelfde geïndividualiseerde rekening te worden gebracht. Bovendien is compensatie verboden tussen de verleende voorschotten en schuldvorderingen van de aannemer die vreemd zijn aan de betrokken opdracht. De bank dient in het bezit te worden gesteld van de *toewijzingsbrief* waaruit blijkt dat de opdracht aan de aannemer of leverancier werd gegund (art. 4). De overdracht of de inpandgeving dient dan betekend te worden overeenkomstig art. 1690 B.W. en art. 1 van de *Handelspandwet* (VAN DOORSLAER, J., *a.w.*, 87, nr. 162 e.v., FREDERICQ, *Handboek*, II, 579, nr. 1373 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 154, nr. 2570).

§ 2. Toepassingsvoorwaarden

A. AARD EN VORM VAN DE FACTUUR

362 Elke schuldvordering die voortvloeit uit een beroeps-, handels- of burgerlijke bedrijvigheid en die gewoonlijk wordt vastgesteld door een factuur valt

onder het toepassingsgebied van de wet. De aard van de schuldvordering – commercieel of burgerlijk – is zonder belang. Het endossement der factuur is trouwens geen instelling eigen aan het handelsrecht (FREDERICQ, *Handboek*, II, 577, nr. 1372).

Art. 13, eerste lid heeft een algemene draagwijdte en moet zo ruim mogelijk worden geïnterpreteerd, zodat ook niet-handelaren, in wier beroep het gebruikelijk is facturen af te leveren, onder het toepassingsgebied van deze bepalingen vallen. Wel is vereist dat de factuur wordt opgemaakt naar aanleiding van een beroepsbedrijvigheid (Zie de verklaring van de toenmalige Minister van Middenstand, *Parl. Hand.*, 1957-58, 18 maart 1958, 15).

Luidens art. 13, tweede lid moet de factuur gedagtekend zijn, de identiteit van de schuldeiser en schuldenaar vermelden, evenals de prijs van elke levering of prestaties alsook het totaal bedrag van de vordering. Aangezien de wet zulks niet bepaalt, zijn deze vormvereisten niet op straffe van nietigheid voorgeschreven (FREDERICQ, *Handboek*, II, 577, nr. 1372; BRAECKMANS, H., *a.w.*, 137, nr. 143. Zie recentelijk: Kh. Brussel, 24 april 1980, *B.R.H.*, 1981, 7: factuur die de identiteit van de debiteur op onvolledige wijze weergeeft, de prijs van elke prestatie niet afzonderlijk vermeldt en noch het nummer van het H.R., noch dat van de B.T.W. van de uitgever vermeldt, is niet nietig en als document vatbaar voor endossement). Het ontbreken van een essentieel element kan echter wel tot gevolg hebben dat het document niet als 'factuur' kan worden beschouwd (CLOQUET, 234, nr. 771; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 156, nr. 2571; BRAECKMANS, H., *a.w.*, 137, nr. 143). Aldus zijn 'facturen' in de zin van de wet de stukken waaruit een schuldvordering blijkt ten laste van een ziekenfonds. (Kh. Brussel, 2 maart 1982, *Bank. Fin.*, 1982, 675). Dergelijke verpleegnota's komen derhalve voor endossement in aanmerking (zie ook: CUYPERS, A., 'De financiering van de ziekenhuizen door inhouding van de schuldvorderingen op de ziekenfondsen', *R.W.*, 1992-93, 1050-1053).

De factuur dient door de leverancier niet te worden ondertekend en dient evenmin door de cliënt te zijn aanvaard (CLOQUET, 233, nrs. 769-770; FREDERICQ, *Handboek*, II, 577, nr. 1372).

Voor toepassing van deze wet worden de factuur en een eensluidend verklaard afschrift gelijkgesteld (art. 13, eerste lid). Het origineel wordt immers gewoonlijk aan de schuldenaar overgemaakt (CLOQUET, 233, nr. 768). Dit afschrift moet volledig zijn en dient al de vermeldingen van het origineel te bevatten (*Gedr. St.*, Kamer, 1952-53, nr. 130, 3).

B. HOEDANIGHEID VAN LEVERANCIER EN CLIËNT

363 Noch de cliënt noch de leverancier dienen handelaar te zijn. Wel wordt vereist dat de factuur wordt opgemaakt naar aanleiding van een beroepsactiviteit en

dat het ter zake gebruikelijk is facturen af te leveren. De enige beperking geldt dus de vrije beroepen (advocaten, geneesheren) die op grond van hun professionele regelen geen facturen uitschrijven (Verslag CUSTERS, *Gedr. St.*, Senaat, 1957-58, nr. 149, 5).

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat men aanvankelijk bepaalde economische activiteiten buiten het toepassingsgebied van de wet wenste te houden (o.m. mijnbouw, steengroeven, steenbakkerijen, tuinbouw enz.). Men vreesde dat zodoende door een bijzondere wet het handelsrecht zou worden uitgebreid tot personen die daarvan door het W.Kh. werden uitgesloten (Verslag FIMMERS, *Gedr. St.*, Kamer, 1954-55, nr. 4, 3-4). Deze vrees werd door de senaatscommissie als ongegrond geoordeeld: 'de beoogde verruiming van het toepassingsgebied van de wet wijzigt immers in niets, noch de juridische aard van de schuldvordering welke overgedragen worden, noch de juridische eigenschappen welke verbonden zijn aan het beroep uitgeoefend door de persoon die de overdracht verrichten, noch de vigerende regelen van bevoegdheid van de rechtbanken' (Verslag CUSTERS, *Gedr. St.*, Senaat, 1957-58, nr. 149, 5).

364 De uitbreiding van de bewijskracht van de factuur tot niet-handelaren blijft beperkt tot het toepassingsgebied van de wet, met name met het oog op het endossement. Wordt een factuur uitgeschreven op een niet-handelaar en rijst er b.v. een betwisting nopens het bedrag van de factuur, dan verkrijgt deze factuur niet de bijzondere bewijskracht die wel tussen handelaren zou gelden (FREDERICQ, *Handboek*, I, 252, nr. 220).

C. ENDOSSEMENT

365 Om geldig te zijn moet het endossement, en ditmaal op straffe van nietigheid, een aantal vermeldingen bevatten. Het moet a) de naam van de geëndosseerde vermelden, b) door de endossant gedagtekend en getekend zijn en indien de overdracht plaatsvindt ter inpandgeving dient c) zulks uitdrukkelijk te worden vermeld.

Het endossement verkrijgt aldus, in afwijking van art. 1328 B.W., vaste datum tegenover derden en m.n. ten aanzien van beslagleggende schuldeisers (Verslag CUSTERS, *Gedr. St.*, Senaat, 1957-58, nr. 149, 6).

Wat de naleving van deze voorschriften betreft, wordt aangenomen dat de vermelding van de naam van de geëndosseerde en de dagtekening kunnen worden overgelaten aan de geëndosseerde, zodat een *blanco*-endossement waarbij de datum en de naam van de geëndosseerde nog niet zijn vermeld, toegelaten is (CLOQUET, 235, nrs. 779-780). Dit laat bij factoring de praktijk toe dat de leverancier de factuur ondertekent en de vervulling van de overige formaliteiten aan de factoringmaatschappij overlaat. (Zie bij: BRAECKMANS, H., *a.w.*, 139, nr. 147).

Indien het blanco-endorsement toegelaten is, moet eveneens worden toegestaan dat op het laatste ogenblik wordt vermeld dat het endorsement plaats heeft als cessie of als inpandgeving (CLOQUET, 235, nr. 781).

De handtekening door de endossant dient eigenhandig te gebeuren en mag dus niet door het gebruik van een stempel worden vervangen (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 139, nr. 147. Vgl. wetsvoorstel LAGASSE tot wijziging van de art. 14 en 16 van de Wet van 25 oktober 1919 (*Gedr. St.*, Senaat, 1982-83, 359, 1).

Krachtens art. 14, tweede lid, 1^o Wetboek van Zegelrechten is het endorsement onderworpen aan een zegelrecht van 0,50 % (Zie in het bijzonder over het fiscaal regime van factoring: DHAEYER, B., 'Le régime fiscal du contrat de factoring', in *La transmission des obligations*, 1980, 563 e.v.)

D. BEGUNSTIGDE VAN HET ENDOSSEMENT

366 Het endorsement is slechts geldig indien het ten bate van een bank of van een door de Koning erkende kredietinstelling plaatsvindt (art. 15, eerste lid). Deze bepaling werd opgenomen om het publiek tegen gewetenloze gedschietters te beschermen.

Het verzoekschrift tot erkenning dient gericht te worden tot de Minister van Middenstand overeenkomstig het K.B. van 12 februari 1936, gewijzigd door het K.B. van 29 april 1937 (zie hierover bij: BRAECKMANS, H., *a.w.*, 59, nr. 61).

367 Krachtens art. 15, tweede lid zijn opeenvolgende endossementen verboden. Ook het endorsement 'aan order' is dus niet toegestaan (CLOQUET, 263, nr. 788). De kredietverlenende bank of instelling, b.v. de factoring-maatschappij, kan de factuur dus niet verdisconteren, zodat de liquiditeiten die de kredietinstelling in ruil voor de geëndosseerde factuur heeft toegestaan, niet langs die weg kunnen worden gemobiliseerd (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 140-141, nr. 149).

Het aanvankelijk ontwerp (*Gedr. St.*, Kamer, 1952-53, nr. 130, 11), evenals het door de bijzondere commissie van de Kamer aangenomen ontwerp (*Gedr. St.*, Kamer, 1954-55, nr. 239/4, 7) lieten daarentegen wel opeenvolgende endossementen toe (art. 15*bis*). Men voegde daar nochtans in een adem aan toe dat het geenszins in de bedoeling lag een nieuw cambiaal recht tot stand te brengen. In de senaatscommissie werd opgemerkt dat deze opvatting onhoudbaar was en door opeenvolgende endossementen toe te laten, gewild of ongewild, een nieuw wisselrecht in het leven zou worden geroepen (Verslag CUSTERS, *Gedr. St.*, Senaat, 1957-58, nr. 149, 7). Bovendien werd er geopperd dat zulks vele vragen zou doen rijzen nopens de gevolgen ervan, zodat de uitwerking van een uitgebreide regeling zich zou opdringen.

De miskenning van het vormvoorschrift van art. 14 wordt gesanctioneerd met nie-

tigheid (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 141, nr. 149; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 156, nr. 2571). Terecht merkt BRAECKMANS op dat wanneer het endossement nietig zou zijn op grond van de bepalingen van de Wet van 1919, de gemeenrechtelijke regeling met betrekking tot overdracht van schuldvordering, neergelegd in art. 1690 B.W., van toepassing blijft (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 141, nr. 149).

E. DE BETEKENING VAN HET ENDOSSEMENT

368 Art. 16, eerste lid bepaalt dat het endossement aan de schuldenaar moet worden betekend door middel van een ter post aangetekend schrijven met ontvangstbewijs, dat de tekst van het tweede lid weergeeft. Deze tekst luidt: 'De schuldenaar die een kennisgeving van het endossement ontvangt, kan zijn schuldvordering alleen in handen van de geëndosseerde deugdelijk kwijten'.

De betekening kan zowel door de endossant als de geëndosseerde gebeuren.

De juiste betekenis die aan het vereiste van de kennisgeving van het endossement aan de debiteur moet worden gegeven, is het voorwerp van controversie. Volgens een gedeelte van de rechtsleer is deze formaliteit, in aansluiting op art. 1690 B.W., nodig om de overdracht aan de schuldenaar tegenwerpelijk te maken (zie verder nr. 372). Volgens een andere opvatting houdt de betekening enkel verband met de geldigheid van de betaling door de schuldenaar en geenszins met de tegenwerpelijkheid van de overdracht (zie verder, nr. 373).

§ 3. Tegenwerpelijkheid van het endossement

A. TEN AANZIEN VAN DERDEN (ANDEREN DAN DE SCHULDENAAR)

369 Ten aanzien van derden kan de overdracht of de inpandgeving van de schuldvordering worden tegengeworpen door het loutere feit van het endossement (art. 16, derde lid). Of onder deze 'derden' ook de debiteur zelf moet worden verstaan, blijft voorlopig buiten beschouwing en komt hierna aan de orde (zie verder, nr. 371).

Deze bepaling levert dus een belangrijke vereenvoudiging op in vergelijking tot de gemeenrechtelijke regeling van art. 1690 B.W. Na het endossement komt de geëndosseerde niet meer in samenloop met de overige schuldeisers van de endossant (zie b.v.: Kh. Hasselt, 12 december 1974, *R.W.*, 1974-75, 1843 met noot: tegenwerpelijkheid aan curator van faillissement van endossant). De datum van de overdracht komt door de dagtekening van het endossement vast te staan (zie boven, nr. 365).

370 In geval van faillissement van de endossant kan de tegenwerpelijkheid van het endossement wel ongedaan worden gemaakt door art. 445 Faill. W. Zo zal het endossement van de factuur tijdens de verdachte periode niet tegenwerpelijk

zijn, ook al vond dit plaats ter betaling van vervallen schulden. Aangezien de factuur niet wordt beschouwd als een handelseffect kan het endosseren ervan niet worden gelijkgesteld met een betaling 'in speciën of in handelseffecten' (CLOQUET, 241, nr. 818 en 250, nr. 860).

Omwille van de rekening-courantverhouding bij factoringovereenkomsten wordt art. 445 Faill. W. niet toepasselijk geacht tussen de factor en zijn cliënt. De overdracht van de schuldvordering door de leverancier aan de factor is wel een handeling onder bezwarende titel in de zin van art. 446 Faill. W., die niet-tegenwerpelijck kan worden verklaard indien zij gedurende de verdachte periode werd gedaan en de factor op de hoogte was van de staking van betaling (Zie bij: BRAECKMANS, H., *a.w.*, 91, nr. 88).

Krachtens art. 445, vierde lid, Faill. W. is eveneens nietig de inpandgeving van een factuur gedurende de verdachte periode ten einde vervallen schulden te waarborgen (Bergen, 16 februari 1981, *Pas.*, 1981, II, 61 met noot).

In geval van faillissement van de debiteur moet de tegenwerpelijckheid van diens betaling eveneens worden getoetst aan art. 445 e.v. Faill. W. Zo zal de betaling tijdens de verdachte periode aan de geëndosseerde door de schuldenaar alvorens het verstrijken van de betalingstermijn die door de endossant was toegestaan, niet tegenwerpelijck zijn aan de overige schuldeisers (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 106, nr. 101).

B. TEN AANZIEN VAN DE DEBITEUR

371 Moet de schuldenaar eveneens worden beschouwd als een 'derde' aan wie krachtens art. 16, derde lid de overdracht van de schuldvordering tegenwerpelijck is door het loutere feit van het endossement? Zo ja, wat is dan de betekenis van de verplichting uit het eerste lid om het endossement aan de schuldenaar ter kennis te brengen. De onduidelijke formulering van art. 16 is de oorzaak van een controverse in rechtsleer en rechtspraak.

Dat de uiteindelijke tekst van art. 16 zoveel ruimte biedt voor onenigheid is, zo schrijft BRAECKMANS, te wijten aan het feit dat die formulering de resultante is van twee stromingen die bij de hervorming van 1958 hebben doorgewerkt. Een eerste stroming trachtte aansluiting te bewaren bij het gemeen recht en wilde enkel de vormvereisten van het BW. versoepelen. Een tweede stroming wilde van de factuur een waardepapier maken. In het eerste ontwerp getuigde hiervan de mogelijkheid van opeenvolgende endossementen (art. 15*bis*), de regeling van de stilzwijgende aanvaarding die de niet-tegenwerpelijckheid der excepties tot gevolg had (art. 15) en de op straffe van nietigheid voorgeschreven vormvereisten bij endossement. Uiteindelijk zijn na de confrontatie van beide opvattingen enkel overgebleven: de op straffe van nietigheid voorgeschreven vormen voor het endossement (art. 14) en de regel van de tegenwerpelijckheid van de overdracht door het loutere

endossement (art. 16). Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de uiteindelijke wettekst een intern tegenstrijdig amalgaam is van deze beide stromingen (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 146-147, nr. 160).

372 Volgens een eerste opvatting, verdedigd door o.m. DE PAGE, FREDERICQ, PHILIPPE, VAN OMMESLAGHE, VAN RYN en HEENEN en WYMEERSCH (DE PAGE, *Traité*, IV, 424, nr. 417; FREDERICQ, *Handboek*, II, 578, nr. 1372; PHILIPPE, D., 'L'endossement de la facture est-il le mode idéal de transmission des créances dans l'affacturage?', in *La transmission des obligations*, (551), 552-554; VAN OMMESLAGHE, P., *a.w.*, 105, nr. 25; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, 157, nr. 2571; WYMEERSCH, E., *a.w.*, *R.W.*, 1980-81, 1107; Recent: Bergen, 5 april 1983, *T.B.H.*, 1984, 513), moet bij de interpretatie van art. 16 aansluiting worden gezocht bij de gemeenrechtelijke regeling van art. 1690 B.W.

De wetgever van 1958 heeft van die regeling niet fundamenteel willen afwijken, maar heeft slechts een vereenvoudiging en een versoepeling willen tot stand brengen: i.p.v. de strenge vormvoorschriften van art. 1690 B.W. volstaat voortaan de betekening bij aangetekende brief met ontvangstbewijs.

Volgens deze interpretatie is de overdracht pas tegenwerpelijk na de betekening van het endossement. Ook de gevolgen zijn conform aan het gemeen recht. Zolang het endossement niet werd betekend, betaalt de schuldenaar bevrijdend in handen van de leverancier. Wordt de overdracht hem ter kennis gebracht, dan zal hij aan de geëndosseerde alle excepties en verweermiddelen kunnen tegenwerpen waarover hij op het ogenblik van de betekening beschikte (VAN OMMESLAGHE, P., *a.w.*, 106, nr. 26. Zie ook: Bergen, 7 december 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 206; Kh. Luik, 13 oktober 1961, *Jur. Liège*, 1961-62, 67). Doorgaans wordt inderdaad aangenomen dat de overgedragen vordering op het ogenblik van de betekening a.h.w. wordt 'gefixeerd'. (DE PAGE, *Traité*, IV, 440, nr. 439. Vgl.: WYMEERSCH, E., *a.w.*, *R.W.*, 1980-81, 1116-1118).

Getrouw aan de gemeenrechtelijke regeling wordt aanvaard dat ook hier de aanvaarding door de schuldenaar mag worden afgeleid uit 'gelijkwaardige handelingen' (CLOQUET, 238, nr. 789; VAN OMMESLAGHE, P., *a.w.*, 106, nr. 26; PHILIPPE, D., *a.w.*, 554. B.v.: Brussel, 3 april 1990, *J.L.M.B.*, 1990, 1487; Kh. Luik, 24 april 1980, *B.R.H.*, 1981, 7) (zie boven, nr. 358). Of de praktijk bij factoring die er zich toe beperkt om op de factuur het endossement te vermelden hieraan beantwoordt, moet worden betwijfeld. Volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie moet de debiteur de overdracht aanvaard of erkend hebben; de loutere kennis volstaat niet. Ten aanzien van handelaren zou men evenwel uit het achterwege blijven van protest na het toezenden van de factuur waarop deze vermelding werd aangebracht, een aanvaarding mogen afleiden (ZENNER, A., *a.w.*, *B.R.H.*, 1981, 507. Vgl. PHILIPPE, D., *a.w.*, 554).

373 De voorkeur moet echter worden gegeven aan een tweede opvatting die o.m.

wordt verdedigd door: BRAECKMANS, CLOQUET, DE KEYSER, DHAEYER, LEGER, VAN GERVEN en ZENNER (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 146, nr. 160 e.v.; CLOQUET, 239, nr. 803; DHAEYER, B., 'L'affacturage en droit belge', in: *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, (403), 411, nr. 19; LEGER, L., *a.w.*, *Rev. Banque*, 1958, 279 e.v.; DE KEYSER, L., 'Is er in het Belgisch recht een bevredigende techniek voor de overdracht van schuldvordering als zekerheid voor factoring en financieringsoperaties', in: *Lustrumboek Jura Falconis*, 1974, (57), 63; VAN GERVEN, *Ondernemingsrecht*, 1, B, 631, 683; ZENNER, A., *a.w.*, 23, nr. 28 e.v. Zie ook: Brussel, 14 oktober 1981, *B.R.H.*, 1982, 218 met noot; Kh. Brussel, 4 februari 1981, *B.R.H.*, 1981, 499. Recent: Brussel, 15 juni 1984, *T.B.H.*, 1985, 110). Deze opvatting kan evengoed theoretisch worden onderbouwd. Zij sluit bovendien nauwer aan bij de parlementaire voorbereiding en komt tenslotte beter tegemoet aan de noden van de praktijk. Volgens deze auteurs moet de schuldenaar als een 'derde' worden beschouwd in de zin van art. 16, derde lid, ten aanzien van wie het endossement dus de enige formaliteit is om de overdracht tegenwerpelijk te maken. De formaliteit van de kennisgeving aan de debiteur heeft dan uitsluitend betrekking op de geldigheid van de betaling.

Voor deze interpretatie wordt in de eerste plaats beroep gedaan op de formulering zelf van art. 16.

In het eerste en tweede lid waar men het heeft over de kennisgeving aan de debiteur wordt over de tegenwerpelijkheid niet gesproken. Dit begrip komt pas te berde in het derde lid waar er sprake is van 'derden'. Onder deze categorie moet in beginsel worden begrepen: eenieder die geen 'partij' is aan een bepaalde rechtshandeling (i.c. de overdracht of inpandgeving). Ten aanzien van de overdracht dient de debiteur dan eveneens als een 'derde' te worden beschouwd (ZENNER, A., *a.w.*, 25). Het is wel zo dat de wetgever, telkens hij het begrip 'derde' hanteert, hieraan niet steeds dezelfde betekenis hecht. Nochtans moet erop gewezen worden dat in art. 1690 B.W. onder 'derde' eveneens de gecedeerde schuldenaar wordt verstaan. Bovendien vindt deze interpretatie steun in de parlementaire voorbereiding. In het eerste ontwerp tot wijziging van de Wet van 1919 werd bepaald dat de overdracht en de inpandgeving van de factuur jegens 'de andere derden dan de schuldenaar' door het loutere endossement tegenwerpelijk wordt (*Gedr. St.*, Kamer, 1952-53, nr. 130, 11). Deze bepaling werd later het derde lid van het huidige art. 16, zij het onder gewijzigde vorm: de woorden 'andere derden dan de schuldenaar' werden vervangen door het woord 'derden' (ZENNER, A., *a.w.*, 24-25; *Id.*, *a.w.*, *B.R.H.*, 1981, 506; BRAECKMANS, H., *a.w.*, 148, nr. 161).

374 Het loutere feit van het endossement maakt de overdracht van de schuldvordering dus tegenwerpelijk aan *alle* derden.

De verplichte aanzegging van het endossement aan de schuldenaar (art. 16, eerste lid) betreft dan enkel de geldigheid van diens betaling. Aangezien de overdracht ook aan de schuldenaar tegenwerpelijk is vanaf het endossement, is de

geëndosseerde gerechtigd om betaling te eisen. Krachtens de regel vervat in art. 1240 B.W. kan de debiteur, die te goeder trouw is, niettemin bevrijdend betalen aan zijn oorspronkelijke schuldeiser. De aanzegging bij aangetekende brief strekt er nu precies toe om de schuldenaar in kennis te stellen van het endossement en hem zo te verhinderen dat hij zich nog langer op zijn goede trouw beroept indien hij naderhand zou betalen aan de endossant (ZENNER, A., *a.w.*, 26 e.v.). De debiteur die na de kennisgeving nog betaalde aan de endossant kan gedwongen worden een tweede maal te betalen in handen van de geëndosseerde.

375 Art. 16, tweede lid derogeert echter geenszins aan het gemeen recht dat verder de geldigheid dient te beoordelen van betaling door de debiteur gedaan vóór de aanzegging (ZENNER, A., *a.w.*, 26; Id., *a.w.*, *B.R.H.*, 1981, 507; BRAECKMANS, H., *a.w.*, 148-149, nrs. 162-163). De afwezigheid van goede trouw van de solvens kan namelijk ook nog uit andere omstandigheden worden afgeleid of uit de naleving van andere formaliteiten die van aard zijn de debiteur in kennis te brengen van de overdracht (Cass., 13 mei 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, nr. 570 met conclusie procureur-generaal KRINGS).

In de praktijk maken factoringmaatschappijen dan ook geen gebruik van aangetekende brieven, maar beperken zij zich ertoe de hen door de cliënt (de endossant) overhandigde facturen, naar de debiteur te sturen. Op deze facturen wordt dan, veelal door middel van een kleefstrook, een formule gedrukt dat de factuur geëndosseerd werd aan de factoringmaatschappij, en dat de debiteur wordt verzocht niet meer aan de leverancier te betalen, maar aan de factor, veelal wordt hierbij ook verwezen naar de Wet van 25 oktober 1919 (zie bij: BRAECKMANS, H., *a.w.*, 54, nr. 55; MERCHIERS, Y., 'De tegenwerpelijke van de overdracht van de factuur bij factoring', in *Liber amicorum E. Krings*, Brussel, 1991, 242; VERGOTE, P., 'Factoring', in *Ekonomisch en financieel recht vandaag*, II, 1973 (363), 370).

C. TEGENWERPELIJKHEID DER EXCEPTIES

376 De wetgever van 1958 heeft niet willen afwijken van het beginsel der tegenwerpelijke van excepties uit de overgedragen rechtsverhouding (zie boven, nr. 359); Kh. Brussel, 24 april 1980, *B.R.H.*, 1981, 7. Evenals: Brussel, 14 oktober 1981, *B.R.H.*, 1982, 218 (principe); Kh. Luik, 18 juni 1979, *Jur. Liège*, 1979, 413). De debiteur zal derhalve aan de geëndosseerde dezelfde excepties kunnen opwerpen als tegen de endossant mogelijk zou zijn geweest.

377 Rijst dan de vraag op welk ogenblik de excepties moeten zijn ontstaan. Het antwoord hierop hangt af van de interpretatie die men aan art. 16 geeft. Aanvaardt men de hier bijgetreden stelling dat de overdracht aan de debiteur tegenwerpelijk is door het loutere endossement, dan kan de debiteur zich tegen de geëndosseerde enkel beroepen op de excepties waarover hij beschikt op het ogenblik van het endossement (BRAECKMANS, H., *a.w.*, 135, nr. 139; CLOQUET, 239, nr. 803).

Zo zal de debiteur aan de geëndosseerde o.m. kunnen tegenwerpen : de nietigheid van de overgedragen schuldvordering (zowel absolute als relatieve) (DE PAGE, *Traité*, IV, 442, nr. 441), het niet bestaan van de overgedragen vordering (Kh. Brussel, 8 juni 1965, *J.C.B.*, 1965, 280), dat de schuldvordering nog niet eisbaar is, het tenietgaan van de verbintenis door betaling (SCHOORDIJK, H.C.F., *a.w.*, 16. de cessionaris mag slechts vertrouwen dat de akte een juiste momentopname is, niet dat de akte de rechtshandeling juist blijft weergeven), schuldvergelijking (art. 1295, tweede lid, B.W. ; dat een termijn werd bepaald waarbinnen de factuur moet worden betaald, betekent niet dat de schuldvordering nog niet eisbaar is en niet het voorwerp kan uitmaken van schuldvergelijking ; Kh. Antwerpen, 16 december 1980, *B.R.H.*, 1981, 501), de verjaring, de wanprestatie van de endossant evenals de *exceptio non adimpleti contractus* (b.v. : Bergen, 5 april 1982, *T.B.H.*, 1984, 513 ; Bergen, 7 december 1982, *Rev. Rég. Dr.*, 1983, 206). Deze excepties worden geacht *ab initio* aanwezig te zijn en ontstaan dus niet slechts op het moment van de wanprestatie. (Zie : Cass., 13 september 1973, *Arr. Cass.*, 1974, 36, *R.W.*, 1973-74, 997, *Pas.*, 1974, I, 31, *R.C.J.B.*, 1974, 352 met noot M.L., STENGERS. Recent : Cass., 27 september 1984, *R.W.*, 1984-85, 2699).

378 Uit het beginsel van de tegenwerpelijkheid der excepties vloeit noodzakelijk voort dat wanneer de gecedeerde debiteur betaalde terwijl hij over een exceptie beschikte die hem toeliet de betaling te weigeren, hij het betaalde als onverschuldigd kan terugvorderen van de nieuwe schuldeiser. Tegenwerpelijkheid van excepties en verrijkingsvordering gaan immers hand in hand (DIRIX, E., 'Ongerechtvaardigde verrijking in drie-partijen-verhoudingen', *T.P.R.*, 1981, 1044, nr. 18).

Hiertoe is wel vereist dat het gaat om een exceptie die de cessionaris tegenwerpelijk is : m.n. een exceptie waarvan het ontstaan aan het tijdstip der overdracht voorafgaat. Een kwijtschelding of een minnelijke regeling door de cedent na de overdracht is de cessionaris niet tegenwerpelijk en kan dus evenmin een terugvordering door de debiteur schragen (Kh. Luik, 18 mei 1982, *J.T.*, 1982, 760). Aangezien het ontbindingsrecht (zoals ook de *exceptio non adimpleti contractus*) bij wederkerige contracten geacht wordt *ab initio* aanwezig te zijn, zal de schuldenaar die reeds betaald heeft in geval van ontbinding wegens wanprestatie van de cedent, het betaalde van de cessionaris kunnen terugvorderen. De cessionaris zal daarop verhaal moeten nemen op de cedent (art. 1693 B.W.). Daarentegen zal een beroep op de *exceptio non adimpleti contractus* de schuldenaar niet toelaten om van de cessionaris het betaalde als onverschuldigd te laten vorderen (Brussel, 16 mei 1984, *T.B.H.*, 1984, 544 met noot X. De annotator lijkt evenwel iedere terugvordering na betaling te willen uitsluiten. De niet-uitvoeringsexceptie is immers een pressiemiddel dat de contractant uit handen geeft van zodra hij presteert. Na de uitvoering waar hij hetzij vrijwillig toe overgaat, hetzij contractueel toe gehouden is, kan hij haar niet terug tot leven roepen). Of ook de ontbinding van de overeenkomst een terugvordering kan schragen – zoals hier wordt verdedigd – wordt nochtans betwist (zie MAHAUX, J., noot onder Brussel, 25 januari 1985, *Bank*).

Fin., 1987, 49). Volgens deze auteur kunnen de gevolgen van de ontbinding enkel spelen in de verhouding tussen de contractanten.

Dit alles onderstelt dat de schuldenaar op het ogenblik van de betaling geen kennis had van de excepties of dat die excepties enkel in aanleg aanwezig waren. Van de schuldenaar die wetens en willens betaalde mag worden gezegd dat hij aan het beroep op excepties heeft verzaakt: 'le cédé', zo schrijft DE PAGE, 'qui paye alors qu'il a une exception opposable, alors qu'il ne doit pas. Ne le fait-il pas à ses risques et périls?' (DE PAGE, *Traité*, IV, 445, nr. 444 voetnoot (4)).

379 De cessionaris kan dan op zijn beurt verhaal nemen op de cedent die hem heeft te vrijwaren voor het geval dat de schuldvordering niet bestaat of dat hem excepties worden tegengesteld (art. 1693 B.W.).

380 De partijen kunnen echter afwijken van het principe der tegenwerpelijheid. Zo werd geoordeeld dat de schuldenaar die een bericht ondertekende waarin hij de overdracht aanvaardt en er mee instemt uitsluitend aan de geëndosseerde te betalen, heeft verzaakt zich op een reeds ingetreden compensatie te beroepen (Kh. Antwerpen, 16 december 1980, *B.R.H.*, 1981, 501). Deze afstand dient niet uitdrukkelijk te gebeuren, maar kan eveneens gesteund worden op de vertrouwensleer of op de leer der rechtsverwerking (zie boven, nr. 359).

Bij endossement van facturen kan deze afstand bovendien nog worden afgeleid uit de positieve betekenis die aan het stilzwijgen van de handelaar na de ontvangst van de factuur wordt gehecht (zie boven, nr. 199). Op de schuldenaar-handelaar aan wie het endossement wordt medegedeeld, rust de verplichting om binnen korte termijn na ontvangst van de factuur de mogelijke excepties mee te delen aan de geëndosseerde. Bij afwezigheid van tijdig protest moet de debiteur onder omstandigheden worden geacht aan deze verweermiddelen te hebben verzaakt (PHILIPPE, D., 'L'inopposabilité des exceptions à l'endossataire de la facture par suite du silence prolongé du débiteur', *J.T.*, 1981, 649-653; VAN GERVEN, W., e.a., *Ondernemingsrecht*, 1, B, 632, nr. 684; MERCHIERS, Y., a.w., *R.C.J.B.*, 1987, 537-538; ZENNER, A., a.w., *B.R.H.*, 1981, 508-509. O.m.: Brussel, 14 oktober 1981, *B.R.H.*, 1982, 217; Brussel, 17 maart 1988, *Pas.*, 1988, II, 153; Bergen, 23 november 1987, *J.L.M.B.*, 1988, 421; Brussel, 28 maart 1988, *J.L.M.B.*, 1988, 958; Brussel, 1 maart 1991, *J.L.M.B.*, 1991, 702; Luik, 29 januari 1992, *J.L.M.B.*, 1993, 697 met noot HANOTIAU: door gedurende twee jaar geen melding te maken van de excepties begaat de debiteur een buiten-contractuele fout; Brussel, 14 september 1991, *R.W.*, 1991-92, 677: is de debiteur een overheidsinstelling, dan kan die verplichting gesteund worden op de beginselen van behoorlijk bestuur; Antwerpen, 5 februari 1992, *Turnh. Rechtsl.*, 1992, 174; Brussel, 2 maart 1993, *R.W.*, 1993-94, 52; Brussel, 12 oktober 1992, *R.W.*, 1992-93, 992: het enkele feit niet gereageerd te hebben op de kennisgeving van het endossement, gevolgd door een prompt antwoord na een eerste herinneringsbrief, kan niet als een fout worden beschouwd; Vred. Etterbeek, 5 februari 1979, *J.T.*, 1980, 248).

Onder omstandigheden kan de afwezigheid van protest vanwege een niet-handelaar, o.m. op grond van rechtsverwerking, eveneens als een verzaking aan excepties worden uitgelegd (zie bij: PHILIPPE, D., *a.w.*, 651-652; ZENNER, A., *a.w.*, 509, b.v. Luik, 29 januari 1992, *J.L.M.B.*, 1993, 697).

Wat indien fictieve facturen het voorwerp uitmaken van het endossement? Over zo'n geval kreeg het Hof van Antwerpen te oordelen. Een aannemer die in geldnood verkeerde, schreef een factuur uit op naam van één van zijn werknemers en endosseerde die vervolgens aan de bank. De bediende reageert niet op de kennisgeving door de bank van de overdracht, noch op latere brieven. Volgens het Hof kan de geëndosseerde bediende die door de bank wordt aangesproken onverminderd alle excepties opwerpen en m.n. het fictief karakter van de factuur (Antwerpen, 18 januari 1988, *T.B.B.R.*, 1989, 218 met noot MERCHERS). Aan dit arrest kan geen principiële draagwijdte worden toegekend omdat het al te zeer gekleurd is door de concrete omstandigheden van het geval, al is het begrijpelijk dat het Hof veel gewicht hecht aan de gezagsverhouding tussen werkgever-werknemer.

Het lijkt geen twijfel dat de geëndosseerde die niet reageert op de kennisgeving geacht moet worden afstand te hebben gedaan van de verweermiddelen. Het is overigens zo dat bij overdracht van een geveinsde schuldvordering, de gecedeerde 'schuldenaar' zich niet jegens de overnemer op de simulatie kan beroepen (vgl. Cass., 11 november 1987, *R.W.*, 1987-88, 1092 met noot DIRIX).

381 Dat de gecedeerde debiteur excepties kan putten uit de relatie cedent-cessionaris wordt algemeen ontkend. In deze verhouding, die voor hem een res *inter alios acta* uitmaakt, heeft de debiteur geen inlijrecht.

HOOFDSTUK VIII

FACTUUR EN WET HANDELSPRAKTIJKEN

382 Welke bepalingen van de Handelspraktijkenwet moeten worden nageleefd bij het opmaken van een factuur en welke kunnen worden miskend door middel van een factuur, vereist een onderzoek van ieder hoofdstuk van deze wet.

AFDELING I

TOEPASSINGSGEBIED

383 Vooraleer de bespreking van een aantal bepalingen eruit aan te vatten, moeten wij het toepassingsgebied van de nieuwe wet preciseren. De wetgever heeft immers niet enkel de kernbegrippen uit de verschillende artikelen van de nieuwe wet gedefinieerd, maar tevens de toepasselijkheid van de nieuwe wet uitgesloten voor de effecten en andere financiële instrumenten, bedoeld in de Wet van 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten.

384 **Produkten.** Produkten zijn alle lichamelijke roerende zaken. Onlichamelijke roerende goederen, als b.v. een handelszaak, kunnen niet als een produkt beschouwd worden. Titels aan toonder (Luik, 3 maart 1949, *Pas.*, 1949, II, 81; Brussel, 7 juli 1952, *Pas.*, 1953, II, 35) en elektriciteit (vgl. Cass., 20 juni 1934, *J.T.*, 1934, 588, *Pand. Pér.*, 1934, nr. 256; *Pas.*, 1934, I, 332) vallen er echter wel onder. Zijn eveneens uitgesloten de lichamelijke en de onlichamelijke onroerende goederen, tenzij uitdrukkelijk anders werd bepaald (dit is het geval voor de regeling inzake reclame).

385 **Diensten.** Diensten zijn alle prestaties die een handelsdaad uitmaken of een ambachtelijke activiteit in de zin van de Wet van 18 maart 1965 houdende instelling van het ambachtsregister.

Door de term handelsdaad worden bedoeld alle prestaties die een (objectieve of subjectieve) daad van koophandel uitmaken zoals omschreven in art. 2 en 3 W.Kh. en art. 3 Wet van 18 maart 1965 (de ambachtsbedrijvigheden die door een handelsvennootschap worden geleverd). Ambachtsactiviteiten zijn de beroepsprestaties van niet-handeldrijvende ambachtsslui in de zin van de Wet van 18 maart 1965.

In zoverre zij daden van koophandel uitmaken zijn verrichtingen i.v.m. onroerende goederen of onlichamelijke roerende goederen – die niet beantwoorden aan de term produkten – niet uit het toepassingsgebied van de nieuwe wet uitgesloten (zie: Vred. Bergen, 28 juni 1990, *J.L.M.B.*, 1991, 684).

Belangrijk is echter het begrip *homogene diensten*. Dit zijn 'alle diensten waarvan de eigenschappen en de modaliteiten identiek of gelijkaardig zijn, ongeacht onder meer het ogenblik, de plaats van de uitvoering, de dienstverstreker of de persoon voor wie ze bestemd zijn'.

Bedoeling was de diensten die fundamenteel gelijkaardige kenmerken vertonen, los van de plaats waar, het ogenblik waarop, de persoon door wie of aan wie ze worden verstrekt te onderscheiden van diensten die het voorwerp uitmaken van een specifiek, aan de noden van de opdrachtgever aangepast aanbod, volgens de door deze laatste gegeven specificaties (*Gedr. St.*, Kamer, 1990-91, nr. 1240/4 - 89/90, 2).

Homogene diensten zijn volgens de voorbereidende werken deze die gepresteerd worden door kappers, hotelhouders, schoenmakers, slotenmakers, tour-operators, enz. Ook de meeste financiële diensten, in zoverre ze niet werden uitgesloten uit het toepassingsgebied van de nieuwe wet, horen hiertoe.

Dit onderscheid laat toe specifieke regelingen op te leggen inzake de benaming, de samenstelling en de etikettering van homogene diensten.

386 *Etikettering*. Onder etikettering verstaat de W.H.P.C. 'de vermeldingen, aanwijzingen, gebruiksaanwijzingen, warenmerken, afbeeldingen of tekens die betrekking hebben op een produkt of op een homogene dienst en die voorkomen op het produkt zelf of enig verpakkingsmiddel, document, bordje, etiket, band of label dat bij dit produkt of bij deze dienst is gevoegd of daarop betrekking heeft'. Belangrijk is dat de etikettering ook slaat op homogene diensten, zodat het idee wordt losgelaten die een etiket verbindt met produkten.

Zoals wij hierboven (zie nr. 145) reeds stelden is de definitie van de etikettering zo ruim dat zij ook een factuur omvat.

387 *Op de markt brengen*. Dit is 'de invoer met het oog op de verkoop, het bezit met het oog op de verkoop, de tekoopaanbieding, de verkoop, het huur-aanbod van produkten en diensten, de verhuring van produkten en diensten, de afstand onder bezwarende titel of gratis, als deze verrichtingen gedaan worden door een verkoper'.

Men zal opmerken dat de uitvoer en bewerkingen met het oog op de uitvoer uitgesloten zijn (zie de verklaring in deze zin van de Minister, *Gedr. St.*, Kamer, 1990-91, nr. 1240/20 89-90, 35, op vraag van kamerlid P. DUMEZ), hoewel daaraan twijfel kan bestaan, aangezien van enig voorbehoud dienaangaande geen sprake is in de tekst van het artikel.

388 *Verkoper*. Bedoeld is: 'a. elke handelaar of ambachtsman en elke natuurlijke persoon of rechtspersoon, die produkten of diensten te koop aanbieden of

verkopen in het kader van een (zelfstandige) beroepsactiviteit of met het oog op de verwezenlijking van hun statutair doel;

b. de overheidsinstellingen of de rechtspersonen waarin de overheid een overwegend aandeel heeft, die een commerciële, financiële of industriële activiteit aan de dag leggen en die produkten of diensten te koop aanbieden of verkopen;

c. de personen die, hetzij in eigen naam, in naam en voor rekening van een al dan niet met rechtspersoonlijkheid beklede derde, met of zonder winstoogmerk, een commerciële, financiële of industriële activiteit uitoefenen en die produkten of diensten te koop aanbieden of verkopen'.

SWENNEN, H. (*Handelspraktijken, Dienstmerken, Ambulante handel*, Antwerpen, Kluwer, 1989, 25) vat deze definitie als volgt samen: 'ieder die een bedrijvigheid uitoefent van commerciële, ambachtelijke, financiële of industriële aard, in voorkomend geval: wie dat doet met het oog op de verwezenlijking van een statutair doel dat geen winstoogmerk omvat, en ieder die dat doet voor rekening van een niet met rechtspersoonlijkheid beklede derde, en die produkten of diensten verkoopt'.

Zijn dus niet beoogd: de beoefenaars van een vrij beroep, in zoverre ze geen daad van koophandel stellen of een ambachtsbedrijvigheid uitoefenen (FAGNART, J.L., 'Le projet de loi sur les pratiques du commerce et sur l'information et la protection du consommateur, *T.B.H.*, 1991, (258), 261, met verwijzing naar de voorbereidende werken), maar de apothekers zijn wel onderworpen, in zoverre het gaat om niet door art. 2bis W.Kh. gedekte produkten. Vallen er wel onder: de B.R.T., de N.D.A.L.T., de Nationale Zuiveldienst, intercommunales, v.z.w.'s, burgerlijke vennootschappen die de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen, personen die namens een vereniging of vennootschap zonder rechtspersoonlijkheid zijn opgetreden, alle in zoverre zij produkten of diensten te koop aanbieden of verkopen.

De definitie van de verkoop die hier en elders in de Handelspraktijkenwet gehanteerd wordt is die van een overdracht of levering onder bezwarende titel van produkten of diensten, en niet het gratis, zonder tegenprestatie overdragen of leveren van produkten of diensten, in welk geval men de term 'op de markt brengen' gebruikt. In art. 2, art. 20, 2° en 3° e.a. wijst de term te koop aanbieden duidelijk op een verkoop in de zin van art. 1582 B.W., terwijl waar de term 'op de markt brengen' gebruikt wordt, het duidelijk gaat om een regeling van een ruimer aantal verrichtingen dan de overdracht of de levering van een goed of een dienst (b.v. art. 12, 5°; 14, § 1, 15 W.H.P.). Indien ook het gratis toegeven wordt bedoeld, zoals in de regeling m.b.t. het gezamenlijk aanbod, dan geeft de nieuwe wet dit trouwens uitdrukkelijk aan. Wie steeds gratis produkten of diensten verstrekt (b.v. bepaalde caritatieve instellingen) is dus geen verkoper.

389 Consument. Dit is 'iedere natuurlijke persoon of rechtspersoon die uitsluitend voor niet-beroepsmatige doeleinden, op de markt gebrachte produkten

of diensten verwerft of gebruikt'. Het voorbehoud dat de goederen of diensten *uitsluitend* voor niet-beroepsmatige doeleinden moeten verworven worden is een betwistbaar criterium, dat tot rechtsonzekerheid leidt (zie: FAGNART, J.L., *a.w.*, T.B.H., 1991, (258), 265, die zijn stelling illustreert met talrijke voorbeelden en die als definitie voorstelt: 'Toute personne physique ou morale qui acquiert ou utilise des produits ou des services mis sur le marché, sans poursuivre personnellement la production ou la distribution du produit, ni la prestation du service').

Men merkt op dat, in tegenstelling tot de definitie uit de Wet Consumentenkrediet (W. 12 juni 1991), een rechtspersoon ook verbruiker kan zijn in de zin van de W.H.P., wanneer deze goederen voor zijn privégebruik aankoopt. Het informaticabedrijf dat een koffiezetapparaat koopt, de N.V. die een schilderij koopt in de kunsthandel ter verfraaiing van de inkomhal van de bedrijfsgebouwen, zijn dus als een consument te beschouwen. Dat het daarbij gaat om een subjectieve daad van koophandel krachtens art. 2 *in fine*, Boek I, Titel I W.Kh., speelt voor deze kwalificatie geen rol.

Aangezien de wet het heeft over een uitsluitend beroepsmatig gebruik, zijn aankopen voor een gemengd beroeps- en privégebruik niet als aankopen door een consument te beschouwen.

AFDELING II

PRIJSAANDUIDING

390 De bepalingen over de prijsaanduiding, de prijsvergelijking en -vermindering komen voor toepassing op facturen niet in aanmerking vermits zij slechts tekoop-aanbiedingen betreffen.

AFDELING III

HOEVEELHEIDSAANDUIDING

391 Als uitgangspunt geldt dat elk geconditioneerd produkt bestemd voor de verkoop op de verpakking, en bij ontstentenis van verpakking, op het produkt zelf, de nominale hoeveelheid moet vermelden, uitgedrukt in een meeteenheid. Deze vermelding moet, naar analogie met de regel van de prijsaanduiding voor uitgestalde produkten, leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig gebeuren.

Voor produkten die geconditioneerd werden in hoeveelheden van meer dan 10 kg of 10 l en die bestemd zijn voor de groothandel, moet de nominale hoeveelheid

uitgedrukt in een meeteenheid worden aangebracht ofwel op de verpakking, of bij ontstentenis ervan, op het produkt zelf, ofwel op de factuur, de verzendingsnota of enig ander document dat bij de levering wordt afgegeven of verstuurd. Deze vermelding moet eveneens leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig gebeuren.

Voor de produkten die geleverd worden per vrachteenheid van meer dan 10 kg of 10 l moet de nominale hoeveelheid uitgedrukt in een meeteenheid aangebracht worden op een weeg- of meetdocument, dat bij de levering aan de koper wordt overhandigd.

392 De begrippen geconditioneerd produkt, voorverpakt produkt, meeteenheid en nominale hoeveelheid worden door art. 7 W.H.P. als volgt gedefinieerd :

— geconditioneerde produkten : produkten die een fractionering, weging, telling of meting ondergaan hebben, zelfs tijdens het fabricageproces, al dan niet gevolgd door een verpakking, en met het doel die verrichtingen overbodig te maken bij de verkoop.

Het kan verwondering wekken dat in de definitie van geconditioneerd produkt de telling van een aantal stuks uitdrukkelijk wordt vermeld. Met de vroeger door de rechtspraak (Gent, 14 januari 1976, *R.W.*, 1976-77, 1966, noot DE VROEDE, P.) geformuleerde opmerking dat een aanduiding door middel van het aantal stuks, behoudens bij K.B. voorziene uitzonderingen, geen wettelijke aanduiding van de hoeveelheid uitmaakt, werd dus geen rekening gehouden, aangezien een telling niet in een wettelijke meeteenheid kan worden uitgedrukt, wat door art. 8 W.H.P. wordt vereist.

— voorverpakte produkten : de geconditioneerde produkten die verpakt zijn alvorens te koop worden aangeboden ongeacht de aard van de verpakking die het produkt geheel of slechts ten dele bedekt, maar op zo'n wijze dat de inhoud niet kan worden veranderd zonder dat de verpakking wordt geopend of gewijzigd.

Met deze definitie worden volgens dezelfde tekst bedoeld :

a. voorverpakte produkten in vooraf bepaalde hoeveelheden : zodanig voorverpakte produkten dat de in de verpakking aanwezige hoeveelheid overeenstemt met een vooraf gekozen waarde, b.v. melk in brikken van 1 liter ;

b. voorverpakte produkten in variabele hoeveelheden : zodanig verpakte produkten dat de in de verpakking aanwezige hoeveelheid niet overeenstemt met een vooraf gekozen waarde, b.v. voorverpakte verse vleeswaren ;

— meeteenheid : de eenheid die overeenstemt met de definities van de Wet van 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerk-
tuigen en met die van haar uitvoeringsbesluiten ;

— de nominale hoeveelheid : de nettohoeveelheid van het produkt die de voorverpakking wordt geacht te bevatten.

393 De verplichting om de nominale hoeveelheden (uitgedrukt in een meeteenheid) aan te duiden, rust op het vulbedrijf (d.w.z. op de persoon die produkten werkelijk voorverpakt met het oog op de verkoop) of op de conditioneerder (d.w.z. hij die produkten conditioneert met het oog op de verkoop), al naargelang van het geval. M.a.w. vanaf het ogenblik dat produkten worden geconditioneerd, moeten ze door de conditioneerder voorzien worden van de vereiste hoeveelheidsaanduiding. Worden de reeds geconditioneerde produkten ook voorverpakt, dan rust de verplichting op het vulbedrijf. Bij ingevoerde produkten rust de verplichting op de invoerder.

De verplichting om de nominale hoeveelheden aan te duiden rust op diegene die de conditionering of de voorverpakking heeft laten uitvoeren, wanneer hij, al naargelang van het geval, het vulbedrijf, de conditioneerder of de invoerder schriftelijk van dit voornemen op de hoogte heeft gebracht.

394 Indien de nominale hoeveelheid van een geconditioneerd produkt niet werd vermeld overeenkomstig de bepalingen van art. 8, eerste paragraaf W.H.P., dan mag de verkoper de produkten slechts te koop aanbieden aan de consument, nadat hij de hoeveelheid uitgedrukt in een meeteenheid, leesbaar, goed zichtbaar en ondubbelzinnig heeft aangeduid op de verpakking of, bij ontstentenis ervan, op het produkt zelf of op een bordje geplaatst dichtbij het produkt.

M.a.w. de verplichting tot hoeveelheidsaanduiding is algemeen voor geconditioneerde produkten, doch indien ze niet werd nageleefd of niet kon nageleefd worden, dan rust de verplichting op de verkoper van de produkten die deze aan de consument te koop aanbiedt.

395 Voor los verkochte produkten die gemeten of gewogen worden in aanwezigheid van de consument of door de consument zelf, moet de hoeveelheid niet vermeld worden. Normaliter dient dan wel de eenheidsprijs te worden vermeld (art. 2 K.B. 10 juli 1972 betreffende de prijsaanduiding). Voorbehoud wordt gemaakt voor het geval dat de Koning, overeenkomstig art. 37, tweede paragraaf, derde gedachtenstreepje W.H.P., op bepaalde produkten of categorieën van produkten de verplichting tot gratis afgifte van een bewijsstuk op verzoek van de consument toepasselijk maakt, neergelegd (voor diensten) in art. 37, paragraaf 1 W.H.P.

Voor per stuk verkochte produkten, d.w.z. produkten die niet kunnen worden gefractioneerd zonder hun aard of hun eigenschappen te wijzigen, worden geen hoeveelheidsaanduidingsregels voorgeschreven, hoewel de Koning voor hen toch een bijzondere hoeveelheidsaanduidingsregeling kan voorschrijven (art. 12, 1 W.H.P.).

396 Volgens art. 3, 2 van de E.G.-Richtlijn 80/181 van 20 december 1979 mogen de imperiale eenheden, die als wettelijke eenheden worden beschouwd volgens art. 1, c van deze richtlijn als aanvullende eenheden naast de wettelijke eenheden worden gebruikt tot 31 december 1999. Er kan daartoe echter

geen verplichting opgelegd worden. Het probleem wordt voor België uitdrukkelijk neergelegd bij K.B. 13 september 1991 waarbij, voor het vermelden van de gebruikte meeteenheden, aanvullende aanduidingen en afwijkende voorstellingen worden toegestaan, dat genomen werd in uitvoering van de Wet 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden en de meetstandaarden. Dit K.B. staat de vermelding van aanvullende eenheden, naast de wettelijke eenheden toe tot 31 december 1999.

397 De Koning kan bijzondere regels stellen inzake de aanduidingen van de hoeveelheid; hij kan vrijstellen van de regeling inzake de hoeveelhedaanduiding zoals deze hierboven onder de nrs. 391 en 393 tot 396 werden uiteengezet. Tevens kan Hij vrijstellen van de verplichting de nominale hoeveelheid in een meeteenheid aan te duiden en een andere verkoopenheid voorschrijven; de wijze van controle voorschrijven van de toelaatbare afwijkingen tussen de nominale hoeveelheid en de werkelijke hoeveelheid; de nominale hoeveelheden vastleggen voor de inhoud en/of de recipiënten van produkten die bestemd zijn om op de markt te worden gebracht; de aanduiding van het aantal stuks voorschrijven dat een voorverpakking bevat en de toelaatbare afwijkingen vaststellen tussen het aangeduide aantal ten opzichte van het werkelijke aantal alsook de wijze van controle op deze afwijkingen.

Indien de Koning van deze bevoegdheden gebruik maakt, dient hij de produkten of categorieën van produkten aan te geven waarvoor de door hem uitgevaardigde maatregelen gelden.

398 Krachtens art. 7, § 2 Wet 16 juni 1970 betreffende de meeteenheden, de meetstandaarden en de meetwerktuigen mogen in de facturen en andere geschriften gebruikt bij de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel, geen andere dan de wettelijke meeteenheden worden gebruikt voor het uitdrukken van de hoeveelheden van goederen of van de hoegrootheid van diensten.

De Koning kan deze verplichting uitbreiden tot de uitdrukking van andere specificaties dan die welke de hoeveelheid van enig goed of de hoegrootheid van een dienst bepalen (art. 7, § 4).

399 Bij art. 4 Wet 25 maart 1964 op de geneesmiddelen worden de bepalingen van de Wet van 16 juni 1970 toepasselijk gemaakt op de geneesmiddelen.

400 Onder de gelding van art. 11 Handelspraktijkenwet heeft de Koning van de Hem verleende bevoegdheden gebruik gemaakt in K.B. 26 januari 1976 betreffende de modaliteiten van de aanduiding van de hoeveelheid. Dit besluit geldt nog steeds.

Dit besluit maakt de aanduiding van het netto-gewicht en andere preciseringen verplicht (de Minister van Economische Zaken kan bepalen wat onder dit begrip moet worden verstaan (art. 2, tweede alinea, K.B. 26 januari 1976). Tot op heden gebeurde dit niet, zodat de aanduiding van het netto uitgelekt gewicht nog niet verplicht is, vermits deze aanduiding slechts een jaar na de bekendmaking van het ministerieel besluit verplicht wordt (art. 5 K.B. 26 januari 1976)).

Bij art. 2 K.B. 26 januari 1976 werd bepaald dat voor een aantal in bijlage opgesomde produkten de in wettelijke eenheden uitgedrukte hoeveelheid moet vervolledigd worden op de telkens aangeduide wijze.

I. Voedingswaren en dranken, alle conditioneringen

- | | |
|--|---|
| 1. Produkten aangeboden in een vloeistof,
namelijk : conserven en half-conserven
van fruit, groenten, vlees, vis, schaal-
en week-dieren, kruidenrijen. | — netto-gewicht en
— netto-gewicht van uitgelekt produkt |
|--|---|

1. De Minister van Economische Zaken kan bepalen wat onder dit begrip moet worden verstaan (art. 2, tweede alinea, K.B. 26 januari 1976). Tot op heden gebeurde dit niet, zodat de aanduiding van het netto uitgelekt gewicht nog niet verplicht is, vermits deze aanduiding slechts een jaar na de bekendmaking van het ministerieel besluit verplicht wordt (art. 5 K.B. 26 januari 1976).

2. Te verdunnen of weder samen te stellen produkten, namelijk : siroop, sausen, soepen, aardappelen in poeder of vlokken, melkpoeder, gecondenseerde melk, vleesnat, consommés.

3. Voedingsprodukten die blijkbaar gelijk zijn, verkocht in collectieve verpakking, namelijk : sommige produkten opgenomen onder punt 1 en 2, diepvriesprodukten, alsook koekjes, pralines, kruidenrijen, kaas.

– netto-gewicht of inhoud en
– gewicht of inhoud na verdunning of wedersamenstelling volgens de aanduidingen van de voorgestelde gebruiksaanwijzing.

– netto-gewicht en
– aantal stuks als de conditionering een vast aantal stuks bevat en als het aantal kleiner is dan 15
– of aantal afzonderlijke porties.

401 Krachtens art. 12, 1° W.H.P. kan de Koning vrijstelling verlenen van de in art. 8 tot 10 W.H.P. voorgeschreven regelen. Ook onder de gelding van de Handelspraktijkenwet van 14 juli 1971 was zulks het geval en heeft de Koning van deze bevoegdheid gebruik gemaakt bij art. 1 en 3 K.B. 26 januari 1976 betreffende sommige modaliteiten van de aanduiding van de hoeveelheid (B.S., 1 september 1978).

402 Voor volgende produkten volstaat de wijze van aanduiden die vermeld wordt tegenover elk produkt :

I. Voedingsmiddelen

1. Fruit verkocht per aantal stuks :

avocado's	aantal stuks
kiwi's	aantal stuks
granaatappels	aantal stuks
kaki's	aantal stuks
mango's	aantal stuks
papaja's (papaver)	aantal stuks
primeurvruchten (met uitzondering van druiven)	aantal stuks
pompoenen	aantal stuks
limoenen	aantal stuks
nectarinen	aantal stuks
tamailles	aantal stuks
verse vijgen	aantal stuks
cactusvijgen	aantal stuks
flesappels	aantal stuks
passievruchten	aantal stuks
verse dadels	aantal stuks

2. Groenten verkocht per aantal stuks :

look	aantal stuks
maïskolven	aantal stuks

3. Zeevruchten :

gekalibreerde oesters en andere schelpdieren (mosselen, hartschelpen (aliekruiken-karakollen) en wulken uitgezonderd).	aantal stuks
--	--------------

4. Diversen :

muskaatnoten	aantal stuks
vanillestokjes	aantal stuks

II. Niet-eetbare produkten

1. Niet-eetbare produkten verkocht per eenheid of onder verpakking, die een vast aantal stuks bevat die industrieel geconditioneerd en onderling gelijk zijn.
2. Poeders bestemd voor het vervaardigen van kleurstoffen, kleur- en ontkleuringsmiddelen

- aantal stuks
- en/of kenmerkende afmetingen van de te koop aangeboden hoeveelheid en/of van de gebruiksmogelijkheden.
- kwantitatieve gebruiksmogelijkheden.

403 Volgende produkten zijn van elke hoeveelheidsaanduiding vrijgesteld :

I. Voedingsmiddelen

1. FRUIT :

1.1. Fruit verkocht per eenheid :

ananas
 kokosnoot
 avocado
 kiwi
 granaatappel
 kaki
 mango
 papaja (papaver)
 primeurvruchten, druiven uitgezonderd
 pompoen
 kalebas
 limoen
 nectarine
 tamaille
 flesappel
 passievrucht

1.2. Fruit verkocht per schaalte of kistje :

litchi's
 vilmorin-aardbeien
 frambozen
 bosbessen
 blauwbessen (myrtilles)
 moerbessen
 korf van verschillende vruchten

2. GROENTEN :

2.1. Groenten verkocht per eenheid :

artisjok
 broccolikool
 krulandijvie
 andijvie
 kropsla
 witte, groene selder, raapselder
 komkommer
 ramen (mierikswortel)
 sluitsla
 bloemkool
 groene, rode, witte kool
 sla (latuw)

look

maïskolf

essences, specerijen, aromaten, kruiden

(vloeibaar of in poedervorm uitgezonderd)

kruidrijachtige en aromatische planten, moeskruiden, als plantjes verkocht

spitskool

zware radijs (ramenas)

kardinaalsmuts (pompoen)

meikool

californische sla

2.2. Groenten verkocht per bundel:

jonge wortelen

venkel

bieslook

rapen

jonge uien

jonge sjalotten

prei

waterkers

schorseneren

asperges

peterselie

radijzen

moeskruiden

rabarber

veronasla

snijbieten

verse look

rode bieten (jonge)

ijspegels (lange radijzen)

selderij

merg- en scheutkolen

tuincichorei

2.3. Groenten verkocht per schaalpje:

pinksterbloem (kleine waterkers)

postelein

2.4. Groenten verkocht per zakje:

moeskruiden

2.5. Groenten verkocht per ris:

look

3. VLEES EN VLEESWAREN:

varkenspoten

varkensstaarten

cervela's

kalfspoten

kalfs-, schaaps-, lamshersen

ossestaarten

jus- of mergbeenderen van os of kalf

varkensoren

schaaps-, lamsnieren

boerenworsten

4. GEVOGELTE EN WILD:

kuikens

duiven

klein pluimwild: snippen

watersnippen

kwartels

lijsters

jonge patrijzen

woudduiven

talingen

kievitten

5. ZEEVRUCHTEN, VERKOCHT PER EENHEID:

zeeëgels en schelpdieren (met uitzondering van mosselen, alikruiken (karakollen) en wulken)

gerookte haring, maatjes

6. DIVERSEN:

Individuele porties thee, koffie, suiker en koekjes, verkocht per eenheid.

7. VERS GEBAK EN BAKKERIJPRODUKTEN:

taarten en diverse koeksoorten

broodjes

sandwiches

picolo's

bolussen en dergelijke

cognous

groot formaat speculaas

krakeling-brood (suikerbrood)

kramiek

pastei-peperkoek

8. VOORBEREIDE SCHOTELS, PER EENHEID VERKOCHT, met uitzondering van diepgevroren of in conserven.

404 Indien de verpakkingen of recipiënten met voorverpakte voedingsmiddelen een door diverse koninklijke besluiten gepreciseerde minimumhoeveelheid bevatten en niet bestemd zijn voor rechtstreekse aflevering aan de verbruiker moet de vermelding van het nettogewicht of het nettovolume op de factuur voorkomen, daar zij in deze hypothese net op de verpakking moet voorkomen. Deze verplichting geldt voor:

— suiker vanaf 10 kg (art. 5, § 3, 2° K.B. 15 januari 1975 betreffende suikers).

— honing vanaf 10 kg (art. 4, § 2, 2° K.B. 28 mei 1975 betreffende honing).

— cacao en chocolade vanaf 10 kg (art. 6, § 3, 2° K.B. 28 mei 1975 betreffende cacao en chocolade).

— eiprodukten en technische eiprodukten, mits zij in bulk worden geleverd (art. 8 K.B. 7 november 1975 betreffende eiprodukten en technische eiprodukten).

— melkconserven, zo het gewicht per verpakking groter is dan 20 kg (art. 6, § 3 K.B. 22 december 1977 betreffende voor menselijke voeding bestemde melkconserven).

Wanneer koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten bestemd zijn voor de gebruiker volstaat het dat de vermelding van de nominale hoeveelheid, behalve bij bos verkochte produkten, op duidelijke wijze voorkomen op de handelsdocumenten, waaronder steekkaarten of bestelbons, afgeleverd aan de bestemming van de waar (art. 4, § 3, K.B. 5 maart 1987 betreffende koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten).

405 In het belang van de volksgezondheid kan de Koning bepalen aan welke voorwaarden van hoeveelheid de bestrijdingsmiddelen moeten voldoen en welke hoedanigheid zij moeten bezit-

ten om te worden in de handel gebracht, verworven, aangeboden, ten toon of te koop gesteld, in bezit gehouden, gebruikt, bereid, vervoerd, verkocht onder kosteloze of bezwarende titel geleverd, ingevoerd of doorgevoerd. Tevens kan Hij de aanwijzingen en de stukken bepalen waardoor het bestaan van de hoeveelhedsvereisten wordt verwezen of te kennen gegeven (art. 5).

406 Over de hoeveelhedsaanduiding handelen volgende uitvoeringsbesluiten :

- art. 3 K.B. 25 mei 1973 tot regeling van de invoer van zaaizaden en pootgoed van sommige plantensoorten en van teeltmateriaal van bosbouwsoorten (*B.S.*, 2 juni 1973).
- art. 4 K.B. 14 september 1973 houdende reglementering van de handel in teeltmateriaal van bosbouwsoorten (*B.S.*, 1 december 1973).
- art. 18 K.B. 5 juni 1975 betreffende het bewaren, het verkopen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen en fyto-farmaceutische produkten (*B.S.*, 4 november 1975), gewijzigd bij art. 8 K.B. 25 juli 1985 (*B.S.*, 18 december 1985).
- bijlage 4 bij K.B. 23 juli 1977 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van groenvoedergewassen (*B.S.*, 25 oktober 1977) gewijzigd bij K.B. 22 september 1981 (*B.S.*, 19 november 1981) en bij K.B. 25 oktober 1990 (*B.S.*, 20 november 1990).
- art. 9 K.B. 6 oktober 1977 betreffende de handel in bodemverbeterende middelen (*B.S.*, 30 december 1977), vervangen bij art. 4 K.B. 7 maart 1990 (*B.S.*, 1 mei 1990).
- bijlage 3 bij K.B. 16 juli 1981 houdende reglementering van de handel in poot aardappelen (*B.S.*, 10 november 1981), gewijzigd bij K.B. 25 oktober 1990 (*B.S.*, 20 november 1990).
- bijlage 4 bij K.B. 21 mei 1982 houdende reglementering van de handel in zaaizaad van oliehoudende en vezelgewassen (*B.S.*, 21 september 1982), gewijzigd bij K.B. 25 oktober 1990 (*B.S.*, 14 november 1990).
- art. 34 K.B. 10 september 1987 betreffende de handel en het gebruik van stoffen bestemd voor dierlijke voeding (*B.S.*, 28 januari 1988).

407 Krachtens art. 7 Wet 16 juni 1970 moeten de wettelijke meeteenheden gebruikt worden in de authentieke akten, in de akten uitgaande van de openbare machten, in de onderhandse akten, alsmede in de geschriften opgemaakt in de uitoefening van een beroep, een bedrijf of een handel.

Wettelijke meeteenheden zijn de eenheden van het internationaal stelsel alsmede andere meeteenheden die, zonder deel uit te maken van dit stelsel gewoonlijk gebruikt worden (art. 1).

Het internationaal meeteenheidstelsel omvat de grondeenheden (meter, kilogram, seconde, ampère, kelvin, candela, mol), de supplementaire eenheden, de afgeleide eenheden, de veelvoud en delen van de grondeenheden (centimeter, gram, uur, enz.) (art. 2 en 3).

Het is verboden andere dan de wettelijke meeteenheden te gebruiken voor het uitdrukken van de hoeveelheid van de goederen of van de hoegrootheid van de diensten.

Volgens art. 3, § 2 van de E.E.G.-Richtlijn 80/181 van 20 december 1979 mogen de imperiale eenheden, die als wettelijke eenheden worden beschouwd volgens art. 1, c van deze richtlijn, als aanvullende eenheden naast de wettelijke eenheden worden gebruikt tot 31 december 1999. Er kan daartoe echter geen verplichting opgelegd worden. Het probleem wordt voor België uitdrukkelijk geregeld bij K.B. 13 september 1991 waarbij, voor het vermelden van de gebruikte meeteenheden, aanvullende aanduidingen en afwijkende voorstellingen worden toegestaan. Dit K.B. staat de vermelding van aanvullende eenheden, naast de wettelijke eenheden toe tot 31 december 1999.

AFDELING IV

ETIKETTERING EN BENAMING

408 Zoals reeds vermeld (zie boven, nr. 331) dient, gelet op ruimer begrip van etikettering dat in art. 1, 4° W.H.P. gehuldigd wordt en dat omvat 'de vermeldingen, aanwijzingen, gebruiksaanwijzingen, warenmerken, afbeeldingen of tekens die betrekking hebben op een produkt of op een homogene dienst en die voorkomen op het produkt zelf of op enig document,.... dat bij dit produkt of bij deze dienst is gevoegd of daarop betrekking heeft', ook een factuur als een vorm van etikettering te worden aangezien.

§ 1. Produkten

409 Art. 14 bepaalt dat de Koning, teneinde de eerlijkheid van de handelsverrichtingen te waarborgen en de bescherming van de consument te verzekeren :

- a. voor de produkten of categorieën van produkten die Hij aanwijst, de etikettering kan voorschrijven en de vermeldingen en andere elementen ervan kan vaststellen ;
- b. kan verbieden dat produkten onder een bepaalde benaming op de markt worden gebracht ;
- c. het gebruik van een bepaalde benaming kan opleggen voor produkten die op de markt worden gebracht ;
- d. kan opleggen dat aan de benamingen waaronder produkten op de markt worden gebracht, tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd bedoeld om de betekenis ervan te verduidelijken ;
- e. verbieden dat bepaalde tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd aan de benamingen waaronder produkten op de markt worden gebracht.

410 Eenzelfde bevoegdheid was aan de Koning reeds toegekend bij de door art. 76, 5° Handelspraktijkenwet van 14 juli 1971 opgeheven Wet van 9 februari 1960 waarbij aan de Koning de toelating verleend wordt om het gebruik der benamingen waaronder koopwaren in de handel gebracht worden, te reglementeren. Vóór de uitvaardiging van Wet van 9 februari 1960 was de daarin geregelde materie het voorwerp van K.B. nr. 296 van 30 maart 1936 waarbij de Koning gemachtigd werd om het gebruik te reglementeren van de benamingen waaronder koopwaren in de handel worden gebracht. Dit K.B. verving het K.B. nr. 70 van 13 januari 1935 en had slechts een beperkte, weliswaar herhaaldelijk verlengde geldigheidsduur. Krachtens art. 3 van genoemd besluit blijven de uitvoeringsbesluiten ervan evenwel voortbestaan. Zulks is ook het geval met de uitvoeringsbesluiten van de Wet van 9 februari 1960.

411 Op dit ogenblik zijn volgende uitvoeringsbesluiten nog van kracht :

Op grond van K.B. nr. 70 van 13 januari 1935 :

K.B. 6 maart 1935 houdende reglementering van het gebruik van de hoedanigheidsbenaming 'handwerk' in de schoeiselnijverheid en den schoeiselhandel (B.S., 22 maart 1935). Art. 2 van dit besluit verbiedt schoeisel te verkopen, vergezeld van facturen waarop de vermelding 'handwerk' zou voorkomen, of een gelijkaardige vermelding, indien zulks niet met de werkelijkheid strookt.

Op grond van K.B. nr. 296 van 30 maart 1936 :

K.B. 22 april 1937 waarbij wordt gereguleerd het gebruik der benamingen 'amber' of 'barnsteen', 'natuurlijke amber' of 'natuurlijke barnsteen', 'zuivere amber' of 'zuivere barnsteen' en 'meerschium' (B.S., 25 april 1937).

De in dit besluit gereglementeerde benamingen mogen op facturen slechts worden gebruikt, mits aan de voorwaarden van het besluit is voldaan.

Woorden die als stam het woord 'amber' of 'barnsteen' hebben mogen in de nijverheid en de handel van rokersartikelen of van edelmetaal sieraden en juwelen niet worden gebruikt, indien de voorwerpen bestemd zijn om in de handel te worden gebracht of in de handel gebracht werden op de Belgische markt (art. 5).

Woorden die als stam het woord 'meerschuijm' hebben mogen in de handel en de nijverheid van rokersartikelen niet worden gebruikt, indien de voorwerpen bestemd zijn om in de handel te worden gebracht of in de handel gebracht werden op de Belgische markt (art. 7).

Op grond van de Wet van 9 februari 1960:

K.B. 19 september 1960 houdende reglementering van de in de sector *bont* en *pelterijen* gebruikte benamingen (*B.S.*, 29 september 1960; errata *B.S.*, 25 oktober 1960), gewijzigd bij K.B. 22 december 1967 (*B.S.*, 12 januari 1968).

Het besluit is toepasselijk op de benamingen *bont*, *pelterij*, hun synoniemen en de vertaling ervan in een andere taal, de naam van een pelsdier of de gebruikelijke benaming voor het *bont* van zulk een dier, evenals de vertaling ervan in een andere taal of benamingen waarin een van de voorafgaande namen voorkomt. Ook *namaakbont*, *afvalbont* en *tweedehandsbont* worden door dit besluit gereguleerd.

K.B. 1 juni 1961 houdende reglementering der benamingen '*zuivere lijnolie*', '*pur lin*', '*pur huile de lin*', in de sector van de glazenmakersstopverf of produkten met zelfde gebruik (*B.S.*, 8 juni 1961).

K.B. 2 mei 1962 houdende reglementering van de benaming '*latex*' in de sector der verven (*B.S.*, 8 juni 1962).

K.B. 21 september 1962 houdende reglementering der benamingen gebruik in de *cementsector* (*B.S.*, 5 oktober 1962). Dit besluit slaat op de benamingen: Portlandcement, Klinker, Portlandklinker, Portland cementklinker, ijzercement, hoogovenslak, hoogovencement, percement, snelbindend cement, aluminiumcement, aluminiumhoudende klinker. De benaming *cement* mag voor geen andere produkten en in geen andere samenstellingen gebruikt worden dan voor de in het besluit onder de daar geregleerde benaming omschreven produkten. Dit besluit voorziet bovendien dat de erdoor geregleerde benamingen in zeer duidelijke letters op de handelsdocumenten (als facturen) moeten vermeld worden. Indien de *cement* voor de uitvoer is bestemd mag naast deze benamingen deze gebruikt worden die in voege is in het land van bestemming (art. 13).

K.B. 6 maart 1967 houdende reglementering van sommige benamingen van *borstelwaren* (*B.S.*, 7 april 1967), gewijzigd bij K.B. 1 maart 1968 (*B.S.*, 6 maart 1968). De benamingen die door dit besluit werden geregleerd zijn: zuiver, mengsel met 75 pct. of mengsel met 50 pct., alle gevolgd door de benaming van de grondstof of door de chemische samenstelling van de grondstof; *Bassine Afrique*; *Union*; 2de kwaliteit, gevolgd door de woorden '*plantaardige vezels*', *dierharen* of '*synthetische vezels*'. Deze benamingen moeten op de handelsdocumenten vermeld worden.

K.B. 5 augustus 1970 houdende reglementering van het gebruik van de benaming '*kristal*' (*B.S.*, 16 december 1970), gewijzigd bij K.B. 10 april 1974 (*B.S.*, 10 mei 1974). Dit besluit slaat op de benamingen *volloodkristal*, *loodkristal*, *sonoorglas*, *kristallijnglas* en hun vertalingen en op drie aan deze benamingen beantwoordende symbolen. Voor produkten bestemd voor uitvoer buiten de Europese Gemeenschap geldt dit besluit niet.

Voor al deze besluiten geldt dat de erdoor geregleerde benamingen op facturen of andere documenten slechts gebruikt mogen worden als aan de voorwaarden van het besluit is voldaan.

Vertalingen van de geregleerde benamingen vallen ook onder de besluiten.

Op grond van art. 14-15 Handelspraktijkenwet:

K.B. 9 maart 1973 houdende reglementering van de *textielbenamingen* (*B.S.*, 20 april 1973). Dit besluit slaat op volgende benamingen:

wol

alpaca, lama kameel, kasjmier, mohair, angora, vigogne, jak, guanaco, bever, otter, al dan niet ge-

volgd door de benaming 'wol' of 'haar'.

haar of grof haar al dan niet met vermelding van de diersoort (b.v. haar van runderen, haar van gewone geiten, paardenhaar).

zijde	jute	kenaf	maquey
katoen	abaca	ramee	acetaat
kapok	alfa	sisal	alginaat
vlas of linnen	kokos	sun	cupro
hennep	brem	hennequen	modal
proteïne	fluorvezel	polypropeen	triviny
triacetaat	modacryl	polycarbamide	elastodieen
viscose	polyamide	polyurethaan	polyurethaan-elastomeer
acryl	polyester	vinydal	glasvezel
chloorvezel	polyetheen		

Elke benaming overeenkomende met de stof waaruit de vezels bestaan, b.v. metaal, asbest, papier al dan niet gevolgd door het woord 'vezel' of 'garen', zowel voorvoegsel, adjectief als substantief.

K.B. 13 december 1982 houdende reglementering van sommige in de sector 'hout' gebruikte benamingen (B.S., 1 februari 1982). Het besluit is toepasselijk op meubelen, elk geheel van meubelen, op muurbekledingspanelen en niet-draagbare meubelen die toestellen bevatten voor het opnemen of weer-geven van klank en beeld.

Het is niet toepasselijk op :

meubelen in openbare veiling aangeboden

kunst- en verzamelingsmeubelen

antieke meubelen

zitmeubelen

meubelen of muurbekledingspanelen die deel uitmaken van de uitrusting of versiering van keukens of sanitaire installaties

huishoudelijke uitrustingsvoorwerpen

kleine versieringsvoorwerpen.

De door het besluit gereglementeerde benamingen zijn : 'massief' gevolgd door de houtsoort ; de naam van de werkelijke houtsoort voorafgegaan door 'met' en gevolgd door 'gefineerd' ; of 'gefineerd uitzicht' gevolgd door de naam van de houtsoort die door het gebruiken van een andere houtsoort wordt nagebootst ; 'deklaag in kunststof, uitzicht' gevolgd door de naam van de nagebootste houtsoort. Als voorwerpen waarop dit besluit niet toepasselijk is, in de handel worden gebracht onder een benaming die in de houtsector gekend is, dan moet het een door dit besluit gereglementeerde benaming zijn.

De vermeldingen die door het besluit werden gereglementeerd, moeten volledig of onder hun gebruikelijke afkortingen, klaar, ondubbelzinnig, zeer duidelijk en in lettertekens van gelijke grootte aangebracht worden op facturen, verzendingsnota's of enig ander document, overhandigd of verzonden bij aankoop of levering. Het gebruik van afkortingen is evenwel verboden bij verkoop aan de consument.

K.B. 17 januari 1983 houdende reglementering van de in de sector *leder, huiden en vellen* gebruikte benamingen (B.S., 27 januari 1984). Dit besluit regelt de benamingen 'leder', synoniemen en afleidingen ervan, de naam van een dier waarvan de huid of het vel tot vervaardiging van leder wordt gebruikt of de gebruikelijke benaming van de huid of van het vel van zo'n dier, de stam van zulke benamingen, coupon, hals, flank, band, nerf, split, box, veaubox, boxkalf, rundleder, rundbox, bandbox, lakleder, suède, velours, nubuck, basaan, synoniemen van deze of afleidingen ervan of de stam van deze woorden. Ook 'buffel', 'peau de chamois', namaak damhert, bereid als damhert, split, de naam van het dier waarvan de bewerkte huid of het bewerkte vel dient om deze van een ander dier na te maken vergezeld van de woorden 'namaak' of 'bereid als' vallen onder dit besluit.

K.B. 15 oktober 1986 betreffende de kwaliteitskenmerken van *gebuid tarwemeel* (B.S., 23 oktober 1986).

Dit K.B. bepaalt dat bij levering aan de bakkerij, gebuid tarwemeel aangeduid moet worden met de

benaming 'tarwemeel' of 'tarwebloem', aangevuld met één van de hierna volgende aanduidingen, naargelang van het eiwit- en het asgehalte: 10/560, 10/680, 10/750, 11/560, 11/680, 11/750, 11,5/560, 11,5/680, 11,5/750, 12/560, 12/680, 12/750, 13/560, 13/680, 13/750. Deze aanduidingen moeten op de begeleidende documenten voorkomen in geval van levering in bulk (art. 1, § 2).

K.B. 19 oktober 1988 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasolie-diesel voor wegvoertuigen (B.S., 23 november 1988).

Dit K.B. definieert de gasolie-diesel (voor wegvoertuigen) via een verwijzing naar de norm NBN T52-713 van het Belgisch Instituut voor Normalisatie (art. 1).

Het verbiedt produkten in de handel te brengen onder de benaming gasolie-diesel voor wegvoertuigen, indien het produkt niet de kenmerken bezit die door dit K.B. worden vooropgesteld (art. 2, § 1).

De benaming gasolie-diesel voor wegvoertuigen moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 4, eerste alinea).

K.B. 19 oktober 1988 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de gasolie voor verwarming (B.S., 23 november 1988).

Dit K.B. geeft een definitie van de gasolie voor verwarming door te verwijzen naar de norm NBN 52-716 van het Belgisch Instituut voor Normalisatie (art. 1).

Het verbiedt produkten in de handel te brengen onder de benaming gasolie voor verwarming, indien het produkt niet de kenmerken bezit die door dit K.B. worden vooropgesteld (art. 2, § 1).

De benaming gasolie voor verwarming moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 4).

K.B. 18 november 1988 betreffende de benaming, de kenmerken en het zwavelgehalte van de residuële brandstoffen (B.S., 22 december 1988).

Residuële brandstoffen zijn elk mengsel van koolwaterstoffen van minerale of synthetische oorsprong of voortkomende van bruinkool- of steenkoolteer, dat bestemd is voor de produktie van warmte in vaste verbrandingsinstallaties en waarvan de kinematische viscositeit hoger is dan 18 mm/s bij 50° C en lager dan of gelijk aan 40 mm/s bij 100° C (art. 1).

Brandstoffen die als residuële brandstoffen in de handel worden gebracht, worden ingedeeld in drie categorieën: halfzware stookolie, zware stookolie en zeer zware stookolie. Deze laatste wordt verder, al naargelang van het zwavelgehalte, verder ingedeeld in type A, type B en type C (art. 2).

De benaming, de categorie en het type van residuële brandstof moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 6).

Voor al deze besluiten geldt dat de erdoor gereguleerde benamingen op facturen, of andere documenten die bij de verkoop of de levering gebruikt worden, slechts mogen worden vermeld als aan de voorwaarden van het besluit is voldaan.

K.B. 21 februari 1992 tot vervanging van het K.B. 22 september 1986 betreffende de benamingen, de kenmerken en het loodgehalte van *benzines* voor motorvoertuigen (B.S., 10 maart 1992).

Benzines voor motorvoertuigen die in de handel gebracht worden, worden in twee types ingedeeld. Enerzijds zijn er de ongelode benzines, waarin de benamingen ongelode superbenzine 95 RON en 98 RON en ongelode normale benzine; anderzijds de gelode benzines, waarin superbenzine (art. 2).

Het is verboden benzines voor motorvoertuigen onder een andere dan de hiervoor vermelde benamingen in de handel te brengen of produkten onder de hiervoor vermelde benamingen in de handel te brengen, indien ze niet de kenmerken bezitten die door het K.B. 21 februari 1992 worden vooropgesteld (art. 4 en 5).

De benaming van benzines voor motorvoertuigen moet aangeduid worden op de documenten betreffende de verkoop en de levering (art. 8).

K.B. 18 september 1992 betreffende de benamingen en de eigenschappen van *vaste minerale brandstoffen* en de levering voor huisbrand (B.S., 22 oktober 1992). Dit besluit regelt de benamingen Antra-

ciet, Antraciet B, mager, 1/2 vet, 3/4 vet, vet A, vet B, vlamkolen en bevat verdere bepalingen over de mixten, stofkolen, schlamkolen, mengsels van steenkolen en steenkolenagglomeraten. De benamingen door dit besluit voorgeschreven en de vermeldingen die bij steenkolenagglomeraten horen (nl. hun asgehalte dat in maximum-en minimumpercentages moet uitgedrukt worden en de benamingen van de vaste minerale brandstoffen waaruit ze vervaardigd zijn) en bij mengsels van steenkolen (nl. het percentage van de bestanddelen aangewezen met hun gereglementeerde benaming) moeten op de facturen en leveringsnota's voorkomen (art. 9).

Vertalingen van de gereglementeerde benamingen zijn door deze besluiten ook bedoeld. Sanctie op de niet-naleving der uitvoeringsbesluiten van art. 14 en 15 Handelspraktijkenwet zijn geldboetes van 26 tot vijfduizend frank (art. 102, 2°). Ook de uitvoeringsbesluiten van de vroegere, thans opgeheven wetten zijn met deze boetes gesanctioneerd, nu de Handelspraktijkenwet de opgeheven wetten vervangt, doch hun doelstellingen behoudt (zie: Cass., 24 januari 1986, *Pas.*, 1966, I, 664; SWENNEN, R., 'Le problème posé, et droit pénal, par l'application d'un arrêté en exécution d'une loi ultérieurement abrogée', *J.T.*, 1967, 293).

412 Ook op grond van andere wetten werden bepalingen getroffen m.b.t. de benamingen van produkten.

413 a. Wet 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijprodukten. Voor de voortbrengselen van de landbouw, de tuinbouw, de zeevisserij — waaronder ook de produkten van de teelt van ongewervelde zeedieren — en van de veeteelt, met inbegrip van zuivelprodukten, eieren en eiprodukten, kan de Koning de benamingen vaststellen opdat deze produkten zouden mogen verhandeld worden. Doelstellingen moeten daarbij zijn het vrijwaren van de belangen van alle betrokkenen (voortbrengers, kwekers, vissers, verdelers, bereiders, veilingen, gebruikers en verbruikers), het voorkomen van vervalsing en bedrog en het verwringen van de mededinging, het bevorderen, het verbeteren en beschermen van de plantaardige en dierlijke produkten en het behouden, verwerven en uitbreiden van binnen- en buitenlandse afzetgebieden (art. 2 en 3 W. 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijprodukten, *B.S.*, 25 april 1975).

Uitvoeringsbesluiten van deze bepalingen zijn: art. 5 K.B. 7 november 1975 betreffende eiprodukten en technische eiprodukten (*B.S.*, 19 december 1975); art. 4 K.B. 6 mei 1988 betreffende boter en boterprodukten (*B.S.*, 3 juni 1988) en art. 8 K.B. 18 december 1989 betreffende de handel in melk bestemd voor rechtstreekse menselijke consumptie en voor uitvoer (*B.S.*, 9 november 1989).

Enkele besluiten werden getroffen op grond van de Wet 28 maart 1975 en terzelfdertijd op grond van de Wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van voedingsmiddelen en andere produkten, terwijl de opsporing, de vervolging en de bestraffing van de inbreuken op grond van elk van deze wetten kan gebeuren. Het gaat om:
boter op grond van K.B. 6 mei 1988
melk op grond van K.B. 18 september 1989.

414 b. Wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt

Teneinde de belangen te vrijwaren van de fabrikanten, de voortbrengers, de kwekers, de bereiders, de telers, de verdelers, de gebruikers en de verbruikers, kan de Koning de benamingen vaststellen van de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt. De daarbij voorzittende bedoeling moet zijn bedrog en vervalsing te voorkomen en praktijken te weren die tot gevolg hebben dat zij afbreuk doen aan de normale voorwaarden van de mededinging ofwel de plantaardige of dierlijke produkten te bevorderen, te verbeteren of te beschermen (art. 2 W. 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt, *B.S.*, 17 juli 1969).

In uitvoering van deze bepalingen werden getroffen: K.B. 10 september 1987 betreffende de handel en het gebruik van stoffen bestemd voor dierlijke voeding (*B.S.*, 28 januari 1988) en K.B. 5 juni 1975 betreffende het bewaren, het verkopen en het gebruiken van bestrijdingsmiddelen en fyto-farmaceutische produkten (*B.S.*, 4 november 1975), die beide samenstellingsvereisten bevatten.

415 c. Wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op

het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten

Voor voedingsmiddelen kan de Koning de benaming aan regels onderwerpen, teneinde bedrog of vervalsing te voorkomen. Dit gebeurde voor aroma's voor gebruik in voedingsmiddelen bij K.B. 24 januari 1990.

Sommige van de uitvoeringsbesluiten van deze wet werden tevens op grond van de Handelspraktijkenwet genomen. Maar de sanctie voor het niet of foutief vermelden van benamingen wordt geput uit de Wet 24 januari 1977 en niet uit de Handelspraktijkenwet.

Dit gebeurde voor :

suikers bij K.B. 15 januari 1975 (*)

honing bij K.B. 28 mei 1975 (*)

cacao en chocolade bij K.B. 28 mei 1975 (*)

thee, thee-extracten, maté en theesurrogaten bij K.B. 18 juni 1975 (*)

eiprodukten en technische eiprodukten bij K.B. 7 november 1975 (*)

poeders en andere samengestelde produkten bestemd voor de bereiding van pudding bij K.B. 24 mei 1976 (*)

vruchtesappen, vruchtennectars, groentesappen en bepaalde soortgelijke waren bij K.B. 19 augustus 1976 (*)

consumptieijs, mengsels en basispreparaten voor consumptieijs bij K.B. 28 oktober 1976 (*)

Al deze besluiten werden genomen op grond van de door de Wet 24 januari 1977 opgeheven Wet 20 juni 1964 en zijn verder van kracht gebleven. Hun sanctie is thans deze van de Wet 24 januari 1977.

Verder is er een regeling voor :

aërosols bij K.B. 14 april 1978

diepvriesprodukten bij K.B. 29 maart 1979

limonade bij K.B. 27 november 1979

margarine en voedingsvetten bij K.B. 2 oktober 1980

bereid vlees en vleesbereidingen bij K.B. 8 juni 1983

voedingsmiddelen bestemd voor bijzondere voeding bij K.B. 4 augustus 1983

brood en andere bakkerijprodukten bij K.B. 2 september 1985

koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten bij K.B. 5 maart 1987

bereidingsmiddelen voor produkten op basis van meel bij K.B. 2 september 1985

produkten op basis van meel bij K.B. 2 september 1985

natuurlijk mineraal water en bronwater bij K.B. 11 oktober 1985

voedingscaseïne en -caseïnaten bij K.B. 27 april 1987.

extractiemiddelen voor de produktie van voedingsmiddelen bij K.B. 25 november 1991

nutritieënten bij K.B. 3 maart 1992

Uit de omstandigheid dat door de vaststelling van de benamingen van de hiervoor vermelde produkten op de Wet 24 januari 1977 werd gesteund, kan worden besloten dat het de doelstellingen zijn, die in deze wet voor de reglementering worden vooropgesteld, eerder dan die van de W.H.P., die de Koning inspireerden bij de uitvaardiging van de hiervoor vermelde reglementen.

Enkele besluiten werden getroffen op grond van de Wet 24 januari 1977 en terzelfdertijd op grond van de Wet 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijprodukten, terwijl de opsporing, de vervolging en de bestraffing van de inbreuken op grond van elk van deze wetten kan gebeuren. Het gaat om :

boter op grond van K.B. 6 mei 1988

melk op grond van K.B. 18 september 1989.

416 d. art. 3 Prijzenwet

Volgens art. 3 Prijzenwet mag de Minister van economische zaken de invoer, de produktie, de fabricage, de bereiding, het inbezithouden, de verwerking, het gebruik, de verdeling, de aankoop, de verkoop, de uitstalling, de vertoning, het te koop aanbieden, de levering en het vervoer van produkten, grondstoffen, waren, goederen en dieren verbieden, reglementeren of controleren. Zeer zeker kan de Minister krachtens deze bepaling de benaming regelen, waaronder economische goederen, in de ruimste

zin, in de handel moeten worden gebracht. De omschrijving in art. 3 omvat dus zowel lichamelijke zaken of produkten als diensten. Aan de geldingskracht van art. 3 Prijzenwet kan, sinds de wijziging ervan bij Wet 30 juli 1971 betreffende de economische reglementering en de prijzen, niet meer getwijfeld worden (DE VROEDE, P., *Prijzreglementering*, in *A.P.R.*, 36-39).

Een uitvoeringsbesluit is art. 5 M.B. 27 maart 1975 houdende bepaling van de verbruikersprijs van rund- en varkensvlees (*B.S.*, 29 maart 1975) waarbij aan de kleinhandelaars in vlees wordt opgelegd om voor ieder stuk de benaming te gebruiken opgenomen in de versnijdingen die in bijlagen bij het besluit worden vermeld. Wel mogen sommige versnijdingsbenamingen worden *gepreciseerd* ofwel door de gebruikelijke plaatselijke benaming ofwel door de culinaire benaming die met deze stukken overeenstemt, b.v. ossehaas – filet pur – chateaubriand. Voor gekookte ham en gerookte nootham vindt men bereidingsvoorwaarden in K.B. 31 januari 1976 tot reglementering van de prijzen van het gezouten, gedroogde, gekookte of gerookte varkensvlees (*B.S.*, 3 februari 1976).

Ook in M.B. 3 december 1947 houdende reglementering van de produkten en de verdeling van nijverheidsvetstoffen, zeep en reinigingsprodukten (*B.S.*, 8-9 december 1947), treft men bepalingen over benamingen en samenstelling aan. Als benaming wordt zachte zeep gereguleerd, terwijl bepalingen over de samenstelling van zeep en reinigingsprodukten werden opgenomen.

Tenslotte is er M.B. 6 november 1990 tot regeling van de commercialisering van primeurwijnen (*B.S.*, 14 november 1990). Artikel 1 ervan definieert de primeurwijnen.

417 e. Wet 26 maart 1971 op de bescherming van de oppervlaktewateren tegen verontreiniging

In deze wet voorziet art. 3, § 2 dat de Koning, op advies van de in Raad vergaderde Ministers, de vervaardiging, de invoer, de verkoop en het gebruik kan reglementeren van produkten die, indien zij na aanwending terechtkomen in de rioolwaters of in de oppervlaktewaters, hetzij de oppervlaktewaters kunnen verontreinigen of hun zelfreiniging belemmeren, hetzij de werking kunnen schaden van de installaties voor zuivering van afvalwater geëxploiteerd door de waterzuiveringsmaatschappijen.

In uitvoering daarvan voorziet art. 4, tweede alinea K.B. 25 oktober 1988 betreffende de graad van biologische afbreekbaarheid van bepaalde oppervlakte-actieve stoffen in detergentia (*B.S.*, 10 november 1988) dat de benaming van het produkt en de naam of de handelsnaam van diegene die voor het invoeren of voor het op de markt brengen verantwoordelijk is, moet voorkomen op de begeleidende documenten bij onverpakt vervoerde detergentia.

418 f. Wet 25 maart 1964 op de geneesmiddelen

Uit art. 1bis, 2, 6 en 11 van de Wet 25 maart 1964 op de geneesmiddelen (*B.S.*, 17 april 1964), zoals gewijzigd bij Wet 21 juni 1983 (*B.S.*, 15 juli 1983) volgt dat de Koning de benaming en de voorlichting van geneesmiddelen – voor mens en dier –, kan regelen.

Dit geldt ook voor de voorwerpen, apparaten en enkelvoudige of samengestelde substanties die:

- 1° aangediend worden als hebbende therapeutische of profylactische eigenschappen of als kunnen de meebrengen fysiologische werkingen bij mens of dier (op gemedicineerde diervoeders is deze wet niet toepasselijk (art. 2 W. 21 juni 1983). De Wet 21 juni 1983 geeft aan de Koning de bevoegdheid om de benaming en de samenstelling van gemedicineerde diervoeders te reglementeren);
- 2° in de geneeskunst of de diergeneeskunde worden gebruikt;
- 3° die bestemd zijn om gegevens vast te stellen betreffende de gezondheidstoestand of de fysiologische of pathologische toestand van de mens of het dier;
- 4° die bestemd zijn om zwangerschap bij mens of dier te voorkomen of te bevorderen;
- 5° die de Koning wenst te reglementeren en die Hij aanwijst. Het advies van de Hoge Gezondheidsraad is vereist. Indien het geen geneesmiddelen betreft, moet het doel van de getroffen maatregelen zijn het belang van de gezondheid van mens of dier of het voorkomen van bedrog of vervalsing op deze gebieden.

419 g. Wet 14 augustus 1933 betreffende de bescherming van drinkwaters

Deze wet machtigt de Koning om in het belang van de volksgezondheid en om bedrog en vervalsing te beletten om alle verrichtingen die de exploitatie van mineraalwater en drinkwater omvat te regelen.

Verder wordt verboden om, zonder een voorafgaande toestemming van de regering, de naam van de plaats van herkomst te gebruiken en elke uitdrukking door middel van die naam gevormd (zie ook : FREDERICQ, *Traité*, II, 285, nr. 190). Deze machtiging wordt slechts verleend voor water dat door de Koninklijke Academie voor Geneeskunde als mineraal of thermaal is erkend. Voor benamingen die met de werkelijke oorsprong van het water overeenstemmen en voor 10 september 1933 reeds als merk gedeponeerd en gebruikt waren is een afwijking voorzien art. 5, 8 en 9 K.B. 7 mei 1936 betreffende de handel van drinkwater, *B.S.*, 18-19 mei 1936, gewijzigd bij art. 1 K.B. 5 juli 1972, *B.S.*, 23 augustus 1972).

Het gebruik van de termen 'source', bron, 'Brunnen', mineraal of thermaal, kuur, regime, natuur en steriel of gelijkaardige woorden of samenstellingen van woorden wordt evenzeer gereguleerd (art. 4 K.B. 7 mei 1936).

420 h. Wet 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica

Art. 1 van deze wet kent aan de regering de bevoegdheid toe om alle commerciële en niet-commerciële transacties en het gehele fabricageproces te regelen in verband met giftstoffen, slaap- en verdovende middelen of stoffen, ontsmettingsmiddelen en antiseptica en andere psychotropische stoffen dan verdovende en slaapmiddelen die afhankelijkheid kunnen teweegbrengen, alsmede van het verbouwen van planten waaruit deze stoffen kunnen worden getrokken.

Benamingsverplichtingen worden opgelegd krachtens art. 2 en 6 K.B. 19 maart 1981 tot regeling van de indeling, de verpakking en het kenmerken van gevaarlijke stoffen en preparaten met het oog op het op de markt brengen of het gebruik ervan (*B.S.*, 26 maart 1981) en krachtens K.B. 24 mei 1982 houdende reglementering van het in de handel brengen van stoffen die gevaarlijk kunnen zijn voor de mens of voor zijn leefmilieu (*B.S.*, 2 juli 1982).

Dit laatste besluit werd evenwel ook op grond der Handelspraktijkenwet getroffen.

421 i. Wet 30 maart 1926 betreffende de verkoop van echte kant (*B.S.*, 23 april 1926)

Deze wet beschermt de benaming 'echte kant' of 'met de hand gemaakte kant' en bepaalt het gebruik ervan. Ook de benaming 'Brusselse oplegels' wordt gedefinieerd.

De echtheid van de kant moet op de verkoopfactuur bevestigd worden. De omschrijving van de benamingen moeten goed zichtbaar in de verkooplokalen worden aangeplakt op een bericht van 20 × 30 cm.

Echte en mechanisch vervaardigde kant mogen niet op eenzelfde factuur worden vermeld.

423 j. K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen

Op facturen, vrachtbrieven, of andere handelsdocumenten die voorverpakte voedingsmiddelen betreffen, bestemd om in de handel te worden gebracht voor levering aan de verbruiker of aan de gebruiker, moet de verkoopbenaming der voedingsmiddelen voorkomen (art. 13 K.B. 2 oktober 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen).

Een voorverpakt voedingsmiddel is de verkoopenheid die bestaat uit een voedingsmiddel en de verpakking waarin dit, alvorens ten koop te worden aangeboden, is verpakt, waarbij deze verpakking het voedingsmiddel geheel of ten dele kan bedekken, maar zodanig dat de inhoud niet kan worden veranderd zonder dat de verpakking wordt geopend of aangetast (art. 1, § 3, d K.B. 13 november 1986).

De verkoopbenaming van een voedingsmiddel is de benaming welke door de wet of het reglement is bepaald.

Bij het ontbreken van dergelijke benamingen is de verkoopbenaming de benaming die gebruikelijk is, dan wel een omschrijving van het voedingsmiddel en zo nodig van de wijze waarop dit kan worden gebruikt, die zo duidelijk gesteld is, dat de koper de ware aard van het voedingsmiddel kan begrijpen en het kan onderscheiden van soortgelijke voedingsmiddelen waarmee het zou kunnen worden verward.

De verkoopbenaming moet een aanwijzing omvatten van of vergezeld zijn van een aanwijzing omtrent de fysische toestand waarin het voedingsmiddel zich bevindt of de specifieke behandeling die het heeft ondergaan, indien het weglaten van deze aanwijzing bij de koper verwarring zou kunnen doen ontstaan (art. 3).

Indien het voedingsmiddel met ioniserende straling is behandeld moet één van de volgende vermeldingen worden aangebracht : doorstraald, door straling behandeld of met ioniserende straling behandeld (art. 3, § 3).

Voor koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten die bestemd zijn voor de gebruiker (d.w.z. eenieder die voedingsmiddelen aankoopt en ze behandelt of verpakt om ze vervolgens in de handel te brengen), volstaat het dat volgende vermeldingen op duidelijke wijze voorkomen op de handelsdocumenten, waaronder de steekkaarten of bestelbons, afgeleverd aan de bestemming van de waar, de verkoopbenaming, eventueel aangevuld met de kwalificatie 'geconcentreerd' vermelden (art. 4, § 3 K.B. 5 maart 1987 betreffende koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten).

424 Dit besluit is niet toepasselijk op :

- 1° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1 van het K.B. van 22 december 1977 betreffende voor menselijke voeding bestemde melkconserven;
- 2° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1 van het K.B. van 31 juli 1969 betreffende de handel in eieren, gewijzigd door de K.B. van 13 januari 1970 en 5 januari 1972;
- 3° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1 van het K.B. van 7 november 1975 betreffende eiprodukten en technische eiprodukten;
- 4° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1 van het K.B. van 28 mei 1975 betreffende honing;
- 5° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1, 1° tot 3°, 5° tot 9°, 11° en 12° van het K.B. van 15 januari 1975 betreffende suikers;
- 6° De voedingsmiddelen bedoeld in art. 1 van het K.B. van 28 mei 1975 betreffende cacao en chocolade, gewijzigd door het K.B. van 27 mei 1977;
- 7° De aardappelen bedoeld in het K.B. van 27 oktober 1980 betreffende de handel in primeur- en bewaaraardappelen;
- 8° De voedingsmiddelen bedoeld in titel I, art. 1, onder 1 van de verordening (E.E.G.) 355/79 van de Raad 5 februari 1979 houdende vaststelling van de algemene voorschriften voor de omschrijving en aanbiedingsnormen van wijn en druivenmost.

425 Verkoopbenamingen bestaan voor :

aardappelen	K.B. 27 oktober 1980
aroma's	K.B. 29 maart 1974, K.B. 24 januari 1990
azijn en soortgelijke produkten	K.B. 23 oktober 1937
bakvet	K.B. 2 oktober 1980
bereidingsmiddel voor produkten op basis van meel	K.B. 2 september 1985
bereidingsmiddel voor vullingen en versiersels	K.B. 2 september 1985
bereid vlees en vleeswaren	K.B. 8 juni 1983
bier	K.B. 29 maart 1974
boter	K.B. 6 mei 1988
boterconcentraat	K.B. 6 mei 1988
bouillons	K.B. 29 maart 1974
braadvet	K.B. 2 oktober 1980
bronwater	K.B. 11 oktober 1985
brood	K.B. 21 september 1985
cacao en chocolade	K.B. 28 mei 1975
CFK's	K.B. 27 november 1989
confituur	K.B. 27 februari 1981
consumptiejs, mengsels en basispreparaten voor consumptiejs	K.B. 28 oktober 1976

contractmeel	K.B. 2 september 1985
cosmetica	K.B. 10 mei 1978
deegwaren	K.B. 20 december 1966
detergens	K.B. 25 oktober 1988
dieetvoeding	K.B. 18 februari 1991
diepvriesprodukten	K.B. 5 december 1990
diepvriesvlees	K.B. 1 december 1969
drinkwaters	W. 14 augustus 1933
eieren	K.B. 31 juli 1969
eiprodukten en technische eiprodukten	K.B. 7 november 1975
emulgatoren	K.B. 2 oktober 1980
frituurvet	K.B. 2 oktober 1980
gebuid meel	K.B. 2 september 1985
	K.B. 15 oktober 1986
geestrijke dranken	K.B. 31 maart 1945
gefermenteerde melk	K.B. 18 maart 1980
gehakt vlees	K.B. 8 maart 1985
(voedings)gelatine	K.B. 5 oktober 1970
geleermiddelen	K.B. 2 oktober 1980
ghee	K.B. 6 mei 1988
gluten, gries, griesmeel	K.B. 2 september 1985
honing	K.B. 28 mei 1975
halfvolle boter	K.B. 6 mei 1988
hoevemelk	K.B. 18 september 1989
kaas (harde)	K.B. 1 februari 1971
kaas	K.B. 15 december 1932,
	K.B. 2 oktober 1980
koffie, koffie-extracten en koffiesurrogaten	K.B. 5 maart 1987
kunstmatige verzoetingsmiddelen en kunstmatig verzoete eetwaren	K.B. 18 januari 1984
kastanjepasta	K.B. 27 februari 1981
landbouwprodukten	W. 28 maart 1975
limonade	K.B. 27 november 1979
margarine	K.B. 2 oktober 1980
maté	K.B. 18 juni 1975
mayonaise en gelijkaardige produkten	K.B. 12 april 1955
meel	K.B. 28 september 1981,
	K.B. 2 september 1985
melk	K.B. 14 augustus 1989
melkconserven	K.B. 22 december 1977
minarine	K.B. 2 oktober 1980
mineraal water	K.B. 11 oktober 1985
mix	K.B. 2 september 1985
mosterd	K.B. 14 oktober 1976
eetbare oliën	K.B. 23 april 1974
olijfolie	W. 23 juli 1962
paddestoelen	Regentsbesluit 15 januari 1946
nutritiënten	K.B. 25 april 1990
P.C.B.'s of P.C.T.'s	K.B. 9 juli 1986
pluimvee	K.B. 2 september 1963
primeurwijn	K.B. 6 november 1990
puddingspoeders, andere samengestelde produkten bestemd voor de bereiding van pudding	K.B. 24 mei 1976

rauwe melk	K.B. 18 september 1989
rijstkreem	K.B. 2 september 1985
room	K.B. 23 mei 1934
soepen	K.B. 29 maart 1974
specerijen en specerijproducten	K.B. 17 september 1968
speciaal brood	K.B. 2 september 1985
stabilisatoren	K.B. 13 maart 1975
strooi-aroma's en vloeibare aroma's	K.B. 29 maart 1974
suiker	K.B. 15 januari 1975
tabak en produkten op basis van tabak	K.B. 13 augustus 1990
thee, thee-extracten en thee-surrogaten	K.B. 18 juni 1975
tuinbouwprodukten	W. 28 maart 1975
verdikkingsmiddelen	K.B. 2 oktober 1980
kunstmatige verzoete eetwaren en kunstmatige verzoetingsmiddelen	K.B. 8 juli 1955
bereide en eetbare vetten	K.B. 2 oktober 1980
vleesextract	K.B. 29 maart 1974
bereide vleeswaren	K.B. 8 juni 1983
voedingscaseïnaten	K.B. 27 april 1987
voedingscaseïne	K.B. 27 april 1987
voedingsmiddelen bestemd voor een bijzondere voeding	K.B. 29 maart 1976
te koelen voedingsmiddelen	K.B. 4 februari 1980
voedingsvet	K.B. 2 oktober 1980
volgraanmeel	K.B. 2 september 1985
voorgekookt meel	K.B. 2 september 1985
met vruchten of plantaardige stoffen bereide eetwaren	K.B. 15 mei 1945
vruchtengelei	K.B. 27 februari 1981
warmtebehandelde melk	K.B. 18 september 1989
watervrij melkvet	K.B. 6 mei 1988
wijn, wijnachtige dranken en oenologische produkten	Verord. (E.E.G.) 355/79 van de Raad van 5 februari 1979
worst	K.B. 8 maart 1985
yoghurt	K.B. 18 maart 1980
zeevisserijprodukten	W. 28 maart 1975
zelfrijzende bloem	K.B. 2 september 1985
zout	K.B. 18 september 1968

§ 2. Homogene diensten

426 De Koning kan ook, met het oog op het waarborgen van de eerlijkheid van de handelsverrichtingen of de bescherming van de consument, voor homogene diensten of categorieën van homogene diensten :

- vaststellen welke beschrijving van deze diensten, welke algemene vermeldingen erover aan de consument moeten meegedeeld worden en op welke wijze;
- verbieden dat diensten onder een bepaalde benaming op de markt worden gebracht;
- het gebruik van een bepaalde benaming opleggen voor diensten die op de markt worden gebracht;
- opleggen dat aan de benamingen, waaronder diensten op de markt worden gebracht, tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd om de betekenis ervan te verduidelijken;
- verbieden dat bepaalde tekens, woorden of uitdrukkingen worden toegevoegd aan de benaming waaronder diensten op de markt worden gebracht.

AFDELING V

BENAMINGEN VAN OORSPRONG

§ 1. Belgische benamingen

427 Art. 20 Handelspraktijkenwet verbiedt :

1°. gebruik te maken (o.m. op facturen of bestelbons) van een benaming die zich aandient al een benaming van oorsprong, terwijl een dergelijke benaming niet als benaming van oorsprong is erkend bij een K.B. ter uitvoering van art. 17 Handelspraktijkenwet of bij een bijzondere wet. Krachtens de procedure voorgeschreven bij art. 17 zijn als benaming van oorsprong erkend, de benaming 'Ardense ham' (K.B. 4 februari 1974, *B.S.*, 22 februari 1974, gewijzigd bij K.B. 7 april 1976, *B.S.*, 15 mei 1976) en de benaming 'Ardense boter' (K.B. 18 december 1984, *B.S.*, 2 februari 1985).

2°. onder de benaming van oorsprong produkten te verkopen en te factureren die niet voldoen aan de voorwaarden gesteld in het K.B. waarbij de bedoelde benaming van oorsprong wordt erkend.

3°. onder de benaming van oorsprong produkten te verkopen te factureren zonder in het bezit te zijn van een attest van oorsprong, terwijl een dergelijk attest vereist is door het K.B. dat de benaming van oorsprong erkent.

Krachtens art. 21 Handelspraktijkenwet ontnemen niet de aard van aanmatiging aan het misbruiken van een benaming van oorsprong :

1°. de toevoeging van de bedoelde benaming van oorsprong van bepaalde termen en inzonderheid van verbeterende termen als 'soort', 'type', 'gelijksoortig'.

2°. het feit dat de betwiste benaming gebezigd is om de herkomst van het produkt aan te duiden.

3°. het gebruik van vreemde woorden wanneer deze woorden alleen de vertaling zijn van een benaming van oorsprong of verwarring kunnen scheppen met een benaming van oorsprong.

Een bijna volledig aan de regeling in art. 20-21 Handelspraktijkenwet gelijke regeling vindt men in art. 9 en 10 Décret 7 septembre 1989 concernant l'attribution du label de qualité wallon, l'appellation d'origine locale et l'appellation d'origine wallonne. Verschilpunten zijn dat de aanmatiging van een benaming als genietend van het Waalse kwaliteitslabel of van een Waalse oorsprongsbenaming verbonden is wanneer deze niet bij besluit van de Waalse (Gewest)executieve werd erkend.

428 Bijzondere regelen, aan deze van art. 20-21 Handelspraktijkenwet verwant, vindt men in :

— Wet 30 maart 1926 betreffende de verkoop van echte kant (*B.S.*, 23 april 1926) (zie boven, nr. 366).

— Wet 1 augustus 1924 omtrent de bescherming der minerale of thermale wateren (*B.S.*, 22 augustus 1924).

— Wet 14 augustus 1933 betreffende de bescherming van drinkwaters (*B.S.*, 31 augustus 1933) (zie boven, nr. 419).

§ 2. Buitenlandse benamingen

429 Art. 2 Wet 18 april 1927 aangaande de bescherming der benamingen van oorsprong van wijnen en brandewijnen (*B.S.*, 28 april 1927) voorziet dat het onrechtmatig toekennen van een benaming van oorsprong aan wijnen of brandewijnen ter gelegenheid van hun invoer, hun opslaan in stapelhuizen, hun uitvoer, hun vervaardiging, hun vervoer, hun verkoop of hun te koopstelling, de wederrechtelijke toeëigening der benaming van oorsprong uitmaakt. Het toevoegen van verbeterende termen als 'soort', 'type', 'façon' neemt aan het gebruik van ene benaming van oorsprong het karakter van wederrechtelijke toeëigening niet weg.

Worden vermoed totdat het bewijs van het tegendeel geleverd is, zich een benaming van oorsprong wederrechtelijk toeëigend te hebben :

1° de eigenaars, wijnbouwers of handelaars die onder een benaming van oorsprong wijnen of brandewijnen aanbieden, te koop stellen of verkocht hebben aan klaarblijkelijk lagere prijzen dan de algemeen aangenomen prijs der onder deze benaming toegekende wijnen en brandewijnen ;

2° degenen wier naam of adres aan een benaming van oorsprong doet denken in die mate dat daardoor verwarring ontstaat, behalve wanneer de verkoper de vermelding van zijn naam en adres aanvult door op juiste wijze en in duidelijke letters de werkelijke oorsprong der wijnen of brandewijnen aan te geven ;

De wederrechtelijke toeëigening van de benaming van oorsprong opent voor elke lichamelijke of zedelijke persoon een rechtsvordering om het gebruik van de benaming van oorsprong te doen verbieden, wanneer hij zal beweren dat deze benaming tot zijn rechtstreekse of onrechtstreekse benadeling gebruikt wordt.

AFDELING VI

DE RECLAME

430 Men kan denken dat de regelen van art. 22 e.v. Handelspraktijkenwet over de reclame geen toepassing vinden op de factuur of op andere documenten die bij de verkoop of de levering worden gebruikt. Art. 22 zegt immers dat als reclame wordt beschouwd 'elke mededeling die rechtstreeks of onrechtstreeks ten doel heeft de verkoop van produkten of diensten te bevorderen,... ongeacht de plaats of de aangewende communicatiemiddelen.' Diegene aan wie de mededeling wordt gericht is daarbij irrelevant, zodat zowel handelaars, andere verkopers in de zin van art. 1 der wet, als consumenten de doelgroep van de reclamemededeling kunnen uitmaken. Facturen of andere bij de verkoop of de levering gebruikte documenten worden echter slechts na de sluiting van de overeenkomst opgemaakt, zodat zij dan de verkoop niet meer stimuleren, wat een argument kan vormen om deze opvatting aan te kleven (DE VROEDE, P., en FLAMEE, M., *Handboek van Belgisch economisch recht* Antwerpen, Kluwer, 1990, nr. 1124; Antwerpen, 29 maart 1979, *B.R.H.*, 1979, 438, n. J. STUYCK).

Nochtans aanvaardt de rechtspraak zeer snel dat een mededeling als reclame in de betekenis van art. 22 W.H.P. moet worden beschouwd. Meestal wordt er zelfs niet nagegaan of de gewraakte bewering wel een reclamebewering is (vgl. DE VROEDE, P., 'Overzicht van rechtspraak', *T.P.R.*, 1983, 883, nr. 41, met verwijzingen). Slechts de mogelijkheid dat een vermelding of een document de verkoop kan bevorderen wordt vaker gecontroleerd, maar toch ook zeer snel aanvaard.

Aldus werden als reclame beschouwd de vermelding van de handelsnaam (Voorz. Kh. Kortrijk, 11 oktober 1973, bev. Gent, 28 juli 1974, *B.R.H.*, 1975, 60, *J.T.*, 1975, 175), de betiteling van de economische activiteit (Voorz. Kh. Brussel, 29 september 1972, *R.W.*, 1972-73, nr. 51; Voorz. Kh. Turnhout, 30 maart 1973, *R.W.*, 1973-74, 1210), de bewering dat men over een verkoopsexclusiviteit beschikt (Voorz. Kh. Kortrijk, 26 juni 1973, *Bull. Handelsregl.*, nr. 4, 48), de vermelding van een merk (Voorz. Kh. Brussel, 15 november 1982, *R.W.*, 1983-84, 717), het gebruiken van voor een concurrent typische kleuren (SCHRICKER-FRANCO, *La répression de la concurrence déloyale dans les pays membres de la C.E.E.*, Paris, Dalloz, 1971, nr. 290-291). Naar de vorm werden leveringsbons als reclame beschouwd (Brussel, 2 november 1976, *B.R.H.*, 1977, 294. Zie verdere verwijzingen bij DE VROEDE, P. en BALLON, G.L., *a.w.*, 183 e.v., nr. 383 e.v.).

Nu vermeldingen op facturen en op andere bij de verkoop of de levering gebruikte documenten als reclame te beschouwen zijn, moet met de regelen i.v.m. de reclame rekening gehouden worden.

431 Art. 23 W.H.P. verbiedt reclame:

a. die misleidend is in haar beweringen i.v.m. produkten (art. 23, 1°), diensten (art. 23, 2°), de persoon van de verkoper (art. 23, 3°), alsmede het weglaten van essentiële gegevens met de bedoeling te misleiden over produkten, diensten of de persoon van de verkoper (art. 23, 4°).

Reclame die beweringen, gegevens of voorstellingen bevat die kunnen misleiden omtrent de identiteit, de aard, de samenstelling, de oorsprong, de hoeveelheid, de beschikbaarheid, de wijze en de datum van vervaardiging of de kenmerken van een produkt of de gevolgen voor het leefmilieu, wordt verboden.

De kenmerken van het produkt zijn:

— de voordelen ervan, onder meer (de opsomming is dus niet uitputtend): diegene die voortvloeien uit zijn eigenschappen, uit zijn gebruiksmogelijkheden, uit de resultaten die van het gebruik ervan kunnen worden verwacht, uit de aankoopvoorwaarden ervan, zoals (en dus een evenmin uitputtende opsomming) de prijs of de wijze van prijsvaststelling; en tenslotte — naast de voordelen — de wezenlijke kenmerken van de tests of controles die op het produkt werden verricht; — de wezenlijke kenmerken van de diensten die met de aankoop gepaard gaan. Reclame die beweringen, gegevens of voorstellingen bevat die kunnen misleiden

omtrent de identiteit, de aard, de samenstelling, de duur, de beschikbaarheid, de datum waarop een dienst verstrekt wordt of de kenmerken van die dienst, wordt verboden.

De kenmerken van een dienst zijn :

- de voordelen ervan, onder meer (dus niet beperkend) deze voortvloeiend uit zijn eigenschappen, uit de resultaten die van het gebruik ervan kunnen worden verwacht, van de voorwaarden waaronder de dienst kan worden verkregen, zoals (en dus evenmin uitputtend opgesomd) de prijs of de wijze van vaststelling van de prijs ;
- de wezenlijke kenmerken van de tests of controles die op die dienst werden verricht.

Resumerend kan men wat deze beide vormen van misleidende reclame betreft, stellen dat op de verkoper een waarheidsplicht rust die afhangt van de precisie van de in de reclame verstrekte gegevens : hoe preciezer deze zijn ; des te overtuigender zij geacht worden en hoe strenger men het waarheidsvereiste zal stellen waaraan men de inhoud van de reclameboodschap zal moeten toetsen.

Beweringen, voorstellingen of gegevens die in een reclame zijn vervat en die kunnen misleiden omtrent de identiteit of de kwaliteiten van de verkoper van een produkt of van een dienst worden eveneens verboden.

De term kwaliteiten van een verkoper dient ruim te worden begrepen ; zo vallen beweringen over de nationaliteit, het sociaal klimaat of de tewerkstelling in de onderneming hieronder.

Reclamebeweringen over de motieven van de verkoper vallen o.i. niet onder de notie 'kwaliteiten'. Het ten onrechte voorstellen van een handelaar als handelende uit liefdadige, sportieve, culturele of andere motieven vallen dus onder de algemene norm geformuleerd in art. 93 en 94 W.H.P.

Verboden is ook de reclame waarbij de verkoper essentiële inlichtingen weglaat met de bedoeling te misleiden omtrent dezelfde gegevens als die bedoeld in de vorige randnummers, m.a.w. de persoon van de verkoper, de produkten of diensten die hij te koop aanbiedt.

Vermelden we — misschien ten overvloede, aangezien het moeilijk valt in te zien hoe d.m.v. facturen en andere documenten i.v.m. de verkoop en de levering op deze specifieke verboden een inbreuk kan worden begaan — dat ook verboden is reclame die niet als zodanig direct herkenbaar is, m.a.w. het laten bestaan van onzekerheid of dubbelzinnigheid m.b.t. het karakter van reclameboodschap van de informatie (art. 23, 5°). In het 9° en 13° van art. 23 worden tenslotte ook specifieke vormen van reclame verboden die eveneens als misleidende reclame zouden kunnen worden gekwalificeerd. Het gaat om reclame voor een aanbod van

produkten of diensten waarvoor de adverteerder-verkoper niet over een voldoende voorraad beschikt of reclame voor diensten die de adverteerder-verkoper niet werkelijk kan verlenen (9°) en reclame die betrekking heeft op produkten en apparaten die geen geneesmiddelen zijn doch waarvan wordt voorgespiegeld dat ze de medische toestand van de consument zouden verbeteren (13°).

b. die afbrekende gegevens bevat ten opzichte van een andere verkoper, zijn produkten, zijn diensten of zijn activiteit.

Elke afbrekende uiting, zelfs zonder dat er een impliciete of expliciete vergelijking in vervat ligt, wordt verboden. Het kraken of zwartmaken van een ander verkoper – concurrent of niet – kan immers nooit worden geduld, ook al is het niet duidelijk van wie de reclame uitgaat of wie er voordeel bij wenst te doen. Ook de juistheid van het beweerde is irrelevant : zelfs indien de cliënteel van de verkoper afkerig te maken van het doen van zaken met hem, dan blijft het verbod gelden. Stellen dat een verkoper banden heeft met een buitenlands dictator, bepaalde racistische theorieën erg genegen is, bepaalde karaktergebreken heeft of lijdt aan AIDS kan niet worden geduld.

c. bedrieglijk vergelijkende reclame, afbrekend vergelijkende reclame en vergelijkende reclame die het mogelijk maakt een ander handelaar te herkennen, indien dit herkenbaar maken onnodig gebeurt.

Bedrieglijke en afbrekende vergelijkingen zijn steeds verboden, zelfs zo ze met de waarheid stroken en zo ze niet slaan op produkten van concurrenten. Bovendien is het ieder verkoper verboden de naam van een ander verkoper in de mond te nemen om reclame voor zichzelf te maken en dit ongeacht wat wordt meegedeeld over die ander en of het meegedeelde waar of onwaar is. Slechts als de noodzaak van de vergelijking kan worden aangetoond en de verwijzing juist is en adequaat en zakelijk gebeurt, mag naar een ander verkoper, zijn onderneming of zijn produkten verwezen worden.

d. die gegevens bevat waardoor verwarring kan ontstaan met een andere verkoper, zijn produkten, zijn diensten of zijn activiteit.

Aangetoond moet worden dat een normaal aandachtig, niet speciaal met de betrokken handelssector vertrouwd persoon verkeerde conclusies uit de gewraakte reclame kan trekken m.b.t. de persoon, de produkten, de diensten of de activiteit van een ander verkoper.

De precisering dat verwarring dient te ontstaan met een *andere* verkoper, zijn produkten, zijn diensten of zijn activiteit stelt dat de verwarringstichting dient uit te gaan van een verkoper en dat beweringen door anderen dan verkopers, niet onder dit verbod vallen (indien het in deze hypothese al om reclame in de zin der wet zou gaan).

Wordt verwarring gesticht door het gebruik van op elkaar gelijkende merknamen, dan zal art. 134 Merkenwet moeten toegepast worden (zie verder, nr. 445 e.v.); gaat het om maatschappelijke benamingen, dan moet art. 93 W.H.P. of de desbetreffende bepalingen uit titel IX van boek I W.I.Kh. worden toegepast. Op de uithangborden is art. 93 W.H.P. toepasselijk.

e. voor een aanbod van produkten of diensten waarvoor de adverteerder-verkoper niet over een voldoende voorraad beschikt; reclame voor diensten die de adverteerder-verkoper niet werkelijk kan verlenen; reclame die bij de consument de hoop wekt of die de zekerheid geeft een prijs te hebben gewonnen, buiten de wettelijk toegestane gevallen; reclame die verwijst naar vergelijkende warenonderzoeken van consumentenorganisaties; reclame die betrekking heeft op produkten en apparaten die geen geneesmiddelen zijn, doch waarvan wordt voorgespiegeld dat ze de medische toestand van de consument zouden verbeteren.

f. reclame die een daad in de hand werkt die beschouwd moet worden als een niet-naleving van de Handelspraktijkenwet of als een inbreuk krachtens de artikelen 102 tot 105 W.H.P.

Deze laatste artikelen bevatten de strafrechtelijke sancties voor in de W.H.P. of haar uitvoeringsbesluiten omschreven oneerlijke praktijken en een verwijzing ernaar is eigenlijk overbodig, nu de miskennis ervan ook een niet-naleving van de bepalingen uit de wet uitmaakt. Nu dit artikel naar alle andere bepalingen verwijst, kan de reclame voor elke miskennis van de algemene normen van de eerlijke gebruiken (art. 93 en 94), dus ook van bepalingen uit andere wetten, waarvan de miskennis als een inbreuk op de algemene normen in art. 93 en 94 W.H.P. kan worden aangezien, op grond van dit artikel verboden worden.

432 De hierboven vermelde regels m.b.t. de hoeveelheidsaanduiding worden nog eens extra bevestigd doordat art. 25 W.H.P. uitdrukkelijk ertoe verplicht in de reclame hoeveelheden aan te duiden in overeenstemming met de bepalingen van de nieuwe wet.

Elke reclame betreffende voorverpakte produkten in vooraf bepaalde hoeveelheden (zoals dit begrip wordt gedefinieerd in art. 7, 4°, zie boven, nr. 392) moet de nominale hoeveelheden van de inhoud van de verpakking vermelden, in overeenstemming met de in de Handelspraktijkenwet vervatte regels m.b.t. de aanduiding van de hoeveelheid, indien in de reclame de verkoopprijs van de produkten wordt vermeld.

AFDELING VII

VERKOOP MET VERLIES

433 Krachtens art. 22 Boek I, titel III, W. Kh. kan de rechtbank – zelfs ambts-halve – in de loop van een geschil de gehele of gedeeltelijke openlegging van de boekhouding van een handelaar bevelen, teneinde daaruit de gegevens te putten die van belang zijn voor de oplossing van de betwisting.

Meestal wordt bevolen de volledige boekhouding aan de rechtbank of aan de aangestelde deskundige voor te leggen, omdat het niet mogelijk is vooraf te bepalen welk deel van de boekhouding van verweerder van belang is voor het geschil. Voorafgaande mededeling der boekhouding aan de tegenpartij is niet vereist; zij mag wel tegenwoordig zijn bij het onderzoek van de boekhouding door de rechter of de deskundige, maar mag zelf de boekhouding niet nazien (VAN RYN en HEENEN, *Principes*, IV, nr. 76). Dit laatste kan en moet slechts gebeuren indien de overeenkomstig art. 21, Boek I, titel III W. Kh. bepaalde overlegging bevolen wordt, wat slechts kan in een van de vier gevallen die bij art. 21 worden opgesomd.

Aankoopfacturen en leveringsbons zijn zelf geen boekhouding, maar bewijsstukken en fiscale documenten (FREDERICQ, *Handboek*, I, nr. 165 e.v.; VAN RYN en HEENEN, *Principes*, III, nr. 65 e.v.; DELEMBRE, E., *a.w.*, *T.P.R.*, 1979, 401 e.v.). De regels van art. 21-22 W. Kh. zijn er dus in principe niet op toepasselijk. Indien de rechter de voorlegging of de overlegging van facturen of leveringsbons beveelt, dan moeten deze in principe ook aan de tegenpartij worden meegedeeld, vooraleer ze aan de rechtbank of aan de deskundige worden overgemaakt. Dat de rechtbank dergelijk bevel tot voorlegging of overlegging vermag te geven blijkt uit art. 877 Ger. W.

434 Rond deze procedure is er een betwisting gerezen bij stakingsvorderingen i.v.m. verkoop met verlies.

435 Het verbod met verlies te verkopen blijft niet beperkt tot met de consument gesloten verkopen. Het gaat om een algemene regel, ongeacht de hoedanigheid van de persoon aan wie verkocht wordt. Het verbod richt zich evenwel slechts tot de handelaar. Elke handelaar (dus niet elke verkoper, in de zin van art. 1 W.H.P.) is bedoeld op gelijk welke trap van de distributieladder hij zich bevindt. Een producent kan nooit aan de regeling onderworpen zijn: uit de definitie van de verkoop met verlies, die een prijs bij bevoorrading of bij herbevoorrading veronderstelt, mag worden afgeleid dat deze niet aan de gestelde criteria kan voldoen en de regeling dus op hem niet toepasselijk kan zijn. Onder de heerschappij van de vroegere W.H.P. waren de rechtsleer en de rechtspraak reeds tot dezelfde conclusie gekomen i.v.m. de directe verkopen van een producent aan de consument (DE VROEDE, P. en FLAMEE, M., *Précis de droit économique belge*, Brussel, Story, 1991, 768, nr. 1644, met verwijzingen). Thans dient ze o.i. veralgemeend tot elke

verkoop vanwege een producent. De Minister was zich ook bewust van de uitsluiting van de producenten, zo blijkt uit de voorbereidende werken (zie verslag DIELENS, *Gedr. St.*, Kamer, 1990-91, nr. 1240/20 89-90, 54-55). Praktische bezwaren om de herbevoorradingprijs te bepalen werden aangevoerd als motivering om de producenten van de algemene regel uit te sluiten.

436 Enkel de verkoop van produkten valt onder het verbod: de verkoop met verlies van diensten is niet bedoeld.

Ook het gratis weggeven van produkten of het gratis presteren van diensten of de verkoop tegen een symbolische prijs is niet bedoeld: deze vallen, net als de verkoop met verlies van diensten, onder art. 93 W.H.P. (PUTTEMANS, A., 'La réglementation de la vente à perte. Étude critique', *J.T.*, 1991, (225) 231, nr. 43, met verwijzingen).

437 Zowel het direct verkopen met verlies als het verkopen met verlies omdat men bepaalde, zelfs principieel toegelaten verkoopmethodes als waardebonnen, gezamenlijke aanbiedingen, gebruikte, is verboden.

438 Rond deze procedure is er een betwisting gerezen bij stakingsvorderingen i.v.m. verkoop met verlies.

Een verkoop met verlies is elke verkoop aan een prijs die niet ten minste gelijk is aan de prijs waaraan het produkt werd gefactureerd bij de bevoorrading of waaraan het zou gefactureerd worden bij herbevoorrading. Met een verkoop met verlies wordt ook gelijkgesteld, elke verkoop die, rekening houdend met deze prijzen en met de algemene onkosten, aan de verkoper slechts een uitzonderlijk beperkte winstmarge oplevert (art. 40 Handelspraktijkenwet) (diensten vallen niet onder art. 40 W.H.P. Een dienstenprestatie tegen een verlieslatende prijs moet op grond van de algemene vorm van art. 93 Handelspraktijkenwet aangevochten worden).

Beoordeling van het verlieslatend karakter van een verkoopprijs veronderstelt dus bijna noodzakelijk dat gedaagde wegens verkoop met verlies zijn aankoopfacturen moet voorleggen zo hij het verlieslatend karakter van de door hem gevraagde prijzen betwist. Om met beweerde kortingen of *ristorno's* rekening te kunnen houden, zullen deze op de factuur moeten voorkomen en specifiek slaan op de produkten waarvan wordt beweerd dat ze met verlies worden verkocht, ofwel zal op de factuurdatum vast moeten staan dat ze zullen genoten worden (DE VROEDE, P. en FLAMEE, M., *Handboek van het Belgisch Economisch Recht*, Antwerpen, Kluwer, 1988, 711, nr. 1576 met verwijzingen).

Nu blijken verweerders niet steeds bereid hun aankoopfacturen voor te leggen, wat dan vaak meebrengt dat de eis aan eiser wordt toegewezen (Voorz. Kh. Kortrijk, 30 oktober en 6 november 1975, *Ing. Cons.*, 1976, 53 en 57; Voorz. Kh.

Aarlen, 22 juli 1976, *Jur. Liège*, 1976-77, 5). Meestal beroept verweerder zich op zijn zakengeheim en op de vrijheid van mededinging (Voorz. Kh. Luik, 12 april 1977, aangehaald bij MARTENS, P., 'Dix ans d'application de la loi du 14 juillet 1971 sur les pratiques de commerce', *Jur. Liège*, 1982, 117, nr. 60) of dat de bewijslast van het verlieslatend karakter der prijzen op eiser rust (Brussel, 9 december 1977, *J.T.*, 1978, 296). Wat dit laatste argument betreft, vergeet men dat art. 871 Ger. W. de rechter toelaat te bevelen aan iedere gedingvoerende partij om het bewijsmateriaal waarover zij beschikt voor te leggen.

Om het zakengeheim te respecteren kan de Voorzitter een deskundige aanstellen om van de facturen kennis te nemen (Voorz. Kh. Luik, 13 maart 1975, aangehaald bij MARTENS, P., *a.w.*, *Jur. Liège*, 117, nr. 57) of kan aan verweerder toegestaan worden om de inkoopfacturen voor te leggen aan eiser waarbij de naam van de leverancier verborgen wordt (Voorz. Kh. Oostende, 19 november 1982, inzake N.V. Marantz t. Roels Hi Fi N.V.; BELLEMANS, W., 'La procédure en cessation', in CIEAU (ed.), *Protection juridique du consommateur*, Brussel, Créadif, 1982, nr. 60 met verwijzingen).

AFDELING VIII

PRAKTIJKEN STREKKEND TOT HET VERDRAAIEN VAN DE NORMALE VOORWAARDEN DER MEDEDINGING

439 Met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daden waarbij een verkoper de beroepsbelangen van een of meerdere andere verkopers schaadt of tracht te schaden (art. 93 Handelspraktijkenwet) zijn verboden. Met de eerlijke handelsgebruiken strijdige daden waardoor een verkoper de belangen van een of meer consumenten schaadt of kan schaden (art. 94 Handelspraktijkenwet) zijn eveneens verboden.

De eerlijke handelsgebruiken zijn geplogenheden die overeenstemmen met het behoorlijkheidsgevoel van alle of de meerderheid der verkopers. Bij de beoordeling ervan beschikt de rechter over een correctieve taak die hem toelaat ongewenste gebruiken te weren, rekening gehouden met de specifieke eigenaardigheden van de branche waarin partijen actief zijn (zie DE VROEDE, P. en BALLON, G.L., *Handelspraktijken*, Antwerpen, Kluwer, 1986, 527 e.v.; GOTZEN, M., 'Het onttrekken van de vordering tot staken van ongeoorloofde handelspraktijken aan de alleenheerschappij van de handelaarsnotie in het Wetboek van Koophandel', *R.W.*, 1974-75, 1673 e.v.; DE VROEDE, P. en MAES, J.P., 'Het begrip "handelspubliciteit"'. Bedenkingen bij dit artikel 19 van de Wet betreffende de Handelspraktijken', *R.W.*, 1975-76, 129 e.v. alle met verwijzingen).

440 Zeker is dat art. 54 geen mededingingsverhouding eist tussen de dader van de aangeklaagde handeling en het slachtoffer ervan, opdat de vordering ontvankelijk zou zijn (vaste rechtspraak en rechtsleer: zie b.v. KRINGS, E., noot bij Cass., 27 mei 1977, *Pas.*, 1977, I, 995). Is er een mededingingsverhouding tussen partijen in het geding, dan is zulks een belangrijke factor bij de beoordeling van het bestand en de grootte van de schade in hoofde van de door de oneerlijke praktijken betroffene.

441 Onder het verbod van art. 93 en 94 Handelspraktijkenwet valt elke gedraging die na een beoordeling ervan op grond van alle concrete omstandigheden, eigen aan het te beoordelen geval, als strijdig met de eerlijke handelspraktijken moet worden beschouwd.

Praktijken die reeds door andere wetten worden verboden of gereguleerd en die tot de economische sfeer behoren, en waardoor aan andere verkopers of aan consumenten in hun activiteiten schade wordt of kan worden toegebracht, zijn eveneens met de eerlijke handelspraktijken strijdige daden. De eerlijke verkoper respecteert in zijn beroepsuitoefening de daarop toepasselijke wetten en poogt niet, door een miskenning van deze verplichtingen, zich een voorsprong te verschaffen op andere, wetsgetrouwe verkopers.

442 Artikel 93 en 94 hebben ook, w.b. de uitdrukkelijk door de Handelspraktijkenwet verboden of gereguleerde praktijken een suppletief of leemtevlullend karakter (zie BALLON, noot onder Voorz. Kh. Kortrijk, *a.w.*, 11 oktober 1973, *B.R.H.*, 1975, 60), zodat praktijken die niet onder enige expliciete bepaling van de Handelspraktijkenwet vallen, toch aan de norm van art. 93 en 94 kunnen worden getoetst. Uit de uitgebreide casuïstiek van art. 93 Handelspraktijkenwet kunnen volgende toepassingen worden gelicht, die voor de facturen belangrijk zijn (de indeling is ontleend aan DE VROEDE, P., 'Overzicht van rechtspraak. Wet op de handelspraktijken (1971-1976)' *T.P.R.*, 1976, 702 e.v.):

a. Het scheppen van verwarring tussen ondernemers en ondernemingen

Het gaat hier om een verwarringstichting die niet onder art. 23, 8° W.H.P. betreffende verwarringstichtende reclame valt. Dit is voornamelijk het geval voor uithangborden, maatschappelijke benamingen en andere in het oog springende vermeldingen die op facturen kunnen voorkomen.

Hierbij hanteert de rechtspraak volgende criteria: de identiteit van de benamingen, hun gehele of gedeeltelijke gelijkkluidendheid, de geografische ligging van de concurrenten, het produktenassortiment (zie: Antwerpen, 8 december 1984, *R.W.*, 1984-85, noot BALLON, met talrijke verwijzingen).

b. Copiëren, slaafs nabootsen en andere vormen van direct navolgen van anderen's identificatiebescheiden

Principieel geldt dat copiëren, slaafs nabootsen of direct navolgen van andere verkopers-concurrenten niet-geoorloofd is voor zover er daarbij geen inbreuk geschiedt op exclusieve rechten van andere verkopers (Cass., 4 november 1954, *Pas.*, 1955, I, 1987).

Slaafs nabootsen van andermans handelsdocumenten kan verboden worden indien bevonden wordt dat de nagebootste documenten origineel genoeg zijn om ze tegen aanhaken en nabootsen te beschermen. Uiteraard is vereist dat kan beezen worden dat er een gebruik was van zulke slaafs nagebootste documenten (Voorz. Kh. Brussel, 3 december 1973, *Bull. Handelsregl.*, 1974, nr. 6, 54).

c. Parasiteren op andermans moeite of onrechtmatig profiteren en aldus aantasten van zijn patrimonium

Hieronder zal vallen het zich beroepen op een vroegere tewerkstelling bij een concurrent (DE VROEDE, P., *a.w.*, 445, nr. 1248) of de suggestie dat men behoort tot het officiële dealersnet van een bepaald artikel, wanneer dit niet het geval is (Voorz. Kh. Luik, 4 juni 1982, *Jur. Liège*, 1983, 156; Gent; 23 december 1988, *Jaarboek Handelspraktijken 1988*, 201; Voorz. Kh. Dendermonde, 5 november 1986, *Handelspraktijken*, 1986.IV.125; Voorz. Kh. Ieper, 26 december 1986, *Handelspraktijken*, 1986.IV.273. Soms eist de rechtspraak verdere verduidelijking: zie aldus Voorz. Kh. Charleroi 21 mei 1986, *Handelspraktijken*, 1986.II.121; Voorz. Kh. Oostende, 9 maart 1990, *R.W.*, 1990-91, 26; Voorz. Kh. Marche-en-Famenne, 6 januari 1992, *onuitg.*, Mercedes-Benz A.G. en Mercedes-Benz-Belgium t. Garage Lambin, A.R. 8264). Maakt men duidelijk dat men wel een specialist is, doch niet tot het officiële verdelersnet behoort en maakt men dus duidelijk dat men noch wil aanhaken, noch wil teren op wat anderen realiseerden, dan is er geen inbreuk op art. 93 (STUYCK en VAN GERVEN, *a.w.*, nr. 82-83).

d. Misleidende vermeldingen

Misleidende beweringen die niet als reclame zijn aan te merken vallen ook onder art. 93 en 94 Handelspraktijkenwet. Meestal zullen vermeldingen op facturen als reclame beschouwd worden en dan moet op art. 23 Handelspraktijkenwet gesteund worden.

AFDELING IX

VERBOD VAN MISLEIDENDE VERMELDINGEN KRACHTENS BIJZONDERE WETTEN

443 In een aantal uitvoeringsbesluiten getroffen op grond van de Handelspraktijkenwet en de Wet van 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de gezondheid van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere produkten komt volgend verbod voor:

'Het is verboden op of bij de in dit besluit bedoelde waren, in handelsdocumenten, in prospectussen en in alle vormen van publiciteit die op deze waren betrekking hebben gebruik te maken van benamingen, aanduidingen, afbeeldingen, tekens of andere vormen van presentatie die misleidend zijn onder meer met betrekking tot de aard, de samenstelling of de kenmerken van deze waren of daaraan uit oogpunt van hygiëne of volksgezondheid hoedanigheden of kenmerken toe te schrijven die zij niet bezitten'.

Men vindt deze bepaling in :

art. 4, § 12 K.B. 28 mei 1975 betreffende cacao en chocolade

art. 3, § 5 K.B. 28 mei 1975 betreffende honing

art. 4, § 3 K.B. 22 december 1977 betreffende voor menselijke voeding bestemde melkconserven

art. 12 K.B. 13 november 1986 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen.

Oorspronkelijk kwam deze bepaling in veel meer besluiten genomen op grond van de Wet van 14 juli 1971, Wet van 28 maart 1975, Wet van 24 januari 1977, doch zij werd daarin opgeheven bij art. 16 K.B. 2 oktober 1980 betreffende de etikettering van voorverpakte voedingsmiddelen. Slechts in besluiten die betrekking hebben op voedingsmiddelen waarop het K.B. 2 oktober 1980, thans K.B. 13 november 1986, krachtens zijn derde bijlage niet toepasselijk is (nl. op melkconserven, eieren, eiprodukten en technische eiprodukten, honing, suikers, cacao en chocolade, primeur- en bewaaraardappelen, wijn en druivenmost), kan nog een uitdrukkelijk verbod van misleidende reclame voorkomen. Voor die voedingsmiddelen waarop K.B. 13 november 1986 toepasselijk is, geldt art. 12 van dit besluit.

Ook voor toevoegsels geldt een verbod van misleidende vermeldingen krachtens art. 5, § 1 K.B. 2 oktober 1980 betreffende de handel en de etikettering van toevoegsels voor de door K.B. 18 januari 1984 geregelende zoetstoffen (art. 4, § 2 K.B. 18 januari 1984 betreffende de handel in sommige zoetstoffen bestemd voor rechtstreekse levering aan de verbruiker) en voor nutriënten bij K.B. 3 maart 1992 betreffende het in de handel brengen van nutriënten en van voedingsmiddelen die nutriënten bevatten (*B.S.*, 5 april 1992).

Voor deze laatste producten is het tevens verboden daaraan uit oogpunt van hygiëne, gezondheid of diëtiëk hoedanigheden of kenmerken toe te schrijven. De vermeldingen 'laagenergetisch', 'laagcalorisch', 'mini-calorie', 'calorie-arm', of vermeldingen met gelijke strekking zijn evenwel toegelaten.

Ten slotte geldt een gelijkaardig verbod voor water krachtens art. 3 K.B. 7 mei 1936 betreffende de handel van drinkwater en voor natuurlijk mineraal en bronwater op grond van art. 10 K.B. 11 oktober 1985 betreffende natuurlijk mineraal water en bronwater.

444 Ook in de Wet Consumentenkrediet werden bepalingen opgenomen die beogen de consument te beschermen tegen misleidende reclameboodschappen. Zo wordt verboden elke reclame voor een kredietovereenkomst die verwijst naar een inschrijving of een erkenning op grond van de Wet Consumentenkrediet.

Verder is verboden elke reclame die door verwijzing naar het maximaal jaarlijks kostenpercentage of naar de wettelijk toegestane maximale debetrente de indruk wekt dat deze de enige zijn die kunnen worden toegepast (art. 6, § 1).

Art. 6, § 2 verbiedt elke reclame die de vermelding 'gratis krediet' of een gelijkaardige vermelding bevat anders dan de verwijzing naar het jaarlijks kostenpercentage. Deze bepaling wordt hernomen in art. 42 en 50 w.b. de verkoop op afbetaling, resp. de financieringshuur (zie over al deze bepalingen: DE VROEDE, P., 'Reclame en promotionele methoden inzake kredietverlening', in BOURGOIGNIE, Th., e.a., *De nieuwe wet op het consumentenkrediet*, Brussel, Creadif, 1992 (35) 43-44; STRAETEMANS, G., 'De reclamebepalingen en promotionele activiteiten in de nieuwe wet op het consumentenkrediet', *D.C.C.R.*, 1991-92, (871) 879-881). Het begrip reclame dat in de Wet Consumentenkrediet wordt gehanteerd is dat wat in art. 22 Handelspraktijkenwet wordt omschreven (art. 1, 7° W. Consumentenkrediet).

FACTUUR EN MERKENRECHT

445 Vroeger werd er nogal eens op gewezen dat een factuur een warenmerk kan zijn, wanneer ze samen met de koopwaar afgeleverd wordt om te dienen als onderscheidend teken (*Pand B.*, v° *Facture*, nr. 2bis, CLOQUET, 251, nr. 861), mits ze systematisch terzelfdertijd met de koopwaar wordt overhandigd en voldoet aan de criteria door de merkenwet gesteld (FREDERICQ, *Traité*, II, nr. 144; RONSE, J., 'Het omstreden toepassingsgebied van het K.B. nr. 55 van 23 december 1934', *R.W.*, 1948-49, 881 e.v.; vgl. BRAUN, A., *Précis des marques de produits et de service*, Brussel, 1987, 83, nr. 84 *in fine*).

In feite gaat het hier om een louter theoretische, zo niet onmogelijke hypothese. Het is trouwens niet de factuur, als document, die als warenmerk zal dienen, maar de vermeldingen erop. Vermeldingen die dan voldoende onderscheidend karakter moeten hebben en dus de herkomst van de erdoor gedekte goederen kunnen aanduiden.

Het merk moet niet aan de waar gehecht zijn, maar er moet toch een minimum aan verband zijn tussen waren en merk, opdat het produkt als een gemerkt artikel zou kunnen doorgaan (BRAUN, A., *a.w.*, nr. 82-83, *R.P.D.B.*, v° *Propriété Industrielle*, nr. 39). Of dit in het moderne handelsverkeer louter via de factuur kan gebeuren, mag worden betwijfeld, gelet op de fiscale en boekhoudkundige betekenis van de factuur en op het feit dat wegnemen van een merk onrechtmatig is tegenover de merkhouder.

446 Beter dan zij als een warenmerk kunnen dienst doen, kunnen facturen helpen bij het individualiseren van diensten. Het zal in dit geval evenmin de factuur zijn die als dienstmerk kan worden aangemerkt, maar de factuur zal dienen als drager voor het dienstmerk zodat de dienstverlening waarvoor de facturen worden afgegeven kan worden geïdentificeerd en geïndividualiseerd naar de merk- of licentiehouder toe.

447 Dat de factuur zelf als vormmerk zou in aanmerking komen, lijkt zeer twijfelachtig. Indien de vorm zelf van het document voldoende onderscheidende kracht bezit om als vormmerk te dienen, dan zou dit eerder als een vormmerk voor de facturen zelf te beschouwen zijn, wat onmogelijk is, dan als een vormmerk voor de goederen en diensten die ze vergezelt. Opdat de factuur als vormmerk zou kunnen dienst doen, is trouwens bovendien vereist dat haar vorm niet door de aard zelf van het produkt zou worden bepaald, noch dat de vorm de wezenlijke waarde van het produkt beïnvloedt of leidt tot een uitkomst op het gebied van nijverheid (art. 1 tweede alinea Benelux-Merkenwet) (BRAUN, A., *a.w.*, nr. 82-83 e.v.).

448 Wat wel vaak zal gebeuren is dat op een factuur een individueel of collectief merk vermeld wordt, waarbij de merkhouders en de opsteller van de factuur eenzelfde of verschillende personen kunnen zijn. Gaat het om verschillende personen dan is toestemming voor de vermelding vereist. Soms zal echter de relatie tussen merkhouders en opsteller van de factuur zodanig zijn dat deze toestemming mag vermoed worden. Dit is het geval bij een concessie-overeenkomst, een franchise-contract of een licentie-overeenkomst en voor collectieve merken.

449 Is er geen toestemming verleend voor de vermelding, dan kan op art. 13 A 2° Benelux-Merkenwet een beroep gedaan worden. Dit verbiedt elk gebruik, behalve eigenlijke merknaming, van het merk of van een overeenstemmend teken dat in het handelsverkeer en zonder geldig motief plaats vindt in voorwaarden die de merkhouders kunnen schaden (zie: DELIEGE-SEQUARIS, M., 'La protection de la marque selon l'article 13 A de la loi Benelux', *Ing. Cons.*, 1979 (179), 194 e.v.).

HOOFDSTUK X

FACTUUR¹ EN STRAFWET

AFDELING I

VALSHEID IN FACTUREN

§ 1. Algemeen

450 Art. 196 Sw. bestraft met opsluiting hij die valsheid pleegt: '... in handels- of bankiersgeschriften of in private geschriften, hetzij door valse handtekeningen, hetzij door namaking of vervalsing van geschriften of handtekeningen, hetzij door overeenkomsten, beschikkingen, verbintenissen of schuldbevrijdingen valselijk op te maken, of door ze achteraf in de akten in te voegen, hetzij door toevoeging of vervalsing van bedingen, van verklaringen of van feiten, welke deze akten tot doel hadden op te nemen of (men moet lezen 'en': Cass., 2 oktober 1886, *Pas.*, 1886, I, 335, met noot) vast te stellen'.

451 Er dient geen onderscheid te worden gemaakt naargelang de factuur een handels- dan wel een burgerlijk karakter heeft, doordat de schuld waarop ze slaat een commerciële schuld is, voorwerp van een daad van koophandel in hoofde van de schuldeiser, of doordat de persoon die de factuur opstelde handelaar is, dan zo dit niet geval is en het om een burgerlijke schuld en dus een burgerlijke factuur gaat. Art. 196 Sw. slaat, naar luid van zijn aanhef, zowel op handelsdocumenten als op private geschriften (vgl. NYPELS-SERVAIS, *Le code pénal annoté*, II, 567; RIGAUX-TROUSSE, *Les crimes et les délits*, III, *Les faux en écritures*, nr. 110, 97-98). Een foutieve kwalificatie van de aard der factuur kan dus, i.v.m. een vervolging wegens valsheid in geschriften, niet tot cassatie der veroordeling leiden (*R.P.D.B.*, v° *Pourvoi en matière répressive*, nr. 312, e.v.; RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 110).

452 Valsheid in geschriften veronderstelt dat de waarheid op een der in de wet opgesomde wijzen wordt verdraaid, in een geschrift dat door de wet wordt beschermd met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden, zodat een mogelijk nadeel kan ontstaan (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *Valsheid in geschriften*, in *A.P.R.*, nr. 5, met verwijzingen. *Adde*: Cass., 18 juni 1985, *Pas.*, 1985, I, 1335; *Arr. Cass.*, 1984-85, nr. 633).

1. Misdrijven gepleegd door *pro-forma* facturen behoeven geen afzonderlijke behandeling, daar de strafbaarstelling dezelfde is als voor facturen.

453 Doel van de regeling is de bescherming van de openbare trouw, 'het vertrouwen dat overheid en particulieren hechten aan conventioneel overeengekomen tekens, die in de samenleving de authenticiteit of de waarachtigheid bevestigen van akten en feiten die zij vaststellen' (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, 11, nr. 28 met verwijzing naar RIGAUX, M. en TROUSSE, P.E., *Les crimes et les délits*, II, 281 en III, 25).

Valsheid in geschriften wordt bestraft als een zich aan het openbaar vertrouwen opdringend geschrift wordt vervalst zodat de openbare trouw in het gedrang wordt gebracht (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, 12).

454 Beschermd wordt een geschrift door de regelen van art. 193 e.v. Sw. mits het om een geschrift gaat dat een idee vastlegt, een juridische draagwijdte heeft en van het openbaar vertrouwen geniet (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 75).

455 Iedere vastlegging van een idee door tekens die via hun kennisname een kennisoverdracht toelaten komt in aanmerking, ook indien deze tekens niet rechtstreeks maar slechts na machinale verwerking leesbaar zijn of een verwerking door een computer veronderstellen. Ook de materiële drager waarop de tekens werden vastgelegd is van geen belang (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 76-78).

Geschriften hebben een juridische draagwijdte zo ze op een of andere wijze iets aantonen, bewijzen of aannemelijk maken (Cass., 10 september 1962, *Pas.*, 1963, I, 45; Cass., 27 september 1965, *Pas.*, 1966, I, 126; Cass., 26 februari 1968, *Pas.*, 1968, I, 796; Cass., 16 januari 1981, *Arr. Cass.*, 1981, 524, *Pas.*, 1981, I, 515); niet vereist is dat het geschrift wettelijke of processuele bewijskracht heeft; wel dat het van aard is om in een zekere mate een akte of een rechtsfeit te bewijzen in het normale sociale verkeer (Cass., 5 oktober 1982, *Pas.*, 1983, I, 167; Cass., 26 februari 1968, *Pas.*, 1968, I, 796; NYPELS-SERVAIS, *Le code pénal interprété*, II, 598, nr. 13).

456 Aan het openbaar vertrouwen dringt een geschrift zich op mits de gemeenschap gerechtigd is het rechtsfeit of de akte als waar te beschouwen (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, 22, nr. 67), d.w.z. dat de overheid of de privépersonen die er kennis van nemen of aan wie ze worden voorgelegd zich kunnen overtuigen van de werkelijkheid van de rechtshandeling of van het rechtsfeit dat in deze geschriften wordt vastgesteld of gerechtigd zijn daaraan geloof te hechten (Cass., 9 februari 1982, *Pas.*, 1982, I, 721; Cass., 5 oktober 1982, *Pas.*, 1983, I, 167; Cass., 18 juni 1985, *Pas.*, 1985, I, 1335; *Arr. Cass.*, 1984-85, nr. 633). Zo is valsheid in die boeken en rekeningen strafbaar waarvan de wet het houden verplichtend heeft gesteld, maar ook de valsheid gepleegd in hulpboeken bij de boekhouding, waarvoor er geen wettelijke verplichting bestaat (Cass., 19 april 1909, *Pas.*, 1909, I, 204. Zie w.b. borderellen die een levering aan de staat vaststellen: Cass., 20 april 1988, *Arr. Cass.*, 1987-88, 1043; *Pas.*, 1988, I, 982). Ook op deze laatste moet men kunnen vertrouwen. Geschriften die slechts overtuigingswaarde bezitten mits een con-

trole werd uitgeoefend, genieten niet van het openbaar vertrouwen zolang deze controle niet plaatsgreep (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, nr. 86; VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L. *a.w.*, nr. 68, 23).

Hieruit volgt, voor de factuur, dat leugenachtige verklaringen vanwege de leverancier, opsteller van de factuur, die in de factuur werden opgenomen, tegenover de afnemer, geadresseerde van de factuur, geen strafbare valsheid uitmaken. Een factuur verkrijgt trouwens maar volle bewijskracht nadat ze werd nagezien en aanvaard.

De geadresseerde kan immers de vermeldingen in de factuur controleren en leugens, weglatingen of overdrijvingen opsporen (HOORNAERT, G., *Faux en écritures, Faux bilans*, nr. 125-126; CLOQUET, nr. 921 e.v.; Vgl. Cass., 7 september 1926, *Pas.*, 1927, I, 49; Cass., 25 oktober 1988, *Pas.*, 1989, I, 204; Luik, 22 maart 1988, *J.L.M.B.*, 1989, 518), zodat hij niet zo maar hoeft te aanvaarden. Slaagt de geadresseerde er niet in de verdraaiing der werkelijkheid te ontdekken, dan kan hij na zijn aanvaarding een beroep doen op dwaling en bedrog, doch niet op valsheid in geschriften (CLOQUET, nr. 468; vgl. Brussel, 3 maart 1958, *J.T.*, 1959, 207; *R.D.P.*, 1958-59, 1008).

Het is evenwel anders, en de geadresseerde van de factuur zal dus wel een strafbare valsheid in geschrifte kunnen invoeren, indien vaststaat dat omwille van aan de verkoper toe te rekenen handelingen (*in casu* het vervalsen van weegdocumenten) de koper zich in de onmogelijkheid bevond om de vermeldingen op de factuur te controleren, zodat de koper de factuur als juist diende te aanzien (Cass., 25 oktober 1988, *Pas.*, 1989, I, 204).

Tussen bij de in de factuur vastgelegde transactie betrokken personen heeft de factuur slechts bewijswaarde mits ze werd aanvaard (art. 25 Boek I, titel IV W. Kh.; Cass., 3 december 1953, *Pas.*, 1954, I, 272; Cass., 31 mei 1956, *Pas.*, 1956, I, 1049). Net als ieder ander handelsbescheid geniet de factuur slechts van de bescherming van art. 193 e.v. Sw., van zodra ze als bewijs dienstig is (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, III, 97).

Men kan bovendien aanvoeren dat, zolang een factuur slechts invloed heeft in de verhouding tussen opsteller en geadresseerde, ze het algemeen belang, het openbaar vertrouwen niet schaadt. Enkel van zodra de factuur een onbepaald aantal personen, anderen dan bij de factuur betrokken personen, kan beïnvloeden in hun opvattingen over de relatie tussen de opsteller en de geadresseerde, kan ze aanleiding geven tot een vordering wegens valsheid in geschriften (Cass., 21 december 1959, *Arr. Cass.*, 1960, 368; *Pas.*, 1960, I, 477; Cass., 7 september 1926, *Pas.*, 1927, I, 49).

457 Dit is het geval, indien de geadresseerde bij de aanvaarding valse beschikkingen en verbintenissen of ontlastingen van schuld in de factuur inlast om de

schuldeiser-opsteller van de factuur te bedriegen (HOORNAERT, *a.w.*, nr. 126, 173; *Les Nouvelles, Droit pénal II, Crimes et délits contre la loi publique*, nr. 2009). Ook zo valse facturen werden opgesteld die, door het gebruik waarvoor zij werden opgesteld, nadeel aan derden kunnen berokkenen en tegen hen uitwerking kunnen hebben, ongeacht of de factuur aangenomen werd of niet, is er valsheid in geschriften (Cass., 19 mei 1936, *Pas.*, 1936, I, 262, *R.D.P.*, 1936, 666; Cass., 7 mei 1951, *Pas.*, 1951, I, 599; Cass., 28 november 1978, *Arr. Cass.*, 1979, 355, *Pas.*, 1979, I, 357. Zie verder: VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L. *a.w.*, nr. 139 met verdere verwijzingen).

Of nog indien door de toevoeging van een clause aan order, de factuur van aard verandert en in werkelijkheid een verhandelbaar handelseffect wordt (*Les Nouvelles, Droit pénal, II*, nr. 2009).

Het opmaken van facturen die niet beantwoorden aan enige levering of prestatie, maar enkel tot doel hadden het trekken van wissels te verantwoorden, zodat de beklagde door de verdiscontering ervan geld kon krijgen bij de bank, vormt derhalve valsheid in geschriften (Gent, 30 juni 1981, *R.W.*, 1984-85, 2208 met noot VANDEPLAS).

Het verdraaien van de waarheid kan gebeuren door vervalsing van het geschrift zelf of door vervalsing van de in het geschrift vastgelegde inhoud, die een rechtsfeit of een akte kan zijn. In dit verband onderscheidt men tussen materiële valsheid (vervalsing van het geschrift) en intellectuele valsheid (vervalsing van de inhoud van het schriftstuk) (b.v. Cass., 15 oktober 1981, *R.W.*, 1983-84, 179; *Pas.*, 1982, I, 238).

Er is materiële valsheid als een persoon een dubbel opmaakt en verstuurt van een zogenaamde factuur waarvan de gegevens niet met de werkelijkheid overeenstemmen en hij dit geschrift antidateert met de bedoeling de stilzwijgende aanvaarding door de bestemming aan te tonen (Gent, 25 november 1970, *R.W.*, 1970-71, 1720).

Intellectuele valsheid wordt begaan als facturen worden opgesteld met een vermelding van meer afgelegde kilometers die zouden zijn gepresteerd voor leerlingvervoer, dan in werkelijkheid het geval was en waardoor gepoogd werd een hoger bedrag voor vervoerskosten te bekomen dan er in werkelijkheid verschuldigd was (Cass., 5 oktober 1982, *Pas.*, 1983, I, 167).

§ 2. Valse handtekeningen

458 Telkens als iemand een akte ondertekent met een handtekening die niet de zijne is, is er valse handtekening. Daar ook de onleesbare krabbel een handtekening kan zijn, heeft het geen belang of de vervalsers de handtekening van een bestaand persoon nabootst of niet, of dat hij een handtekening plaatst en deze

doet doorgaan voor deze van een gefingeerd persoon. Het volstaat dat er een tweespalt bestaat tussen de identiteit van de persoon en de handtekening die aan deze persoon toebehoort (zie uitvoerig: NYPELS-SERVAIS, *a.w.*, II, 592-593; VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L. *a.w.*, 92-95).

Komen er valse handtekeningen op de factuur voor dan zal men moeten nagaan of daardoor de inhoud van de factuur met de schijnbaar ondertekenende persoon in verband wordt gebracht, dat deze de waarachtigheid van de vermeldingen in de factuur bevestigt of zich deze vermeldingen toeïgent. Dan immers bestaat er gevaar dat derden bedrogen worden.

§ 3. Valsheid door vervalsing of namaking van geschriften

459 Iedere wijziging aan een bestaand geschrift door toevoeging of weglating, om het even welk procédé er werd gebruikt (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nr. 302 met verwijzingen), levert vervalsing op.

Vereist is dat de akte reeds was opgesteld, nu het om het 'achteraf invoeren' gaat.

De namaking van een geschrift betreft het maken van een nieuw geschrift of de imitatie van een vals geschrift (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nr. 305 met verwijzingen).

Valt hier evenwel niet onder de toevoeging van een clause aan een bestaande akte, indien uit de teruggezonden akte duidelijk bleek dat de litigieuze vermelding door verweerster was toegevoegd en anderzijds dat verweerder bij de akte een los blaadje had gevoegd om de aandacht van eiser op de toevoeging te vestigen (Cass., 15 oktober 1981, *R.W.*, 1983-84, 179; *Pas.*, 1982, I, 238).

§ 4. Valsheid door valse verklaringen

460 Strafbaar is ook de valsheid die erin bestaat bedingen te vervalsen of feiten en verklaringen die de akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen te vervalsen. Dit kan ook door het nalaten om een gedeelte van een beding op te nemen of de feiten en verklaringen die dienden vastgelegd gedeeltelijk niet op te nemen (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, 321).

Verklaringen of feiten die de akten tot doel hadden op te nemen of vast te stellen zijn niet de verklaringen die een akte moet of kan vaststellen krachtens een wettelijke bepaling, maar ook alle vermeldingen in een akte die enigermate een bewijs kunnen vormen van de vastgestelde verklaringen of feiten (Cass., 27 september 1965, *Pas.*, 1966, I, 126; Cass., 19 mei 1981, *Arr. Cass.*, 1980-81, 1090, *Pas.*, 1981, I, 1089).

Een voorbeeld is het opstellen van facturen met een hogere hoeveelheidsvermel-

ding dan de geleverde hoeveelheid steenkool, bedoeld om een hogere vergoeding te krijgen dan deze die op grond van de levering verschuldigd was (Brussel, 21 maart 1913, *Pas.*, 1913, II, 123), of het opmaken van een factuur voor werken die reeds in een eerdere factuur waren aangerekend; dubbele facturatie is valse facturatie, nu de dader zich daardoor sommen wil toeëigenen die hem contractueel niet toekwamen (Cass., 28 november 1978, *Arr. Cass.*, 1978-79, 355).

§ 5. Valsheid door geveinsde overeenkomsten

461 Zo partijen overeenkomen de waarheid van wat zij overeenkwamen niet bekend te maken, hetzij om te doen geloven dat er geen overeenkomst bestaat, hetzij om de ware aard van hun overeenkomst of van bedingen ervan te verbergen, dan is er valsheid door geveinsde overeenkomsten (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nr. 326).

Tussen partijen is veinzing principieel geoorloofd en is de akte slechts nietig indien de werkelijke overeenkomst een ongeoorloofd voorwerp heeft. Hebben partijen geen geoorloofde motieven dan is veinzing geoorloofd (Cass., 17 mei 1934, *Pas.*, 1934, I, 283; Cass., 14 april 1964, *R.W.*, 1964-65, 665; *J.T.*, 1964, 444). Slechts als de simulatie gebeurde met frauduleuze bedoelingen of om te schaden is zij strafbaar (Cass., 26 september 1966, *Arr. Cass.*, 1967, 91; *Pas.*, 1967, I, 89; Cass., 26 februari 1968, *Arr. Cass.*, 1968, 847; *Pas.*, 1968, I, 799; RIGAUX en TROUSSE, *a.w.*, 69-70, nr. 85 en 154, nr. 170). Mogelijk nadeel voor derden is immers een algemeen vereiste voor de strafbaarheid van valsheid in geschriften.

Zo is er valsheid in geschriften als valse facturen worden opgesteld, m.b.t. beweerde leveringen van tabak door een fabriek aan een klant die slachtoffer was van een brand, met het oogmerk de verzekeraar van deze klant te doen betalen voor deze zogezegd verloren gegane tabak (Cass., 3 juni 1935, *Pas.*, 1935, I, 264).

Het opmaken van fictieve facturen en contracten om belastingontduiking te plegen (Cass., 28 november 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, 391; *Pas.*, 1980, I, 394) is eveneens valsheid in geschriften.

§ 6. Valsheid door het valselijk opmaken van overeenkomsten, verbintenissen of schuldbevrijdingen

462 Hierdoor wordt het redigeren zelf, het opstellen van valse akten beteugeld door onderschuiven van personen, het bedrieglijk laten ondertekenen van overeenkomsten, schuldbevrijdingen en dergelijke of het misbruik maken van een blanco-ondertekening (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nrs. 318 e.v.).

Dit gebeurt wanneer fictieve facturen opgesteld worden op naam van een bank die pandhoudende schuldeiser is ten laste van een vennootschap die de gefactuurde steenkool in werkelijkheid had gekochte, teneinde te beletten dat derden

de rechten op deze levering zouden uitoefenen die ze tegen de vennootschap konden hebben (Cass., 18 september 1950, *Pas.*, 1951, I, 6).

Ook het opstellen van vier fictieve facturen uitgaande van een niet-bestaande firma die textielproducten aan de opsteller van de facturen zou hebben verkocht, waarna deze facturen aan de Kamer van Koophandel worden voorgelegd om oorsprongsattesten voor het verkocht textiel te krijgen, is valsheid (Cass., 21 december 1959, *R.W.*, 1959-60, 1652; *Pas.*, 1960, I, 477).

§ 7. Nadeel

463 Vereist is een mogelijk, materieel of moreel nadeel dat moet bestaan op het ogenblik van de valsheid. Zowel de krenking van het algemeen belang als van private belangen komt in aanmerking (RIGAUX-TROUSSE, *a.w.*, 196 e.v.; VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, 120 e.v.).

De persoon die op de facturen valselijk vermeldt dat hij een geregistreerd aannemer is, over de voor een bepaalde beroepsuitoefening vereiste vergunning of vestigingsgetuigschrift beschikt, teneinde te kunnen aantonen dat hij bepaalde werken kan uitvoeren, benadeelt dus voldoende het algemeen belang, zelfs zonder dat werkelijk nadeel, voor welbepaalde personen uit de valse vermelding voortvloeiend, zal moeten worden aangetoond.

Wie valse facturen opstelt om de controle van de door de overheid daartoe gemachtigde ambtenaren onmogelijk te maken, pleegt strafbare valsheid, zelfs zo later blijkt dat de feiten die men wou verdoezelen niet strafbaar waren (Cass., 10 november 1947, *Pas.*, 1947, I, 470; vgl. Cass., 23 juni 1941, *Pas.*, 1941, 248, n.; Corr. Luik, 20 december 1937, *R.D.P.*, 1938, 709).

§ 8. Bijzonder opzet

464 Het bijzonder opzet veronderstelt een oogmerk om te schaden en de bedoeling om zichzelf of anderen een onrechtmatig voordeel te verschaffen (VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nr. 423 e.v.).

Zowel de persoon die inbreuken pleegde op de wetgeving inzake de ravitaillering en deze door valse facturen tracht te verdoezelen (Cass., 23 juni 1941, *Pas.*, 1941, I, 248; Luik, 15 januari 1941, *Pas.*, 1942, I, 95), als de persoon die in een factuur een valse naam opgeeft, ook al moet de factuur deze naam niet vaststellen (Cass., 7 maart 1955, *J.T.*, 1955, 601), maken zich schuldig aan valsheid. Uit hun optreden blijkt hun frauduleuze bedoeling.

§ 9. Gebruik van valse geschriften

465 Gebruik van valse facturen wordt door art. 197 Sw. bestraft met dezelfde straffen als bij valsheid.

Vereist is dat uit het gebruik een nadeel voortvloeit, dat van dezelfde aard is als het vereiste nadeel bij valsheid in geschriften. Ook voor het bijzonder opzet dat in hoofde van de gebruiker van het vervalste stuk moet aanwezig zijn, geldt dat hetzelfde vereist is als bij valsheid in geschriften (RIGAUX en TROUSSE, *a.w.*, nr. 267-268; VANHALEWIJN, J. en DUPONT, L., *a.w.*, nr. 472 en 474).

Niet vereist is dat de gebruiker en de vervalser één en dezelfde persoon zijn, dat de dader van de valsheid meewerkte om het gebruik van het vervalste stuk mogelijk te maken of dat de gebruiker van het vervalste stuk meewerkte aan de opstelling ervan (NYPELS en SERVAIS, *a.w.*, I, 610 e.v., nr. 1-2).

Het indienen van een schuldvordering, neergelegd in een factuur, bij de curator van een faillissement, zelfs al is ze niet gegrond, is geen gebruik van valse stukken, nu de ingediende schuldvordering door de curator kan worden onderzocht en betwist (Gent, 30 juni 1981, *R.W.*, 1984-85, 2208, met noot VANDEPLAS).

AFDELING II

ANDERE MISDRIJVEN GEPLEEGD DOOR MIDDEL VAN FACTUREN

§ 1. Handelspraktijkenwet

466 Inbreuken op de bepalingen van de Handelspraktijkenwet kunnen bestraft worden met een geldboete van 1.000 tot 5.000 frank.

Vereist is dat de inbreuken te kwader trouw gebeurden, een begrip dat aanleiding gaf tot moeilijkheden, zowel bij de omschrijving ervan door de rechtsleer als bij de toepassing ervan door de rechtspraak (zie een overzicht bij VAN GERVEN, W. en STUYCK, J., in *Beginselen van Belgisch Privaatrecht, XIII Handels- en economisch recht, II Mededingingsrecht, a. Handelspraktijken*, Gent, 1985, 56-57, nr. 62; DE VROEDE, P. en BALLON, G.L., *a.w.*, 774-775, nr. 1532 met verwijzingen naar de rechtspraak).

§ 2. Misbruik van vertrouwen, oplichting en bedrog

467 Daar art. 491 Sw. voor de strafbaarstelling eist dat biljetten, kwijtingen, geschriften van om het even welke aard die een verbintenis of een schuldbevrijding inhouden of teweegbrengen werden verduisterd of verspild, kan de factuur, vooral de reeds voor voldaan ondertekende factuur, gebruikt worden om misbruik van vertrouwen te plegen.

Aldus, zo zulke kwijting aan een aangestelde of lasthebber werd gegeven om het factuurbedrag bij de klant te gaan innen en de aangestelde of de lasthebber de ontvangen gelden verkwist of deze achterhoudt of de voor kwijting ondertekende factuur overhandigt zonder betaling te eisen (CLOQUET, 252, nr. 869).

Is er geen terhandstelling door de leverancier die een tijdelijke buitenbezitstelling van de factuur impliceert of was deze terhandstelling van een factuur niet vrijwillig, dan is er geen misbruik van vertrouwen, maar diefstal. Aldus indien een aangestelde of lasthebber (belast met de boekhouding) facturen ontvreemdt of vernietigt of indien de bestemming aan wie de factuur ter aanvaarding wordt aangeboden, deze ontvreemdt of vernietigt (vgl. SCHUIND en VANDEPLAS, *Traité de droit criminel*, I, 442, nr. 6).

Het kwaadwillig of bedrieglijk verduisteren van een factuur nadat deze in een rechtsgeding werd voorgelegd, valt onder art. 495 Sw. De houder van een factuur, waarvan de overlegging door de rechter werd bevolen, die deze bedrieglijk vernietigt, wegmaakt of verbergt, wordt door art. 495bis bestraft.

Een factuur met een bewust vals opschrift of valse vermeldingen kan een element zijn bij het misdrijf van oplichting. De juistheid van de factuur gebruikt bij door art. 496 Sw. betugelde frauduleuze handelingen zal het misdrijf niet rechtvaardigen. Het gebruik van frauduleuze praktijken vereist door art. 496 Sw. kan immers resulteren uit een geheel van omstandigheden en gebeurtenissen die elk op zich slechts een element van de praktijk uitmaken en dus ook niet allemaal afzonderlijk alle kenmerken van de frauduleuze praktijk moeten vertonen (Cass., 15 maart 1977, *Pas.*, 1977, I, 755).

Ook bedrog omtrent de identiteit, de aard of oorsprong, de hoeveelheid van de verkochte zaak of bedrog tussen partijen in een contract van huur van werk over de hoeveelheid of de hoedanigheid van het gepresteerde werk kan door middel van facturen worden gepleegd (art. 498-499 Sw.).

§ 3. Artikel 509 Sw. m.b.t. endossement van de factuur

468 (zie boven, nr. 356).

§ 4. De vermeende Belgische oorsprong van goederen

469 Krachtens K.B. nr. 91 van 30 november 1939 waarbij worden verboden de in-, uit- en doorvoer van vreemde goederen die merken of opschriften dragen van aard, deze goederen als zijnde van Belgische herkomst te doen doorgaan, zijn verboden de invoer, de uitvoer en de doorvoer van vreemde goederen die merken of opschriften dragen van aard deze goederen als zijnde van Belgische herkomst te doen doorgaan.

‘Onder merken, opschriften of aanduidingen welke van aard zijn de goederen te doen doorgaan als goederen van Belgische oorsprong, zijn ter zake te begrijpen niet alleen de aanduidingen zoals ‘Belgisch produkt’, ‘Made in Belgium’, ‘Belgica’, enz..., maar ook de namen van Belgische plaatsen, provincies of gewesten (zelfs indien dergelijke namen, zoals ‘Ardennen’, ‘Limburg’, enz..., ook in het buitenland worden gebruikt), alsmede de aanduiding van nummer en plaats (zelfs in verkorte vorm) van inschrijving in het Belgische handelsregister’ (VAN ELSACKER, K., *Handboek over douane ten gerieve van het personeel van Douane en Accijnzen*, z.pl. 1972, 494, nr. 24.05).

Indien de goederen (duidelijk) in het buitenland werden vervaardigd en desondanks de mogelijkheid blijft bestaan dat het publiek gelooft aan een fabricage in België doordat de naam van een in België gevestigde verkoper, verdeler of uitgever wordt vermeld, dan kan een inbreuk op het K.B. nr. 91 toch nog blijven bestaan, tenzij die naam vergezeld gaat van een melding die zo duidelijk is dat ze in feite niet kan doen geloven dat de goederen door die persoon in België zijn vervaardigd.

Indien de opschriften of de merken op de goederen (d.w.z. de etikettering) duidelijk maken dat het om buitenlandse goederen gaat, dan kan een naar een Belgische oorsprong verwijzende vermelding op facturen niet een overtreding van K.B. nr. 91 van 30 november 1939 uitmaken. Omgekeerd kan een

duidelijke vermelding op de facturen, dat het niet om Belgische goederen gaat, de inbreuk niet rechtvaardigen of ongedaan maken, indien op etiketten van de goederen vermeldingen voorkomen die het publiek laten geloven dat het om goederen van Belgische herkomst gaat.

De regeling geldt evenwel niet voor facturen, bestelbons of ander handelsdrukkerwerk dat in het buitenland werd gedrukt, doch dat het opschrift van een Belgisch handelaar – natuurlijk of rechtspersoon – of een vereniging zonder winstoogmerk (zie art. 11 V.Z.W.-wet) vermeldt (VAN ELSACKER, K., *a.w.*, 495, nr. 24.07).

Het houden voor handelsdoeleinden, het te koop stellen en het te koop aanbieden van goederen in strijd met K.B. nr. 91 van 30 november 1939 worden bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en een geldboete van zesentwintig tot vijftigduizend frank, tenzij strengere straffen door het strafwetboek zouden zijn voorzien.

Al de beschikkingen van Boek I, met daarin inbegrepen deze van hoofdstuk VII (over de deelneming) en art. 85 (over de verzachtende omstandigheden) van het Strafwetboek zijn van toepassing op deze inbreuken.

Over de verenigbaarheid van dit K.B. met art. 30 E.E.G.-verdrag werden twijfels geuit door P. DE VROEDE (*R.W.*, 1981-82, 2094-2095) omdat het Hof van Justitie oordeelde (17 juni 1981, zaak 113/80, Commissie t. Ierland, *R.W.*, 1981-82, 2089) dat het afbeelden van een motief of embleem dat herinnert aan een Ierse plaats, bij de consument niet noodzakelijk het vermoeden doet rijzen van een vervaardiging in Ierland. Deze redenering mag volgens de auteur ook worden doorgetrokken voor in België te koop aangeboden en in het buitenland vervaardigde souvenirs waarop de benaming van een bekende Belgische plaats als Dinant of Brugge al dan niet met een embleem zou voorkomen.

§ 5. Certificaten van oorsprong

470 Soms is bij uitvoer een certificaat van oorsprong vereist. Dit kan bij het Ministerie van Economische Zaken worden bekomen, voor landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijproducten evenwel bij het Ministerie van Landbouw. Bepaalde inlichtingen moeten door de aanvrager worden gegeven.

Wie wetens en willens een valse verklaring (b.v. door facturen) geeft om een certificaat van oorsprong te bekomen door onjuiste inlichtingen in verband met de oorsprong, de hoeveelheid, de aard van de uit te voeren producten of zulke valse verklaring benut, is strafbaar met gevangenisstraffen van vijftien dagen tot zes maanden en met een geldboete van honderd tot tweeduizend frank of slechts met een enkele van deze straffen. De aanplakking van de veroordeling in de bedrijfslokalen van de overtreder en de publikatie ervan in dagbladen kan bevolen worden. Ze gebeuren op kosten van de overtreder. Bij herhaling, d.i. bij een nieuwe veroordeling binnen een termijn van vijf jaar na het in kracht van gewijsde gaan van een vroegere veroordeling wegens overtreding van deze wetgeving, kan de straf worden verdubbeld en is de tijdelijke of de definitieve schorsing mogelijk van de aflevering van oorsprongsattesten aan de overtreder (art. 9 en 10 K.B. nr. 283 van 30 maart 1936 houdende reglementering der afgifte van oorsprongsattesten).

§ 6. Inbreuken op de douanewetgeving

471 Wie, met het doel de douane te bedriegen of om de tuin te leiden, aan de douane documenten voorlegt of laat voorleggen die vals, bedrieglijk of onjuist zijn, wordt gestraft met een boete van tienduizend tot vijftientig duizend frank, zonder dat zij lager mag zijn dan het tienvoudige van de rechten en taksen die mogelijk werden ontdoken.

Dezelfde straffen bedreigen hem die attesten, facturen of documenten aflevert die vals, bedrieglijk of onjuist zijn en die bestemd zijn om de douane te bedriegen.

Bij herhaling loopt men gevaar bovendien nog tot een gevangenisstraf van acht tot dertig dagen te worden veroordeeld (art. 259 Algemene Wet Douane en Accijnzen).

Met een geldboete van tienduizend tot vijftigduizend frank wordt bestraft hij die een factuur, een certificaat of elk ander document dat vals is, opstelt of laat opstellen, ter beschikking stelt of gebruikt, met het oogmerk de douane-instanties van een vreemd land te misleiden of ze gebruikt met het oogmerk om er ten onrechte een voorkeursbehandeling te genieten inzake douane- of accijnsrechten, heffingen of terugbetalingen (art. 260 Algemene Wet Douane en Accijnzen). De bestraffing door dit artikel sluit de toepassing van de straffen door het Strafwetboek voorzien niet uit.

Iedere andere inbreuk, door middel van een factuur gepleegd op de douane- en accijnzenwetgeving en waarvoor er dus geen specifieke andere sanctie is voorzien inzake douane en accijnzen, wordt bestraft met een geldboete van vijfduizend tot vijftigduizend frank (art. 261 Algemene Wet Douane en Accijnzen).

AFDELING III

ADMINISTRATIEVE SANCTIES

471bis In de sociale wetgeving werden eigen, administratieve sancties voorzien, voor het geval een rechthebbende op bepaalde uitkeringen of prestaties vanwege een sociale verzekeringsinstelling bescheiden opmaakt, vervalst of namaakt, gebruik maakt van bescheiden waarvan hij wist dat deze vals waren of zich zulk bescheid laat opstellen, teneinde onverschuldigde prestaties van de verzekering te ontvangen.

Daarnaast blijven uiteraard de strafrechtelijke sancties onverminderd van kracht. Daarbij geldt de regel dat de met het uitspreken der sancties belaste ambtenaar geen administratieve sancties kan uitspreken, zolang er voor dezelfde feiten een strafrechtelijke vervolging hangende is, waarvan hij kennis heeft ('le criminel tient le civil en état'), uitdrukkelijk bevestigd door art. 5 K.B. 10 januari 1969).

Overtreding van deze regels d.m.v. een vervalsing van facturen is mogelijk in de verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering. Wordt uitgesloten van het recht op uitkeringen wegens arbeidsongeschiktheid naar rata van ten minste tien en ten hoogste tweehonderd daguitkeringen, evenals van het recht op de tussenkomst van de verzekering in de kosten van geneeskundige verstrekkingen over een periode van niet meer dan acht maanden, of enkel van een van deze rechten, de rechthebbende die, met als doel onverschuldigde prestaties van de verzekering te ontvangen, eender welk bescheid heeft opgemaakt, nagemaakt of vervalst, hij die gebruik heeft gemaakt van een bescheid dat hij wist vals te zijn, evenals hij die zulk bescheid heeft doen opstellen of laten opstellen.

Het bedrag van de verzekeringstussenkomst in de kosten voor gezondheidszorgen waarvan de rechthebbende beroofd wordt, mag vijftienduizend frank niet overschrijden (art. 1 K.B. 10 januari 1969 tot vaststelling van de administratieve sancties die toepasselijk zijn op de rechthebbenden van de regeling voor verplichte ziekte- en invaliditeitsverzekering, gewijzigd bij art. 1 K.B. 4 april 1980).

FACTUUR ALS CONTROLE-INSTRUMENT

472 Tijdens het strafonderzoek kunnen steeds alle geschriften, net als alles wat tot het misdrijf schijnt te hebben of ertoe bestemd schijnt te zijn geweest, en alle voorwerpen – zoals bewijsmateriaal – die kunnen dienen om de waarheid te achterhalen, voorlopig inbeslaggenomen worden (art. 35 Sv.). Tijdelijk wordt dus aan de eigenaar of de bezitter het genot van de zaak ontnomen zonder eigenlijk het eigendomsrecht of het bezitsrecht aan te tasten.

In een aantal bijzondere strafwetten gaat de wetgever verder en verplicht hij tot het overleggen van documenten om controle en opsporing van inbreuken mogelijk te maken. Wij bestuderen hierna de regelen m.b.t. de factuur.

§ 1. De prijsreglementering

473 In het raam van de prijsreglementering, zoals deze werd uitgebouwd in en krachtens de Prijzenwet van 22 januari 1945, werd aan de factuur een controlefunctie toegekend.

Art. 1, § 1 Prijzenwet verbiedt op de nationale markt om het even welk lichamelijk roerend goed of gelijk welke door een zelfstandig ondernemer gepresteerde dienst aan te bieden aan een hogere dan de op grond van de bepalingen van deze wet vastgestelde maximumprijs.

Vaststelling is mogelijk bij een programma-overeenkomst of bij een ministerieel besluit dat maximumprijzen in bepaalde sectoren oplegt. Bij ontstentenis van vaststelling van een maximumprijs of van een programma-overeenkomst, moeten normale prijzen toegepast worden.

Teneinde de naleving van deze reglementering te kunnen controleren, moet de handelaar in staat zijn, in elk stadium van de productie en de verdeling, om aan de hand van de overeenkomstige facturen of andere bewijskrachtige documenten, de herkomst van de produkten, de stoffen, de eet- en koopwaren of dieren die hij in het bezit heeft, evenals de daarvoor betaalde prijs aan te tonen.

Bij een verkoop waarvoor een factuur verplicht is, moet de handelaar eveneens in staat zijn de bestemming van de produkten, eet- en koopwaren of dieren, die het voorwerp van de verkoop uitmaken, aan te tonen.

Deze facturen en documenten moeten alle nodige gegevens bevatten waardoor een nauwkeurige identificatie van de daarop vermelde produkten, eet- en koopwaren of dieren mogelijk gemaakt wordt (art. 4 M.B. 25 september 1950 tot vaststelling van de maximumprijzen van de produkten, stoffen, eet- en koopwaren of dieren en prestaties).

§ 2. Wisselreglementering

474 Als algemeen principe van onze wisselreglementering geldt dat alles wat door het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel niet toegelaten is inzake wisselverrichtingen, als verboden dient te worden beschouwd (SUNT, C., v° *Wisselcontrole*, in STRUYVEN, D., VAN DEN BERGH, R. en VEROUGSTRAETE, I., *Rechtsfactoren in de onderneming*, afd. XI. Verrichtingen met het buitenland, 3.2.1.).

Gaat het om algemeen gestelde toelatingen, dan spreekt men van reglementen. Deze zijn geïndividualiseerd via de letters van A tot N. Indien een verrichting niet door een reglement wordt beoogd en dus niet uitdrukkelijk toegelaten is, dient ze aan het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel te worden voorgelegd en moet verzocht worden om een toelating.

Inzake betalingen gedaan via een erkende bank (de lijst ervan en de criteria waaraan een financiële instelling moet voldoen om te worden erkend vormen reglement A) uit België of Luxemburg ten gunste van buitenlanders, geldt dat deze mogen worden uitgevoerd naar het buitenland zonder deze eerst aan het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel voor te leggen en zonder voorafgaande overlegging te vragen van bewijsstukken, ongeacht de aard van de verrichting die de oorzaak vormde van de betaling.

Verblijfhouders of ingezetenen (men spreekt in de reglementen van inlanders en 'résidents') in België of Luxemburg mogen vrij betalingen ontvangen in buitenlandse valuta vanwege buitenlanders via een erkende bank, mits de verrichting vermeld staat op de lijsten A en B, gevoegd bij de reglementen van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel.

In beide gevallen dient de erkende bank volgende gegevens op te vragen :

- de aard van de verrichting ;
- het land van verblijf van de buitenlandse medecontractant ;
- de identificatie van de verblijfhouder in België of Luxemburg, opdrachtgever, resp. begunstigde van de transactie in buitenlandse valuta ;
- de opgave van de factuurmaand.

In geval van betaling naar het buitenland dient de erkende bank deze gegevens op te vragen, in geval van een betaling ontvangen uit het buitenland dient de erkende bank deze gegevens aan het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel te verschaffen.

Krachtens art. 18 Reglement van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel van 15 september 1986 (*B.S.*, 23 januari 1986) moet iedere inlander of 'résident' die al dan niet door tussenkomst van een erkende bank een betaling ten gunste van een buitenlander heeft verricht, als het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel erom verzoekt, aan dit Instituut schriftelijk een nauwkeurige omschrijving overmaken van de verrichting die tot de betaling aanleiding geeft evenals een kopie van de desbetreffende boekingsbescheiden of van andere bewijsstukken, zoals o.m. facturen of bestelbons.

Voor bepaalde verrichtingen moet machtiging worden gevraagd aan het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel (art. 14 Reglement F) of moeten bepaalde stukken ter staving van de verrichting worden voorgelegd (art. 9 Reglement F). Hierbij wordt zeer vaak voorlegging van een door de buitenlandse medecontractant opgemaakte factuur of het contract als bewijsstuk gevraagd.

Bij invoer en uitvoer worden voorwaarden gesteld die inlanders en 'résidents' van België of Luxemburg moeten naleven om betalingen te verrichten, resp. te ontvangen voor de betrokken goederen of diensten. Alle betalingen voor invoer en uitvoer moeten gebeuren volgens de bepalingen opgenomen in de reglementen F en G. Het openen van documentaire en acceptkredieten, het disconto, herdisconto en incasso van handelspapier gebeurt eveneens volgens de in Reglement G en F gestelde vereisten, maar vereist het overleggen van dezelfde bewijsstukken als deze die nodig zijn voor de uitvoering van betalingen.

Bij transitoverrichtingen, dit zijn verrichtingen waarbij koopwaren bij een in het buitenland gevestigd verkoper worden aangekocht en verderverkocht aan een in het buitenland gevestigde koper, ongeacht het feit of de koopwaar al dan niet over het grondgebied van België of Luxemburg vervoerd wordt, of tussenkomsten van een ingezetene van België of Luxemburg, andere dan een erkende bank, in betaling in Belgische of Luxemburgse frank of buitenlandse valuta van verrichtingen op koopwaren, afgehandeld tussen vreemdelingen (art. 1, tweede lid, Reglement J van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel betreffende de transito). De erkende banken dienen geen bewijsstukken voor te leggen aan het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel en moeten evenmin machtiging vragen voor de in reglement I van het Belgisch-Luxemburgs Instituut voor de Wissel betreffende de in- en uitvoer vermelde verrichtingen. Wel moeten de betalingen voor transitoverrichtingen gebeuren volgens de algemene bepalingen van de reglementen F en G.

Op het niet-respecteren van al deze verplichtingen staan gevangenisstraffen van vier maanden tot twee jaar en/of geldboetes van vijfduizend tot één miljoen frank (art. 5 Besl. W. 6 oktober 1944 betreffende

de controle op de wissel). Een dading is mogelijk (zie: DE KEPPER, G., 'La transaction en matière d'infractions au contrôle des changes', *J.T.*, 1955, 246-248).

§ 3. De Douane- en Accijnzenwet

475 Aan elke aangifte van consumptiegoederen bij de douane moet een exemplaar van de factuur of een copie daarvan aangehecht worden. In de gevallen waarin het verstrekken van een aangifte DV.1 verplicht is, dient een tweede en eventueel derde exemplaar van de factuur overlegd. Het tweede exemplaar dient gehecht aan de aangifte DV.1. Een derde exemplaar van de factuur is vereist in de gevallen waarin de koper of de geadresseerde van de goederen in een andere Lid-Staat van België is gevestigd. Dit derde exemplaar zal, nadat de kantoorstempel en het nummer van de aangifte voor het vrije verkeer erop is aangebracht, worden teruggegeven aan de aangever teneinde te worden toegezonden aan degene op wiens naam de factuur is opgemaakt. Op de principiële afleveringsplicht bestaan er een aantal uitzonderingen, waar geen voorlegging vereist is (zie GHEYSENS, L., 'Douane', in *Fiscaal Compendium*, nr. 5.4.1.). Overeenkomstig artikel 1 van het Ministerieel Besluit van 28 juli 1967 (*B.S.*, 25 augustus 1967) betreffende de vrijstelling van het overleggen van een factuur bij de douaneaangifte, hoeft de factuur of een afschrift ervan niet te worden gevoegd bij de aangifte van goederen voor het verbruik:

- wanneer de ingevoerde goederen niet het voorwerp hebben uitgemaakt van een koop en verkoop; in dat geval moet degene voor wiens rekening of wiens order zij worden ingeklaard, bij de aangifte voor het verbruik een attest in die zin bijvoegen waarbij tevens wordt aangeduid in welke hoedanigheid hij over de goederen beschikt;
- wanneer de waarde van elke partij afzonderlijk aan te geven goederen geen 3.000 fr. overtreft;
- wanneer het gaat om een invoer van goederen waaraan elk handelskarakter vreemd is en die vervat zijn in de bagage van particulieren mits de totale waarde geen 10.000 fr. overtreft;
- wanneer het gaat om zendingen aan particulieren voor zover het invoer van goederen betreft waaraan elk handelskarakter vreemd is en hun waarde geen 5.000 fr. overtreft;
- wanneer, voor op een zelfde factuur voorkomende goederen, een gedeelte te voren werd aangegeven op hetzelfde kantoor, onder voorwaarde dat de aangifte datum en nummer van de eerste aangifte voor verbruik vermeldt (DAENS, W., *Douane Zakboekje 1993*, Zaventem, Kluwer, 1993, 76).

Bij een aantal vereenvoudigde of versnelde aangifte procedures speelt de factuur een bijzondere rol (zie: DAENS, W., GHEYSENS, L. en ROMBAUT, A., *Douane. Handboek*, Zaventem, Kluwer, nr. 14.6.4), terwijl bij op proef gekochte goederen een factuur waarop uitdrukkelijk vermeld staat dat de koop op proef werd gesloten, moet worden voorgelegd (DAENS, W., GHEYSENS, L. en ROMBAUT, A., *a.w.*, nr. 15.6.15.5).

Inzake het bewijs van de oorsprong van goederen herkomstig uit andere Lid-Staten van de E.G. speelt de factuur eveneens een rol, m.n. wat de leveranciersverklaring betreft. Leveranciers van goederen die bestemd zijn om uit de Gemeenschap te worden uitgevoerd, kunnen een verklaring afgeven betreffende het karakter van de geleverde goederen met betrekking tot de in de Gemeenschap geldende regels van oorsprong voor preferentiële goederen ('leveranciersverklaring'). Deze verklaring wordt aangebracht hetzij op de handelsfactuur betreffende deze goederen, hetzij op een bijlage bij deze factuur, hetzij op een leveringsbon, hetzij op ieder ander handelsdocument betreffende de zending dat voldoende bijzonderheden bevat omtrent de betrokken goederen om de identificatie ervan mogelijk te maken.

Wanneer een leverancier aan een bepaalde afnemer regelmatig goederen levert waarvan het karakter, wat hun oorsprong betreft, vermoedelijk geruime tijd ongewijzigd zal blijven, kan hij volstaan met één enkele verklaring die voor alle latere zendingen van de betrokken goederen geldig blijft ('leveranciersverklaring voor herhaald gebruik').

De vorm van de leveranciersverklaring is voorgeschreven in de Verordening (E.E.G.) nr. 3351/83 van de Raad van 14 november 1983 (PB. L. nr. 339 van 5 december 1983).

Op vraag van een beambte van douane en accijnzen, die minstens de rang van adjunct-verificateur heeft, moeten de aangever, de invoerder en de bestemming van deze goederen ieder document en alle briefwisseling voorleggen en ook alle verdere mondelinge of schriftelijke uitleg geven betreffen-

de de aangegeven consumptiegoederen, indien de mededeling nodig geacht wordt voor het nazicht van de elementen van de douaneaangifte.

Weigering deze documenten voor te leggen of af te geven of de gevraagde inlichtingen te verstrekken wordt bestraft met een boete van duizend tot tienduizend frank (art. 201 Algemene Wet Douane en Accijnzen).

Invoerders, uitvoerders en alle personen die rechtstreeks of onrechtstreeks bij de in- of uitvoer van goederen betrokken zijn, zijn verplicht om op vraag van de ambtenaren van douane en accijnzen die ten minste de rang van adjunct-verificateur hebben, zonder enige verplaatsing, hun factuurboeken, hun facturen en alle andere handelsdocumenten mee te delen, waarvan de voorlegging nodig geacht wordt. Een speciale toelating van de directeur-generaal der douanen en accijnzen is vereist indien mededeling van stukken gevraagd wordt vanwege kredietinstellingen, banken of wisselagenten.

Deze ambtenaren hebben ook het recht een afschrift te nemen of documenten te weerhouden die een overtreding inzake de douane- en accijnzenreglementering aantonen of helpen aantonen.

Inbreuk op deze bepalingen wordt bestraft met een boete van duizend tot tienduizend frank (art. 203 Algemene Wet Douane en Accijnzen).

Opdat de in art. 201 en 203 Algemene Wet Douane en Accijnzen omschreven gedragingen strafbaar zouden zijn moet aan de volgende voorwaarden voldaan worden :

- a. er moet een materieel feit van weigering of belemmering van de functies van de ambtenaren zijn ;
- b. de ambtsuitoefening waartegen men zich verzet moet door de daartoe bevoegde ambtenaren krachtens hun wettelijke bevoegdheid gebeuren ;
- c. de inbreukmaker moet de hoedanigheid van de ambtenaren kennen (zie : *R.P.D.B.*, v° *Douanes et accises*, nr. 644-648).

§ 4. De factuur in het begrotingsrecht

476 De factuur speelt ook een rol in het begrotingsrecht. Vooreerst op het niveau van de uitvoering van de begroting, nl. bij de vereffening van de uitgaven — d.w.z. bij het nazicht of een schuld lastens de staat werkelijk en wettelijk vaststaat, hoe groot ze is, of ze eisbaar is en niet tenietging om enige reden (MATTHIJS, H., *Adm. Lexicon tw. De overheidsbegrotingen*, Brugge, Die Keure, 1990, 144; BECKERS, J., *Overzicht van het begrotingsrecht in België*, Brussel, Story, 1991, 260-261) dient geverifieerd of de schuld bestaat in hoofde van de staat en of de schuldeiser een (regelmatige) schuldvoordering heeft ingediend.

Op het niveau van het toezicht op de openbare uitgaven kunnen de controleurs van de vastleggingen zich alle gegevens (waaronder de facturen) doen verstrekken die zij nodig achten om hun controle met kennis van zaken uit te oefenen. Ze kunnen eventueel hun visum uitstellen tot wanneer aan hun verzoek is voldaan (MATTHIJS, H., *a.w.*, 228; BECKERS, J., *a.w.*, 264). (Deze regels gelden voor het rijk, de gemeenschappen en gewesten (art. 71 Bijz. Wet betreffende de financiering van 16 januari 1989).

477 Inzake de gemeentelijke comptabiliteit is voorzien dat, behoudens bij de wet of bij K.B. 2 augustus 1990 houdende het algemeen reglement op de gemeentelijke comptabiliteit bepaalde uitzondering, geen uitgave kan aangezuiverd worden dan na de definitieve vastlegging, de aanrekening op een begrotingsrekening, de registratie in de algemene rekeningen betreffende de inkomende facturen, de aanrekening op de algemene en individuele rekeningen, de betaalbaarstelling door het College van burgemeester en schepenen en het opmaken van een bevelschrift tot betaling overeenkomstig art. 250 Gemeentewet (art. 56 K.B. 2 augustus 1990).

Het College van burgemeester en schepenen boekt onmiddellijk de facturen of de documenten die deze vervangen tijdelijk in de desbetreffende algemene rekeningen. Die boeking geschiedt zodanig dat de vervaldatum altijd gemakkelijk kan worden nagekeken.

De facturen worden voor ontvangst getekend door het personeelslid dat met de controle op de leveringen of op gepresteerde diensten belast is (art. 63 K.B. 2 augustus 1990). (Zie daarover : KHROUZ, F.

en POTVIN, G., *La nouvelle comptabilité communale*, I, Brussel, ed. U.L.B., 1992, 343 e.v., nr. 923).

De facturen en andere uitgavedocumenten worden daarna aan de gemeenteontvanger over gemaakt samen met alle stukken tot staving van de regelmatigheid van de uitgaven die hiermee gepaard gaan. Na onderzoek van deze documenten, gaat de gemeenteontvanger over tot de aanrekening op de budgettaire en algemene rekeningen, of zendt hij ze aan het College terug indien hij niet akkoord gaat.

Door de aanrekening in de algemene rekeningen worden de kosten en balanswijzigingen, die daaraan verbonden zijn, geregistreerd en de boeking in de algemene rekeningen tegengeboekt.

Door de aanrekening wordt het werkelijk verschuldigd bedrag, ingevolge de vastlegging, op de begrotingsrekeningen geboekt en indien nodig de vastlegging aangepast (art. 64 K.B. 2 augustus 1990).

De factuur wordt ook als verantwoordingsstuk gevoegd bij het bevelschrift tot betaling en dient erbij te blijven (art. 65, 2 K.B. 2 augustus 1990).

Het nummer van de financiële rekening van de schuldeisers van de gemeente moet vermeld worden op de contracten, facturen, schuldvorderingen en andere documenten betreffende de voor leveringen, werken of om het even welke prestaties uit te keren bedragen.

Elke schuldeiser kan vragen dat het bedrag van zijn schuldvordering gestort wordt op een financiële rekening waarvan hij niet de titularis is. Deze aanvraag kan door een brief geschieden of door de vermelding op de factuur of de schuldvordering van de te crediteren rekening gevolgd door de naam van de titularis (art. 69, 1 en 2 K.B. 2 augustus 1990).

§ 5. Andere wetten

478 In een aantal wetten en besluiten is voorzien dat de bevoegde ambtenaren en beambten zich zonder enige verplaatsing en bij eerste vordering alle bescheiden, stukken en boeken kunnen laten voorleggen die nuttig zijn voor het vervullen van hun controle-opdracht. Verder kunnen zij beslag leggen, mits ontvangstbewijs, op deze documenten, indien zij nodig zijn om het bewijs van een overtreding te leveren of om mededaders of medeplichtigen op te sporen en kunnen zij daarvan afschrift nemen of doen nemen.

Deze omschrijving vindt men in art. 2, § 4, 7, § 1, 5° Prijzenwet en in art. 4 Wet 11 juli 1961 betreffende de onontbeerlijke veiligheidswaarborgen welke de machines, de onderdelen van machines, het materieel, de werktuigen, de toestellen en de recipiënten moeten bieden. Een gelijkaardige regeling vindt men in art. 20 Diergezondheidswet van 24 maart 1987.

Sanctie voor de weigering de vereiste bescheiden voor te leggen zijn correctionele straffen (zie: art. 8, § 1 Prijzenwet; art. 6 W. 11 juli 1961; art. 23, § 1, 3° Diergezondheidswet).

479 Soms wordt een gelijkaardige controlebevoegdheid minder uitgebreid in de wet omschreven. Dit is het geval in:

art. 7, § 2 K.B. nr. 58 van 20 december 1934 aangaande wijn, vruchtenwijn, wijnachtige dranken en oenologische produkten.

art. 5 K.B. 28 februari 1935 ter aanvulling van de Wet dd. 30 juni 1931 waarbij aan de Koning de macht wordt toegekend om de in-, uit- en doorvoer der koopwaren te reglementeren.

art. 21 K.B. nr. 62 van 13 januari 1935 waarbij toelating wordt verleend tot het oprichten van een economische reglementering van de voortbrenging en een verdeling.

art. 4 K.B. nr. 91 van 30 november 1939 waarbij worden verboden de in-, uit- en doorvoer van vreemde goederen die merken of opschriften dragen van aard deze goederen als zijnde van Belgische herkomst te doen doorgaan.

art. 6, laatste alinea, Wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt.

art. 3, § 1, laatste alinea, Wet 2 april 1971 betreffende de bestrijding van voor planten en plantaardige producten schadelijke organismen.

art. 2, § 2 Wet 16 november 1972 betreffende de arbeidsinspectie.

art. 5, § 2 K.B. 12 april 1974 betreffende sommige verrichtingen in verband met stoffen met hormonale, anti-hormonale of antibiotische werking.

art. 22, 4°, b Wet 22 juli 1974 op de giftige afval.

art. 11, § 1, laatste alinea, Wet 28 maart 1975 betreffende de handel in landbouw-, tuinbouw- en zeevisserijproducten.

art. 5, laatste alinea, Wet 24 januari 1977 betreffende de bescherming van de verbruikers op het stuk van de voedingsmiddelen en andere producten.

art. 17, 1°, c Wet 9 juli 1984 betreffende de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen.

art. 9, § 1 Wet 13 augustus 1986 betreffende de ambulante activiteiten.

art. 34, tweede alinea, Wet 14 augustus 1986 betreffende de dierenbescherming en het welzijn der dieren.

art. 11, tweede alinea, Wet 4 februari 1987 betreffende de vestiging van industriële veeteeltbedrijven.

art. 20, laatste alinea, Dierengezondheidswet van 24 maart 1987.

art. 107, § 1 K.B. 6 mei 1988 betreffende de indeling van de voertuigen in categorieën, het rijbewijs, de rechterlijke beslissingen houdende vervallenverklaring van het recht tot sturen en de voorwaarden voor de erkenning van de scholen voor het besturen van motorvoertuigen.

art. 54, 2°, b en c Wet 15 januari 1990 houdende oprichting en organisatie van een kruispuntbank van de sociale zekerheid.

art. 109, derde alinea, Bosdecreet 13 juni 1990.

art. 133 Wet 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten.

art. 81, § 2, 2° en 3° Wet 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet.

art. 113, § 2, 2° en 3° Wet 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument. Krachtens art. 25, tweede alinea, Wet 11 augustus 1987 houdende waarborg van werken uit edele metalen en krachtens art. 11, laatste alinea, Wet 29 juni 1990 betreffende de veiligheid van speelgoed zijn de bepalingen betreffende de opsporing en de vaststelling van misdrijven, voorgeschreven door de wetgeving betreffende de handelspraktijken mede van toepassing op de misdrijven bepaald door of krachtens deze wet.

art. 9, § 2, 2° en 3° Wet 20 juli 1991 betreffende de accreditatie van certificatie- en keuringsinstellingen alsmede van beproevingslaboratoria.

art. 23, § 3, derde alinea, Wet 5 augustus 1991 tot bescherming van de economische mededinging.

art. 9 en 11 Wet 5 augustus 1991 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materiaal en de daaraan verbonden technologie.

art. 5, tweede alinea, Ord. Brussels Gewest, 29 augustus 1991 betreffende de bescherming van de wilde fauna en betreffende de jacht.

Een zelfs nog meer uitgewerkte controleregeling wordt voorzien in art. 4, 2°, c en d Wet 16 november 1972 betreffende de arbeidsinspectie. In andere wetten wordt trouwens naar deze regeling verwezen teneinde de bevoegdheden te bepalen van met de controle over de naleving van bepaalde sociaalrechtelijke bepalingen belaste ambtenaren te omschrijven. Dit is het geval in :

- art. 68 K.B. 3 juni 1970 houdende coördinatie van de wetsbepalingen betreffende de beroepsziekten ;
- art. 28 Wet 16 april 1963 betreffende de sociale reclassering van de minder-validen ;
- art. 88 Arbeidsongevallenwet.

480 Zie ook volgende fiscale bepalingen :

- art. 61 W.B.T.W.

- art. 205 Wet Taksen
- art. 107 Wet Succ.
- art. 315-316 W.I.B.

481 Op inbreuken op de verplichting de controle te vergemakkelijken of mogelijk te maken, wat men misdrijven van belemmering of van verhindering van ambtsvervulling zou kunnen noemen, staan correctionele straffen. Soms is opzet of desbewustheid vereist.

482 De met de hiervoor vermelde wetsartikelen die de bevoegdheden van de ambtenaren omschrijven corresponderende sancties vindt men in :

- art. 4, § 5, 3° K.B. nr. 57 van 20 december 1934.
- art. 8, § 5, 4° K.B. nr. 58 van 20 december 1934.
- art. 23 K.B. nr. 62 van 13 januari 1935.
- art. 7 K.B. 28 februari 1935.
- art. 23, § 2 Wet 8 juli 1935.
- art. 5, c K.B. nr. 91 van 30 november 1939.
- art. 8, § 1, 9° Wet 11 juli 1969.
- art. 4, § 1, 4° Wet 2 april 1971.
- art. 8 K.B. 12 april 1974.
- art. 25, 3° Wet 22 juli 1974.
- art. 6, § 1, 8° Wet 28 maart 1975.
- art. 16 Wet 24 januari 1977.
- art. 10, 2° Wet 9 juli 1984 betreffende de invoer, de uitvoer en de doorvoer van afvalstoffen.
- art. 10, 4° en 5° Wet 13 augustus 1986 betreffende de ambulante activiteiten.
- art. 9 en 12, laatste alinea, Wet 4 februari 1987 betreffende de vestiging van industriële veeteeltbedrijven.
- art. 23, § 1, 3°, b Diergezondheidswet van 24 maart 1987.
- art. 63, 6° Wet 15 januari 1990 (kruispuntbank).
- art. 7, § 3 Wet 20 juli 1990 betreffende de accreditatie van certificatie- en keuringsinstellingen alsmede van beproevingslaboratoria.
- art. 12 Wet 5 augustus 1990 betreffende de in-, uit- en doorvoer van wapens, munitie en speciaal voor militair gebruik dienstig materiaal en daaraan verbonden technologie.
- art. 150, 1° Wet 4 december 1990 op de financiële transacties en de financiële markten.
- art. 81, § 1, 13° Wet 12 juni 1991 op het Consumentenkrediet.
- art. 104 Wet 14 juli 1991 betreffende de handelspraktijken en de voorlichting en bescherming van de consument (zie ook art. 25, tweede alinea, Wet 11 augustus 1987 houdende waarborg van de werken uit edele metalen en art. 11, laatste alinea, Wet 29 juni 1990 betreffende de veiligheid van speelgoed, waarover onder nr. 479).
- art. 37 Wet 5 augustus 1991 tot bescherming van de economische mededinging.
- art. 6, § 3 Ord. Brussels Gewest 29 augustus 1991 betreffende de bescherming van de wilde fauna en betreffende de jacht.

Zie verder :

- art. 15, 2° Wet 16 november 1972 betreffende de arbeidsinspectie.
- art. 91ter Arbeidsongevallenwet.
- art. 72 K.B. 3 juni 1970 houdende coördinatie van de wetsbepalingen betreffende de beroepsziekten.

483 De fiscale bepalingen bevatten soms zelf de sanctie voor de overtreding ervan. Zo art. 61 W.B.T.W. Zie verder : art. 207 Wet Taksen, art. 130 Wet Succ., art. 339 W.I.B.

484 In art. 16, § 3, 2° Wet 25 maart 1964 op de geneesmiddelen is wel de sanctie voor verhindering van ambtsuitoefening voorzien, maar een algemeen artikel dat de bevoegde ambtenaren toelaat facturen en andere handelsdocumenten te controleren ontbreekt.

485 Een specifieke regeling is voorzien in art. 2 Wet 28 juli 1987 tot uitvoering van de in toepassing van art. 87 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap uitgevaardig-

de verordeningen en richtlijnen. Hierin is voorzien dat de ambtenaren of beambten die door de Koning belast zijn om, op verzoek van de bij het E.E.G.-verdrag bedoelde bevoegde autoriteiten, in de ondernemingen of in de ondernemingsverenigingen, opdrachten van bijstand of van verificatie te verrichten kunnen de boeken en andere bedrijfsbescheiden controleren; afschriften of uittreksels maken van die boeken of bedrijfsbescheiden (art. 2, § 1).

Strafsancties, bestaande in een gevangenisstraf van twee maanden tot vijf jaar en/of geldboetes van 100 tot 10.000 frank bedreigen de ambtenaren en beambten die de bij toepassing van art. 2, § 1 verkregen inlichtingen en bescheiden aanwenden voor andere doeleinden dan die waarvoor ze verkregen zijn. Vallen de verkregen inlichtingen en bescheiden onder de geheimhoudingsplicht, dan wordt de openbaarmaking ervan met dezelfde straffen beteugeld (art. 2, § 2).

Opzettelijk verhinderen of belemmeren van de bijstand- of verificatieopdracht van deze ambtenaren en beambten wordt bestraft met een gevangenisstraf van acht dagen tot drie maanden en/of met een geldboete van 100 tot 100.000 fr. (art. 2, § 3).

§ 6. Verplichting om de facturen gedurende een zekere termijn te bewaren

486 Hoe lang dient men facturen die men ontvangt, of het dubbel van facturen die men opstelde, te bewaren? Het is een vraag waarop geen eenduidig antwoord kan worden gegeven. Er is inderdaad de zeer algemene regel die men kan afleiden uit de bepalingen betreffende de bevrijdende verjaring. Daarnaast bestaan er echter nog specifieke wettelijke regels die met een bepaald doel de bewaring van facturen opleggen.

De algemene regel, af te leiden uit art. 2262 B.W. m.b.t. de bevrijdende verjaring, is dat facturen gedurende d e r t i g jaar – eventueel te verlengen met de periode van schorsing of met de periode die verliep voor de stuiting – moeten worden bewaard. Art. 2262 B.W. stelt immers dat alle rechtsvorderingen, zowel zakelijke als persoonlijke, verjaren door verloop van dertig jaar. Door persoonlijke vorderingen bedoelt de wetgever alle vorderingen tussen schuldeiser en schuldenaar wegens de uitvoering van een verbintenis, wat ook de bron ervan weze, in burgerlijke, handels- en fiscale zaken, tenzij bij of krachtens een wet een kortere termijn zou zijn voorgeschreven (DE PAGE, H., *Traité*, VII, 1164, nr. 1308B).

487 In de praktijk mag deze termijn echter als theoretisch worden beschouwd en zal men eerder rekening houden met bijzondere termijnen die hetzij door de boekhoudwetgeving, hetzij door fiscale bepalingen worden voorgeschreven.

488 In het boekhoudrecht geldt krachtens art. 9, § 2 Wet 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van de ondernemingen een termijn van t i e n jaar. Deze termijn begint te lopen vanaf de eerste januari van het jaar dat op de afsluiting volgt. Van het ongesplitste dagboek, het centraal boek dat de samenvattende boekingen bevat, overeenkomstig art. 4 Wet 17 juli 1975, de dagboeken en het boek waarin de jaarrekeningen en de inventarisstukken waarop de jaarrekening steunt, moet het origineel worden bewaard; van de andere mag het origineel of een afschrift worden bewaard (art. 9 K.B. 12 september 1983 tot uitvoering van de Wet van 17 juli 1975 op de boekhouding en de jaarrekening van ondernemingen). Art. 6, vierde alinea, Wet 17 juli 1975 bepaalt dat de verantwoordingsstukken, in origineel of in afschrift, tien jaar moeten bewaard worden. Deze termijn wordt teruggebracht tot d r i e jaar voor de stukken die niet als bewijs jegens derden hoeven te dienen. De Commissie voor de Boekhoudkundige Normen gaat ervan uit dat de wetgever met de gebezigde bewoordingen 'stukken die niet als bewijs tegenover derden hoeven te dienen', stukken bedoeld heeft die geen rechtstreekse

betrekkingen met derden weergeven. Een factuur of een bestelbon valt hier dus niet onder (advies Commissie voor de Boekhoudkundige Normen 6/1, *Bull.C.B.N.*, nr. 8 van april 1981, 7).

Het lijkt het standpunt te zijn van de Commissie dat deze bepalingen slechts een minimale verplichting opleggen inzake de bewaringstermijn van boekhoudkundige bescheiden. Zij ontslaan de ondernemingen er geenszins van een aangepaste archiveringspolitiek uit te stippen naar de eisen van de bewijsvoering. Het komt derhalve iedere onderneming toe te beslissen of de betrokken verantwoordingsstukken of de boeken ook na afloop van de wettelijke bewaringstermijn zullen bewaard blijven, gelet op het wezenlijke belang ervan bij een geschil (*ibid.*). Het is immers zo dat deze bewaringsvoorschriften geenszins de bewijsregelen uit het Burgerlijk Wetboek of het Wetboek van Koophandel wijzigen of aanvullen.

489 Art. 60 W.B.T.W. schrijft voor dat de facturen en de dubbels ervan door de opsteller en de bestemming gedurende t i e n jaar moeten worden bewaard te rekenen vanaf nieuwjaar van het jaar na hun datum van opstelling. Een gelijkaardig voorschrift geldt krachtens art. 64, § 4, tweede alinea W.B.T.W. voor de bouwheer, eigenaar van een nieuw gebouw (sanctie is in beide gevallen een boete van 1.000 tot 10.000 fr. (art. 60 en 70, § 4 W.B.T.W.)). (Zie: VANDERSTICHELEN, B., 1993 *Het nieuwe B.T.W.-stelsel*, Brussel, Instituut der Accountants, 1993, 99).

Art. 315 *in fine* W.I.B. gebiedt eveneens boeken en bescheiden aan de hand waarvan het bedrag van de belastbare inkomsten kan worden vastgesteld gedurende v i j f jaar na het belastbaar tijdperk te bewaren, behoudens beslag of bestemming van de administratie voor een afwijking.

490 In de uitvoeringsbesluiten van Wet 11 juli 1969 betreffende de bestrijdingsmiddelen en de grondstoffen voor de landbouw, tuinbouw, bosbouw en veeteelt wordt telkens bepaald dat de fabrikanten, bereiders, invoerders en verkopers de aankoopfacturen en – indien aflevering ervan verplicht is – een afschrift van de verkoopfactuur gedurende d r i e jaar moeten bewaren. Deze termijn vangt aan op 1 januari van het jaar dat op de factuurdatum volgt.

Deze verplichting geldt voor:

- vegetatief teeltmateriaal van wijnstokken (art. 18 K.B. 8 november 1971);
- ingevoerde zaaizaden en pootgoed van sommige plantensoorten en teeltmateriaal van bosbouwsoorten (art. 28 K.B. 25 mei 1973);
- teeltmateriaal van bosbouwsoorten (art. 14 K.B. 14 september 1973);
- bestrijdingsmiddelen en fyto-farmaceutische producten (art. 28, § 3 K.B. 5 juni 1975);
- zaaizaad van graanvoedergewassen (art. 28 K.B. 23 juli 1977);
- meststoffen en bodemverbeterende middelen (art. 24 K.B. 6 oktober 1977);
- zaaizaden (art. 25 K.B. 3 november 1980);
- pootaardappelen (art. 19 K.B. 16 juli 1981);
- bietenzaad van landbouwrassen (art. 20 K.B. 30 juli 1980);
- groentezaad (art. 39 K.B. 10 september 1981);
- stoffen bestemd voor dierlijke voeding (art. 37 K.B. 13 november 1981);
- zaaizaad van oliehoudende planten en vezelgewassen (art. 23 K.B. 21 mei 1982).

491 De geadresseerde van de handelsdocumenten bedoeld in art. 7 en 10 K.B. 30 december 1992 betreffende het vervoer van vers vlees, vleesproducten en vleesbereidingen moet deze gedurende minstens é é n jaar te bewaren, zodat ze desgevraagd kunnen worden overgelegd aan de keurder (art. 11 K.B. 30 december 1992, zie nr. 141).

492 In uitvoering van de Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsmiddelen en antiseptica zijn een aantal uitvoeringsbepalingen getroffen die voor bepaalde categorieën van aan deze wet onderworpen stoffen de duur bepalen gedurende dewelke verantwoordingsstukken betreffende de verhandeling ervan moeten worden bewaard.

Voor de slaap- en verdovende middelen die vallen onder K.B. 31 december 1930 omtrent de handel in slaap- en verdovende middelen, geldt dat het te houden speciaal register, de rekeningen, de geschreven

aanvragen en andere verantwoordingsstukken door ieder die deze stoffen in zijn bezit heeft, zonder de uiteindelijke bestemming (consument) ervan te zijn, gedurende tien jaar ter beschikking moet worden gehouden van de gerechtelijke overheden en van de ambtenaren die moeten waken over de toepassing van de Wet van 24 februari 1924 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsmiddelen en antiseptica (art. 17, § 5 K.B. 31 december 1930).

Vergunninghouders voor de verkoop, het te koop aanbieden, het afstaan, mits betaling of kosteloos, en de uitvoer van benzylmethylketon, lysergzuur en de zouten ervan, ergotamine, ergosine, ergocristine, ergocryptine, ergocornine en hun isomeren, alsook hun zouten en de zouten van hun isomeren en de mengsels die één of meer van deze stoffen bevatten, moeten de rekeningen, handelsdocumenten en andere verantwoordingsstukken m.b.t. deze stoffen gedurende zes jaar ter beschikking houden van de personen die moeten waken over de toepassing van de Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica (art. 2, § 3 K.B. 11 juni 1987 betreffende bepaalde toxische stoffen die kunnen worden gebruikt voor de synthese van verdovende middelen of psychotrope stoffen).

Voor een aantal psychotrope stoffen, opgesomd in art. 1 K.B. 2 oktober 1988 tot reglementering van sommige psychotrope stoffen, moeten het door deze reglementering vereiste speciaal register, alsmede de rekeningen, de geschreven aanvragen en andere verantwoordingsstukken gedurende tien jaar ter beschikking worden gehouden van de gerechtelijke overheden en van de ambtenaren die over de toepassing van de Wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdovende middelen, ontsmettingsmiddelen en antiseptica (art. 8, § 5 K.B. 2 december 1988).

BIJLAGE: ALGEMENE VOORWAARDEN

- 1. De bestekken en prijsoffertes zijn gebaseerd op de thans geldende waarden van lonen en materialen. Indien deze wijzigingen ondergaan, behouden wij ons het recht voor de prijzen op evenredige wijze aan te passen.**
- 2. De door onze vertegenwoordigers aanvaarde bestellingen zijn slechts verbindend na onze schriftelijke orderbevestiging.**
- 3. In geval van annulatie van de bestelling is de koper een forfaitaire schadevergoeding verschuldigd ten belope van 10 % van de waarde van de bestelling.**
- 4. De leveringstermijnen worden enkel bij wijze van inlichting verstrekt en binden de verkoper niet. Vertraging in de levering geeft geen recht op schadevergoeding noch op ontbinding van de overeenkomst.**
- 5. Onze vrijwaringsplicht m.b.t. gebreken in de geleverde goederen strekt zich niet verder uit dan deze van onze leveranciers.**
- 6. De goederen worden verzonden op risico van de koper. De vervoerkosten komen, tenzij anders is bepaald, voor rekening van de koper.**
- 7. Indien de koper de goederen niet afhaalt op de hem meegedeelde datum, behouden wij ons het recht voor om na het verstrijken van een termijn van vijftien dagen, de overeenkomst als ontbonden te beschouwen en dit zonder voorafgaande ingebrekestelling.**
- 8. De bewaring van de goederen in afwachting van de levering of de afhaling, geschiedt op risico van de koper.**
- 9. Wanneer wij ten gevolge van overmacht, staking, lock-out, e.d. niet in de mogelijkheid verkeren de overeenkomst uit te voeren, behouden wij ons het recht voor de overeenkomst te beëindigen zonder dat enige schadevergoeding kan worden geëist.**
- 10. Wij behouden ons het recht voor om de overeenkomst van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling als ontbonden te beschouwen in geval van faillissement, kennelijk onvermogen alsook bij om het even welke wijziging aan de juridische toestand van de koper.**
- 11. Klachten betreffende de levering moeten ons toekomen binnen de acht dagen na de levering en alleszins voor het gebruik of de voortverkoop van de goederen.**

12. Het protest tegen de factuur dient schriftelijk te gebeuren binnen de acht dagen na de factuurdatum. Men wordt verzocht steeds de datum en het nummer van de factuur te vermelden.

13. Alle facturen zijn betaalbaar binnen de maand na de factuurdatum tenzij anders werd bedongen.

14. Bij niet-betaling van de factuur binnen de gestelde termijn is vanaf de vervaldag van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling verwijlrente verschuldigd ten belope van 1,5% per maand van het factuurbedrag.

Eveneens is van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling een forfaitaire vergoeding verschuldigd ten belope van 10% van het factuurbedrag (met minimum van 1.000 fr.) als schadebeding.

Onkosten verbonden aan onbetaalde wissels of cheques evenals andere inningskosten zijn in deze forfaitaire schadevergoeding niet begrepen en worden de koper afzonderlijk aangerekend.

15. Bij niet betaling behouden wij ons het recht voor om verdere leveringen stop te zetten. Tevens behouden wij ons het recht voor om de overeenkomst van rechtswege en zonder voorafgaande ingebrekestelling als ontbonden te beschouwen voor het geheel of het nog niet uitgevoerde gedeelte.

16. Zolang de geleverde goederen niet werden betaald, blijven zij eigendom van de verkoper. Het risico gaat echter over op de koper van bij de contractsluiting.

17. In geval van betwisting zijn uitsluitend de rechtbanken van Gent bevoegd.

Waarmerking: Vrijstelling van certificatie van facturen overeenkomstig K.B. 20 juni 1966 werd verleend onder nummer... door de Directeur-Generaal van het Bestuur der Thesaurie en de Staatsschuld.

ZAAKREGISTER

De cijfers verwijzen naar de randnummers

- Aanbesteding, 325
- Aanbod, 191, 327
- Aanneming, 219, 325
- Aantal exemplaren, 15, 103
- Aanrekening van betaling, 189
- Aanvaarding (van de factuur), 195
 - aanvaarding van levering, 221
 - clauses m.b.t. aanvaarding, 238
 - door handelaar, 191
 - door niet-handelaar, 209
 - impliciete, 201
 - stilzwijgende, 203
 - uitdrukkelijke, 198
- Aanvulling van overeenkomst (door factuur), 187-188
- Adres (vermelding van), 54, 59
- Afgifte (van facturen), 34
 - bewijs, 47
 - kosten, 38
 - termijn, 44
 - verplichting, 34
- Afrekening, 168
- Afsluiting van rekening, 171
- Aftrek B.T.W., 50
- Akte, 157
 - factuur als akte, 157
- Algemene voorwaarden, 227
 - grafische voorstelling, 236
 - met de hand geschreven, 244
 - ongebruikelijke bedingen, 239
 - op bestelbon, 333
 - op factuur, 227
 - op leveringsbon, 178
 - op tickets, 179
 - taal, 237
 - t.a.v. niet-handelaren, 241
 - tegenstrijdige bedingen, 245
 - uithangborden, 179
 - vroegere overeenkomsten, 233
- Ambachtsman, 67, 320
- Amber, 411
- Arbitragebeding, 266
- Battle of forms*, 245
- Begrip, 1
- Begrotingsrecht, 476 e.v.
- Belastingsplichtige, 26
- Benamingen, 70, 409 e.v.
- Benaming van oorsprong, 427-429
- Benzine, 411
- Beslag, 294
- Bestek, 174, 325
- Bestelbon, 326
 - afbetalingsverkoop, 341
 - diverse, 355
 - W.H.P., 331
 - Wet Koop op Plan, 353
- Bestrijdingsmiddelen, 121, 405, 414
- Betaling, 190
- Betaling (anders dan in geld), 190
- Beursvennootschappen, 140
- Bevoegdheidsbeding, 264, 289
- Bewakingsondernemingen, 139
- Bewaring (van de factuur), 486 e.v.
- Bewijsfunctie, 187 e.v.
 - algemene voorwaarden, 227
 - overeenkomsten andere dan koop, 217
 - tegen handelaar, 191
 - tegen niet-handelaar, 241
- Bewijs in burgerlijke zaken, 194
- Bewijsovereenkomst, 180, 205, 287
- Bezit, 306, 311
- Bezitstitel (factuur als), 306
- Borderel, 163
- Boter, 136, 425
- Brandstoffen, 114
- B.T.W., 5, 15, 39
 - belastbare handelingen, 16 e.v.
 - belastingsplichtige, 26 e.v.
 - commissionairs, 18, 24
 - factureringsplicht, 5, 29
 - filialen, 18
 - levering aan particulieren, 30
 - levering van goederen, 17
 - ontstaan van belastingschuld, 21, 25
 - reisbureau, 24
 - verkoop op afstand, 29
 - verkoop op proef, 19
 - verrichtingen van diensten, 22
 - verzending op zicht, 19
 - vrijstelling, 23

- Caseïne, 136
 Certificaten van oorsprong, 470
 Certificatie, 102
 Cessie van een intellectueel recht, 22
 Cessie van schuldvordering, 356
 Cheque, 190
 C.I.F. – verkoop, 309
 Cliënteel (overdracht), 22
 Command, 6
 Commerciële schuldvorderingen, 13
 Commissionair, 18, 24
 Concubinaat, 306
 Conformiteit (van de levering), 221-226
 Consignatie (goederen in), 19
 Consulaire factuur, 186
 Consumentenkrediet, 137, 336, 444
 Contractuele schadevergoeding, 9
 Controlefunctie, 33, 472 e.v.
 Credit-nota, 174
- Datum, 51
 Debet-nota, 161
 Detergentia, 117
 Diensten, 22, 385, 426
 Dienstmerk, 446
 Dierenvoeding, 131-133
 Documentair krediet, 308
 Douanereglementering, 475 e.v.
 Drinkwaters, 99, 419
 Dubbele facturen, 15, 103, 160
 Duplacaat, 15, 103, 160
 Dwangsom, 262
- Eerste woord (theorie van het), 245
 Effect, 20, 310, 357
 Elektriciteit (levering van), 20
 Electronisch betalingsverkeer, 180
 Endossement, 365
 — betekening, 368
 — blanco, 365
 — excepties, 376
 — geëndosseerde, 371
 — hoedanigheid van partijen, 363
 — opeenvolgende, 367
 — tegenwerpelijkheid, 369
 — vormvereisten, 362
 Energie
 — B.T.W., 20
 Etikettering, 145, 386
 Etymologie, 1
 Exoneratiebedingen, 249, 281
- Factoring, 375
 Factuur
 — akte, 157
 — bezittitel, 306
 — effect, 310, 357
 — endossement, 356
 — functies (van de factuur), 4
 — taal, 142
 — titel, 293
 — toepassingsgebied, 8
 — vermeldingen, 48
 — vorm, 7
 Factureringsplicht
 — fiscaal recht, 39
 — gemeen recht, 34
 — kosten, 38
 — termijn, 44
 Financiële verrichtingen, 22
 Financieringshuur, 17, 344-347
 Fiscaal onregelmatige factuur, 43
 Fiscaal recht, Douane reglementering
 — zie B.T.W.
 Fruit, 403
- Gas (levering van), 20
 Gebruik en gebruikelijk beding, 246
 Gedomicilieerde factuur, 167
 Geneesmiddelen, 418
 Giraal geld, 190
 Goederen
 — begrip (B.T.W.), 20
 Goud, 110
 Groenten, 403
- Handelsregister, 64-66
 Handelszaak (overdracht van), 17
 Handtekening, 101, 159, 189, 308
 Hoeveelheidsaanduiding, 391-407
Home-party verkoop, 111
 Horeca, 33
 Hout, 411
 Huisdieren, 116
 Huwelijksvermogensrecht, 304
- Inbreng, 17
 Indienen van schuldvordering, 316
 Ingebrekestelling, 318
 Inpandgeving van factuur, 357
 Intellectuele eigendomsrechten (overdracht), 22
- Kant, 108
 Kasregisterbons, 179
 Kleine ondernemingen (B.T.W.), 26
 Kredietopening, 350-352
 Koop, 217
 Korte verjaringstermijnen, 303
 Kwijting, 184, 189

- Kwijting 'voor saldo van rekening', 185
 Laatste woord (theorie van het), 245
 Laattijdige factuur, 44, 205
 Landbouwgrondstoffen, 121, 414
 Land- en tuinbouwprodukten, 413
 Lasthebber, 22
 Leasing, 17, 344-347
 Leder, 411
 Lening, 348-349
 Levantse bessen, 119
 Levering
 — bewijs, 297
 — conformiteit van de levering, 221
 — in B.T.W., 17
 — protest, 298
 Leveringsbons, 178
 Maandoverzicht, 171
 Marginale toetsing, 239
 Materiële vergissingen, 188
 Melk, 136
 Memorie, 173
 Merkenrecht, 445-449
 Meststoffen (verkoop van), 127
 Misbruik van vertrouwen, 467
 Misleidende vermeldingen, 96-99
 Mutualiteit (schuldvordering op), 161, 362
Nemo auditur, 43
 Niet-handelaren, 26, 209
 Nota, 161
 Novatie, 313
 Offerte, 174
 Onlichamelijke roerende goederen, 20, 22
 Onrechtmatige daad (verbintenissen), 9
 Onroerend goed, 20, 23
 Onverschuldigde betaling, 9
 Opeenvolgende endossementen, 367
 Oplichting, 467
 Orderbevestiging, 191, 194
 Overdracht van factuur,
 — zie Endossement
 Overeenkomst, 8
 Overheid
 — zie Staat
 Parkingcontract, 182
 Partijbeslissing (theorie van de), 239
 Partijen genoemd in de factuur, 6
 Prijs, 74
 Prijsaanduiding, 390
 Prijscourant, 174
 Prijzenreglementering, 416
 Privé-detectives, 138
 Produkten (W.H.P.), 384
Pro-forma facturen, 164
 Protest (van de factuur), 211
 — aanvaarding van de levering, 221
 — gevolgen, 214
 — termijn, 213
 — vorm, 212
 Psychotrope stoffen, 354
 Rechtsverwerking, 359, 380
 Reclame, 430-432
 Reisbureaus, 24, 107
 Rekenfouten e.d., 188
 Rekening, 161
 Rekeningafschrift, 168
 Rekening-courant, 172
 Rekeninguittreksel, 171
 Rente, 256, 321
 Ruil, 14
 Schade (bewijs)
 — factuur, 299
 Schadebedingen, 252, 284
 Schriftelijk onderwijs, 109
 Schuldvernieuwing, 313
 — zie Novatie
 Simulatie, 190, 380
 Staat, 162
 Staat (Overheid)
 — belastingplichtige, 27
 — facturen voor leveringen, 325
 — overdracht van vordering, 361
 — taalgebruik, 155
 Standaardvoorwaarden, 227
 Sterkmaking, 6
 Stijlclausules, 247
Stoppage in transitu, 312
 Summiere rechtspleging om betaling te be-
 komen, 295
 Taal (van de factuur), 142 e.v.
 Teeltmateriaal, 122 e.v.
 Textielbenamingen, 411
 Tickets, 179
 Toegangsbewijzen, 179
 Toetredingsovereenkomsten, 227
 Tussenpersonen, 18, 24
 Tweedehandswagens (verkoop),
 — afgifte van originele factuur, 40
 Uitdrukkelijk ontbindend beding, 263
 Uitreiking van factuur

- bewijs, 35
- kosten, 38
- tijdstip, 44
- verplichting, 34 e.v.
- Valsheid in facturen, 450-457
- Vaststellingsovereenkomst, 185
- Verbeterend stuk, 32
- Vergunningsplichtige activiteiten, 113
- Verhogingsbeding, 260
- Verkoop, 217
- Verkoop op afbetaling, 30, 80, 341-343
- Verkoop op afstand (B.T.W.), 29
(W.H.P.), 112
- Verkoper (W.H.P.), 388
- Verloving, 293
- Vermeldingen op de factuur (algemene), 48 e.v.
 - aard van de levering, 69
 - ambachtsregister, 67
 - bedrag van de belasting, 81
 - benaming van de goederen, 70
 - B.T.W.-inschrijvingsnummer, 63
 - B.T.W.-tarief, 76
 - dagtekening, 51, 68
 - handtekening, 101
 - hoeveelheid, 90
 - H.R., 64
 - munteenheid, 105
 - naam, 54
 - naam van geadresseerde, 59
 - nummer van post- of bankrekening, 87
 - oorzaak van de schuld, 94
 - prijs, 74
 - prijsverhogingen, 95
 - sanctie, 49
 - taal, 142 e.v.
 - vennootschapsvorm, 56
 - verbod van misleidende vermeldingen, 96
 - vermelding kapitaal, 104
 - volgnummer, 52
 - woord 'factuur', 91
- Vermeldingen op de factuur (bijzondere),
 - aanbod krediet, 137
 - bestrijdingsmiddelen, 121 e.v.
 - beursvennootschap, 140
 - bewakingsondernemingen, 139
 - bosbouwsoorten, 124
 - brandstoffen, 114
 - detergentia, 117
 - dierenvoeding, 131
 - echte kant, 108
 - goud- en zilverwerk, 110
 - groentezaad, 130
 - *home-party* verkoop, 111
 - huisdieren, 116
 - landbouwgrondstoffen, 121
 - levantse bessen, 119
 - mengvoeders, 131-132
 - meststoffen, 127
 - pootaardappelen, 129
 - privé-detectives, 138
 - reisdocumenten, 107
 - schriftelijk onderwijs, 109
 - stoffen met hormonale of antibiotische werking, 118
 - vergunningsplichtige activiteiten, 113
 - voedingsmiddelen, 136
 - wijn, 115
 - wijnstokken, 123
 - zaaizaad, 124
- Vertegenwoordiging, 18, 24
- Vertrouwensleer, 209
- Vervoer, 141, 219
- Verzamelfactuur, 166
- Verzending 'op zicht', 19, 32-33
- Verzending van factuur
 - bewijs, 47
 - termijn, 44
 - verplichting, 34
- Vlees, 141
- Voeders, 131
- Voedingswaren, 136
- Voorlopige factuur, 164
- Voorrecht onbetaalde verkoper, 300
- Vormmerk, 447
- Vrij beroep, 23, 26
- Vrijgestelde verrichtingen (B.T.W.), 23
- V.Z.W., 26, 58

- Wet Koop op Plan, 353
- Wilsgebreken, 188, 307
- Wisselreglementering, 474
- Wijn, 115

- Zaakwaarneming, 9
- Zaden, 124 e.v.
- Zichtbare gebreken, 298
- Ziekfonds (schuldvordering op), 161, 362
- Zilverwerk, 110